

Κατεύθυνση “Αγωγή και Πολιτισμός”

της Φωτεινής Λ. Κυριακού

**“Περιοδικά για νέους στη γερμανική κατοχή -
Ιστορική και λογοτεχνική παρουσίαση”**



Κουτρούμπα Κωνσταντίνα, Επίκουρος Καθηγήτρια (Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο)

Αθήνα 2011

*Η εργασία αυτή
αφιερώνεται
στη μητέρα μου
Αγάθη
και στις κόρες μου
Μυρτώ
και Τατιάνα*

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους εκείνους που με την ενθάρρυνσή τους συντέλεσαν ώστε να ολοκληρωθεί αυτή η εργασία.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου που με στήριξε σε όλη τη διάρκεια της φοίτησης μου στο μεταπτυχιακό και στην εκπόνηση της εργασίας μου. Ιδιαίτερα στη μητέρα μου, στις κόρες μου και στο σύντροφό μου, που καθημερινά με ενθάρρυναν στη συνέχιση της προσπάθειάς μου.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες πρέπει να απευθύνω στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, που μου έδωσε τη δυνατότητα να πραγματοποιήσω το όνειρό μου για την απόκτηση μεταπτυχιακής μόρφωσης. Χωρίς την παρότρυνση, την καθοδήγηση και τη συμπαράσταση των διδασκόντων δεν θα είχα καταφέρει να ολοκληρώσω το στόχο μου.

Ξεχωριστά θα πρέπει να αναφερθώ στην κ. Γεωργιτσογιάννη, που οι συμβουλές της και οι εύστοχες παρατηρήσεις της συνέβαλαν αποφασιστικά στην ολοκλήρωση της εργασίας.

Οδηγός και συμπαραστάτης σε όλη τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας μου υπήρξε η κ. Λαλαγιάννη. Η άμεση ανταπόκρισή της στα ερωτήματά μου, οι κατευθύνσεις και οι εποικοδομητικές παρατηρήσεις της, ειδικά σε θεωρητικά ζητήματα, καθώς και η προθυμία της και η υπομονή της, μου έδωσαν την ώθηση και το κουράγιο για να φτάσω στο τέρμα.

Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ στον κ. Λεωνίδα Καϊτατζή, που παρά το προχωρημένο της ηλικίας του, ανταποκρίθηκε πρόθυμα και μου έδωσε συνέντευξη για τις συνθήκες λειτουργίας των τυπογραφείων της Κατοχής.

Ένα θερμό ευχαριστώ σε όλους.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ/ ABSTRACT.....	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	9

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΧΡΟΝΙΚΗΣ	12
---	-----------

ΠΕΡΙΟΔΟΥ

1. 1 Αντίσταση	15
1. 2 Οι νεανικές αστικές αντιστασιακές οργανώσεις	18
1. 3 Οι νεανικές αριστερές αντιστασιακές οργανώσεις	23
1. 4 Εθνικό Απελευθερωτικά Μέτωπο Νέων (ΕΑΜΝ)	27
1. 5 Λεύτερη Νέα	31
1. 6 Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων (ΕΠΟΝ)	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ	38
--	-----------

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΡΕΥΝΑ – Ο ΝΕΑΝΙΚΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΝΟΜΙΜΑ ΝΕΑΝΙΚΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ	44
---	-----------

3. 1 Αιγαίο	47
3. 2 Αργώ	48
3. 3 Αττική Ίρις	49
3. 4 Αυγή – Νέα Αυγή – Νέα Αβγή	50
3. 5 Η Εφημεριδούλα μας	52
3. 6 Ηπειρωτικά Γράμματα	53

3. 7	Κοραής	56
3. 8	Ο Κύκλος μας	57
3. 9	Λεσβιακά Γράμματα	58
3. 10	Λογοτεχνία	60
3. 11	Λογοτεχνικά Χρονικά	60
3. 12	Μαθητικά Γράμματα	60
3. 13	Μέλισσα	62
3. 14	Νεανική Φωνή	62
3. 15	Νεοελληνική Μούσα	65
3. 16	Νέοι Καιροί	66
3. 17	Νεότης	68
3. 18	Ξεκίνημα (Θεσσαλονίκης)	70
3. 19	Ξεκίνημα	74
3. 20	Ξεκίνημα της Νειότης	75
3. 21	Οδυσσέας	78
3. 22	Ορίζοντες – [Σκέψη]	80
3. 23	Παλαμικά Γράμματα	82
3. 24	Παλμός	83
3. 25	Σαλαμίνα	86
3. 26	Τέχνη και Ζωή	87
3. 27	Τέχνη, Φοιτητική Τέχνη	88
3. 28	Φωνή των Νέων	89
3. 29	Χαραυγή	90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Ο ΠΑΡΑΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΝΕΑΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ	92
4. 1 Τα παράνομα τυπογραφεία	96
4. 2 Η συμβολή των γυναικών στη διακίνηση του παράνομου Τύπου	99
4. 3 Παράνομος Τύπος της ΕΠΟΝ	101
4. 4 Παράνομα περιοδικά της νεολαίας	105
4. 4. 1 Επονίτικη Τέχνη	106
4. 4. 2 Καινούργιοι Δρόμοι	106

4. 4. 3	Λεύτερα Νειάτα – Ηπειρώτικα Νειάτα	106
4. 4. 4	Λεύτερα Νειάτα	107
4. 4. 5	Μαθητικοί Ορίζοντες	108
4. 4. 6	Νέα Γενιά	109
4. 4. 7	Το Περιοδικό μας – Το Πνεύμα	122
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ		124
ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ		128
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		129

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

1.	Καϊτατζής Λεωνίδας	136
2.	Καραντηνός Νίκος	137
3.	Καρρέρ Αλέκος	141
4.	Πατρίκιος Παναγιώτης	142
5.	Πετιμεζάς Ηρακλής	143
6.	Αναγνωστάκης Μανόλης	145
7.	Τσακίρης Κυριάκος	145
8.	Λαζάρου Φώφη	145
9.	Παπαδούκα Ολυμπία	146
10.	Σωτηρίου Λιδώ	146

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΑΝΘΟΛΟΓΗΣΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΝΕΑΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

1.	ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ	148
2.	ΠΟΙΗΣΗ	158

Περίληψη

Τα νεανικά περιοδικά που κυκλοφόρησαν την περίοδο της κατοχής κατέχουν μια ξεχωριστή θέση στην ιστορία του έντυπου Τύπου της χώρας, τόσο λόγω των συνθηκών κάτω από τις οποίες κυκλοφόρησαν, όσο και για το ρόλο που έπαιξαν στην εμπύχωση της νεολαίας στον αγώνα για την αποτίναξη του ξένου ζυγού. Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελούν τα νόμιμα και παράνομα νεανικά περιοδικά που κυκλοφόρησαν στην Κατοχική Ελλάδα, οι ιστορικές συνθήκες και οι δυσκολίες στην εκτύπωση και στη διανομή τους, ιδιαίτερα όσον αφορά τα παράνομα, καθώς και η παρουσίαση λογοτεχνικών κειμένων, όπως εμφανίστηκαν μέσα από τις σελίδες τους και η σχέση τους με το ιστορικό και λογοτεχνικό πλαίσιο της εποχής. Εξετάζεται η συμμετοχή σε αυτά γνωστών λογοτεχνών της εποχής. Ιδιαίτερα διερευνάται η εμφάνιση νεαρών τότε λογοτεχνών, που αρθρώνουν το δικό τους λόγο, δημοσιεύοντας ποιήματα και πεζά στα νεανικά περιοδικά. Αρκετοί από αυτούς αποτέλεσαν τη νέα γενιά ποιητών και πεζογράφων, που κυριάρχησε στην πνευματική ζωή του τόπου μετά την Απελευθέρωση.

Abstract

The youth journals, which came out during the Greek Occupation (1941 – 1944) have a special position in the Press history of the country, not only because of the circumstances under which they were released, but also for their role in the stimulation of the Greek youth in their fight for the Liberation. The subject of this thesis closely examines the presentation of legal and illegal youth journals, which were published during the Greek Occupation, the historical conditions and difficulties in printing and distributing these journals, especially the illegal ones, as well as the presentation of literary texts as they appeared through their pages and their relation with the historical and literary frame of that era. The participation in those journals of well known poets and novelists of the era is also examined. The appearance of young people, who utter their own way of speaking, bringing out poems and prose in those youth journals is a very important task of this thesis. Many of them were to play a significant role in the literary life of the country after the Liberation.

Εισαγωγή

Ο έντυπος Τύπος της Κατοχής κατέχει ξεχωριστή θέση στην ιστορία του Τύπου της χώρας. Ανάμεσα στα έντυπα που κυκλοφόρησαν την εποχή εκείνη συγκαταλέγονται πάρα πολλά νεανικά περιοδικά και εφημερίδες. Μέσα από τις σελίδες τους οι νέοι άνθρωποι της εποχής προσπάθησαν να αρθρώσουν το δικό τους αντιστασιακό λόγο και να συμβάλλουν στον ξεσηκωμό του λαού για την απελευθέρωση της χώρας. Σημαντική ήταν η συμβολή τους σ' αυτόν τον τομέα. Δεν έμειναν όμως μόνον εκεί. Με τα δεκάδες νεολαιίστικα περιοδικά, που κυκλοφόρησαν κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες, συνέβαλλαν καθοριστικά και στη νεοελληνική λογοτεχνία, με το ανανεωμένο πνεύμα που εισήγαγαν στα λογοτεχνικά δεδομένα της περιόδου. Αρκετοί λογοτέχνες που αποτέλεσαν την πρώτη μεταπολεμική γενιά εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στα γράμματα μέσα από τις σελίδες αυτών των περιοδικών.

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελούν τα νεανικά περιοδικά που κυκλοφόρησαν την περίοδο της Κατοχής και η λογοτεχνική ύλη τους.

Η εργασία άντλησε σημαντικές πληροφορίες από το βιβλίο της Οντέτ Βαρών – Βασάρ *«Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1941 – 1945) Καταγραφή»*, τόμοι Α' και Β', Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, 1987, όπου υπάρχει πλήρης καταγραφή του νεανικού τύπου που κυκλοφόρησε την εποχή. Επίσης από το βιβλίο της Αλεξάνδρας Μουφέα *«Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής»*, Εκδόσεις Σοκόλης, Αθήνα, 2006, όπου παρουσιάζονται αναλυτικά λογοτεχνικά περιοδικά που κυκλοφόρησαν την περίοδο 1941 – 1945.

Σημαντικά στοιχεία αντλήθηκαν από το *Ψηφιακό Αρχείο της ΕΡΤ*, από τα ντοκυμανταίρ που αφορούν τον παράνομο τύπο της κατοχής με την παράθεση μαρτυριών, που συμπεριλήφθηκαν στο παράρτημα της εργασίας. Αρκετά βοηθητικό ήταν το Ψηφιακό Αρχείο της ΕΠΟΝ, που είναι δημοσιευμένο στον ιστότοπο του *Αρχείου Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ)*. Ανεξάντλητες πηγές τροφοδότησης της εργασίας υπήρξαν το *Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ)* και το *Επιμορφωτικό Κέντρο – Βιβλιοθήκη Αρχείο – 'Χαρίλαος Φλωράκης'*.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η κυκλοφορία παράνομου τύπου εμφανίζεται ως επιτακτική ανάγκη από τις πρώτες μέρες της Γερμανικής εισβολής. Αρχίζουν αμέσως να κυκλοφορούν εκατοντάδες έντυπα με τα οποία διασφαλίζεται η σωστή ενημέρωση της κοινής γνώμης. Αντικρούονται τα όσα ψέματα ακούγονται από το ελεγχόμενο ραδιόφωνο και δημοσιεύονται στις επιταγμένες εφημερίδες. Στέλνονται τα μηνύματα που πρέπει να σταλούν στον κόσμο. Γίνεται προσπάθεια να κρατηθεί ακμαίο το ηθικό του. Είναι μία μορφή αντίστασης που προσφέρει ανεκτίμητες υπηρεσίες στο δοκιμαζόμενο Ελληνικό λαό.

Η άνθηση που γνωρίζει το φαινόμενο του Τύπου εκείνη την περίοδο είναι χωρίς ανάλογο προηγούμενο. Πλήθος εντύπων εκδίδονται από αντιστασιακές οργανώσεις νέων, αλλά και από ομάδες ή παρέες, που χρησιμοποιούν κάθε μέσο και μηχανισμό, νόμιμο ή παράνομο, για να πετύχουν το στόχο της κυκλοφορίας του εντύπου, που αποτελεί έκφραση και διάδοση των ιδεών τους.

Η έρευνα που παρουσιάζεται σ' αυτή την εργασία έχει τους παρακάτω στόχους:

- α) να καταγράψει τα νεανικά έντυπα που εκδόθηκαν την περίοδο 1941 – 1945 και να τα παρακολουθήσει μέχρι τη διακοπή τους.
- β) να σχολιάσει την ύλη τους, όσον αφορά τη λογοτεχνική δημοσίευση (ποιημάτων και πεζών).
- γ) να δημοσιοποιήσει πρωτότυπα λογοτεχνικά κείμενα (ποιήματα – πεζά) από τις σελίδες τους.
- δ) να διερευνήσει τη συμβολή τους στη μεταπολεμική λογοτεχνία με λογοτέχνες που αναδείχτηκαν από τις σελίδες τους και δημοσίευσαν κείμενά τους σε αυτά για πρώτη φορά.

Σα νεανικό τύπο θα δεχτούμε τον ορισμό που δέχονται τόσο η Οντέτ Βαρών – Βασάρ, όσο και η Αλεξάνδρα Μπουφέα στις εισαγωγές των βιβλίων τους. Δηλαδή «κάθε έντυπο που εκδίδεται από νέους και απευθύνεται στους συνομήλικους τους. Σ' αυτήν την κατηγορία ανήκουν τα μαθητικά και φοιτητικά έντυπα. Επίσης, κάθε έντυπο που εκδίδεται από ομάδες ή οργανώσεις νέων, πολιτικής ή άλλης χροιάς.Και έντυπα όχι μόνο με το κριτήριο να εκδίδονται από νέους αλλά και να απευθύνονται σε αυτούς».

Η εργασία περιορίστηκε στη μελέτη των περιοδικών που εκδόθηκαν στον Ελλαδικό χώρο. Καταβλήθηκε προσπάθεια να συμπεριληφθούν όλα όσα κυκλοφόρησαν νόμιμα και παράνομα, παρ' όλες τις δυσκολίες που παρουσιάστηκαν. Πολλά έντυπα δεν υπάρχουν στα επίσημα αρχεία, ενώ αρκετά δεν κατάφεραν να διασωθούν μέσα από τις δυσκολίες που ακολούθησαν την Απελευθέρωση και τα τραγικά χρόνια του εμφυλίου πολέμου.

Το κείμενο χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστεί το ιστορικό πλαίσιο της εποχής, το ξεκίνημα της αντίστασης και οι νεολαϊστικές αντιστασιακές οργανώσεις, καθώς και στοιχεία για τα έντυπα που κυκλοφόρησαν. Επίσης γίνεται σύντομη παρουσίαση του λογοτεχνικού πλαισίου της εποχής.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται τα νεανικά περιοδικά, νόμιμα και παράνομα, που κυκλοφόρησαν κατά τη διάρκεια της Κατοχής σε ολόκληρη τη χώρα. Παράλληλα γίνεται προσπάθεια να σχολιαστεί η ύλη τους ιδιαίτερα σε ότι αφορά τη δημοσίευση ποιημάτων και πεζών, να παρουσιαστούν πρωτοεμφανιζόμενοι λογοτέχνες και να διερευνηθεί η συμβολή σε αυτά των ήδη γνωστών και καταξιωμένων λογοτεχνών της εποχής.

Ακολουθούν παραρτήματα στο τέλος της εργασίας. Στο πρώτο παράρτημα παρατίθενται μαρτυρίες τυπογράφων, δημοσιογράφων και γενικά ανθρώπων, που δούλεψαν στον παράνομο τύπο της εποχής. Στο δεύτερο παράρτημα παρατίθενται διηγήματα και ποιήματα, που δημοσιεύτηκαν στα περιοδικά της εποχής και αποδίδουν το κλίμα. Φροντίδα έχει δοθεί ώστε να παρουσιαστούν έργα λογοτεχνών που πρωτοεμφανίστηκαν μέσα από αυτά τα περιοδικά, αλλά και έργα γνωστών και καταξιωμένων λογοτεχνών της εποχής, που με την παρουσία τους, προσέδιδαν κύρος και ενίσχυαν τις πρωτοβουλίες των νεαρών μελών των συντακτικών ομάδων.

*Δεν είναι τούτο πάλαιμα σε μαρμαρένια αλώνια,
εκεί να στέκει ο Διγενής και μπρος να στέκει ο Χάρος.
Εδώ σηκώνεται όλη η γη με τους αποθαμένους,
και με τον ίδιο θάνατο πατάει το θάνατό της.*

*Κι απάνω-απάνω στα βουνά, κι απάνω στις κορφές τους
φωτάει με μιας Ανάσταση, ξεσπάει αχός μεγάλος.
Η Ελλάδα σέρνει το χορό, ψηλά, με τους αντάρτες,
- χιλιάδες δίπλες ο χορός, χιλιάδες τα τραπέζια, -
κ' είν' οι νεκροί στα ξάγναντα, πρωτοπανηγυριώτες!*

Άγγελος Σικελιανός, Αντίσταση (επίγραμμα)

Μέρος Πρώτο

Κεφάλαιο 1^ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΧΡΟΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Μια από τις χειρότερες ιστορικές περιόδους για την Ελλάδα σηματοδοτήθηκε με το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η φιλοφασιστική ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε να απορρίψει το ιταλικό τελεσίγραφο λόγω πολιτικών συγκυριών. Για τον ελληνικό λαό όμως η αντίσταση κατά της απρόκλητης επίθεσης, που δέχτηκε η χώρα από τη φασιστική Ιταλία, πήρε χαρακτήρα εθνικό και αντιφασιστικό. Ο ελληνικός στρατός όχι μόνον αντιμετώπισε την επίθεση, αλλά πέρασε και στην αντεπίθεση τρέποντας σε φυγή τον ιταλικό στρατό. «Στα τέλη του 1940 τα ιταλικά στρατεύματα είχαν απωθηθεί 60 χιλιόμετρα πέρα από τα ελληνοαλβανικά σύνορα. Κατά τη διάρκεια 6 μηνών, 16 ελληνικές μεραρχίες ανεπαρκώς εξοπλισμένες, ακινητοποίησαν στην Αλβανία 27 ιταλικές μεραρχίες που διέθεταν σαφώς ανώτερο εξοπλισμό, μέχρι τη στιγμή της επίθεσης των γερμανικών στρατευμάτων στις 6 Απριλίου 1941».¹

Τα γερμανικά στρατεύματα προελαύνουν και στις 9 Απριλίου 1941 παραδίδεται πρώτα η Θεσσαλονίκη και λίγες μέρες αργότερα στις 27 Απριλίου και η Αθήνα. Η αντίσταση συνεχίστηκε μέχρι και το Μάιο με την κατάληψη της Κρήτης.



1. Η Γερμανική σημαία στην Ακρόπολη

¹ Σβορώνος, Ν., *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας*, εκδ. Θεμέλιο, Δ΄ έκδοση, Αθήνα 1999, σελ. 314.

«Οι ελληνικές επιτυχίες στην Αλβανία αποτέλεσαν την πρώτη νίκη των συμμάχων, ενθάρρυναν άλλους λαούς που δίσταζαν ως τότε, εκμηδένισαν το γόητρο του Μουσολίνι και επηρέασαν την αμερικάνικη στάση. Η αντίσταση στην Κρήτη προκάλεσε την καταστροφή των καλύτερων γερμανικών δυνάμεων, ενώ η σερβική και ελληνική αντίσταση ανάγκασαν το Χίτλερ να αναβάλει την επίθεση στη Ρωσία, αναβολή που αποδείχτηκε ζωτικής σημασίας για την οργάνωση της άμυνας των Σοβιετικών Δημοκρατιών».² Η μεγάλη σημασία της αντίστασης του ελληνικού στρατού υπογραμμίστηκε από τον ίδιο τον Ουϊνστον Τσώρτσιλ με τη γνωστή φράση:

«Ως τώρα λέγαμε ότι οι Έλληνες πολεμούν σαν ήρωες.

Από δω και πέρα θα λέμε ότι οι ήρωες πολεμούν σαν Έλληνες».

Μετά την κατάληψη η χώρα διανέμεται μεταξύ των Γερμανών, των Ιταλών και των Βουλγάρων και όλοι οι οικονομικοί πόροι περνούν στα χέρια των κατακτητών, ενώ η χώρα μαστίζεται από την πείνα. Η τριπλή κατοχή και οι ιδιαίτερα δύσκολες καιρικές συνθήκες, που ακολουθούν τον επόμενο χειμώνα, κάνουν την κατάσταση τραγική.

Η κατάληψη όλης της χώρας από τα γερμανικά στρατεύματα βιώθηκε από τον Ελληνικό λαό σα μια άδικη ήττα, μετά την ένδοξη αντίσταση που είχε προβάλλει ο ελληνικός στρατός στους Ιταλούς. Ο λαός δυσκολευόταν να δεχθεί τη νέα κατάσταση. Δυσκολότερη ήταν η κατάσταση στις ιταλοκρατούμενες περιοχές, όπως η Αθήνα, όπου ο λαός δεν μπορούσε να αποδεχτεί σαν κατακτητές τους Ιταλούς, που επί έξι μήνες είχαν υποστεί ταπεινωτικές ήττες και είχαν γελοιοποιηθεί από τα ελληνικά στρατεύματα. Η άρνηση παραδοχής της νέας κατάστασης και η επιθυμία συνέχισης του πολέμου σήμαναν την απαρχή της απόφασης για αντίσταση.

Στο ξεκίνημα η αντίσταση ήταν αυθόρμητη και προέρχονταν είτε από άτομα είτε από ομάδες. «Η αυθόρμητη ατομική αντίσταση άρχιζε από την ώρα μηδέν, αν όχι νωρίτερα».³ Στις αρχές του 1941 και ενώ προέλαυναν οι γερμανικές φάλαγγες μέσα στο Ρουμανικό έδαφος, πυροβολήθηκε και τραυματίστηκε θανάσιμα από ανώνυμο Έλληνα της ομογένειας, ο διοικητής της Υπηρεσίας Μετακινήσεων του Γερμανικού Επιτελείου Στρατού. Στις αντιστασιακές πράξεις συγκαταλέγεται και η άρνηση του Αρχιεπισκόπου Χρύσανθου να ορκίσει την πρώτη κατοχική κυβέρνηση του Γεωργίου Τσολάκογλου, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι είχε ήδη ορκίσει εθνική κυβέρνηση, η οποία εξακολουθούσε να υφίσταται και να συνεχίζει τον πόλεμο. Σε αυτή τη μορφή

²Στο ίδιο, σελ. 314 – 315.

³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000, τόμος ΙΣΤ', σελ. 12.

αντίστασης ανήκουν πράξεις, όπως η υπόθαλψη και φυγάδευση περιπλανώμενων στρατιωτών των συμμαχικών δυνάμεων, καθώς και η άρνηση παράδοσης του οπλισμού.

Η αντίσταση που πρόβαλαν μεγάλα τμήματα του λαού της Κρήτης, ανάμεσά τους γυναίκες και παιδιά, στους Γερμανούς αλεξιπτωτιστές εισβολείς, είχε σαν αποτέλεσμα την ισοπέδωση της πόλης της Κανδάνου, την απαγόρευση της ανοικοδόμησής της, την ολοσχερή καταστροφή άλλων χωριών της περιοχής, καθώς και τον τουφεκισμό εκατοντάδων Κρητών. Η ηρωική μάχη της Κρήτης ενέπνευσε την αυθόρμητη αντιστασιακή δράση και στις 30 Μαΐου ανατινάζονται δύο βουλγαρικά πλοία με πολεμοφόδια στον Πειραιά. Την ίδια νύχτα το κατέβασμα της Γερμανικής σημαίας από την Ακρόπολη, από τους φοιτητές Μανώλη Γλέζο και Απόστολο Σάντα, συγκλονίζει την κατεχόμενη Αθήνα και εγκωμιάζεται ως σύνθημα αντίστασης για την σκλαβωμένη Ευρώπη, μετά και την πολλαπλή συμβολική σημασία που είχαν προσδώσει οι Γερμανοί στην ανύψωση του «λάβарου της νέας Ευρώπης» στον ιερό βράχο της Ακρόπολης.



**2. Ο Μανώλης Γλέζος και ο Απόστολος Σάντας
κατεβάζουν τη Γερμανική σημαία**

1.1 ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Πάρα πολύ γρήγορα οργανώθηκε ένα μαζικό αντιστασιακό κίνημα, με βασικό χαρακτηριστικό τη συλλογικότητα. Μικρές άτυπες οργανώσεις με αντιστασιακή βούληση γρήγορα διευρύνονταν, έρχονταν σε επαφή και δημιουργούσαν τις γνωστές οργανώσεις.

Το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) ιδρύεται στις 27 Σεπτεμβρίου 1941, ενώ από το Φεβρουάριο του 1942 ξεκινάει και η δραστηριότητα του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού (ΕΛΑΣ), που αποτελεί το στρατιωτικό του σκέλος. Το ΕΑΜ συγκέντρωνε την πλειοψηφία του Ελληνικού λαού και η δράση που ανέπτυξε ήταν πέρα από τα όρια ενός απλού αντιστασιακού κινήματος. Την πρωτοβουλία για την ίδρυση του ΕΑΜ είχαν οι κομμουνιστές, ενώ στα ιδρυτικά του μέλη περιλαμβάνονταν το Αγροτικό Κόμμα Ελλάδος (ΑΚΕ), το Σοσιαλιστικό Κόμμα Ελλάδος (ΣΚΕ), η Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας, συνδικαλιστικές οργανώσεις και μεμονωμένες πολιτικές προσωπικότητες. Στο Ιδρυτικό Κείμενο του μεταξύ άλλων αναφέρονταν: «Σκοπός του Εθνικού μετώπου είναι: α) Η απελευθέρωση του Έθνους μας από τον σημερινόν ξένον ζυγόν και η απόκτησις της πλήρους ανεξαρτησίας της χώρας μας. β) Ο σχηματισμός προσωρινής κυβερνήσεως του ΕΑΜ, αμέσως μετά την εκδίωξιν των ξένων κατακτητών, μοναδικός σκοπός της οποίας θα είναι η προκήρυξις εκλογών δια συντακτικήν εθνοσυνέλευσιν με βάσιν την αναλογικήν, ίνα ο λαός αποφανθή κυριαρχικώς επί του τρόπου διακυβερνήσεώς του. γ) Η κατοχύρωσις του κυριαρχικού τούτου δικαιώματος του Ελληνικού Λαού από πάσα αντιδραστικήν απόπειραν....».⁴

Λίγες μέρες νωρίτερα είχε δημιουργηθεί ο Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Στρατός (ΕΔΕΣ) από αξιωματικούς του Ελληνικού Στρατού. Οι στόχοι του όπως αναφέρονταν στο καταστατικό του ήταν: «α) Να εγκαθιδρύσει εις την Ελλάδα το Δημοκρατικόν πολίτευμα, σοσιαλιστικής μορφής, οιαδήποτε και αν θα είναι η έκβασις του πολέμου. β) Να αποκαλύψει δια παντός μέσου και κατά σαφή και αναμφισβήτητον τρόπον την προδοσίαν του τέως Βασιλέως Γεωργίου του Β' και της περί αυτόν σπείρας της αυτοκληθείσης Δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου, επιβάλει εις

⁴ Στο ίδιο, σελ. 15 – 16.

πάντας τους συγγενούς εγκληματίας βαρυτάτας κυρώσεις».⁵ Τον Ιούλιο του 1942 ίδρυσε το στρατιωτικό του σώμα, τις Εθνικές Ομάδες Ελλήνων Ανταρτών (ΕΟΕΑ).

Επίσης δραστηριοποιήθηκαν και ορισμένες μικρότερες οργανώσεις με αρκετά κοινά χαρακτηριστικά. Ολιγομελείς, κυρίως στο χώρο της πρωτεύουσας, εκπροσωπούσαν μια κοινωνική μερίδα, τα μεσαία αστικά στρώματα, στις οποίες παρατηρήθηκε μια επαλληλία μελών και στελεχών, που οφείλονταν είτε στη συνεργασία ορισμένων από αυτές τις οργανώσεις, είτε στο ότι πολλοί μετείχαν σε δύο οργανώσεις ή μεταπηδούσαν από τη μια στην άλλη.⁶ Οι ηλικίες των στελεχών τους ήταν μικρές και συμμετείχαν κυρίως φοιτητές, νέοι διανοούμενοι, δημόσιοι υπάλληλοι, άνδρες στη συντριπτική τους πλειοψηφία. Παλαιότερη από αυτές τις οργανώσεις ήταν η «Στρατιά Σκλαβωμένων Νικητών» (ΣΣΝ), που ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1941, και διακήρυξε την «αποχή από κάθε πολιτική σκοπιμότητα».



3. Προκήρυξη της Στρατιάς Σκλαβωμένων Νικητών

Σημαντικός εκπρόσωπος της αστικής αντίστασης και μάλιστα του ρεύματος της φιλελεύθερης δημοκρατικής κατεύθυνσης με σοσιαλιστικές τάσεις ήταν η «Πανελλήνιος Ένωση Αγωνιζόμενων Νέων» (ΠΕΑΝ) με αρχηγό τον απόστρατο

⁵ Στο ίδιο, σελ. 17 – 18.

⁶ Ζαούσης Αλέξανδρος, *Οι δύο όχθες, 1931 -1945*, τ. Β' (I), Αθήνα 1987, σελ. 65.

αξιωματικό της Αεροπορίας Κώστα Περρίκο. Το φθινόπωρο του 1942 η οργάνωση πέτυχε δύο κτυπήματα δολιοφθοράς. Το πρώτο ενάντια στη συνεργαζόμενη με τους κατακτητές δωσίλογη «Οργάνωση Εθνικών Δυνάμεων Ελλάδος» (ΟΕΔΕ), και το δεύτερο στις 20 Σεπτεμβρίου του 1942 με την ανατίναξη του αρχηγείου της φασιστικής «Εθνικής Σοσιαλιστικής Πατριωτικής Οργάνωσης» (ΕΣΠΟ), που φιλοδοξούσε να συγκροτήσει «Ελληνική Λεγεώνα» για να πολεμήσει στο πλευρό της Βέρμαχτ. Μετά από αυτήν την πράξη, ο Περρίκος και άλλα στελέχη της ΠΕΑΝ συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν.



4. Ανατίναξη γραφείων ΕΣΠΟ από την ΠΕΑΝ

Το Νοέμβριο του 1942 ιδρύθηκε η Εθνική και Κοινωνική Κίνηση Απελευθέρωσης (ΕΚΚΑ) από το Γεώργιο Καρτάλη από το χώρο του Λαϊκού Κόμματος και το συνταγματάρχη Δημήτρη Ψαρρό, καθώς και άλλες προσωπικότητες του χώρου του Κέντρου.

Γενικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι έχουν καταγραφεί 100 και πλέον οργανώσεις ή ομάδες, που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο δήλωναν ότι οι σκοποί τους ήταν αντιστασιακοί. Οι περισσότερες όμως από αυτές είχαν αμφιλεγόμενο ρόλο και οπωσδήποτε δεν κατάφεραν να συσπειρώσουν μεγάλο αριθμό μελών.

1.2 ΟΙ ΝΕΑΝΙΚΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Στο χώρο της νεολαίας δημιουργήθηκαν μια σειρά αντιστασιακές οργανώσεις, που κάλυπταν ένα ευρύ πολιτικό φάσμα. Από τη μια μεριά ήταν οι νεανικές αντιστασιακές οργανώσεις της Αριστεράς και από την άλλη οργανώσεις από την άκρα Δεξιά (φιλομεταξική ή βασιλική) μέχρι και το πιο φιλελεύθερο κέντρο με πρώτο και κυριότερο στοιχείο την πλήρη αντίθεσή τους με την αριστερά. Αρκετές μικρές ακροδεξιές οργανώσεις δεν περιλάμβαναν στους στόχους τους την αντίσταση και διεξήγαγαν αποκλειστικά αντικομμουνιστικό αγώνα ιδιαίτερα μετά το 1943, ενώ υπήρξαν και περιπτώσεις οργανώσεων που συνεργάστηκαν με τις αρχές κατοχής, όπως για παράδειγμα η «Εθνική Επανάσταση» (ΕΘΝΕΠ), η «Εθνική Δράση Νέων» (ΕΔΝ), η «Βασιλική Νεολαία Ελλάδας» (ΒΝΕ), και άλλες.

Για άλλες όμως μεγάλες οργανώσεις της νεολαίας, όπως η «Ιερή Ταξιαρχία» (ΙΤ), το «Εθνικό Κομιτάτο Νέων», η «Πανελλήνιος Ένωσις Αγωνιζόμενων Νέων» (ΠΕΑΝ), που είχαν δεσμούς με το χώρο του κέντρου, κύριος στόχος παρέμενε ο αγώνας ενάντια στους κατακτητές και το όραμα της Μεγάλης Ελλάδας για μετά την απελευθέρωση.

α. Η «Εθνική Δημοκρατική Ένωση Ελληνοπαίδων» (ΕΔΕΣ) ήταν μια από τις μεγαλύτερες νεολαιίστικες οργανώσεις με πλούσια δράση. Στόχοι της ήταν: «Να συνενώσει και γαλουχήσει τους Ελληνόπαιδας και Ελληνίδας σύμφωνα με τα Εθνικά και Δημοκρατικά ιδεώδη και να τους οδηγήσει εις τα μεγάλα πεπρωμένα της φυλής διά την δημιουργίαν της Μεγάλης Ελλάδος», καθώς και «να συμβάλλη με κάθε δυνατόν τρόπον εις τον Κοινόν Συμμαχικόν Αγώνα...».⁷

β. Η οργάνωση «Στρατιά Σκλαβωμένων Νικητών» (ΣΣΝ) δημιουργήθηκε το φθινόπωρο του 1941. Ξεπήδησε μέσα από το χώρο της σπουδάζουσας νεολαίας και ιδεολογικά ήταν κοντά με το Εθνικό Ενωτικό Κόμμα του Παναγιώτη Κανελλόπουλου. Ο αξιωματικός της αεροπορίας Κωνσταντίνος Περρίκος ήταν εμπνευστής και εμπνευστής της οργάνωσης. Στην οργάνωση αυτή είχαν τις ρίζες τους οι οργανώσεις «Πανελλήνιος Ένωσις Αγωνιζόμενων Νέων» (ΠΕΑΝ), με αρχηγό τον

⁷ Βαρών – Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1941 – 1945), Καταγραφή*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς Αθήνα 1987, σελ. λε'.

Κωνσταντίνο Περρίκο, και «Ιερή Ταξιαρχία» (ΙΤ), που ήταν οι πλέον φιλελεύθερες και δημοκρατικές στο χώρο τους.

γ. Η «Πανελλήνιος Ένωσης Αγονιζόμενων Νέων» (ΠΕΑΝ) ήταν μια από τις μαζικότερες και μαχητικότερες οργανώσεις της νεολαίας. Οι σκοποί της: «απέβλεπον εις την διάδοσιν παρά τη ελληνική νεότητι των αρχών της υγιούς Δημοκρατίας, άνευ αναφοράς εις συγκεκριμένα πρόσωπα ή κόμματα, και εις την επικράτησιν ενός νέου ιδεώδους πολιτικού και μορφωτικού, συνθέτοντος εν εαυτώ τας πατροπαράδοτους ηθικάς αξίας προς τας απαιτήσεις των καιρών».⁸ Η ανατίναξη των γραφείων της φασιστικής οργάνωσης ΕΣΠΟ⁹ ήταν η κορυφαία πράξη στη δράση της οργάνωσης, που, μετά από προδοσία, είχε σαν αποτέλεσμα, τη σύλληψη και εκτέλεση έξι κορυφαίων στελεχών της, ανάμεσά τους του Κωνσταντίνου Περρίκου, ιδρυτή της και του Δημήτρη Λόη, συντάκτη της εφημερίδας *Δόξα*, κεντρικού οργάνου της ΠΕΑΝ.

δ. Η «Ιερή Ταξιαρχία» (ΙΤ) δημιουργήθηκε την άνοιξη του 1942. Ιδεολογικός και πολιτικός εμπνευστής της ήταν ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Είχε μεγάλη απήχηση τους φοιτητές και έκανε αισθητή την παρουσία της σε όλες τις μεγάλες κινητοποιήσεις στην Αθήνα, αν και δεν ήταν μαζική οργάνωση. Πλούσια ήταν η εκδοτική της δράση.

ε. Το «Εθνικό Κομιτάτο Νέων» (ΕΚΝ) δημιουργήθηκε το φθινόπωρο του 1941 με πρώτο γενικό γραμματέα τον έφεδρο αξιωματικό Νικόλαο Γρηγοριάδη και αργότερα το Γιώργο Βήχο. Η πλειοψηφία των μελών του ανήκαν πολιτικά στη συντηρητική παράταξη.

στ. Κατεξοχήν οργάνωση νέων ήταν και οι «Πρόμαχοι». «Η Οργάνωσις Εθνικής Αντιστάσεως «Πρόμαχοι» ιδρύθη το Φθινόπωρο του 1941 υπό ομάδα εφέδρων αξιωματικών. Σκοπός της Οργάνωσεως ήταν αφ' ενός μεν ο διά παντός

⁸ Βαρών – Βασάρ Οντέτ, *Η ενηλικίωση μιας γενιάς*, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2009. Στη σελ.128, σε υποσημείωση, αναφέρεται ότι: «η «Εκθεσις περί της δράσεως της Οργάνωσεως Εθνικής Αντιστάσεως ΠΕΑΝ», με ημερομηνία 24 Φεβρουαρίου 1949, είναι ένα ντοκουμέντο 32 σελίδων, πολυτιμότεο για την ιστορία της οργάνωσης. Απευθυνόταν στη Διεύθυνση Εθνικής Αντιστάσεως, όπως όλες οι σχετικές εκθέσεις, και σκοπό είχε την αναγνώριση της οργάνωσης ως αντιστασιακής.... Την έκθεση έχουν συντάξει και υπογράψει ιδρυτικά μέλη της οργάνωσης. Αντίγραφο της Έκθεσης απόκειται στο Αρχείο Κατοχής της Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, φάκ.912/ΙΓ/4β».

⁹ Ανταίος Πέτρος, *Συμβολή στην Ιστορία της ΕΠΟΝ*, μαρτυρία Τάκη Μιχαηλίδη «Πώς ανατινάξαμε την ΕΣΠΟ», τ. Α ΙΙ, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1977, σελ. 446 -454.

μέσου αγών εναντίον των κατακτητών προς απελευθέρωσιν της Πατρίδος αφ' ετέρου δε η δημιουργία καταλλήλου κλίματος τόσον εν τω εσωτερικώ όσο και εν τω εξωτερικώ προς αξιοποίησιν του αγώνος των Ελλήνων διά της πραγματοποιήσεως του Παλλαϊκού συνθήματος Μεγάλη Ελλάς».¹⁰

ζ. Στο φοιτητικό χώρο της Αθήνας εμφανίστηκε η **«Επαναστατική Δημοκρατική Φοιτητική Νεολαία» (ΕΔΦΝ)**, που είχε δεσμούς με τη νεολαία της «Πανδημοκρατικής Οργανώσεως» (ΠΑΝΔΟ). Αντίστοιχα στο φοιτητικό χώρο του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης δημιουργήθηκε η **«Μορφωτική Ένωση Εθνικοφρόνων Φοιτητών» (ΜΕΕΦ)**.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι οι νεολαιίστικες οργανώσεις που κάλυπταν τον πολιτικό χώρο των φιλελεύθερων και της δεξιάς δραστηριοποιήθηκαν κυρίως στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη. Ήταν ολιγομελείς, απαρτίζονταν από φοιτητές και σπουδαστές και είχαν περιορισμένη δράση.

η. Όσον αφορά τη νεολαία του ΕΔΕΣ πρόκειται για την πιο ταυτισμένη με οργάνωση ενηλίκων νεολαία. Στα λιγοστά γραπτά κείμενα που υπάρχουν δεν ξεχωρίζει από το βασικό κορμό του ΕΔΕΣ, ούτε φαίνεται να είχε δική της διάρθρωση και αυτόνομη δράση. Είχε δύο τμήματα, που ήταν μεταξύ τους ανεξάρτητα. Η νεολαία της πόλης, καλύπτονταν από τη «Δημοκρατική Νεολαία» (που είχε και ιδιαίτερο τμήμα στο φοιτητικό χώρο τη «Σπουδάζουσα Δημοκρατική Νεολαία») και την «Ελληνοπούλα», ενώ η νεολαία του βουνού, που ήταν τμήμα του ΕΔΕΣ υπό τον Ζέρβα, από την «Εθνική Δημοκρατική Ένωση Ελληνοπαίδων» (ΕΔΕΕ).

η1. Η **«Δημοκρατική Νεολαία»** ιδρύθηκε μαζί με τον ΕΔΕΣ. Δεν είχε καταστατικό ή ιδρυτική διακήρυξη, είχε όμως δικό της όρκο: «Ορκίζομαι να δουλεύω με όλες μου τις δυνάμεις στις τάξεις της Δημοκρατικής Νεολαίας της Ελλάδος, για την επιβολή της επαναστατικής Δημοκρατίας, για τη δημιουργία μιας νέας Κοινωνίας στην Ελλάδα, να καταδιώκω παντού και πάντοτε τους εχθρούς του λαού και της Δημοκρατίας, να είμαι πιστός στρατιώτης και υπερασπιστής της Νέας Ελληνικής

¹⁰ Περιοδικό *Ιστορικών Αρχείων Εθνικής Αντιστάσεως*, εκδ. Κομνηνός Πυρομάγλου, τομ. Α', τχ. 18 (Απρίλιος 1958 – Μάρτιος 1960), σελ.18 – 23.

Δημοκρατίας, να μην την προδώσω ποτέ και σε καμιά περίπτωση, και τέλος να την υπερασπίζω πάντοτε με το αίμα μου ως την τελευταία μου πνοή».¹¹

Η «Δημοκρατική Νεολαία» της πόλης έδρασε σε τρεις χώρους: στο χώρο φοιτητών – σπουδαστών – μαθητών, στις συνοικίες και στους επαγγελματικούς χώρους. Το τμήμα της Σπουδάζουσας γίνεται η μεγαλύτερη μη – αριστερή οργάνωση του χώρου από άποψη μελών. Στις δραστηριότητές της εντάσσονται η έκδοση παράνομου Τύπου (με πολύ μικρή όμως παρουσία), η ιδεολογική διαφώτιση, καθώς και οι κινητοποιήσεις. Η εσωτερική διαμάχη που οδήγησε στη διάσπαση του πολιτικού ΕΔΕΣ είχε αντίκτυπο και στην οργάνωση της νεολαίας.

η2. Το φθινόπωρο του 1941 παράλληλα με την ίδρυση του ΕΔΕΣ και της Δημοκρατικής Νεολαίας οριοθετείται και η ίδρυση της «**Ελληνοπούλας**». Οργάνωση χωρίς δική της διοικητική διάρθρωση ούτε ξεχωριστή δράση, είχε για μέλη της τις κοπέλες που συμμετείχαν στη νεολαία του ΕΔΕΣ. Ήταν γεωγραφικά περιορισμένη στην Αθήνα και τον Πειραιά, συγκροτημένη κυρίως στη βάση της γειτονιάς. Τα μέλη της ήταν κυρίως μαθήτριες και νέες γυναίκες, δημόσιοι υπάλληλοι, και η δραστηριότητά τους ήταν οι εξορμήσεις στη γειτονιά για γράψιμο συνθημάτων στους τοίχους και η ανακοίνωση σημαντικών ειδήσεων και εμψυχωτικών συνθημάτων για το λαό από το «χωνί» ή την «ντουντούκα».

η3. Στα βουνά της Ηπείρου το Φεβρουάριο του 1943 συγκροτήθηκε η «**Εθνική Δημοκρατική Ένωσις Ελληνοπαίδων**» (ΕΔΕΕ), ένοπλο τμήμα της νεολαίας που υπαγόταν στον ΕΔΕΣ, και τα μέλη του ήταν νέοι από τα χωριά της περιοχής. Η δύναμη της ΕΔΕΕ υπολογίζεται γύρω στα 3.000 άτομα.¹²

Οι σκοποί της οργάνωσης όπως αναφέρονται στο καταστατικό της ήταν: «Υπάρχει Εθνική Δημοκρατική Ένωσις Ελληνοπαίδων ΕΔΕΕ η οποία έχει τους εξής καθορισμένους σκοπούς: 1) Να συνενώσει και γαλουχήσει του Ελληνόπαιδας και Ελληνίδας σύμφωνα με τα εθνικά και Δημοκρατικά ιδεώδη και να τους οδηγήσει εις τα μεγάλα πεπρωμένα της φυλής δια την δημιουργίαν της Μεγάλης Ελλάδας. 2) Να συμβάλει με κάθε δυνατόν τρόπον εις τον Κοινόν Συμμαχικόν αγώνα δια την

¹¹ Βαρών – Βασάρ Οντέτ, *Η ενηλικίωση*, σελ.198, όπου όπως αναφέρει «Ο όρκος της Δημοκρατικής Νεολαίας (αδημοσίευτος ως τώρα) απόκειται στο Αρχείο της Ένωσης Αγωνιστών ΕΔΕΣ 1941 -1944. Στο ίδιο αρχείο βρίσκεται και το «Καταστατικόν» του ΕΔΕΣ, με ημερομηνία 9 Σεπτεμβρίου 1941. Ο Κώστας Παπαγιαννάκης που μου επέτρεψε την πρόσβασή μου στο αρχείο αυτό, μου διευκρίνισε και διάφορα θέματα, σε συζήτηση μας στις 29 Μαΐου 1991».

¹² Στο ίδιο, σελ. 221.

απολύτρωσιν του ανθρώπου από την απάνθρωπον βίαν. 3) Να επιδιώξη όπως η μόρφωσις καταστή προσιτή εις πάντας ούτως ώστε του λοιπού να παύση να είναι προνόμιον των ολίγων, να δημιουργήση χαρακτήρας και χρηστούς πολίτας. 4) Να επιδιώξη με κάθε μέσον και εις το πλαίσιον της δυνάμεώς της, όπως εξαληφθή η υπάρχουσα κοινωνική αδικία. Εις την μεταπολεμικήν Ελλάδα έκαστος πρέπει να αμοίβεται αναλόγως της εργασίας του και δεν πρέπει να υπάρχουν άνθρωποι αποθνήσκοντες της πείνης. 5) Τα αναφέρετα προσόντα των νέων πρέπει να αναγνωρισθούν οπωσδήποτε ούτως ώστε εις την μεταπολεμικήν Ελλάδα οι νέοι να αποτελέσουν τον πυρήνα της κοινωνίας και του Κράτους και να απαλαγώμεν του λοιπού από το σαθρόν αρτηριοσκληρωτικόν παρελθόν. Το μέλλον ανήκει εις τους νέους. 6) Η γυναίκα να μην τίθεται εις υποδεστέραν μοίραν από τον άνδρα, τα δε δικαιώματά της σεβασμού προς αυτήν να μην παραγνωρίζονται. 7) Να εργασθή δια την ανοικοδόμησιν της Πατρίδος μας από τα ερείπια της ξενικής κατοχής και να αγωνισθή δια την οικονομικήν βελτίωσιν της Χώρας».¹³

θ. Η οργάνωση «**Ιερός Λόχος**» δημιουργήθηκε στην Αθήνα το 1944 και αποτελούνταν από φοιτητές. «Ο Ιερός Λόχος εδημιουργήθη το καλοκαίρι του 1944. Η πρωτοβουλία ανήκε σε Αθηναίους φοιτητάς και σπουδαστάς της Αντιστασιακής Οργανώσεως ΕΣΑΣ ("Ένωσις Σπουδαστών Ανωτάτων Σχολών") που έστειλαν αντιπροσώπους των απ' την άνοιξη του 1944 στην Ήπειρο και ήρθαν σ' επαφή με τον στρατηγό Ζέρβα.[...] Εκτός από τους λίγους αυτούς Αθηναίους, τοποθετήθηκαν στη δύναμη του ΙΛ αρκετοί νεαροί Θεσσαλοί (Καρδιτσιώται) φοιτηταί, μαθηταί, και σπουδασταί και συνεχώς επλουτίζετο από νέες ομάδες Αθηναίων που κατέφθαναν στα ελεύθερα Βουνά».¹⁴

¹³ Στο ίδιο, σελ. 222, αναφέρεται «Το πρωτότυπο καταστατικό της οργάνωσης βρίσκεται στο ιδιωτικό αρχείο του αποβιώσαντος Λευτέρη Δέπου, το οποίο είναι στην κατοχή της συζύγου του. Απόσπασμά του έχει φωτοτυπηθεί και βρίσκεται στο Αρχείο Αντίστασης της ΕΤ-1».

¹⁴ Περιοδικό *Ιστορικών Αρχείων Εθνικής Αντιστάσεως*, εκδ. Κομνηνός Πυρομάγλου, τομ. Α', τχ. 8 (Απρίλιος 1958 – Μάρτιος 1960), σελ. 1.

1.3 ΟΙ ΝΕΑΝΙΚΕΣ ΑΡΙΣΤΕΡΕΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Καθοριστικός ήταν ο ρόλος του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος στην ίδρυση αντιστασιακών οργανώσεων αντιφασιστικού χαρακτήρα από την αρχή της κατοχής, τόσο στο χώρο του Κόμματος, όσο και στο χώρο της νεολαίας. Βέβαια το έργο του ήταν πολύ δύσκολο επειδή κατά τη διάρκεια της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου οι μηχανισμοί του Κόμματος είχαν δεχτεί καίρια πλήγματα και τα περισσότερα στελέχη του ήταν στην εξορία, όταν εισέβαλλαν οι κατοχικές δυνάμεις στη χώρα. Σύντομα όμως δραπέτευσαν από τους τόπους εξορίας και επέστρεψαν στους τόπους καταγωγής τους αρκετά στελέχη και ανάμεσα τους σαράντα νεολαίοι.¹⁵ Δραστηριοποιήθηκαν αμέσως, ανασυντάχθηκαν, βρήκαν παλιότερες επαφές και δημιούργησαν αρκετές μικροομάδες, κυρίως στις πόλεις, που αποτελούνταν βασικά από φοιτητές ή μαθητές των τελευταίων τάξεων. Δυστυχώς δεν έχουν διασωθεί ίχνη αυτών των ομάδων. Όμως ο Μανώλης Γλέζος αναφέρει εκτενή κατάλογο των πρώτων αντιστασιακών οργανώσεων στη χώρα, που είναι περισσότερες από 90 και οι πιο πολλές έχουν τοπικό χαρακτήρα, ενώ πιστεύει ότι υπήρχαν και άλλες.¹⁶ Στην πορεία όλοι αυτοί οι νέοι και νέες αναζήτησαν ευρύτερα σχήματα για να ενταχθούν. Μετά από ένα διάστημα έντονων αναζητήσεων και ζυμώσεων, οι περισσότερες από αυτές τις οργανώσεις και ομάδες απορροφήθηκαν από την ΕΠΟΝ.

Η Ομοσπονδία Κομμουνιστικών Νεολαίων Ελλάδας (ΟΚΝΕ) ανασυντάχθηκε και από την πρώτη χρονιά της κατοχής επανέκδωσε παράνομα το επίσημο όργανό της, τη *Νεολαία*. Δραστηριοποιήθηκε έντονα στο χώρο της νεολαίας και με πρωτοβουλία της ιδρύθηκαν οι πρώτες αντιστασιακές οργανώσεις στην Αθήνα, κυρίως στο φοιτητικό χώρο: η «Φιλική Εταιρεία Νέων» (ΦΕΝ), η «Αλήθεια» και το «Ξύπνημα».

α. Η «Φιλική Εταιρεία Νέων» (ΦΕΝ) κυκλοφόρησε την πρώτη της προκήρυξη, στην οποία χαρακτηρίζονταν σαν εθνικοαπελευθερωτική οργάνωση των νέων και απευθύνονταν στο λαό και τη νεολαία της Αθήνας, στις 27 Απριλίου 1941.¹⁷ Εξέδιδε έντυπο με τίτλο το όνομα της οργάνωσης.

¹⁵ Τρικαλινός Γιώργης, *Δρόμος μακρύς και δύσκολος*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1981, σελ. 13 – 30.

¹⁶ Γλέζος Μανώλης, *Εθνική Αντίσταση*, τ. Α' - Β', εκδ. Στοχαστής, σειρά Βασική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006, σελ. 419 – 573.

¹⁷ Ανταίος Πέτρος, *Συμβολή*, τ. ΑΙ, σελ. 9.

β. Οι οργανώσεις «**Αλήθεια**» και «**Ξύπνημα**» προϋπήρχαν από τη δικτατορία του Μεταξά, κατά τη διάρκεια της οποίας δρούσαν παράνομα σαν αντιδικτατορικές οργανώσεις. Εξακολούθησαν να υπάρχουν και η δράση τους περιλάμβανε το γράψιμο χειρόγραφων τρικ με αντιφασιστικά συνθήματα, συζητήσεις, και σχέδια αντίστασης. Και οι δύο οργανώσεις εξέδιδαν έντυπα με τίτλο τα ονόματά τους.

γ. Στο φοιτητικό χώρο η «**Φοιτητική Κομμουνιστική Οργάνωση**» (**ΦΟΙΚΟ**) ήταν από τις πρώτες οργανώσεις που δραστηριοποιήθηκαν και ο αρχικός της πυρήνας αποτελούνταν από την Κομμουνιστική Οργάνωση του Πολυτεχνείου. Έφτιαξαν πατριωτικές ομάδες στο Βύρωνα, στην Καισαριανή, στο Παγκράτι και στα Εξάρχεια. Πρώτος στόχος τους ήταν η επαναλειτουργία του Πολυτεχνείου, που είχε καταληφθεί από τους Ιταλούς και είχε μετατραπεί σε νοσοκομείο. Η επίτευξη του στόχου τους ήταν και η πρώτη νίκη της οργάνωσης, που συνέχισε τον αγώνα της για καλύτερο συσσίτιο το χειμώνα του 1941 – 1942, που ήταν η χρονιά της μεγάλης πείνας. Η οργάνωση άπλωσε και απέκτησε αρκετά μέλη. Στη συνέχεια πέρασε στο ΕΑΜ Νέων.

δ. Η πρώτη αντιστασιακή οργάνωση νέων στη Στερεά Ελλάδα ήταν η «**Ενωση Νέων Αγωνιστών Ρούμελης**» (**ΕΝΑΡ**). Λειτουργήσε για μικρό χρονικό διάστημα από το Δεκέμβριο του 1942 μέχρι το Μάρτιο του 1943. Η ΕΝΑΡ είχε δική της εφημερίδα με τίτλο *Η Φωνή του Ρήγα Φεραίου*. Βοηθούσε στην περίθαλψη των ανταρτών της Ρούμελης. Διαλύθηκε μετά την ίδρυση της ΕΠΙΟΝ και την προσχώρησή της σε αυτήν. Σύμφωνα με μαρτυρία του Βαγγέλη Σακελλάρη, που συμμετείχε στην ΕΝΑΡ, κατά τη διάλυσή της αριθμούσε 2.000 μέλη.¹⁸

ε. Από το 1942 μέχρι και το Φεβρουάριο του 1943, οπότε ιδρύθηκε η ΕΠΙΟΝ, έδρασε η πρώτη αντιστασιακή οργάνωση νεολαίας στη Θεσσαλία, ο «**Θεσσαλικός Ιερός Λόχος**» (**ΘΙΛ**). Η οργάνωση είχε δική της εφημερίδα τον *Οδηγητή*, ενώ και στη Λάρισα εκδόθηκε ο *Ιερολοχίτης*. Πρωτεργάτες για τη σύσταση της οργάνωσης υπήρξαν μέλη της Οργάνωσης Κομμουνιστικής Νεολαίας Ελλάδος (ΟΚΝΕ). Όμως ο ΘΙΛ αποτέλεσε το νέο στην περιοχή. Δεν έκανε κανένα διαχωρισμό στους νέους σύμφωνα με την αριστερή ή δεξιά ιδεολογία τους. Έτσι πολύ σύντομα η οργάνωση

¹⁸ Στο ίδιο, τ. ΑΙΙ, σελ. 488.

αριθμούσε 4.000 μέλη (μόνο 300 – 400 ήταν κομμουνιστές),¹⁹ που στην πλειοψηφία τους ήταν μαθητές και μαθήτριες και προέρχονταν από μεγάλες και μικρές πόλεις της Θεσσαλίας. Δραστηριοποιήθηκαν στο γράψιμο συνθημάτων στους τοίχους, καθώς και προκηρύξεων και στο μοίρασμά τους. Στις 28 Οκτωβρίου 1942 τα μέλη του ΘΙΑ έκαναν την πρώτη δημόσια εκδήλωσή τους. Στεφάνωσαν το Ηρώο στο πάρκο της Λάρισας.

στ. Η «Παγκρήτιος Οργάνωσις Ελευθέρων Νέων» (ΠΟΕΝ) ήταν η πρώτη αντιστασιακή οργάνωση της νεολαίας που ιδρύθηκε στα Χανιά της Κρήτης τον Ιούνιο του 1941 και λειτούργησε μέχρι το Μάρτη του 1943, οπότε προσχώρησε στην ΕΠΟΝ. Ξεκίνησε με πρωτοβουλία μελών της ΟΚΝΕ. Εξαπλώθηκε γρήγορα και σε άλλες περιοχές της Κρήτης, όπως στην επαρχία Σελίνου το φθινόπωρο του 1942, και στο νομό Λασηθίου. Οι στόχοι της οργάνωσης ήταν η διαφώτιση της νεολαίας με πατριωτικό διαπαιδαγωγητικό περιεχόμενο και με αγωνιστικό προσανατολισμό για τη λύση των άμεσων προβλημάτων των νέων, και κύρια κατεύθυνση την ανάπτυξη μαζικής, πολύμορφης δράσης, με επίκεντρα τους τόπους κατοικίας, δουλειάς και μόρφωσης, με τη συγκρότηση τμημάτων μαθητικής και εργατικής ΠΟΕΝ, καθώς και καμουφλαρισμένων μαζικών φορέων.²⁰ Κεντρικό όργανο της ΠΟΕΝ ήταν τα *Ελεύθερα Νειάτα – Όργανον της Παγκρητίου Οργανώσεως Ελευθέρων Νέων*. Κυκλοφόρησε επίσης πολυγραφημένη και η εφημερίδα *Ελεύθερη Κρητικοπούλα* ως *Όργανον της Παγκρητίου Οργανώσεως Ελευθέρων Νέων ΠΟΕΝ*. Η οργάνωση συνεργάστηκε με κλιμάκιο της αγγλικής συμμαχικής αποστολής στα Χανιά. Κατέγραφαν τις εχθρικές δυνάμεις στην περιοχή, διακινούσαν χειρόγραφα δελτία ειδήσεων από τις εκπομπές του BBC, οργάνωναν μπούκοτάζ στα υποχρεωτικά έργα των δυνάμεων Κατοχής, τοιχοκολλούσαν έξω από γερμανικούς στρατώνες προκηρύξεις και αφίσες στη γερμανική γλώσσα με αντιμιλιταριστικά συνθήματα.

ζ. Αν και η ΠΟΕΝ αποτελούσε τη μεγαλύτερη οργάνωση νέων στην Κρήτη, υπήρξαν και μερικές ακόμα μικρές οργανώσεις, που δρούσαν σε τοπική κλίμακα. Η **«Απελευθερωτική Οργάνωση Νέας Γενιάς»** στη Νεάπολη, που ιδρύθηκε από

¹⁹ Αρσενίου Λάζαρος, *Η Θεσσαλία στην Αντίσταση. Επικοί αγώνες του θεσσαλικού λαού με σύνθημα λευτεριά ή θάνατος*, τομ. Α' - Β', Αθήνα 1966, β' εκδ. συμπληρωμένη, Εκδοτική Ε.Π.Ε., Αθήνα 1977, σελ. 87.

²⁰ Μπριλλάκης Αντώνης, «ΕΠΟΝ Κρήτης, μια παράλληλη ιστορία», περιοδικό *Αντί*, τεύχος 13, Αθήνα 1974, σελ. 28 – 30.

σπουδαστές, και έβγαζε τη χειρόγραφη εφημερίδα *Εμπρός* από το καλοκαίρι του 1941. Η «**Οργάνωση Ελεύθερων Νέων**» στην περιοχή του Αγίου Νικολάου, που ιδρύθηκε από αριστερούς νέους. Η «**Εθνική Ένωση Νέων**» (ΕΕΝ) στην περιοχή του Ρέθυμνου ιδρύθηκε το φθινόπωρο του 1943 και έβγαζε την εφημερίδα *Εθνική Φωνή*.

η. Το 1942 στα Ιωάννινα ιδρύθηκε η «**Εθνική Πανηπειρωτική Οργάνωση Νεολαίας**» (ΕΠΟΝ) με βάσεις στα Γιάννενα και στα Ζαγόρια, όμως δεν υπάρχουν περισσότερα στοιχεία για τη δραστηριότητά της.

Ακόμα νωρίτερα τον Ιούνιο του 1941 ιδρύθηκε με πρωτοβουλία μαθητών στην Παραμυθιά το «**Πατριωτικό Μέτωπο Νέων**».

θ. Παρόμοιες προσπάθειες δημιουργίας αντιστασιακών οργανώσεων σημειώθηκαν και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Έτσι έχουμε την «**Ενιαία Λακωνική Οργάνωση Νέων**» (ΕΛΟΝ) στο Γύθειο, τη «**Νέα Γενιά**» στη Λευκάδα, τη «**Νέα Φιλική Εταιρία**» στην Καλαμάτα και την ευρύτερη περιοχή της Μεσσηνίας, το «**Σύλλογο Φοιτητών Μεσσηνίας**» επίσης στην Καλαμάτα, και την «**Παναρκαδική Οργάνωση Ελευθέρων Νέων**» στην Τρίπολη.



5. Α. Τάσος, *Πρωτομαγιά 1944*

1.4 ΕΘΝΙΚΟ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ ΝΕΩΝ (ΕΑΜΝ)

Μετά από ένα διάστημα δράσης, συζητήσεων και ζυμώσεων όλων αυτών των οργανώσεων που ξεκίνησαν με πρωτοβουλία στελεχών της ΟΚΝΕ ιδρύεται το «Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο Νέων» (ΕΑΜΝ) στις 5 Φεβρουαρίου 1942. Ήταν μια σημαντική προσπάθεια για μια διευρυμένη και μαζική εθνικοαπελευθερωτική οργάνωση. Εκτός από την ΟΚΝΕ συμμετείχαν και υπέγραψαν την ιδρυτική διακήρυξη αντιπρόσωποι της «Σοσιαλιστικής Επαναστατικής Πρωτοπορίας Ελλάδος», της «Ελευθερίας», της «Φιλικής Εταιρίας Νέων» και της «Δημοκρατικής Ένωσης Νέων».

Εκδώσανε την εφημερίδα *Λευτεριά* και στο πρώτο φύλλο της στις 29 Μαΐου 1942 δημοσιεύτηκε το Συμφωνητικό που υπέγραψαν οι ιδρυτικές οργανώσεις. Σ' αυτό αναφέρεται: «Το συμφωνητικό της κοινής μας δράσης δεν είναι για μας τις οργανώσεις, που συγκροτήσαμε το ΕΑΜΝ, ένα τυπικό συμβόλαιο, ένα τεκμήριο πολιτικής συμφωνίας σ' ορισμένα τυπικά όρια. Είναι η ζωντανή έκφραση της θέλησης της ελληνικής Νεότητας να παλαίψει ενωμένη και αδιάσπαστη για τη λευτεριά και το μέλλον της. Είναι ένας σταθμός λαμπερός και μια αφετηρία καινούργιων κοινών αγώνων. Στα τελευταία χρόνια είναι το πιο γόνιμο βήμα που γίνηκε για να αποκτήσει η νέα μας γενιά συνείδηση της τεράστιας εκπολιτιστικής της δύναμης. Μέσα μας εμείς οι νέοι που αγωνιζόμαστε σήμερα φέρνουμε τους σπόρους μιας καινούργιας μοίρας για την Πατρίδα μας, για ολόκληρη τη Γη. Γι αυτό πιστεύουμε στο Συμφωνητικό μας. Δίνουμε παρακάτω τέσσερα απ' τα έξι άρθρα των σκοπών του ΕΑΜΝ, όπως εκφράζονται στο Συμφωνητικό μας.

1) Συγκέντρωση και ενιαία καθοδήγηση όλων των οργανωμένων και ανοργάνωτων δυνάμεων της νέας γενιάς με σκοπό την οργάνωση και διεξαγωγή της πάλης για το διώξιμο των ξένων κατακτητών και το τσάκισμα των ντόπιων οργάνων τους.

2) Οργάνωση και διεξαγωγή της πάλης για την κατάκτηση των απαραίτητων όρων για τον επισιτισμόν, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την πλήρη συντήρηση της νέας γενιάς, και την κατάκτηση ενός ελάχιστου των ξεχωριστών οικονομικών, πολιτικών και εκπολιτιστικών απαιτήσεων της, που θα διατυπωθούν σε ειδικό πρόγραμμα απαιτήσεων από την Κ.Ε. του ΕΑΜΝ.

3) Καθημερινή μαχητική υπεράσπιση των συμμάχων και όλων των λαών και των Νεολαιών που αγωνίζονται κατά του φασισμού, με την καταστροφή του πολεμικού και οικονομικού μηχανισμού των κατακτητών (προκηρύξεις, προπαγάνδα, απεργίες, σαμποτάζ κι ένοπλη πάλη) και με την εκδήλωση της πρακτικής αλληλεγγύης σ' όλους τους υπόδουλους στο φασισμό λαούς.

.....

6) Όσον αφορά στο πολιτικό ή κοινωνικό καθεστώς που θα προκύψει μετά την εθνική απελευθέρωση, οι συνεργαζόμενες στο ΕΑΜΝ οργανώσεις, αναλαμβάνουμε την υποχρέωση να μην επιτρέψουμε να στραγγαλιστούν οι ελευθερίες και τα κυριαρχικά δικαιώματα του λαού και της νεολαίας και να εγκαθιδρυθεί στη Χώρα μας ένα αντιλαϊκό καθεστώς και να αγωνιστούμε για την εξίσωση των νέων στα πολιτικά δικαιώματα στο δικαίωμα ψήφου στους νέους και νέες άνω των 18 ετών, δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι κλπ. προς αυτό το σκοπό η Κ.Ε. του ΕΑΜΝ πρέπει να ανοίξει α.....διολογικό²¹ αγώνα έτσι που κάθε στιγμή να μας βρει έτοιμους για τη διεκδίκηση των πολιτικών απαιτήσεων της νέας γενιάς».²²

Σημαντική ήταν η απήχηση του ΕΑΜΝ στο μαθητικό και φοιτητικό χώρο κυρίως της Αθήνας και του Πειραιά. Με πρωτοβουλία των μαθητών του ΕΑΜΝ Πειραιά ιδρύθηκε ο νόμιμος συνδικαλιστικός φορέας με τον τίτλο «Κεντρική Μαθητική Επιτροπή», που παράλληλα με την αντιστασιακή του δράση, διεκδικούσε λύση σε σοβαρά προβλήματα της μαθητικής νεολαίας, όπως ήταν η λειτουργία συσσιτίων και η επιβίωση, η λειτουργία των σχολείων και η δωρεάν παροχή βιβλίων και γραφικής ύλης. Με τριήμερη αποχή που πραγματοποίησαν τον Απρίλιο του 1942 οι μαθητές εξασφάλισαν σε μόνιμη βάση την κανονική λειτουργία των συσσιτίων.²³ Οι πρώτες αυτές μαθητικές οργανώσεις αποτέλεσαν το θεμέλιο λίθο πάνω στον οποίο στηρίχθηκε η ίδρυση της «Ενιαίας Μαθητικής Νεολαίας» το φθινόπωρο του 1942. Οι μαθητές του ΕΑΜ κυκλοφόρησαν και εφημερίδα με τίτλο *Μαθητική Φωνή* και υπότιτλο «*Όργανο του ΕΑΜ Μαθητών*»,²⁴ ενώ υπάρχουν μαρτυρίες ότι

²¹ Σ. Σ. Το κείμενο δε διαβάζεται σε αυτό το σημείο λόγω φθοράς.

²² Εφημερίδα *Λευτεριά*, *Όργανο της Κεντρικής Επιτροπής του Εθνικοαπελευθερωτικού Μετώπου Νέων*, φύλλο 1, 29/5/1942, σελ. 1.

²³ Θεοφάνους Κώστας, *Η Εθνική Αντίσταση στον Πειραιά 1941 – 1944*, εκδ. Μυτιληναίος, Αθήνα 1985, σελ. 30 – 31.

²⁴ Βαρών - Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος*, αρ. 26, σελ. 83.

κυκλοφόρησαν και άλλες μαθητικές εφημερίδες, που δυστυχώς δεν έχουν σωθεί τεύχη τους.²⁵

Εξίσου σημαντική ήταν η δραστηριότητα του ΕΑΜΝ στο χώρο των φοιτητών. Από την ίδρυσή του το Φεβρουάριο του 1942 και για ένα χρόνο μέχρι το Φεβρουάριο του 1943 το ΕΑΜΝ υπήρξε καθοδηγητής και εμψυχωτής του ανερχόμενου φοιτητικού κινήματος για την επίτευξη των στόχων του, αναπτύσσοντας δράση κυρίως όσον αφορά το πρόβλημα του επισιτισμού και τη βελτίωση της ποιότητας του συσσιτίου και πρωτοστατώντας στους αγώνες για το άνοιγμα των πανεπιστημίων. Το ΕΑΜΝ προσπάθησε και πέτυχε να συνδυάσει τον αντιστασιακό αγώνα με τον αγώνα για καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και ανάταξη του ψυχικού κόσμου της νεολαίας. Στην κατεύθυνση αυτή ανέπτυξε ένα πρωτόγνωρο πολιτιστικό κίνημα, που ξεκίνησε από τους φοιτητές, αλλά απευθυνόταν και στην υπόλοιπη νεολαία των συνοικιών, καθώς και στους εργατοϋπάλληλους. Οργανώθηκαν πάρτι, θεατρικές παραστάσεις, ψυχαγωγικές βραδιές, διαλέξεις, και παράλληλα αναπτύχθηκε ένα πρωτοφανέρωτο μαζικό εκδρομικό κίνημα.²⁶ Οι Λέσχες του Πανεπιστημίου και του Πολυτεχνείου αποτέλεσαν τους χώρους συνάντησης, συνεργασίας και εκδηλώσεων των φοιτητών. Η λειτουργία τους μαζί με τις ποικιλόμορφες εκδηλώσεις που διοργανώνονταν εκεί ήταν η δυναμική απάντηση της φοιτητικής νεολαίας στη ζοφερή πραγματικότητα των διώξεων, των συλλήψεων και των εκτελέσεων και η διατράνωση της απόφασής της για μια καλύτερη ζωή.

Αν και οι πρώτες εκδηλώσεις, που οργάνωσαν οι φοιτητές και αφορούσαν το γιορτασμό των εθνικών επετείων της 28^{ης} Οκτωβρίου και της 25^{ης} Μαρτίου, δεν ξεπερνούσαν το χώρο του πανεπιστημιακού προαύλιου, πολύ σύντομα διευρύνθηκαν αγκαλιάζοντας πλατιά στρώματα και εξελίχθηκαν σε μαζικές διαδηλώσεις που έδωσαν την ευκαιρία στο λαό να διατρανώσει την αντίθεσή του στις δυνάμεις κατοχής. Τέτοιες διαδηλώσεις οργανώθηκαν στις εθνικές επετείους του 1942, όχι μόνο στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη, αλλά και σε μικρότερες πόλεις, που αν και δεν ήταν θεαματικές, είχαν συμβολική σημασία και εμψύχωναν το λαό.

Δυσκολότερη ήταν η διείσδυση του ΕΑΜΝ στους χώρους των εργατών και υπαλλήλων. Τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετώπιζαν ήταν η πολυδιάσπαση των εργασιακών χώρων, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και ο φόβος της απόλυσης,

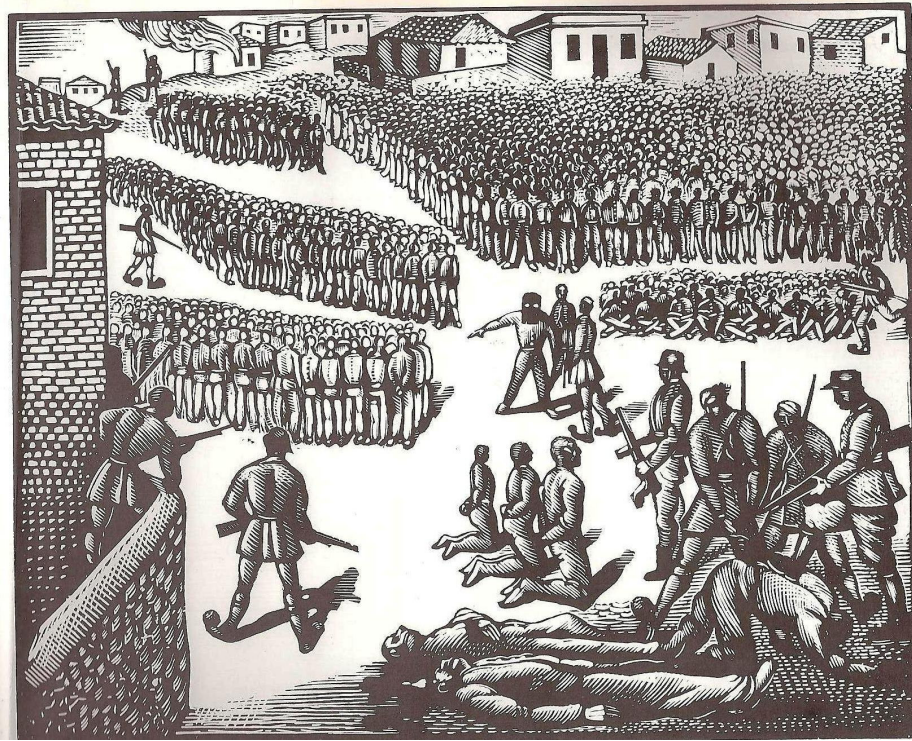
²⁵ Μια από αυτές είναι η «Μαθητική Πένα», σύμφωνα με μαρτυρία του Δημήτρη Σέρβου στον συλλογικό τόμο, *Τότε που είμουνα στην ΕΠΟΝ...*, εκδ. Οδηγητής, Αθήνα 1985, σελ. 37.

²⁶ Ανταίος Πέτρος, *Συμβολή*, τ. ΑΠ, σελ. 336.

που αναπόφευκτα θα οδηγούσε στην πείνα, καθώς και οι καταδότες. Παρ' όλα αυτά, αργά, αλλά σταθερά, αυξάνονταν οι δυνάμεις του ΕΑΜΝ και σε αυτό το χώρο.

Στην επαρχία η ανάπτυξη του ΕΑΜΝ δεν ήταν μεγάλη. Μόνο στα μεγάλα επαρχιακά αστικά κέντρα δημιουργήθηκαν μικρές αντιστασιακές ομάδες, ενώ καμιά οργάνωση του ΕΑΜΝ δεν έδρασε στα μικρότερα χωριά και στα αγροτικά στρώματα.

Το ΕΑΜΝ ήταν το πρώτο ενιαίο μέτωπο αντιστασιακών οργανώσεων νεολαίας, που οργάνωσε την κοινή δράση της νεολαίας για την ανάπτυξη του αντιστασιακού αγώνα. Η δράση του βοήθησε αποφασιστικά τη νεολαία να διατηρήσει τη συνοχή της, την ελπίδα, την αισιοδοξία.



6. Α. Τάσσοι, Το μπλόκο της Κοκκινιάς

1.5 ΛΕΥΤΕΡΗ ΝΕΑ

Η «Λεύτερη Νέα»²⁷ ήταν η πρώτη καθαρά γυναικεία εθνικοαπελευθερωτική οργάνωση, που κινούνταν στον αριστερό χώρο, και ιδρύθηκε το Μάιο του 1942. Δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία μελών του ΚΚΕ σε μαζική οργάνωση που θα αντιμετώπιζε τα προβλήματα των νέων κοριτσιών ως προς την αντιστασιακή τους δράση. Η δράση της στην αρχή αφορούσε το γράψιμο συνθημάτων στους τοίχους σε καθημερινή βάση. Η προσέγγιση νέων κοριτσιών στην Αθήνα και στον Πειραιά και η εξοικείωση τους με την έννοια της οργάνωσης και της αντίστασης ήταν η βασικότερη συμβολή της «Λεύτερης Νέας». Η ιεραρχία της οργάνωσης αποτελούνταν αποκλειστικά από γυναίκες, με πρώτη καθοδηγήτρια την Ηλέκτρα Αποστόλου, παλιό μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας, και μέλος της ΟΚΝΕ από τα 13 της. Ο ρόλος της ήταν καθοριστικός στην ανάπτυξη της οργάνωσης και σφραγίστηκε με τον ηρωικό της θάνατο στην Ειδική Ασφάλεια στις 26 Ιουλίου 1944.

Η δεκάμηνη λειτουργία της οργάνωσης σηματοδεύτηκε από ραγδαία ανάπτυξη και τα μέλη της υπολογίζονται σε 6 – 7.000. Σε άρθρο της η Ηλέκτρας Αποστόλου (που υπογράφει ως Λεύτερη Νέα) στην Εφημερίδα του ΕΑΜ *Λευτεριά* με τίτλο «*Να ο δρόμος μας*» αναφέρει: «Όταν στα τέλη Ιουνίου μαζευτήκαμε λίγα, μετρημένα κορίτσια και αποφασίσαμε να ιδρύσουμε τη «Λεύτερη Νέα», δε μπορούσαμε να φανταστούμε πως η οργάνωσή μας θάπαιρνε μια τόσο γοργή ανάπτυξη μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Σήμερα ύστερα από έξι μήνες μονάχα, τα μέλη της μετριούνται σε χιλιάδες. Η «Λεύτερη Νέα» τραβάει σε μαγνήτης τα ζωντανά κορίτσια της χώρας μας γιατί το πρόγραμμά της ανταποκρίνεται πέρα για πέρα στους σημερινούς πόθους και τα ιδανικά τους. Χρωστάει την ανάπτυξή της ακριβώς στο γεγονός ότι είναι μια εθνικοαπελευθερωτική οργάνωση, στο ότι ενδιαφέρεται, εργάζεται και παλεύει για όλα τα ζητήματα ζωής, μόρφωσης και ηθικής ανύψωσης των νέων ελληνίδων και με τον αγώνα της αυτό συμβάλλει θετικά στο ξεσκλάβωμα της πατρίδας μας και στη λύση του εσωτερικού προβλήματος. Έχουμε φυσικά πολλές αδυναμίες ακόμα, παρ' όλο όμως αυτό, εμείς που είμαστε πρώτα το πιο ανοργάνωτο κομμάτι της νέας γενιάς της χώρας μας, μπορούμε νάμαστε περήφανες για την οργάνωσή μας κι' ακόμα να πιστεύουμε πως με τα τόσο πλατιά πλαίσια που χαράζουμε γι' αυτήν, της δίνουμε τέτοιο ουσιαστικό περιεχόμενο, που να

²⁷ Βλέπε προφορική μαρτυρία Φώφης Λαζάρου, Παράρτημα Ι, αρ. 8 της παρούσας εργασίας, σελ. 145.

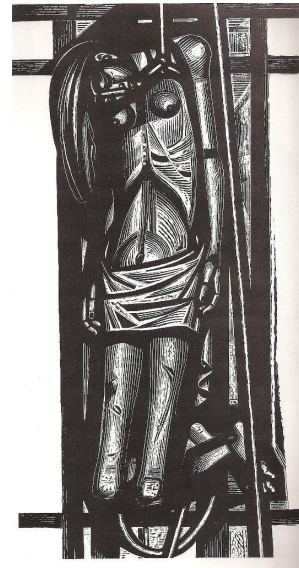
ανταποκρίνεται στους σκοπούς της τόσο ώστε να μπορεί να χρησιμεύει σαν πρότυπο ενιαίας οργάνωσης για ολόκληρη την ελληνική νεολαία».²⁸

Η οργάνωση κυκλοφορούσε δική της εφημερίδα με τίτλο η *Φωνή της Νέας*²⁹ σε τεύχος της οποίας είχε δημοσιευτεί ο ύμνος της «Λεύτερης Νέας» σε στίχους της Κικής Βουδούρη.

*Εμπάτε νέες μες τη Λεύτερη Νέα
ο αγώνας μας να 'ναι σφιχτοδεμένος
για λευτεριά, τιμή και για ζωή
να πέσουμε μες στη φωτιά με μένος.*

*Να πολεμήσουμε τον φασισμό
τη μπότα που αφανίζει το λαό μας
και με ανδρεία και ηρωισμό
εμπρός και μεις για τον ξεσκλαβωμό μας.*

*Να λυτρωθούμε από την τριπλή σκλαβιά
κατακτητή, προϊστάμενου και άντρα
να κατακτήσουμε την λευτεριά
να γίνουμε άξιες γι' αυτήν για πάντα.³⁰*



7. Α. Τάσσοι, *Το μαρτύριο της Ηλέκτρας Αποστόλου*

Η «Λεύτερη Νέα» συσπείρωσε κορίτσια που ήθελαν να συμμετέχουν στην αντιστασιακή δράση. Η οργάνωση έπαιρνε υπόψη της τη γυναικεία διάσταση των μελών της και έκανε ευρύτερη ιδεολογική και πολιτική δουλειά. Τα ζητήματα της ισότητας των φύλων είναι εμφανή και στους στίχους του ύμνου της οργάνωσης. Οι νέες κοπέλες που συμμετείχαν παράλληλα με την αντιστασιακή τους δράση, έβαζαν σημαντικά ζητήματα του γυναικείου κινήματος, όπως το δικαίωμα ψήφου, αναζητώντας μια νέα ταυτότητα για τον εαυτό τους.

²⁸ Εφημερίδα *Λευτεριά*, *Όργανο της Κεντρικής Επιτροπής του Εθνικοαπελευθερωτικού Μετώπου Νέων*, τεύχος 5, 5/2/1942, σελ. 2.

²⁹ Βαρών –Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος*, αρ. 33, σελ. 99.

³⁰ Βερβενιώτη Αναστασία, *Η Γυναίκα της Αντίστασης. Η είσοδος των γυναικών στην πολιτική*, εκδ. Οδυσσεύς, Αθήνα 1994, σελ. 268 – 269.

1.6 ΕΝΙΑΙΑ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΝΕΩΝ (ΕΠΟΝ)

Η ίδρυση της «Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης Νέων» (ΕΠΟΝ) το Φεβρουάριο του 1943 αποτελεί ξεχωριστό φαινόμενο το χώρο των αντιστασιακών οργανώσεων της νεολαίας. Συσπείρωσε τη συντριπτική πλειοψηφία της νεολαίας της χώρας και η Απελευθέρωση τη βρήκε με έναν τεράστιο αριθμό μελών, που ξεπερνούσε τις 600.000.

Με πρωτοβουλία του ΕΑΜ Νέων οργανώθηκε σύσκεψη στις 23 Φεβρουαρίου 1943 για την ίδρυση μιας πλατιάς αντιστασιακής οργάνωσης της νεολαίας. Συμμετείχαν αντιπρόσωποι από τις οργανώσεις: «Αγροτική Νεολαία Ελλάδας», «Ενιαία Εθνικοαπελευθερωτική Εργατοϋπαλληλική Νεολαία», «Ενιαία Μαθητική Νεολαία», «Ένωση Νέων Αγωνιστών Ρούμελης», «Θεσσαλικός Ιερός Λόχος», «Λαϊκή Επαναστατική Νεολαία», «Λεύτερη Νέα», «Ομοσπονδία Κομμουνιστικών Νεολαιών Ελλάδας», «Σοσιαλιστική Επαναστατική Πρωτοπορία Ελλάδας» και «Φιλική Εταιρία Νέων». Όλες οι οργανώσεις συμφώνησαν και υπέγραψαν το ιδρυτικό της «Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης Νέων» (ΕΠΟΝ). Οι δυνάμεις τους εντάχθηκαν στην καινούργια οργάνωση και οι ίδιες έπαψαν πλέον να λειτουργούν σαν ξεχωριστές οργανώσεις. Στο ιδρυτικό κείμενο της ΕΠΟΝ αναφέρονταν ότι: «Οι βασικοί σκοποί που πρέπει να περιέχονται στο καταστατικό της ΕΠΟΝ είναι: α) Η εθνική απελευθέρωση με βάση την ακεραιότητα της Ελλάδας. β) Η εξόντωση του φασισμού τώρα και στο μέλλον, και με οποιανδήποτε μορφή και αν παρουσιαστεί. Αποκατάσταση της λαϊκής κυριαρχίας έτσι που όλες οι εξουσίες να απορρέουν από την κυρίαρχη θέληση του λαού και της νέας γενιάς. γ) Η καταπολέμηση των ιμπεριαλιστικών πολέμων και η υπεράσπιση της ειρήνης με βάση την αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών και της αδερφικής συνεργασίας όλων των λαών και των νεολαιών και ειδικά της Βαλκανικής. δ) Η υπεράσπιση των οικονομικών, πολιτικών, εκπαιδευτικών και μορφωτικών δικαιωμάτων και επιδιώξεων της νέας γενιάς. Γενικά πρέπει να καθορίζεται στο καταστατικό ότι η ΕΠΟΝ είναι οργάνωση εθνικοαπελευθερωτική, αντιφασιστική-προοδευτική, αντιπολεμική-φιλειρηνική. ε) Αποφασίζεται η έκδοση δημοσιογραφικού κεντρικού οργάνου με τίτλο “Νέα Γενιά”. στ) Η Πανελλαδική σύσκεψη αποφασίζει και αναθέτει στο Προσωρινό Κεντρικό Συμβούλιο της ΕΠΟΝ να κάνει διαπραγματεύσεις με κάθε εθνική οργάνωση νέων που δεν θάχει προσχωρήσει στην ΕΠΟΝ με σκοπό να προσχωρήσει.

Βάση για διαπραγματεύσεις και για προσχώρηση στην ΕΠΟΝ, είναι οι αρχές που περιέχει το καταστατικό της. ζ) Η Πανελλαδική σύσκεψη αποφασίζει την προσχώρηση της ΕΠΟΝ στο ΕΑΜ σαν εκπρόσωπο της νέας γενιάς, με συμμετοχή αντιπροσώπου της στην Κ.Ε. του ΕΑΜ.»³¹



8. Αφίσα της ΕΠΟΝ

Στη συνέχεια και σε σύντομο χρονικό διάστημα πολλές οργανώσεις από όλη την Ελλάδα προσχωρούν στην ΕΠΟΝ και στην κυριολεξία απογειώνουν τον αριθμό των μελών της. Το δίκτυο της ΕΠΟΝ αρχίζει να απλώνεται πρώτα και κύρια σε όλες τις μεγάλες επαρχιακές πόλεις. Και ενώ οι συσκέψεις για την ίδρυση οργανώσεων στις κατεχόμενες πόλεις γινόταν με την τήρηση όλων των όρων της παρανομίας, από το καλοκαίρι του 1943 γίνεται ανοιχτή στρατολόγηση στα χωριά της «Ελευθέρης Ελλάδας». Χτυπάει η καμπάνα του χωριού, συγκεντρώνονται όλοι οι κάτοικοι, στέλεχος της ΕΠΟΝ μιλάει για τους σκοπούς της οργάνωσης, για την αντίσταση και την απελευθέρωση της χώρας από τους κατακτητές και αμέσως μετά συγκροτείται η τοπική οργάνωση της ΕΠΟΝ.

³¹ «Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης», εκδ. Σύγχρονη Εποχή, τόμος Α', ΕΠΟΝ, Αθήνα 1981, σελ. 503 – 543, Ιδρυτική Διακήρυξη και Καταστατικό, σελ. 516 – 521.

Οι ρυθμοί εξάπλωσης της οργάνωσης ποικίλλουν από περιοχή σε περιοχή. Σημαντική εδραίωση της παρατηρείται στην Αθήνα, Πειραιά, Ήπειρο – Κέρκυρα, Μακεδονία – Θράκη, Θεσσαλία – Σποράδες, Στερεά Ελλάδα – Κεφαλλονιά – Λευκάδα, Πελοπόννησο – Ζάκυνθο, ενώ είχε αρκετά καλή παρουσία στην Κρήτη, τη Λέσβο, τη Σάμο και τη Χίο. Δυσκολίες είχε στην εξάπλωση στα μικρότερα και πιο απομονωμένα νησιά, αν και σε ορισμένα νησιά των Κυκλάδων, όπως στη Σύρο, υπήρξε κίνημα.

Αξιοσημείωτη όμως ήταν η διείσδυση της ΕΠΟΝ στην ηπειρωτική χώρα και ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές. Η «Μάχη της σοδειάς» ήταν μια από τις σημαντικότερες επιτυχίες του κινήματος, που επιτεύχθηκε από το ΕΑΜ και την ΕΠΟΝ. Η σοδειά διαφυλάχτηκε από τις αρχές της Κατοχής πολλές φορές με ένοπλο αγώνα και αρκετούς νεκρούς.³²



9. Διαδήλωση ενάντια στην πολιτική επιστράτευση

Στην Αθήνα η ΕΠΟΝ πήρε το βάπτισμα από την επόμενη κιόλας μέρα της ίδρυσής της. Η πρωτεύουσα συγκλονίζονταν στις 24 Φεβρουαρίου 1943 από τη μεγάλη απεργία ενάντια στην πολιτική επιστράτευση (μαζική αποστολή Ελλήνων πολιτών στα γερμανικά εργοστάσια και ύστερα στο Ανατολικό Μέτωπο) και τη

³² Ζορμπαλάς Σταύρος, *ΕΠΟΝ. Τραγουδούσαν και πολεμούσαν για τη λευτεριά*, εκδ. Δελφίνι, Αθήνα 1993.

μεγάλη διαδήλωση προς το Υπουργείο Εργασίας. Η ΕΠΟΝ, οργάνωση μιας μέρας, συμμετέχει στη διαδήλωση, καθώς και σε όλες τις άλλες κινητοποιήσεις μέχρι τις 5 Μαρτίου 1943, που το σχετικό διάταγμα ανακαλείται και η μάχη κερδίζεται. Οι Γερμανοί θεωρούσαν πλέον την Αθήνα ως την πιο εχθρική πρωτεύουσα κατεχόμενου κράτους.³³

28 Φεβρουαρίου 1943 κηδεύεται ο ποιητής Κωστής Παλαμάς και η κηδεία του μετατρέπεται σε μια μεγαλειώδη αντιστασιακή διαδήλωση μπροστά στα μάτια των κατακτητών και των συνεργαζόμενων κατοχικών αρχών. Οι ήχοι από την απαγγελία των στίχων του ποιητή Άγγελου Σικελιανού δονούν την ψυχή του λαού που ψάλλει τον Εθνικό Ύμνο.³⁴



10. Κηδεία Κωστή Παλαμά

25 Μαρτίου 1943 η ΕΠΟΝ οργανώνει μεγάλη παλλαϊκή κινητοποίηση και διαδήλωση στην Αθήνα και στον Πειραιά για το γιορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου. Χιλιάδες λαού συμμετέχουν σκορπίζοντας τον πανικό στους κατακτητές, που επιτίθενται. Αποτέλεσμα 4 νεκροί και δεκάδες τραυματίες στην Αθήνα. Στον Πειραιά 15 συλληφθέντες, από τους οποίους οι 12 ήταν Επονίτες.³⁵

25 Ιουνίου 1943 άλλη μια μεγαλειώδης διαδήλωση οργανώνεται στην Αθήνα από το ΕΑΜ και την ΕΠΟΝ ενάντια στην αυξανόμενη τρομοκρατία των κατακτητών

³³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ', σελ. 27.

³⁴ Πανσέληνος Ασημάκης, *Φύλλα Ημερολογίου (1941 – 1943)*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, σελ. 162 – 164.

³⁵ Ανταίος Πέτρος, *Συμβολή*, τ. Β, σελ. 64 – 70.

στην ύπαιθρο και τις πόλεις. Το συλλαλητήριο είναι παλλαϊκό. 200.000 άτομα συμμετέχουν εκ των οποίων οι 10.000 είναι νέοι. Ο απολογισμός ήταν: 20 νεκροί, 100 τραυματίες και πολλοί συλληφθέντες.³⁶

22 Ιουλίου 1943 μετά την απόφαση των ναζιστικών αρχών να παραχωρήσουν όλη τη Μακεδονία και τη Θράκη στους Βούλγαρους συμμάχους τους και ενώ ολόκληρη η χώρα συγκλονίζεται από διαδηλώσεις, στην Αθήνα το ΕΑΜ και η ΕΠΟΝ οργανώνουν κορυφαία διαδήλωση που συγκεντρώνει περισσότερο από μισό εκατομμύριο κόσμου. Για άλλη μια φορά οι κινητοποιήσεις του λαού έχουν αποτέλεσμα. Ματαιώνεται η επέκταση της βουλγαρικής κατοχής.³⁷ «Όταν θα γραφτεί η ιστορία της Αντίστασης σε ευρωπαϊκή κλίμακα ίσως αυτή αποδειχτεί η πολυπληθέστερη διαδήλωση σε κατεχόμενη πρωτεύουσα. Το βέβαιο πάντως είναι πως όλες οι κινητοποιήσεις του '43 στην Αθήνα υπήρξαν από τις δυναμικότερες και μαζικότερες εκδηλώσεις της Αντίστασης των πόλεων που είδε η κατεχόμενη Ευρώπη».³⁸

Οι διαδηλώσεις αυτές αποτέλεσαν κορυφαίες στιγμές στην αντιστασιακή δράση της ΕΠΟΝ και λειτούργησαν σαν εφαλτήριο για τη μεγαλύτερη ακόμα ανάπτυξη της οργάνωσης κάνοντας την ΕΠΟΝ πόλο συσπείρωσης της πλειοψηφίας της ελληνικής νεολαίας.

Η ΕΠΟΝ με απόφαση της ιδρυτικής συνδιάσκεψης εκδίδει τη *Νέα Γενιά*, όργανο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ. Όμως η κατεύθυνση της οργάνωσης είναι κάθε περιφερειακό της όργανο, Συμβούλιο Περιοχής, Νομαρχιακό Συμβούλιο κλπ., αλλά και κάθε οργάνωση, όσο ολιγομελής και να είναι, να εκδίδει δικό της έντυπο. Έτσι η έκταση που παίρνει το εκδοτικό φαινόμενο των οργανώσεων της είναι τεράστιο. Κάθε οργάνωση ακόμα και στο πιο απομακρυσμένο χωριό εκδίδει τη δική της εφημερίδα.³⁹ Η ΕΠΟΝ είναι η πρώτη αντιστασιακή οργάνωση που αναδεικνύει τον Τύπο σε ένα πρωταρχικό τομέα της δραστηριότητας της. Παράλληλα το Κ.Σ. της μέσα από το εκδοτικό της *Νέας Γενιάς* προχωράει σε εκδόσεις εντύπων, όπως τα *Διηγήματα από την Αντίσταση* (1945), *Το αετόπουλο* (1944), κλπ.

³⁶ Εφημερίδα *Νέα Γενιά*, αρ. φυλ. 6, 30 Ιουνίου 1943, σελ. 1.

³⁷ Μαζάουερ Μάρκ, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η εμπειρία της Κατοχής 1941 – 1945*, μτφρ. Κουρεμένος Κώστας, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994, σελ. 134 – 148.

³⁸ Βαρών – Βασάρ Οντέτ, *Η ενηλικίωση*, σελ. 416.

³⁹ Βαρών – Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος*, τ. Α', βλέπε πίνακες σελ. πβ' - πθ'.

Κεφάλαιο 2^ο

ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Μεγάλες είναι οι αναζητήσεις που παρατηρούνται στον πνευματικό χώρο ήδη από τη δεκαετία του '30. Τα μεγάλα ιστορικά και κοινωνικά γεγονότα που έχουν προηγηθεί, ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, η Επανάσταση των Μπολσεβίκων στη Ρωσία, η Μικρασιατική καταστροφή, η άνοδος του εργατικού κινήματος στην Ευρώπη, καθώς και η άνοδος του φασισμού, επηρεάζουν άμεσα τους πνευματικούς ανθρώπους του τόπου. Οι εξελίξεις που συντελούνται στον επιστημονικό και φιλοσοφικό χώρο με νέες θεωρίες αφήνουν επίσης ανεξίτηλο σημάδι πάνω στα πνευματικά έργα της εποχής. Στην Ελλάδα η πολιτική ζωή σφραγίζεται από αστάθεια, οξυμμένα κοινωνικά προβλήματα, ανερχόμενο εργατικό κίνημα, ανάπτυξη αγώνων, κυρίως στα αστικά κέντρα, και τέλος επιβολή της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά, την 4^η Αυγούστου του 1936. Αντιπαραθέσεις παρατηρούνται στον πνευματικό κόσμο, που βασίζονται σε πολιτικές και ιδεολογικές απόψεις, ανάμεσα στο Φώτο Πολίτη, τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο και τον Κωνσταντίνο Τσάτσο, από τη μια πλευρά, που θεωρούνται εκπρόσωποι του ιδεαλισμού, και από την άλλη πλευρά το Δημήτρη Γληνό, το Νίκο Καρβούνη και άλλους, που θεωρούνται εκπρόσωποι του μαρξισμού.

Στο χώρο της λογοτεχνίας μεγάλος είναι αντίκτυπος όλων των παραπάνω. Εκδηλώνονται δυο τάσεις. Από τη μία μεριά είναι ο Κωστής Παλαμάς και ο Άγγελος Σικελιανός, που προασπίζουν θέματα που αφορούν την παράδοση. Από την άλλη η γενιά των λογοτεχνών του '20, που εμφανίζονται με διάθεση για έλεγχο και κριτική, ενώ η στάση τους απέναντι στη ζωή χαρακτηρίζεται από απαισιοδοξία και διάθεση φυγής από την πραγματικότητα.

Άρνηση των παραδοσιακών μορφών έκφρασης παρατηρείται στο χώρο της πεζογραφίας. Οι πεζογράφοι προσπαθούν να χαράξουν νέους δρόμους δείχνοντας ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα ευρωπαϊκά ρεύματα και απορρίπτοντας την μέχρι τότε ακμάζουσα ηθογραφία. Το διήγημα υποχωρεί και ανθίζει ο αφηγηματικός λόγος, ιδιαίτερα το μυθιστόρημα, που στοχεύει στην αναζήτηση της εσωτερικής ζωής των ηρώων και στην προβολή της ατομικότητας και των προσωπικών παθών.⁴⁰

⁴⁰ Πολίτης Λίνος, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Ε' Έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1989, σελ 302 – 332.

Η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου επιβλήθηκε βίαια και έφερε δριμύτατες ανατροπές και στον πνευματικό χώρο. Οι συζητήσεις και οι ζυμώσεις ανάμεσα στους ιδεαλιστές και τους μαρξιστές διακόπηκαν, όπως και ο κοινωνικός προβληματισμός. Η αναστολή των ατομικών ελευθεριών και η επιβολή της λογοκρισίας οδηγούν την Ελλάδα σε πνευματικό τέλμα. Στην ποίηση κυριαρχεί ο αισθητισμός με έμφαση στην κενολογία, την επιτήδευση και τη στειρότητα. Στην πεζογραφία κυριαρχεί ο εσωτερικός μονόλογος και το ιστορικό μυθιστόρημα, σε μια προσπάθεια αξιοποίησης του ιστορικού παρελθόντος της χώρας, της παράδοσης, καθώς επίσης και της άμυνας ενάντια στον εξευρωπαϊσμό και το διεθνισμό.

Η δεκαετία 1930 – 1940 αποτέλεσε τον προάγγελο της μεταγενέστερης αντίστασης, γι' αυτό και «η Αντίσταση του 1940 – 1944 και η λογοτεχνική της έκφραση αποτελούν σίγουρα μια τομή και αποκορύφωση, όχι όμως και μια γέννηση *ex nihilo*».⁴¹ Η Κατοχή σηματοδοτεί νέα μονοπάτια για τον πνευματικό χώρο. Μετά το μούδιασμα των πρώτων ημερών παρατηρείται μια πνευματική έκρηξη που είναι πρωτοφανής και που είναι λάθος να τη χαρακτηρίσουμε μόνο ως αντιστασιακή λογοτεχνία.⁴² Αντίθετα είναι ένα πολύμορφο φαινόμενο πνευματικής παρουσίας, που διαδέχτηκε τα σιωπηλά χρόνια της δικτατορίας και των πρώτων ημερών της Κατοχής και κορυφώθηκε στα επόμενα χρόνια σε κραυγή.⁴³ «Είναι η εποχή, όπου τα ιστορικά γεγονότα, η βιοτική καθημερινότητα, οι κοινωνικές συνθήκες, η πολιτική, καθορίζουν τη στάση των καλλιτεχνών, επηρεάζουν αποφασιστικά το καλλιτεχνικό προϊόν. Πρώτα, ο πόλεμος: μια γενική συστράτευση. Έπειτα, η Κατοχή: το κρύο, η πείνα, ο αγώνας για την επιβίωση. Έπειτα, η Αντίσταση, η Απελευθέρωση, ο εμφύλιος. Οι λογοτέχνες ζουν μέσα σε ακραίες συνθήκες, το κοινό τους επίσης. Η εσωτερική εξέλιξη της λογοτεχνίας, οι ενδολογοτεχνικές επιρροές, οι προσωπικές κλίσεις χάνουν έδαφος μπροστά στις εξωτερικές αναγκαιότητες. Είναι η εποχή των συγκλίσεων, η κατεξοχήν εποχή των μοτίβων».⁴⁴

Ο αγώνας των Ελλήνων στο Αλβανικό Μέτωπο τους μήνες του πολέμου θα αποτελέσει την ελληνική εποποιία, που ανάλογη έζησε η χώρα στην Επανάσταση του 1821. Η σύνδεση των δυο ιστορικών γεγονότων αποδίδεται με το γνωστό στίχο του

⁴¹ Βελουδής Γεώργιος, «Η Ελληνική λογοτεχνία στην Αντίσταση (1940 – 1944)», στο *Μονά – Ζυγά, Δέκα νεοελληνικά μελετήματα*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1992, σελ. 64.

⁴² Βελουδής Γεώργιος, *Προτάσεις*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1981, σελ. 140 – 154.

⁴³ Βελουδής Γεώργιος, *Αναφορές*, εκδ. Φιλιππότις, Αθήνα 1983, σελ. 82 – 101.

⁴⁴ Καστρινάκη Αγγέλα, *Η λογοτεχνία στην ταραγμένη δεκαετία 1940 – 1950*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2005, σελ. 19.

Παλαμά «αυτό το λόγο θα σας πω, δεν έχω άλλο κανένα: μεθύστε με τ' αθάνατο κρασί του Εικοσιένα».

Η λήξη του πολέμου και η έναρξη της γερμανική κατοχής σηματοδοτούν την πορεία των λογοτεχνών προς την εσωστρέφεια και τη φυγή από την πραγματικότητα. Η επεξεργασία θεμάτων που προέρχονται από την ιστορία, είτε με τη μορφή του ιστορικού μυθιστορήματος είτε ως αναπαράσταση προσωπικών βιωμάτων, εντείνεται και είναι εμφανής σε έργα όπως η *Αιολική γη* του Ηλία Βενέζη, ο *Κοτζάμπασης του Καστρόπυργου* του Μιχάλη Καραγάτση (ψευδώνυμο του Δημήτρη Ροδόπουλου), η *Καμπάνα της Αγια-Τριάδας* του Θανάση Πετσάλη-Διομήδη και η *Πριγκιπέσσα-Ιζαμπώ* του Άγγελου Τερζάκη. Η στροφή προς τη φαντασία και κυρίως προς το ιστορικό παρελθόν φαίνεται ότι είναι η μόνη διέξοδος για αυτήν την περίοδο.⁴⁵

Από το 1941 και μετά παρατηρείται μια έντονη στροφή προς τη δημοτική ποίηση και τα περιοδικά της εποχής δημοσιεύουν πολλά δημοτικά ποιήματα. Γίνεται επίσης προσπάθεια να προβληθούν προσωπικότητες, που θα φώτιζαν πνευματικά το λαό. Στα πλαίσια αυτά το περιοδικό *Νέα Εστία* αφιερώνει το χριστουγεννιάτικο τεύχος του 1941 στον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη.⁴⁶ Το τεύχος έγινε ανάρπαστο, και αποτέλεσε το έναυσμα για μεγάλη σχετική αρθογραφία πολλών λογοτεχνών και ακαδημαϊκών.

Από την άλλη μεριά η διακοπή της επικοινωνίας με την Ευρώπη, όχι μόνο της υλικής, αλλά και της πολιτισμικής, συνδυασμένη με το πάθος για το διάβασμα που κορυφώθηκε στη διάρκεια της Κατοχής, έβαλε νέα καθήκοντα μπροστά στους λογοτέχνες. Ο ποιητής Κώστας Βάρναλης είναι υπέρμαχος της ιδέας του γεφυρώματος του χάσματος ανάμεσα στους πνευματικούς ανθρώπους και τον απλό λαό. Σε όλη τη διάρκεια της Κατοχής χρονογραφεί στην εφημερίδα *Πρωία* στη στήλη «Τέχνη και ζωή».⁴⁷ Καταγράφει τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης του λαού, κάνει κριτικές βιβλίων, παρατηρεί την κίνηση της πνευματικής ζωής και διαπιστώνει την ανάγκη που έχει προκύψει να σταθούν δίπλα στο λαό, που περνάει πραγματικά δύσκολες ώρες, όλοι οι πνευματικοί άνθρωποι.⁴⁸ Ήδη από την 31^η Μαΐου 1941 στο

⁴⁵ Βελουδής Γιώργος, «Η ελληνική λογοτεχνία...», σελ. 64.

⁴⁶ Περιοδικό *Νέα Εστία*, *Αφιέρωμα στον Παπαδιαμάντη*, εκδ. Βιβλιοπωλείο της 'Εστίας', Ι. Δ. Κολλάρου και Σία, Α.Ε., Χριστούγεννα 1941.

⁴⁷ Πλάκας Δημήτριος, «Ο Κώστας Βάρναλης συνεργάτης και χρονογράφος της 'Πρωίας'», στο *Λογοτεχνικός Περίπλους*, Έκδοση Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης, Ηράκλειο 1991, σελ. 148 – 156.

⁴⁸ Βάρναλης Κώστας, *Φέγγε βολάν της Κατοχής*, επιλογή-επιμέλεια Γιώργος Ζεβελάκης, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2007. (Σ. Σ. Πρόκειται για συλλογή χρονογραφημάτων που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα *Πρωία*).

φύλλο της *Πρωίας* δημοσιεύει το κείμενο «Αγεφύρωτο Χάσμα» που αναφέρεται σε αυτό το θέμα.

Η εικόνα αλλάζει από τα μέσα της Κατοχής όταν στο εσωτερικό αρχίζει να υλοποιείται το τεράστιο αντιστασιακό κίνημα και στο εξωτερικό οι συμμαχικές δυνάμεις ανασυντάσσονται εναντίον του Άξονα και αρχίζουν να έχουν συνεχείς νίκες. Αν και η προηγούμενη θεματογραφία των λογοτεχνών δεν εξαφανίστηκε εντελώς, σιγά-σιγά κάνει την επανεμφάνισή του το πατριωτικό πνεύμα και παρατηρείται στροφή στα εθνικά και κοινωνικά ζητήματα.

Το 1943 αποτελεί χρονιά ορόσημο για την πνευματική ζωή της χώρας, τόσο λόγω των ιστορικών γεγονότων που συντελούνται στην Ευρώπη με την υποχώρηση των δυνάμεων του φασισμού, όσο και με μια σαφή ανανέωση των ιδεών, σηματοδοτούμενη από τη μάχιμη θέση που παίρνουν οι πνευματικοί άνθρωποι απέναντι στα γεγονότα, που είναι πολύ πιο ρεαλιστική. Ο θάνατος του μεγάλου ποιητή Κωστή Παλαμά, το Φεβρουάριο του 1943, λειτούργησε σαν εφιαλτήριο για πατριωτική και εθνική έξαρση⁴⁹ και για την αύξηση των φωνών που μιλούσαν για μια καινούργια κοινωνία. Οι ιδέες αυτές εκφράζονται και προβάλλονται από όλα τα περιοδικά της εποχής.

Η γενικότερη αντίληψη που έχει επικρατήσει για αφύπνιση, αλλά και για ιστορική και πολιτική αλλαγή, εμφανίζεται σε πολλά λογοτεχνικά κείμενα. Σταδιακά διαμορφώθηκε ένα κλίμα που απέδωσε καρπούς και αποτέλεσε το βάθρο πάνω στο οποίο στηρίχτηκε η ανάκαμψη του 1943. Το αναγνωστικό κοινό διευρύνθηκε σημαντικά τη διετία 1943 – 1944. «Ποτέ άλλοτε δεν είχε διαβαστεί τόσο πολύ το ελληνικό βιβλίο».⁵⁰ Και όπως αναφέρει η Αγγέλα Καστρινάκη «σημειώνεται η μεγαλύτερη άνθηση του βιβλίου που συνέβη σε όλο τον ελληνικό 20^ο αιώνα, εκτός ίσως – και για εντελώς διαφορετικούς λόγους – από το τέλος του».⁵¹ Για πολλούς αποτελεί ερώτημα πώς ο λαός της Αθήνας την περίοδο της μεγάλης πείνας μπορούσε να αγοράζει βιβλία και να στρέφεται στην Τέχνη. Σε αυτό συντέλεσαν οι ιδιαίτερες συνθήκες της εποχής, όπως ο κατ' οίκον περιορισμός τα βράδια, η μειωμένη επαγγελματική δραστηριότητα, αλλά και η προσπάθεια να ξεπεραστούν οι πραγματικά δύσκολες συνθήκες της καθημερινής ζωής, που επιβλήθηκαν από τις δυνάμεις Κατοχής. Έτσι παρατηρήθηκε μία στροφή του λαού στην Τέχνη, καθώς και

⁴⁹ Περιοδικό *Νέα Εστία*, *Αφιέρωμα στον Παλαμά*, Βιβλιοπωλείο της Έστιας', Ι. Δ. Κολλάρου και Σία, Α.Ε., Χριστούγεννα 1943.

⁵⁰ Πολίτης Λίνος, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, σελ. 324.

⁵¹ Καστρινάκη Αγγέλα, *Η λογοτεχνία*, σελ. 24.

μια άνθηση του περιοδικού Τύπου: ήταν εντυπωσιακή η αύξηση κυκλοφορίας των εντύπων με τη δημιουργία νέων εκδοτικών οίκων, την έκδοση πολλών βιβλίων, καθώς και αρκετών νέων λογοτεχνικών περιοδικών, την οργάνωση διαλέξεων και πνευματικών εκδηλώσεων, την ίδρυση νέων λογοτεχνικών σωματείων, την αύξηση των θεατρικών παραστάσεων.

Αυτή τη χρονική περίοδο (από το 1943 και μετά) έχουμε αλλαγές στην ποίηση και την πεζογραφία. Το χαρακτηριστικό της ποίησης της εποχής είναι ο ανανεωμένος στίχος με πιο λυρικές μορφές. Στα μέσα της Κατοχής κυκλοφορεί η *Αμοργός* του Νίκου Γκάτσου, από τα πρώτα δείγματα υπερρεαλισμού, ενώ στο ίδιο πλαίσιο εντάσσονται και ο *Μπολιβάρ* του Νίκου Εγγονόπουλου, όπως και η *Ursa Minor* του Τάκη Παπατζώνη. Στην πεζογραφία το παραδοσιακό μυθιστόρημα που είχε εμφανιστεί την προηγούμενη δεκαετία σχεδόν εγκαταλείπεται και αντικαθίσταται από το διήγημα ή τη νουβέλα, με πιο συμβολιστικές τάσεις, και τάση προς μια λυρικότητα. Πρώτη απόπειρα να σκιαγραφηθεί αυτό το είδος της πεζογραφίας έγινε στη μελέτη του Πέτρου Ωρολογά *Η λυρική πεζογραφία*, που δημοσιεύτηκε την 1^η Μαρτίου 1944.⁵²

Το παραπάνω κλίμα και οι τάσεις που καταγράφηκαν στην περίοδο της Κατοχής, συνέτειναν στην αύξηση του αναγνωστικού ενδιαφέροντος. Στη συνέχεια όμως, το ενδιαφέρον αυτό έφθινε και σταδιακά έφτασε έως και την πλήρη κάμψη. Ήδη, όμως, η Ελλάδα είχε γνωρίσει «τη μεγαλύτερη βούληση συμμετοχής στην κουλτούρα που της επεφύλασσε η ιστορία της».⁵³

⁵² Περιοδικό *Φιλολογικά Χρονικά*, τεύχος 1, 1 Μαρτίου 1944, σελ. 1 – 14.

⁵³ Καστρινάκη Αγγέλα, *Η λογοτεχνία*, σελ. 25.

*Αυτό κρατάει ανάλαφρο μες στην ανεμοζάλη
το από του κόσμου τη βοή πρεσβυτικό κεφάλι,
αυτό το λόγο θα σας πω, δεν έχω άλλο κανένα:
Μεθύστε με τ' αθάνατο κρασί του Εικοσιένα.*

1η Νοεμβρίου 1940

Κωστής Παλαμάς, Στη Νεολαία μας

Μέρος Δεύτερο

Η ΕΡΕΥΝΑ - Ο ΝΕΑΝΙΚΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

Κεφάλαιο 3^ο

NOMIMA NEANIKA LOGOTEXNIKA PERIODIKA

Τον πρώτο χρόνο της Κατοχής συνεχίζουν να εκδίδονται τα νεανικά περιοδικά: *Νεολαία* (1938 – 1941), *Παιδικός Κόσμος* (1930 – 1941),⁵⁴ *Δωδεκανήσιος/ Dodecanesian* (1934 – 1943),⁵⁵ και *Η Διάπλασις των Παίδων* (1879 – 1948).⁵⁶

Όμως στο γενικότερο πλαίσιο της στροφής στη λογοτεχνία που πραγματοποιήθηκε μέσα στην Κατοχή με κορύφωμα το 1943 και 1944, αρκετοί νέοι και νέες, θέλησαν να εκφράσουν τις αναζητήσεις και τα ενδιαφέροντά τους μέσα από τη γραφή. Έτσι εκδίδονται πάρα πολλά νεανικά περιοδικά με λογοτεχνικές και φιλολογικές αναζητήσεις. Σύμφωνα με την καταγραφή της Οντέτ Βαρών – Βασάρ τα νόμιμα νεανικά περιοδικά που εκδόθηκαν για πρώτη φορά και κυκλοφόρησαν στην κατοχή είναι:⁵⁷

Αργώ (1942 – 1943),⁵⁸ *Αυγή* (1943 – 1944),⁵⁹ *Νεοελληνική Μούσα* (1943),⁶⁰ *Ξεκίνημα της Νειότης* (1942 – 1943),⁶¹ *Μαθητικά Γράμματα* (1943 – 1944),⁶² *Νεανική Φωνή* (1943 – 1944),⁶³ *Τέχνη και Ζωή* (1943),⁶⁴ *«Κοραής»* (1944),⁶⁵ *Ορίζοντες, Σκέψη* (1944),⁶⁶ *Παλμός* (1944 – 1945),⁶⁷ *Φοιτητική Τέχνη* (1944),⁶⁸ *Αιγαίο* (1945),⁶⁹

⁵⁴ Τσικνάκης Γ. Κώστας, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1915 – 1936). Καταγραφή*, εκδ. ΙΑΕΝ 12, Αθήνα 1987, αρ. 201, σελ. 474 – 478.

⁵⁵ Στο ίδιο αρ. 279, σελ. 655 -657.

⁵⁶ Καρπόζηλου Μάρθα, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1836 – 1914). Καταγραφή*, εκδ. ΙΑΕΝ 12, Αθήνα 1987, αρ. 22, σελ. 77 – 111.

⁵⁷ Βαρών – Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1915 – 1936). Καταγραφή*, εκδ. ΙΑΕΝ 10, Αθήνα 1987, σελ. οδ'.

⁵⁸ Στο ίδιο, αρ. 11, σελ. 29 – 33.

⁵⁹ Στο ίδιο, αρ. 41, σελ. 113 – 116.

⁶⁰ Στο ίδιο, αρ. 120, σελ. 299 – 303.

⁶¹ Στο ίδιο, αρ. 31, σελ. 94 – 97.

⁶² Στο ίδιο, αρ. 94, σελ. 227 – 231.

⁶³ Στο ίδιο, αρ. 115, σελ. 283 – 292.

⁶⁴ Στο ίδιο, αρ. 148, σελ. 344.

⁶⁵ Στο ίδιο, αρ. 227, σελ. 487 – 488.

⁶⁶ Στο ίδιο, αρ. 284, σελ. 587 – 591.

⁶⁷ Στο ίδιο, αρ. 289, σελ. 599 – 604.

⁶⁸ Στο ίδιο, αρ. 317, σελ. 642 – 644.

⁶⁹ Στο ίδιο, αρ. 370, σελ. 703.

Λογοτεχνία (1945)⁷⁰ στην Αθήνα, *Ξεκίνημα* (1944)⁷¹ στον Πειραιά, *Σαλαμίνα* (1943)⁷² στη Σαλαμίνα και *Χαραυγή* (1944 – 1945)⁷³ στην Πάτρα, ενώ από μελέτη των υπολοίπων εντύπων της καταγραφής της και αναζήτηση στα αρχεία βρήκαμε ότι *Η Εφημεριδούλα μας* (1943 – 1947)⁷⁴ και *Ο Κύκλος μας* (1943 – 1944)⁷⁵ κυκλοφορούσαν επίσης σαν περιοδικά με νόμιμο τρόπο.

Στη μελέτη της Αλεξάνδρας Μπουφέα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, τα νεανικά λογοτεχνικά διακρίνονται σε αμιγώς νεανικά, σε εκδιδόμενα με πρωτοβουλία νέων και σε αυτά που εκδίδονται με εποπτεία συμβουλίων καθηγητών, συλλόγων κλπ.⁷⁶ Συγκεκριμένα ως αμιγώς νεανικά χαρακτηρίζει τα περιοδικά: *Μαθητικά Γράμματα**, *Μέλισσα*, *Τέχνη**, *Νεανική Φωνή**, *Παλμός**, *Νέοι Καιροί*, *Φοιτητική Τέχνη**, *Φωνή των Νέων*. *Περιοδικά που εκδίδονται με πρωτοβουλία νέων*: *Αργώ**, *Αττική Τρις*, *Νέα Αυγή**, *Νεοελληνική Μούσα**, *Νεότης*, *Ξεκίνημα**, *Ξεκίνημα της Νειότης**, *Παλαμικά Γράμματα*, *Σαλαμίνα**, *Τέχνη και Ζωή**. Επίσης λόγω διαφοροποιήσεων κατατάσσει σε χωριστές κατηγορίες τα περιοδικά: *Ηπειρωτικά Γράμματα*, *Κοραής**, *Λεσβιακά Γράμματα*, *Λογοτεχνικά Χρονικά*, *Ξεκίνημα* (Θεσσαλονίκης) και *Οδυσσέας*.⁷⁷

Η έκδοση αυτών των περιοδικών έχει τη βάση της στη γενικότερη διάθεση της νεολαίας να εκφράσει πνευματική αντίσταση. Σχεδόν όλα εμφανίζονται να έχουν κοινούς στόχους. Η επιθυμία όλων συνοψίζεται στην κατεύθυνση που δίνουν στους νέους να ανοίξουν τα φτερά τους, και μέσα από την πνευματική ανάταση να χαράξουν νέους δρόμους.⁷⁸ Πολλά άλλωστε νεανικά περιοδικά προβάλλουν στους στόχους τους την ανάγκη να βρουν οι νέοι δημιουργοί χώρο έκφρασης στις σελίδες τους, επειδή αποκλείονται συστηματικά από τις σελίδες των καθιερωμένων περιοδικών.⁷⁹ Τα επαρχιακά περιοδικά κάνουν λόγο στους στόχους τους για την

⁷⁰ Στο ίδιο, αρ. 385, σελ. 724.

⁷¹ Στο ίδιο, αρ. 280, σελ. 581 – 583.

⁷² Στο ίδιο, αρ. 144, σελ. 337 – 338.

⁷³ Στο ίδιο, αρ. 327, σελ. 657 – 659.

⁷⁴ Στο ίδιο, αρ. 327, σελ. 177 – 179.

⁷⁵ Στο ίδιο, αρ. 327, σελ. 203 – 206.

⁷⁶ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, Σοκόλης, Αθήνα 2006, σελ. 520 – 521.

⁷⁷ Τα περιοδικά με την επισήμανση *, η Οντέτ Βαρών – Βασάρ τα κατατάσσει στα νόμιμα νεανικά λογοτεχνικά περιοδικά.

⁷⁸ Περιοδικό *Οδυσσέας*, τεύχος 1, 1 Μαρτίου 1943, σελ. 15, στην προγραμματική του δήλωση αναφέρεται ότι «προσπαθεί να σώσει την πνευματικότητα μιας γενιάς που προχωρεί ή να προϋπαντήσει μια καινούργια, που προβάλλει πίσω απ' τα παραπετάσματα του πολεμικού καπνού».

⁷⁹ Περιοδικό *Ξεκίνημα της Νειότης*, τεύχος 3, Ιούλιος 1943, σελ. 39, αναφέρεται «έλλειψη βήματος αφιερωμένου στους νέους και στην ασυγχώρητη αδιαφορία του σοβαρού περιοδικού Τύπου σε κάθε νεανική προσπάθεια».

πνευματική αφύπνιση της επαρχίας και την προσπάθειά τους να μην υπολείπονται ανάλογων προσπαθειών που γίνονται στην πρωτεύουσα.⁸⁰ Τα νεανικά περιοδικά γίνονται κυψέλες όπου οι νέοι της εποχής εκφράζονται δημιουργικά και προσπαθούν μέσα στα δύσκολα εκείνα χρόνια να βρουν τη δική τους ταυτότητα.⁸¹ Η έκδοση τόσων πολλών περιοδικών για νέους καταδεικνύουν την πνευματική αντίσταση. Άλλωστε, αν και δε δηλώνεται σαφώς στα νόμιμα περιοδικά, διαφαίνεται η προσπάθεια όλων να εμψυχώσουν και να εμψύχσουν αγωνιστικό πνεύμα, πράγμα που καταδεικνύεται και από τη συμμετοχή πολλών συνεργατών τους στον αντιστασιακό αγώνα.⁸²

Η ύλη των περιοδικών περιστρεφόταν γύρω από προβλήματα που απασχολούσαν τη νεολαία και εξετάζονταν σε μόνιμες στήλες. Όμως η βασική ύλη τους ήταν τα λογοτεχνικά κείμενα κάθε είδους. Ποιήματα, πεζά (κυρίως διηγήματα και λιγότερο μυθιστορήματα), μικρά δοκίμια, μεταφρασμένα λογοτεχνικά κείμενα (μάλιστα κείμενα ξένων συγγραφέων, ιδιαίτερα ποιητών, για πρώτη φορά δημοσιεύονται σε ελληνικά περιοδικά), αλλά και κριτική βιβλίων, θεατρικών παραστάσεων, καθώς και θέματα που αφορούσαν την πνευματική ζωή της εποχής.

Κοινό χαρακτηριστικό τους ήταν η χρήση της δημοτικής γλώσσας. Μερικά μάλιστα περιοδικά χρησιμοποιούν το μονοτονικό σύστημα και απλοποιημένη ορθογραφία. Οι νέοι εμφανίζονται πολύ πιο δεκτικοί σε ζητήματα νεωτερισμού στη γραφή.

Η εξωτερική εμφάνιση των περιοδικών είναι πολύ προσεγμένη, αν λάβουμε υπόψη και τις οικονομικές δυσκολίες της εποχής. Τα περισσότερα έχουν προσεγμένη εικονογράφηση, κυρίως με ξυλογραφίες, τόσο στα εξώφυλλα τους, αλλά και στις εσωτερικές σελίδες.

Οι νέοι που παίρνουν την πρωτοβουλία για την έκδοση των περιοδικών και αποτελούν τις συντακτικές ομάδες τους, στη συντριπτική τους πλειοψηφία ηλικιακά κυμαίνονταν ανάμεσα στα 17 και τα 24. Τα ονόματα πολλών νέων που δημοσίευαν κείμενα σε αυτά τα περιοδικά τα συναντάμε μετά την Κατοχή να δεσπόζουν στη

⁸⁰ Περιοδικό *Χαραυγή*, τεύχος 1, 1 Σεπτεμβρίου 1944, σελ. 4.

⁸¹ Περιοδικό *Μέλισσα*, τεύχος 1, 20 Μαρτίου 1943, σελ. 1, αναφέρεται στην προγραμματική του δήλωση την πρόθεση των νέων να αποκρυσταλλώσουν «τα ονειρέματα, τις λαχτάρες, τα προβλήματα και τα δημιουργήματά τους».

⁸² Περιοδικό *Ηπειρωτικά Γράμματα*, τεύχος 9/10, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 1944, σελ. 337 – 338, όπου αναφέρεται ότι ο βαθύτερος και κεντρικότερος σκοπός της έκδοσης ήταν «η ενσυνείδητη τάση και υποσυνείδητη πίεση να τονωθεί στους δύσκολους καιρούς της ξενικής κατοχής και της σκοτεινής σκλαβιάς, που περάσαμε, τόσο το εθνικό και πατριωτικό ηπειρωτικό αίσθημα όσο και η εθνική αντίσταση».

λογοτεχνική κίνηση της χώρας. Όμως αυτοί δεν υπερβαίνουν το 35% σε σχέση με το σύνολο των συνεργατών, σύμφωνα με την Οντέτ Βαρών – Βασάρ.⁸³ Η μεγάλη πλειοψηφία των συνεργατών χάθηκε στη μεταπολεμική παραγμένη περίοδο. Μελετώντας τα έργα τους παρατηρούμε ότι κάποια από αυτά ήταν αρτιότερα και εμφάνιζαν ποιότητα πιο ώριμων και πνευματικά ολοκληρωμένων καλλιτεχνών. Άλλα ήταν προσπάθειες που πραγματοποιούσαν νέοι αδόκιμοι και χωρίς ιδιαίτερη μόρφωση.

Όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω τα περιοδικά λειτούργησαν σα φυτώριο για νέους λογοτέχνες και αρκετοί από αυτούς διαδραμάτισαν ρόλο στα γράμματα και τις τέχνες τη μεταπολεμική περίοδο και κυριάρχησαν στο χώρο. Ενδεικτικά ο ποιητής Τίτος Πατρίκιος πρωτοεμφανίστηκε με έργο του στο περιοδικό *Ξεκίνημα της Νειότης*, ενώ στους λογοτέχνες των *Μαθητικών Γραμμάτων* συγκαταλέγεται ο Αλέξανδρος Κοτζιάς. Στη *Νεανική Φωνή* ανάμεσα σε άλλους ο Νικηφόρος Βρεττάκος, η Άλκη Ζέη, ο Μάριος Πλωρίτης, ο Ηλίας Σιμόπουλος και ο Αλέξης Σολομός, στη *Νεοελληνική Μούσα* ο Μήτσος Λυγίζος, και στον *Παλμό* ο Βαγγέλης Γκούφας. Φαίνεται ότι ανάμεσα στα περιοδικά υπήρχε συνεργασία και για το λόγο αυτό αρκετά ονόματα λογοτεχνών συμπεριλαμβάνονται στους συνεργάτες και δημοσιεύονται έργα τους, σε περισσότερα του ενός περιοδικά. Αρκετές φορές παρατηρείται να χαιρετίζονται οι εκδόσεις νέων περιοδικών μέσα από τις σελίδες άλλων και να δημοσιεύονται διαφημίσεις των προσεχών φύλλων τους.

Αν και άλλοι λογοτέχνες έγιναν γνωστοί στα χρόνια που ακολούθησαν, ενώ άλλοι παρέμειναν στην ανωνυμία, τίποτα δεν μπορεί να μειώσει την έξαρση που παρατηρήθηκε εκείνη τη χρονική περίοδο σε πραγματικά δύσκολες και ιδιόμορφες συνθήκες. Η φλόγα που έκαιγε στις καρδιές των νέων τούς μετέτρεψε σε ποιητές ή πεζογράφους. Η έκφραση των νέων μέσα σε αυτά τα περιοδικά καταγράφηκε σαν αντιστασιακή πράξη, που τραγουδούσε τον έρωτα, τη χαρά και την αγάπη για τη ζωή, δίνοντας ελπίδα στη γενιά τους και δείχνοντας έναν ομορφότερο και πιο ευτυχισμένο δρόμο για την κατάκτηση μιας καλύτερης και δικαιότερης κοινωνίας.

Αναλυτικότερα τα νόμιμα νεανικά περιοδικά:

⁸³ Βαρών – Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος*, σελ. οζ'.

3.1 Αργαίο. Κυκλοφόρησε μόνο ένα τεύχος τον Ιούνιο του 1945 με υπότιτλο «Φύλλο των νέων ποιητών», το οποίο δυστυχώς λανθάνει.⁸⁴

3.2 Αργώ. Είναι το πρώτο νεανικό λογοτεχνικό περιοδικό που κυκλοφόρησε στα χρόνια της Κατοχής. Τα 2 πρώτα τεύχη του είχαν υπότιτλο «Δεκαπενθήμερη φιλολογική έκδοση», που μετατρέπεται σε «Μηνιαία φιλολογική έκδοση» για τα τεύχη 3 – 7, και «Μηνιαίο λογοτεχνικό περιοδικό» για τα φύλλα 8/9 – 12. Το πρώτο φύλλο κυκλοφόρησε στις 15 Νοεμβρίου 1942 και το τελευταίο το Δεκέμβριο του 1943. Συνολικά κυκλοφόρησαν 10 τεύχη.



ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ■ ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΜΗΝΑΣ ΜΑΤΣΑΚΗΣ
ΧΡΟΝΟΣ Α' ΦΥΛΛΟ 2ο ■ ΓΡΑΦΕΙΑ: ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ 166 ΠΕΙΡΑΙΑΣ ■ 1 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1943
ΔΙΑΔΕΧΤΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΣ

ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΝ "ΑΡΓΩ",

ΤΟΥ Κ. ΧΡ. ΛΕΒΑΝΤΑ

Δέν ξέρω γιατί τό τόσο συμπαθητικό σας φυλλάράκι πού τό βάφτισατε άξια «Αργώ» έφερε μέσα μου κάποιαν ιδιαίτερη συγκίνηση.

Ίσως γιατί είμαι κι' εγώ ένας «παλιός» Αργοναύτης άπ' αυτούς πού θαλασσοδέρνονται χρόνια τώρα, νά φτάσουν—τί μαγικό και άσύλληπτο όνειρο!—τήν παθητή τους Κολχίδα. Ίσως όμως— κι' αυτό είναι τό πιθανότερο—γιατί είδα στή δική σας «Αργώ» τήν «Αργώ» τής δικής μας «άπερχομένης» γενιάς.

Άληθινά φυλλομετρώντας τό λιτό περιοδικό σας, ό νοός μου γυρίζει είκοσι χρόνια και πάνω, πίσω. Τότε πού ένας μικρός κύκλος νέων, σχεδόν παιδιών, σάν τόν δικό σας, σκάρωνε στά καρνάγια τών πιδ ώραίων πνευματικών του όνείρων τή δική του «Αργώ».

Στήν άρχή, χειρόγραφα περιοδικά σέ καλό χαρτί, μέ οινική μελάνη, μέ σκίτσα "Υστερα έντυπα περιοδικά, οί «Μποέμ» (1920), ή βδομαδιάτικη φιλολογική «Έφημερίδα τών Νέων» (1922), μέ άρθρα πρωτοποριακά, τίτλους όρμητικούς και περήφανους σάν: «Τό Φώς στό σκοτάδι», «Πόντα Μπροστά» κλπ. Έπειτα ή έπισημότερη έμφάνισή μας μέ πλατειά δράση, μέ όμίλους κλπ («Λογοτεχνική Όμάδα», «Λογοτεχνικός Καλλιτεχνικός Όμιλος», «Εταιρία Διανοουμένων Πειραιώς», «Φίλοι τών Γραμμάτων και τής Τέχνης».—Οί τίτλοι δείχνουν τά διαδοχικά στάδια τής σωματειακής αούτης δράσης πού πέρανε σέ διαφορετικές μορφές άπ' άφορμή κυρίως τίς ιδεολογικές συγκρούσεις πού τάραξαν τήν έσωτερική τους συγκρότηση) Τά Περιοδικά «Διανόηση» «Νέα Σκέψη» και τέλος ή αούτοσυγκέντρωση, ώριμη πιά πάλη σέ τραχύτερους στίβους ιδεών, και πνευματικών ανατάσεων. Σήμερα άλλοι άπό τούς παληούς αούτως Αργοναύτες είναι χαμένοι δλότελα σέ βιοποριστικές θάλασσες, άλλοι άντίκρυσαν τήν Κολχίδα, κι' άλλοι σάν νέοι Κυναιγείοι, κρατάνε άνάμεσα στά δόντια τους τήν πρόμνα τής Αργώσ για νά φτάσουν στό άσύλληπτο—ώιμένα!—τέρμα.

Όμως ό άγώνας τους δέν πηγε χαμένος. Κανένας άγώνας για τό ύψηλό και τ' ώραίο δέν πάει χαμένος. Ό Πειραιάς στά 1920 ήταν μία πόλη χωρίς σημασία πνευματικής ζωής. Ό Πορφύρας, κι' ό Χαντζάρας—οί δυό καλύτεροι Πειραιώτες ποιητές μας—άνάπνεαν μέσα σέ μιάν δλότελα άντιπνευματικήν άτμόσφαιρα Πευθενά δέν ύπήρχε λίγο Φώς, κάποια έλπίδα, μία παρήγορη ύπόσχεση. Και τώρα;

«Ομιλος», «Εταιρία Διανοουμένων Πειραιώς», «Φίλοι τών Γραμμάτων και τής Τέχνης».—Οί τίτλοι δείχνουν τά διαδοχικά στάδια τής σωματειακής αούτης δράσης πού πέρανε σέ διαφορετικές μορφές άπ' άφορμή κυρίως τίς ιδεολογικές συγκρούσεις πού τάραξαν τήν έσωτερική τους συγκρότηση) Τά Περιοδικά «Διανόηση» «Νέα Σκέψη» και τέλος ή αούτοσυγκέντρωση, ώριμη πιά πάλη σέ τραχύτερους στίβους ιδεών, και πνευματικών ανατάσεων. Σήμερα άλλοι άπό τούς παληούς αούτως Αργοναύτες είναι χαμένοι δλότελα σέ βιοποριστικές θάλασσες, άλλοι άντίκρυσαν τήν Κολχίδα, κι' άλλοι σάν νέοι Κυναιγείοι, κρατάνε άνάμεσα στά δόντια τους τήν πρόμνα τής Αργώσ για νά φτάσουν στό άσύλληπτο—ώιμένα!—τέρμα.

Όμως ό άγώνας τους δέν πηγε χαμένος. Κανένας άγώνας για τό ύψηλό και τ' ώραίο δέν πάει χαμένος. Ό Πειραιάς στά 1920 ήταν μία πόλη χωρίς σημασία πνευματικής ζωής. Ό Πορφύρας, κι' ό Χαντζάρας—οί δυό καλύτεροι Πειραιώτες ποιητές μας—άνάπνεαν μέσα σέ μιάν δλότελα άντιπνευματικήν άτμόσφαιρα Πευθενά δέν ύπήρχε λίγο Φώς, κάποια έλπίδα, μία παρήγορη ύπόσχεση. Και τώρα;

11. Περιοδικό Αργώ

⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 703.

Στο περιοδικό δημοσιεύονται ποιήματα, διηγήματα, χρονογραφήματα, μελέτες – δοκίμια, κριτική βιβλίου – θεάτρου και μεταφράσεις. Τα ποιήματα αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος της ύλης του, που μάλιστα τείνουν αυξανόμενα μέχρι και το 7^ο τεύχος. Αντιπροσωπεύονται όλες οι τάσεις στην ποίηση. Η λογοτεχνική αξία αρκετών ποιημάτων είναι μέτρια. Σε αρκετά εμφανίζονται οι τάσεις φυγής που κυριαρχούσαν εκείνη την εποχή, όπως φαίνεται στο απόσπασμα από το ποίημα *Φυγή* του Νίκου Καθρέπτη:

*Να φεύγουν τα καράβια στα ταξίδια τους
που θάβει να μέπεναν και μένα,
ταξιδευτή κι ονειροφάντη με τους πόθους μου
να γνώριζα, να γνώριζα τα ξένα.*⁸⁵

Ανάμεσα στην πληθώρα των ποιημάτων εμφανίζονται και ορισμένα γνωστών ποιητών, όπως οι Κωστής Παλαμάς, Σωτήρης Σκίπης, Τέλος Άγρας, Ναπολέων Λαπαθιώτης, Παύλος Νιρβάνας, Ορέστης Λάσκος. Δημοσιεύτηκαν 19 διηγήματα στην πλειοψηφία τους γραμμένα από άγνωστους νέους συγγραφείς της εποχής. Τα περισσότερα δεν αποδίδουν την εποχή και αναφέρονται σε άλλες καταστάσεις και συνθήκες ζωής, πιθανόν εξαιτίας της λογοκρισίας της εποχής.⁸⁶

3.3 Αττική Ίρις. Κυκλοφόρησε το πρώτο φύλλο του το Σεπτέμβριο του 1943 με υπότιτλο «Δεκαπενθήμερο λογοτεχνικό περιοδικό» και το δεύτερο φύλλο το Δεκέμβριο του 1943 με υπότιτλο «Μηνιαίο λογοτεχνικό περιοδικό». Οι εκδότες του δανείζονται τον τίτλο του από παλαιότερο φιλολογικό Αθηναϊκό περιοδικό που κυκλοφόρησε στο διάστημα 1898 – 1913. Η γλώσσα που χρησιμοποιούν είναι η δημοτική σε αντίθεση με τον αρχαϊζοντα τίτλο.

Στα δύο τεύχη δημοσιεύτηκαν 16 ποιήματα (από 8 στο κάθε ένα) και τέσσερα διηγήματα (από 2). Τα περισσότερα ποιήματα ήταν γνωστών ποιητών της εποχής. Στο πρώτο φύλλο πρωτοσέλιδο δημοσιεύεται το ανέκδοτο ποίημα του Γεώργιου Δροσίνη *Σε μια κόρη* με χρονολογική ένδειξη 1929.

⁸⁵ Περιοδικό *Αργώ*, τεύχος 4, 1 Μαρτίου 1943, σελ. 52. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 158).

⁸⁶ Για περισσότερα σχετικά με το περιοδικό βλ. Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 315 – 324.

Μακριά απ' την ήσυχη γωνίτσα σου
ψεύτρα ασχημιά κι αν ξεπλανά σε,
την ομορφιά σου κράτα αμόλυντη
με τ' άσπρα περιστέρια μοιάσε.

Κι αν παν σε κάπνες, σε λασπόνερα,
σε χαμοκέλλες, σ' αχυριώνες,
με τα φτερά τους πάντα κατάσπρα
γυρίζουν στους περιστεριώνες.⁸⁷



12. Περιοδικό Αττική Ίρις

Φιλοξενούμενος είναι ο Μίμης Ραβάνης (-Ρεντής), που συνεργάζεται και με άλλα περιοδικά. Τα δημοσιευμένα ποιήματα είναι δείγματα της νεορομαντικής ποίησης, αρκετά αναπαράγουν τα μοτίβα του Καρυωτάκη και ακολουθούν τον έμμετρο λόγο και την ομοιοκαταληξία.⁸⁸

3.4 Αυγή – Νέα Αυγή – Νέα Αβγή. Κυκλοφόρησαν τρία τεύχη του την άνοιξη του 1943 και ένα τον Ιανουάριο του 1944 με τίτλο *Νέα Αβγή* σαφώς επηρεασμένο από τη δημοτική.

Η ύλη του περιοδικού αποτελούνταν αποκλειστικά από ποιήματα και διηγήματα, ενώ στο τεύχος της *Νέας Αβγής* προστίθενται και μελέτες. Τα ποιήματα

⁸⁷ Περιοδικό Αττική Ίρις, τεύχος 1, Σεπτέμβριος 1943, σελ. 1.

⁸⁸ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 149 – 154.

που δημοσιεύονται είναι λυρικά, με παραδοσιακό στίχο, εκτός ελάχιστων που είναι γραμμένα σε ελεύθερο στίχο. Μέτρια σχεδόν στο σύνολό τους και με θεματολογία γύρω από τον έρωτα. Λίγα αναφέρονται στο κλίμα της εποχής, αλλά και πάλι με καλυμμένα κρυφά μηνύματα. Από το 2^ο τεύχος, είναι το ποίημα του Ορέστη Παράσχη *Τραγουδάκι*:

*Μετά τόσον καιρό σε ξανάδα
κατά τύχη, μονάχη στο δρόμο
μετά τόσον καιρό σε ξανάδα
σαν θα μ' εύρισκ' η άνοιξη μόνο.*

*Στο μυαλό – μου αισθάνθηκα ζάλη
κι όλο μέσα – μου, κάτι ζητούσα.
Μήπως πούρθε η άνοιξη πάλι,
ή γιατί' είδα εσέ π' αγαπούσα;*⁸⁹

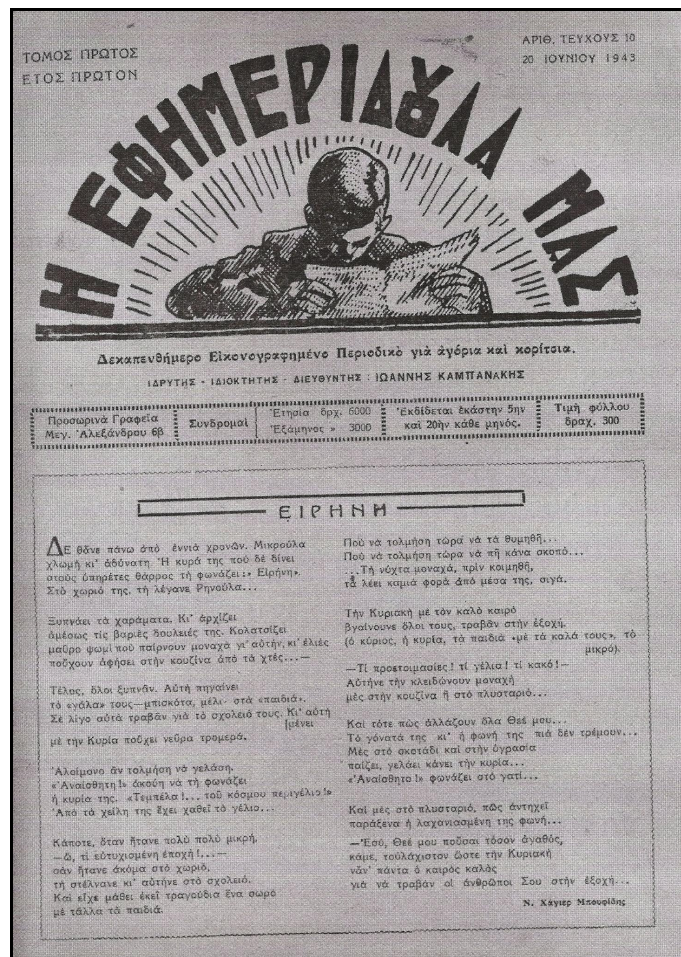


13. Περιοδικό *Νέα Αβγή*

⁸⁹ Περιοδικό *Νέα Αβγή*, τεύχος 2, 15 Μαΐου 1943, σελ. 12.

Τα διηγήματα που εμφανίζονται στο περιοδικό είναι περισσότερο άρτια από ότι τα ποιητικά εγχειρήματα. Η απαισιοδοξία και ο θάνατος είναι κυρίαρχα θέματα, αποδίδοντας και το κλίμα της Κατοχής. Το περιοδικό λογοκρίνονταν.⁹⁰

3.5 Η Εφημερίδα μας.⁹¹ Το περιοδικό κυκλοφόρησε από το Φεβρουάριο του 1943 μέχρι και τον Ιούνιο του 1947 με υπότιτλο «Δεκαπενθήμερο Εικονογραφημένο Περιοδικό για αγόρια και κορίτσια». Ο Ιωάννης Α. Καμπανάκης, δεκαεξάχρονος μαθητής, εμφανίζεται σαν ιδρυτής, ιδιοκτήτης και διευθυντής του. Στόχος του περιοδικού είναι η ψυχαγωγία των εφήβων, αλλά και των μικρότερων παιδιών.⁹²



14. Περιοδικό *Η Εφημερίδα μας*

⁹⁰ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 339 – 342.

⁹¹ Σ.Σ. Η Οντέτ Βαρών – Βασάρ δεν το συμπεριλαμβάνει στα νόμιμα νεανικά περιοδικά.

⁹² Περιοδικό *Η Εφημερίδα μας*, τεύχος 1, 5 Φεβρουαρίου 1943, σελ. 1.

Η ύλη του περιοδικού απαρτίζεται από μόνιμες στήλες για το θέατρο, τη μουσική, την υγεία, εγκυκλοπαιδικά θέματα και στήλη αλληλογραφίας. Δημοσιεύει αρκετά μυθιστορήματα σε συνέχειες όπως *Ταξείδιον εις το κέντρον της γης* του Ιούλιου Βερν, *Παραμύθια του Άντερσεν*, *Τομ Μιξ ο ασύλληπτος* του Λ. Κίτινγκ, καθώς και μικρά διηγήματα: *Ο Ζητιάνος* του Ιβάν Τουργκένιεφ, *Το Παράπονο* του Όσκαρ Ουάιλντ κλπ.

Σε αρκετά τεύχη, και μάλιστα στην πρώτη σελίδα, βρίσκουμε δημοσιευμένα ποιήματα γνωστών ποιητών, όπως: *Χαρά και λύπη* του Ιωάννη Πολέμη:

*Κάποιος χαράς τα δάκρυα
στα δάκρυα κάποιας λύπης λένε:
«Λάμπουν διαμαντοστόλιστα
όταν μ' εμάς τα μάτια κλαίνε.»*

*Κι αυτά δειλά αποκρίνονται
στα δάκρυα της χαράς και λένε:
«Είνε θαμπά κι είν' άφεγγα
όταν μ' εμάς τα μάτια κλαίνε*

*μα όταν εσείς στερέψετε
μαζή σας μια χαρά θα λείπη,
κι όταν εμείς στερέψωμε
μαζή μας θα χαθή μια λύπη».*⁹³

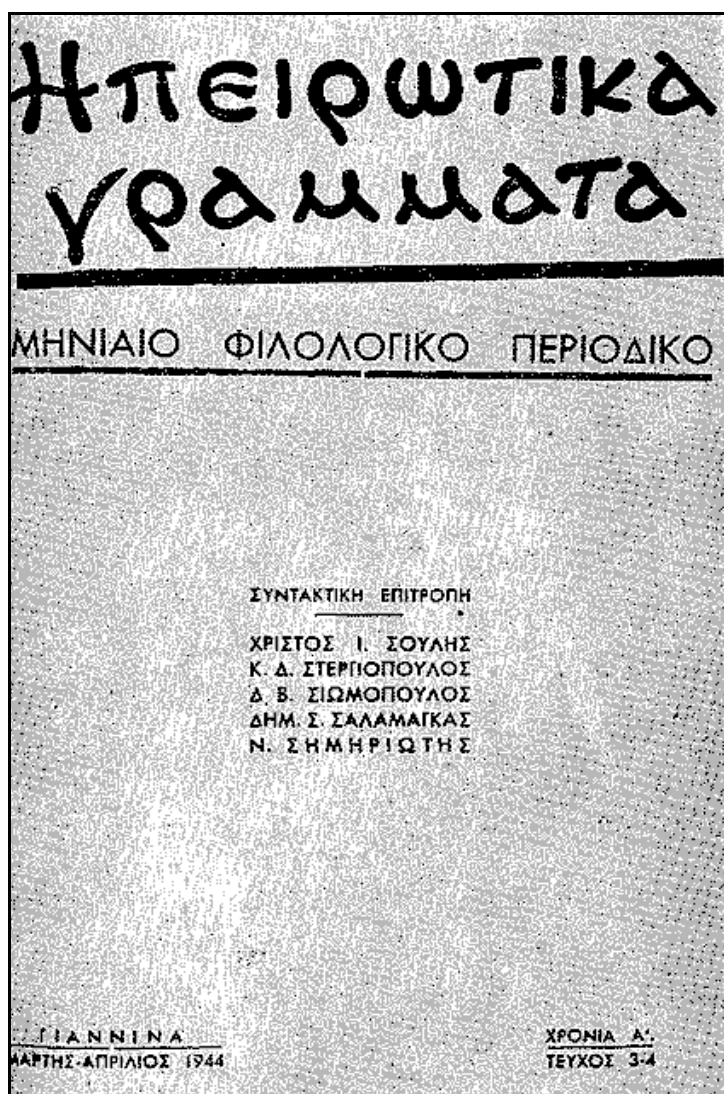
Επίσης Ένας γέρος του Κωνσταντίνου Καβάφη (τεύχος 7, σελίδα 73), *Βασιλεύει ο ήλιος* του Κωστή Παλαμά (τεύχος 9, σελίδα 97), *Ειρήνη* του Νίκου Χάγερ Μπουφίδη (τεύχος 8, σελίδα 109), *Αργώ* του Σωτήρη Σκίπη (τεύχος 12, σελίδα 128), *Πόλεμος* της Λιλής Ιακωβίδη (τεύχος 13, σελίδα 149) και της ίδιας *Ο μικρός ζητιάνος με την κιθάρα* στο Πανηγυρικό τεύχος (Γενάρης – Φλεβάρης 1944, σελίδα 7).

3.6 Ηπειρωτικά Γράμματα. Το περιοδικό κυκλοφόρησε από τον Ιανουάριο μέχρι και τον Οκτώβριο του 1944 με υπότιτλο «Μηνιαίο Φιλολογικό Περιοδικό». Οι

⁹³ Περιοδικό *Η Εφημεριδούλα μας*, τεύχος 9, 5 Ιουνίου 1943, σελ. 104.

συνεργάτες του περιοδικού ανήκουν σε ένα ευρύ ηλικιακό φάσμα, και έτσι το περιοδικό δεν ανήκει στα αμιγώς νεανικά. Στη συντακτική του ομάδα συμμετείχαν αρκετοί καθηγητές της Ζωσιμαίας Σχολής, ανάμεσά τους ο Γυμνασιάρχης Χρίστος Σούλης, ο Κωνσταντίνος Δ. Στεργιόπουλος και ο Τάκης Σιωμόπουλος.

Η έκδοση του περιοδικού φαίνεται ότι υποκινήθηκε από το ΕΑΜ και την ΕΠΟΝ, όμως δεν έγινε καμιά προσπάθεια παρέμβασης στο περιοδικό, που διατήρησε την πνευματική του αυτονομία. Τα *Ηπειρωτικά Γράμματα* αποτέλεσαν πόλο έλξης και μέσο έκφρασης για τους διανοούμενους και τους πνευματικούς ανθρώπους της Ηπείρου.



15. Περιοδικό *Ηπειρωτικά Γράμματα*

Το ενδιαφέρον του περιοδικού εστιάζεται κατά κύριο λόγο στην ποίηση. Στα 10 τεύχη του δημοσιεύονται 68 ποιήματα γραμμένα από 34 ποιητές. Εδώ πρέπει να επισημανθεί η γυναικεία συμμετοχή με υψηλό ποσοστό ποιητριών (7 γυναίκες σε σύνολο 34 ποιητών) με πολύ μεγάλο ποσοστό ποιημάτων (17 στα 68) σε αντίθεση με όλα σχεδόν τα υπόλοιπα λογοτεχνικά περιοδικά. Τα περισσότερα ποιήματα είναι σαφώς επηρεασμένα από τον Καρυωτάκη με κύρια στοιχεία τους τη μελαγχολία, την απαισιοδοξία, τη θλίψη. Οι ποιητές δε χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες και τα ποιήματα δεν μπορούν να χαρακτηριστούν υψηλής στάθμης. Όμως εκπέμπουν ένα ηχηρό στίγμα παρουσίας, έναν πηγαίο νεανικό λόγο, καθώς και τα όνειρα και τους προβληματισμούς των νέων ανθρώπων που βίωναν την Κατοχή. Στο περιοδικό δημοσιεύονται ανέκδοτα ποιήματα του Κώστα Κρυστάλλη και του Γιάννη Βηλαρά, που όμως η γνησιότητα τους αμφισβητείται από νεότερους μελετητές. Από τις σελίδες του (6^ο τεύχος, Ιούνιος 1944) πρωτοεμφανίστηκε ο ποιητής Γιάννης Δάλλας με το ποίημα *Μόρφω* που είναι επηρεασμένο από τη δημοτική ποίηση:

*Κι ήρθα ξανά στ' αντίπερα ξεχειμαδιά σου, ω Μόρφω,
Μόρφω με τα χρυσά μαλλιά, την ευωδιά των κόρφω.*

*Μ' όλα τα μάγια του Μαγιού στα πόδια σου, βλησίδι,
π' όντας κινούσες άνθιζεν η στάνη σα γρασίδι.⁹⁴*

Τα *Ηπειρωτικά Γράμματα* δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το δημοτικό τραγούδι. Σε κάθε τεύχος δημοσιεύονται δημοτικά τραγούδια της Ηπείρου σε μια προσπάθεια να διασωθεί, αλλά και να διαδοθεί η πνευματική κληρονομιά του τόπου, που δεν πρέπει να είναι άσχετο και με την προτροπή του ΕΑΜ στα μέλη του να καταγράφουν και να διασώζουν τα πνευματικά μνημεία του λαού.

Ένα ή δύο διηγήματα δημοσιεύονται σε κάθε τεύχος του περιοδικού. Από τους συγγραφείς τους μόνο ο Γιάννης Μπενέκος και ο Κίμων Τζάλλας συνέχισαν τη λογοτεχνική συγγραφή και μετά τον πόλεμο. Τα διηγήματα είναι ηθογραφικά και κινούνται σε απαισιόδοξους ρυθμούς. Διανθίζονται από θρύλους, παραδόσεις και δεισιδαιμονίες της Ηπειρωτικής γης.

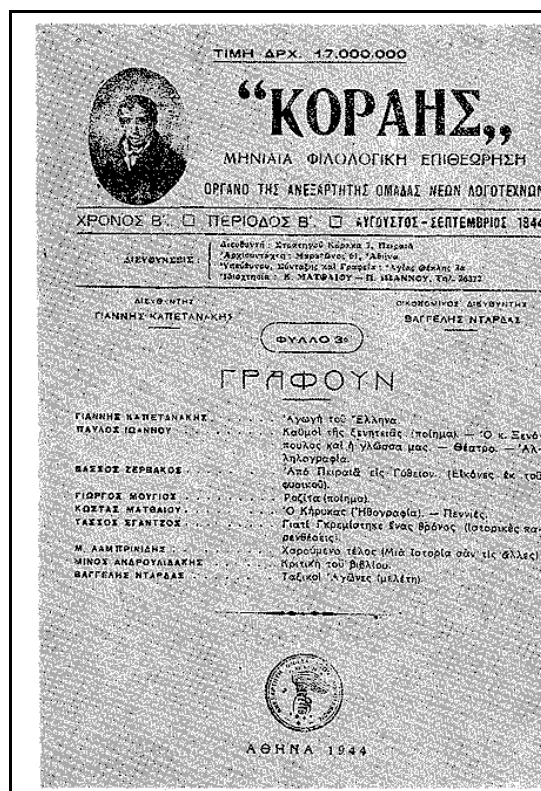
⁹⁴ Περιοδικό *Ηπειρωτικά Γράμματα*, τεύχος 6, Ιούνιος 1944, σελ. 227 – 228. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 161 – 162) .

Στο περιοδικό συμπεριλαμβάνεται η στήλη «Περίπατοι στα Γιάννινα» με λαογραφικά και ταξιδιωτικά κείμενα από περιηγητές (Φρ. Γκουιτσιαρντίνι, Νόρας Μπιελέκα, Εβλιά Τσελεπή), όπου γίνονται αναφορές σε πτυχές της καθημερινής ζωής, της ιστορίας και λαογραφίας της πόλης των Ιωαννίνων.

Αρκετές ενδιαφέρουσες μελέτες δημοσιεύονται στο περιοδικό. Συνολικά 20 μελέτες που φέρουν τις υπογραφές αξιόλογων πνευματικών ανθρώπων της Ηπείρου. Οι μελετητές προσπαθούν να προβάλλουν το έργο Ηπειρωτών, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου, την ιστορία, αλλά και νέα πνευματικά ρεύματα.

Στην ύλη του περιοδικού περιλαμβάνονται επίσης στήλες με κριτική βιβλίων, μεταφράσεις, παρακολούθηση της επικαιρότητας και αλληλογραφία.⁹⁵

3.7 Κοραΐς. Κυκλοφόρησαν τρία τεύχη το Μάρτιο/Απρίλιο, Ιούνιο/Ιούλιο, Αύγουστο/Σεπτέμβριο του 1944, με υπότιτλο «Μηνιαία Φιλολογική Επιθεώρηση - Όργανο της Ανεξάρτητης Ομάδας Νέων Λογοτεχνών». Τα δύο πρώτα τεύχη λανθάνουν.



16. Περιοδικό Κοραΐς

⁹⁵ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 457 – 476.

Η έκδοση πραγματοποιήθηκε βασικά με την οικονομική εισφορά των μελών της ομάδας και δεν κατάφερε να συνεχίσει μέσα στις δύσκολες συνθήκες της εποχής. Στο τρίτο και τελευταίο του τεύχος, δημοσιεύεται το διήγημα του Μηνά Λαμπρινίδη *Χαρούμενο Τέλος*:

..... Τ' αστέρια τρεμοσβήνοντας έσκυψαν άλλη μια φορά να δουν το
νέο ζευγάρι που δεν έμοιαζε με το κινηματογράφου γιατί είχε κοντά
στα αισθήματα και «σάρκα και οστά».⁹⁶

Στην ύλη του συγκαταλέγονταν εκτός από διηγήματα, ποιήματα και μελέτες.⁹⁷

3.8 Ο Κύκλος μας.⁹⁸ Κυκλοφόρησαν τέσσερα τεύχη του περιοδικού από τον Οκτώβριο του 1943 μέχρι και τον Ιανουάριο του 1944 με υπότιτλο «Δεκαπενθήμερο εικονογραφημένο περιοδικό για αγόρια και κορίτσια». Στόχος του περιοδικού «να επικοινωνούμε με όσο το δυνατόν περισσότερα παιδιά, να μεταδίδουμε τη χαρά μας και να συμμεριζόμαστε τη λύπη».⁹⁹ Στην ύλη του εκτός από μόνιμες στήλες για ποικίλα θέματα (αθλητικά, ψυχαγωγία, αλληλογραφία), συμπεριλαμβάνονται αρκετά μυθιστορήματα σε συνέχειες όπως, *Ο Μικρός Πρίγκηψ* του Βέσκο ντε Κερεβέν, *Ράμα το κορίτσι των σπηλαίων* του Λέων Λάμπρυ, κλπ. Στις σελίδες του δημοσιεύονται επίσης αρκετά ανέκδοτα ποιήματα άγνωστων μέχρι τότε ποιητών. Παραθέτουμε το ποίημα του Σωτήρη Λεριώτη *Ηλιος*:

*Όταν ξεπροβάλλης ήλιε στο βουνό
φαίνεσαι σαν χάδι τ' ουρανού στερνό.*

*Μέσα στη δροσούλα που σκορπά η αυγή,
στέλνεις την πνοή σου σ' όλα πούν' στη γη.*

*Φέγγεις όλη μέρα και ψηλά ψηλά,
μέχρι την εσπέρα πούρχεται δειλά.*

⁹⁶ Περιοδικό *Κοραής*, τεύχος 3, Αύγουστος /Σεπτέμβριος 1944, σελ. 76 – 77.

⁹⁷ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 309 – 310.

⁹⁸ Σ.Σ. Η Οντέτ Βαρών – Βασάρ δεν το συμπεριλαμβάνει στα νόμιμα νεανικά περιοδικά.

⁹⁹ Περιοδικό *Ο Κύκλος μας*, τεύχος 1, 20 Οκτωβρίου 1943, σελ. 5.

Και την άλλη μέρα πόλι θάσαι κει
κι όλα τα πουλάκια θάχουν ωδική.¹⁰⁰

3.9 Λεσβιακά Γράμματα. Από τον Ιανουάριο μέχρι και τον Οκτώβριο του 1944 εκδίδονται 6 τεύχη με υπότιτλο «Φιλολογικό και καλλιτεχνικό περιοδικό των ΝΕΩΝ», που στα δύο τελευταία τεύχη διαφοροποιείται σε «Φιλολογικό, καλλιτεχνικό και επιστημονικό περιοδικό».



17. Περιοδικό Λεσβιακά Γράμματα

¹⁰⁰ Περιοδικό *Ο Κύκλος μας*, τεύχος 1, 20 Οκτωβρίου 1943, σελ. 16.

Το περιοδικό υποκινήθηκε και χρηματοδοτήθηκε από το ΕΑΜ Λέσβου. Απευθυνόταν σε νέους και τα πρώτα φύλλα του γραφόταν από νέους. Μαθητές του Α΄ Γυμνασίου Αρένων αποτελούσαν την πρώτη προσωρινή επιτροπή έκδοσης, οι οποίοι φρόντιζαν και για τη διακίνηση του περιοδικού. Μετά την απελευθέρωση σταματάει η έκδοση του περιοδικού και σε αντικατάστασή του εκδίδεται το περιοδικό *Εξόρμηση* από την ΕΠΟΝ Λέσβου.

17 ποιήματα από 13 ποιητές δημοσιεύτηκαν στα έξι τεύχη. 4 – 5 είναι γραμμένα από μαθητές, ενώ τα υπόλοιπα φέρουν τις υπογραφές γνωστών ποιητών του νησιού. Λυρικά ποιήματα με παραδοσιακή τεχνοτροπία και θέματα τη μελαγχολία και τον πόνο του χωρισμού, όπως φαίνεται και στο ποίημα του Κώστα Φριλίγγου *Στο Φωτονήσι* που δημοσιεύεται για πρώτη φορά στο 5^ο τεύχος.

*Πώς βιάστηκαν έτσι και φύγαν τα χρόνια!
Σα νάτανε χτες, που τα πεύκα έτσ' ως γέρναν,
θυμάμαι,
μαζί τους την ψυχή μου και σένα σε παίρναν
ψηλά στ' ακροκλώνια.¹⁰¹*

Στο τελευταίο μεταπελευθερωτικό τεύχος παίρνουν χαρακτήρα ύμνων για την ελευθερία, αλλά και καλέσματος των Επονιτών στη συνέχιση του αγώνα.

Τα πεζά έχουν την τιμητική τους στο περιοδικό καταλαμβάνοντας το μεγαλύτερο μέρος της ύλης. Αν και δημοσιεύονται 51 κείμενα, μόνο τα 6 – 7 έχουν καθαρά χαρακτηριστικά τυπικών διηγημάτων. Τα υπόλοιπα κάλυπταν μονόστηλα ή δίστηλα και είχαν κυρίως αφηγηματικό χαρακτήρα. Σε αρκετά από αυτά γίνεται χρήση των τοπικών ιδιωμάτων, 'ντοπολαλιών', όπως το διήγημα *Ανατσιφαλάδης* του Δ. Χατζηραφαήλ στη σελίδα 14 του 5^{ου} τεύχους.

Μεγάλο βάρος δίνεται στη δημοσίευση μελετών και άρθρων που άλλα αποτελούν πρωτότυπες δημοσιεύσεις και άλλα αναδημοσιεύσεις και αφορούν ιδεολογικά, κοινωνιολογικά, φιλολογικά και τοπικά ζητήματα.

Στο περιοδικό επίσης υπάρχουν μεταφράσεις, στήλες κριτικής βιβλίων, παρακολούθησης της πνευματικής επικαιρότητας και αλληλογραφία.¹⁰²

¹⁰¹ Περιοδικό *Λεσβιακά Γράμματα*, τεύχος 5, σελ.12. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα ΙΙ, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 163).

¹⁰² Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 441 – 456.

3.10 Λογοτεχνία. Εκδόθηκαν δύο φύλλα το Μάιο και τον Αύγουστο του 1945. Λανθάνει και αυτό το περιοδικό.¹⁰³

3.11 Λογοτεχνικά Χρονικά. Με υπότιτλο «Περιοδικό λόγου και τέχνης» κυκλοφόρησαν δύο τεύχη τον Αύγουστο και το Σεπτέμβριο του 1944. Το περιοδικό προβάλλει την πνευματική κίνηση της επαρχίας και ιδιαίτερα της Εύβοιας.

Δημοσιεύτηκαν 8 ποιήματα ισάριθμων ποιητών (6 ανδρών και 2 γυναικών), παραδοσιακής τεχνοτροπίας, που είχαν σα θέμα τους προσωπικά βιώματα. Το ποίημα *Δίπτυχο* της Θάλειας Καλλιγιάννη δημοσιεύτηκε στο 1^ο τεύχος:

*Είναι καιρός που στέρεψαν τα μάτια μου σα βρύση,
Πλάι από πάθη και καημούς αδιάφορη περνώ,
Καμιά χαρά δεν έρχεται την πόρτα να χτυπήση,
Κι αν έρθ' η λύπη κάποτε σα φίλη την κερνώ.*¹⁰⁴

Το μεγαλύτερο μέρος της ύλης είναι αφιερωμένο σε αφηγηματικά κείμενα.¹⁰⁵

3.12 Μαθητικά Γράμματα. Τα τεύχη 1 – 13 κυκλοφόρησαν σα «Μαθητικά Γράμματα», ενώ στα τεύχη 14 και 15/16 ο τίτλος μεταβάλλεται σε «Μαθητικά Πανσπουδαστικά Γράμματα» με υπότιτλο «Δεκαπενθήμερη επιθεώρηση». Το πρώτο τεύχος εκδόθηκε στις 15 Ιουλίου 1943 και το τελευταίο, το 14^ο, με αριθμό 15/16 την 1^η Μαρτίου 1944. Το περιοδικό κυκλοφορούσε ελεύθερα στα περίπτερα, ενώ είχε καθιερώσει και δίκτυο ανταποκριτών στη μαθητική νεολαία της χώρας.

Ποιήματα, διηγήματα, χρονογραφήματα, μελέτες, άρθρα, κριτικές βιβλίων και θεάτρου, μεταφράσεις, αλλά και ψυχαγωγικοπαιδαγωγικές, ενημερωτικές και επίκαιρες στήλες περιλαμβάνονται στην ύλη του περιοδικού. Τα ποιήματα έχουν την παραδοσιακή μορφή, αλλά το ποιοτικό αποτέλεσμα δεν είναι αξιόλογο εξαιτίας της απειρίας των δημιουργών τους. Η θεματογραφία τους εξαντλείται στα προβλήματα της νεότητας, το θάνατο και τη σχέση ανθρώπου – φύσης, υπαίθρου. Την ίδια ατελή μορφή παρουσιάζουν και τα δημοσιευμένα διηγήματα.

¹⁰³ Βαρών – Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος*, σελ. 724.

¹⁰⁴ Περιοδικό *Λογοτεχνικά Χρονικά*, τεύχος 1, σελ.12 (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 164).

¹⁰⁵ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 311 – 312.



18. Περιοδικό Μαθητικά Γράμματα

Στο περιοδικό πρωτοεμφανίστηκε ο ποιητής Σταύρος Βαβούρης με το ποίημά του *Έφυγε χτες*:

*Έφυγε χτες και τα πουλιά
πετάζανε μαζί της
γέρνουν τα δέντρα θλιβερά
στη μνήμη της φωνής της.*¹⁰⁶

Επίσης πρωτοεμφανίστηκαν ο πεζογράφος Αλέξανδρος Κοτζιάς με το διήγημά του *Αντώνης* στο 9^ο τεύχος και ο Τάσος Λιγνάδης με αρκετές μελέτες του.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Περιοδικό *Μαθητικά Γράμματα*, τεύχος 7, σελ. 6 (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 165).

¹⁰⁷ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 95 – 116.

3.13 Μέλισσα. Κυκλοφόρησε ένα και μοναδικό φύλλο στις 20 Μαρτίου 1943 στην Πάτρα με υπότιτλο «Εκδίδεται από Ομάδα Νέων». Κινητήρια δύναμη ήταν ο μετέπειτα πεζογράφος Νίκος Καχτίσης, που τότε ήταν μόλις 17 χρονών. Η εφημερίδα κυκλοφόρησε χειρόγραφη.

Δημοσιεύτηκαν 6 ποιήματα και τρία πεζά αφηγηματικά κείμενα, που είτε είναι ανυπόγραφα είτε υπογράφονται με ψευδώνυμο. Το ποίημα *Επιγράμματα*, που παραθέτουμε απόσπασμά του

*Ο νέος φοιτητής που έβηχεν αργά το βράδυ
μελάγχολα σκυμμένος πάνω στο γραφείο του
έσβυσε ξαφνικά το φως και μέσα στο σκοτάδι
χτύπησε τρεις φορές στον τοίχο το κρανίο του.¹⁰⁸*

καθώς και τα πεζά *Οι περιπέτειες στο Πυργί* και *Το σπίτι με τα κόκκινα παράθυρα* είναι γραμμένα από τον Νίκο Καχτίση, που κάνει τα πρώτα βήματα του σα λογοτέχνης.¹⁰⁹

3.14 Νεανική Φωνή. Πρωτοεκδίδεται τον Οκτώβριο του 1943 και μέχρι και το τεύχος Αυγούστου/Σεπτεμβρίου 1944 έχουν κυκλοφορήσει εννέα τεύχη με υπότιτλο «Μηνιαίο Περιοδικό Νέων».

Η ύλη του διανθίζεται από ποιήματα, διηγήματα, λυρική πρόζα, μελέτες, κριτικές βιβλίου και θεάτρου, μεταφράσεις, καθώς και στήλες για την παρακολούθηση της πνευματικής επικαιρότητας. Το υλικό των ποιημάτων είναι αξιόλογο και με μια προσεκτική ανάγνωση μπορούμε να βρούμε τα σπέρματα της κατοπινής μεταπολεμικής ποίησης. Οι δημιουργοί παλεύουν να παρουσιάσουν κάτι πραγματικά αυθεντικό και ένας νέος ποιητικός λόγος αναδύεται από την πλειοψηφία των ποιημάτων.

¹⁰⁸ Περιοδικό *Μέλισσα*, τεύχος 1, 20 Μαρτίου 1943, σελ. 3.

¹⁰⁹ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 493 – 496.

ΑΘΗΝΑ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1943

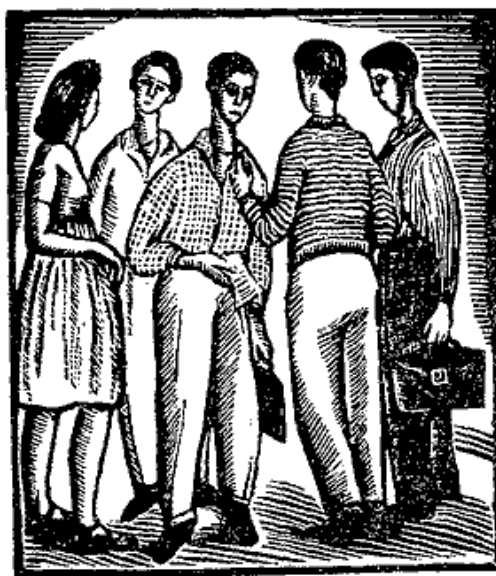
ΤΙΜΗ ΔΡΑΧ. 1500

ΝΕΑΝΙΚΗ ΦΩΝΗ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΝΕΩΝ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΟΜΑΔΑ ΝΕΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΘΑΝΑΣΗΣ ΡΑΧΟΥΤΗΣ



ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ:

ΠΑΙΔΑΣ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΗΣ
ΚΩΣΤΗΣ ΝΕΧΛΑΙΩΤΗΣ
ΕΡΡΙΚΟΣ ΒΑΛΕΡΑΣ
ΚΙΚΟΣ ΚΩΝΣΤΟΙΓΗΣ

ΣΤΕΛΑ ΓΑΡΓΑΖΗ
ΤΑΣΟΣ ΑΓΓΕΛΗΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΛΟΥΤΟΣ
ΛΟΥΛΑ ΠΑΝΚΥΣΟΥ
ΓΙΑΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

19. Περιοδικό Νεανική Φωνή

Ανάμεσα στα ποιήματα συμπεριλαμβάνεται το ποίημα *Ιστορία* του Μανόλη Αναγνωστάκη:

Απόβραδο και ψιγαλίζει. Ο Νοέμβρης

Σαν τόσα χρόνια – Ζωές συνδεδεμένες –

Γράμματα – τα λουλούδια – τα ποιήματα –

*Κάποιος και κάποτε – Δεν έχει σημασία.*¹¹⁰

και το ποίημά *Από τον κορυδαλλό του πρωιού* του Νικηφόρου Βρεττάκου:

*Ακούονται οι κόσμοι απάνω μου σα μια γιορταστική διασταύρωση
Μενεξεδένια και λευκά του παραδείσου ποτάμια
Που κυλούν μες από έγχορδα και λαμπυρίζουνε οι αιθέρες.*¹¹¹

Επίσης πρωτοεμφανίστηκαν στο περιοδικό ο Μάριος Πλωρίτης, ο Αλέξης Σολομός και ο Ηλίας Σιμόπουλος με το ποίημα *Μόνος*:

*Μόνος. Γύρω μου ξεφαντώματα τρελλών οργίων
και οι κοπετοί των αριφνήτων ναυαγίων
σαρκαστικά με περγελούνε. Κι είμαι εγώ
σαν της ζωής το μέγα ναυαγό
που εξώκειλε για πάντα κι είναι ίσια
για να θυμάται πώς ξεκίνησε κι αυτός
για της ζωής του την τρελλήν οδύσσεια.*¹¹²

Τα διηγήματα του περιοδικού είναι γραμμένα από νέους συγγραφείς, που οι περισσότεροι στη συνέχεια στράφηκαν σε άλλους τομείς. Ξεχωριστή είναι η περίπτωση της Άλκης Ζέη, που σε ηλικία μόλις 19 ετών, γράφει στη *Νεανική Φωνή*, και εκπλήσσει με το γράψιμό της. Στο 4^ο τεύχος εμφανίζεται το διήγημά της *Κοντά στις ράγες*, που πολύ αργότερα πήρε τη μορφή παιδικού μυθιστορήματος. Επίσης στο 3^ο τεύχος δημοσιεύεται το διήγημά της η *Μάννα*¹¹³, στο 5^ο τεύχος ο *Πάβουρας* και στο 9-10^ο τεύχος οι *Τρεις αδελφές*.¹¹⁴

¹¹⁰ Περιοδικό *Νεανική Φωνή*, τεύχος 8, Ιούλιος 1944, σελ. 200. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 169).

¹¹¹ Περιοδικό *Νεανική Φωνή*, τεύχος 8, Ιούλιος 1944, σελ. 1. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 170).

¹¹² Περιοδικό *Νεανική Φωνή*, τεύχος 2, Νοέμβριος 1943, σελ. 1. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 171).

¹¹³ (Σ. Σ. το διήγημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 1 της παρούσας εργασίας, σελ. 150 – 152).

¹¹⁴ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 157 – 180.

3.15 Νεοελληνική Μούσα. Κυκλοφόρησαν 4 τεύχη με πρώτο τον Ιανουάριο/Φεβρουάριο 1943 και τελευταίο τον Ιούλιο/Σεπτέμβριο του ίδιου έτους και υπότιτλο «Δίμηνη έκδοση για ποίηση και μελέτη». Το περιοδικό αυτοχαρακτηρίζεται «ανθολογία», πιθανόν για να αποφύγει τη λογοκρισία.



20. Περιοδικό Νεοελληνική Μούσα

Τα ποιήματα είναι η αποκλειστική ύλη του περιοδικού με εξαίρεση το τελευταίο τεύχος όπου δημοσιεύονται επίσης μελέτες και κριτική βιβλίου. Καλύπτονται όλες οι ποιητικές τάσεις με ποιήματα παραδοσιακά (όπου κυριαρχεί ο ίαμβος) και με ελεύθερο στίχο, σε γλώσσα καθαρεύουσα αλλά και δημοτική, με γραφή πολυτονική, αλλά και μονοτονική. Τα θέματά τους είναι η φυγή από την καθημερινή δύσκολη πραγματικότητα, η διάψευση των ονείρων και η σχέση ανθρώπου – φύσης. Δημοσιεύονται έργα καταξιωμένων ποιητών όπως οι Κωστής Παλαμάς, Σωτήρης Σκίπης, Ναπολέον Λαπαθιώτης, Στρατής Μυριβήλης, Σοφία Μαυροειδή – Παπαδάκη, ενώ κάνουν την εμφάνισή τους και έργα λιγότερο γνωστών,

όπως ο Μήτσος Λυγίζος (για πρώτη φορά),¹¹⁵ ή και συγγραφέων της εποχής που πειραματίστηκαν ποιητικά, όπως ο Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος¹¹⁶ και ο Γιάννης Σκαρίμπας. Στο περιοδικό πρωτοδημοσιεύτηκαν τα ανέκδοτα ποιήματα του Ρώμου Φιλύρα Μούτσος:

*Υπέργλαυκα ωσαννά στις άυλες σφαίρες
και στους ατμούς βυθιστές όλες οι πόλεις,
στις εξατμίσεις μέσα στις εταίρες
και τα τραγούδια των ακούονται μόλις.*¹¹⁷

και Ρουσιγιόν:

*Στα φύλλα και τις κανσονέττες σου όλο, στάει
το δρόσιμα του πρωινού σου διάβα,
και μεσ' στα πικραμύγδαλα μάτια, γελάει
ο ασβέστης, για να χρίσει τα παληά μας, σκλάβα.*¹¹⁸

Από τις σελίδες του περιοδικού πρωτοεμφανίστηκε και με το ποίημά της *Προσευχή*¹¹⁹ η ποιήτρια Όλγα Βότση.¹²⁰

3.16 Νέοι Καιροί. Ένα φύλλο δόθηκε στην κυκλοφορία το Νοέμβριο του 1943 με υπότιτλο «Μηνιαία Φιλολογική έκδοση – Το εκδίδει μια παρέα από νέους». Η παρέα των νέων κατοικούσε γύρω από την Ακρόπολη και ήταν ένας «φιλολογικός κύκλος αποκλειστικά νέων ανθρώπων» με στόχο «να αγωνιστεί στην περιοχή της Τέχνης», όπως αναφέρεται στην πρωτοσέλιδη προγραμματική δήλωση του περιοδικού. Το έντυπο ήταν δακτυλογραφημένο και τα αντίτυπά του είχαν αναπαραχθεί με πάστα πολυγράφου.

¹¹⁵ Περιοδικό *Νεοελληνική Μούσα*, τεύχος 3, Μάιος – Ιούνιος 1943, σελ. 43. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 173).

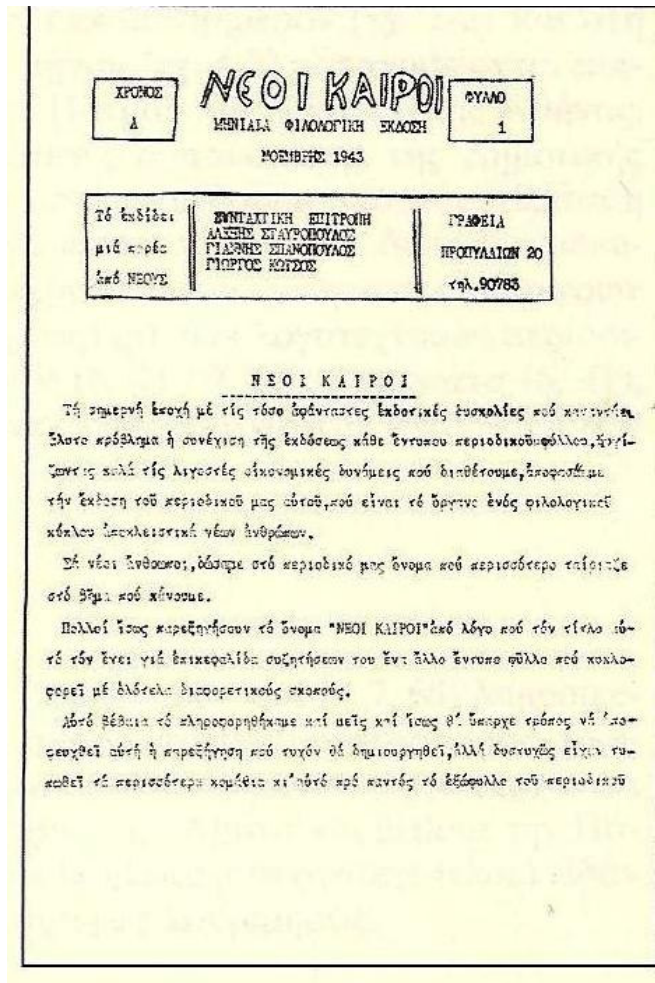
¹¹⁶ Περιοδικό *Νεοελληνική Μούσα*, τεύχος 4 – 5, Ιούλιος – Σεπτέμβριος 1943, σελ. 60. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 173).

¹¹⁷ Περιοδικό *Νεοελληνική Μούσα*, τεύχος 2, Μάρτιος – Απρίλιος 1943, σελ. 20. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 174).

¹¹⁸ Περιοδικό *Νεοελληνική Μούσα*, τεύχος 3, Μάιος – Ιούνιος 1943, σελ. 37 (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 174 – 175).

¹¹⁹ Περιοδικό *Νεοελληνική Μούσα*, τεύχος 4 – 5, Ιούλιος – Σεπτέμβριος 1943, σελ. 56 (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 172).

¹²⁰ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 325 – 330.



21. Περιοδικό Νέοι Καιροί

Στο τεύχος εμφανίζεται σα βασικός συνεργάτης ο λογοτέχνης Γιωργής Κότσιρας, που δημοσιεύει το ποίημα *Λίγο πριν τη βροχή*, το αντιπολεμικό διήγημα *Οι άνθρωποι της βουνοκορφής*, που καλύπτει τρεις σελίδες και μια κριτική βιβλίου. Επίσης δημοσιεύεται το ποίημα του Άγγελου Σικελιανού *Η Αυτοκτονία του Ατζεσιβάνο, μαθητή του Βούδα*.¹²¹ Ανέκδοτα ποιήματά τους δημοσιεύουν οι: Νικήτας Νικ. (ψευδώνυμο του Σταθάκη Νίκου Γρ.) και Γιάννης Σπανόπουλος, καθώς και ο Γιάννης Ρίτσος (σε μια από τις λιγοστές δημοσιεύσεις του – μόνο δύο ποιήματά του εμφανίστηκαν στα περιοδικά της εποχής) το ποίημά του *Άνεμοι στα δειλινά προάστια*:

Κλειστήκαμε νωρίς στο σπίτι.

Βοίζουν οι διαδρόμοι των ανέμων.

¹²¹ Περιοδικό *Νέοι Καιροί*, τεύχος 1, Νοέμβριος 1943, σελ. 14 – 15. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 177).

*Όπου και νάναι θ' ακουστεί στα προάστια
το βήμα της βροχής. Μαντατοφόροι
φτάνουν απ' το Νοτιά. Βρίσκουν κλειστές όλες τις πόρτες.
Κάθονται μπρος στα κάγκελα των κήπων
χτυπάνε τα κουδούνια της εξώπορτας.¹²²*

Μεγάλο χώρο της ύλης, επτά σελίδες, καταλαμβάνει το πρώτο μέρος του επίσης αντιπολεμικού διηγήματος *Στο κατώφλι του θανάτου* του Γιάννη Σπανόπουλου.¹²³

3.17 Νεότης. Με υπότιτλο «Μηνιαία Φιλολογική και Εγκυκλοπαιδική Έκδοσις» κυκλοφόρησαν 7 τεύχη από το Μάρτιο μέχρι τον Ιούνιο του 1943. Το έντυπο εκδόθηκε με πρωτοβουλία του πολιτιστικού ομίλου «Νεότης» που είχε ιδρυθεί το 1943 στον Πειραιά και λειτουργούσε σαν κέντρο συσπείρωσης των νέων. Τόσο ο όμιλος, όσο και το περιοδικό στα δύο πρώτα τεύχη του τελούσαν υπό την καθοδήγηση της ΕΠΟΝ, που στη συνέχεια αποσύρθηκε.

Στα 7 τεύχη του δημοσιεύτηκαν 33 ποιήματα από τριάντα ποιητές. Το θέμα στα περισσότερα ποιήματα είναι η τάση για φυγή. Από τις σελίδες του πρωτοεμφανίστηκε ο ποιητής Δημήτρης Π. Παπαδίστας με το ποίημα *Φθινόπωρο*:

*Τ' ωραίο ξεδίπασμα προσμένονμ' από χρόνια
τρία φθινόπωρα περάσαν, κι άλλα τόσα
ξαναγυρίσματα χελιδονιών κι ακόμα
στεγνή έχομε τη γλώσσα.*

*Στην έρημη έρημο βαδίζομ' από χρόνια,
τρία φθινόπωρα, μάταιες αναζητήσεις
μιας φοινικιάς που θα μας ξεκουράσει
τις κουρασμένες μας αισθήσεις.*

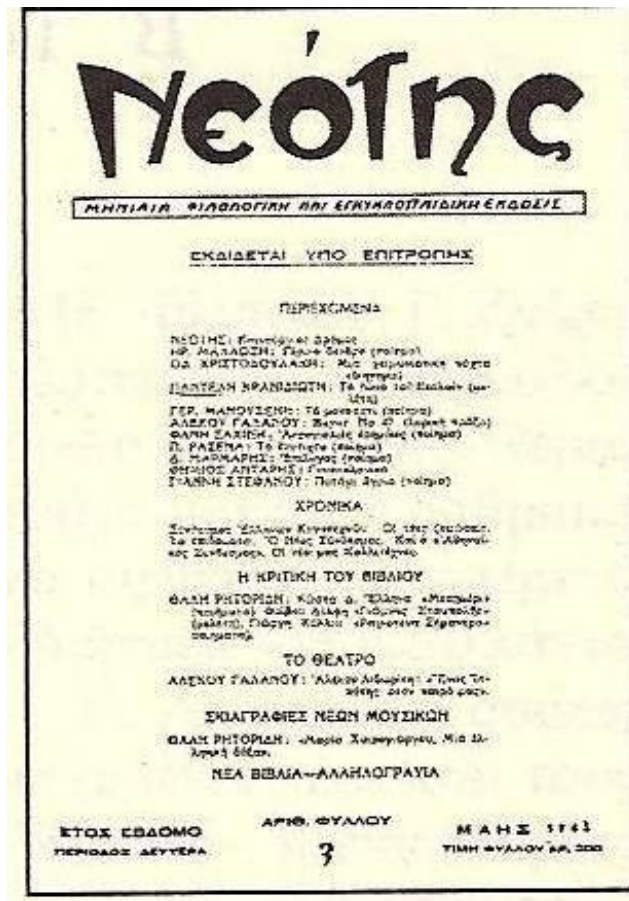
Παράπλευρα στη δίψα μας θεριεύει,

¹²² Περιοδικό *Νέοι Καιροί*, τεύχος 1, Νοέμβριος 1943, σελ. 14 – 15. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 176 – 177).

¹²³ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 497 – 498.

«ίσως» να βρέξει.¹²⁴

Δεκατρείς συγγραφείς δημοσίευσαν ισάριθμα διηγήματα. Ανάμεσά τους η Έλλη Αλεξίου που δημοσίευσε απόσπασμα από το ανέκδοτο τότε μυθιστόρημά της *Λούμπεν* στο 3^ο τεύχος.



22. Περιοδικό Νεότης

Στο περιοδικό επίσης δημοσιεύονται μελέτες και δοκίμια, κριτική βιβλίων, κριτική θεάτρου, μεταφράσεις, ενώ υπάρχουν και στήλες παρακολούθησης της επικαιρότητας και αλληλογραφία.¹²⁵

¹²⁴ Περιοδικό *Νεότης*, τεύχος 2, Απρίλιος 1943, σελ. 15.

¹²⁵ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 331 – 338.

3.18 Ξεκίνημα (Θεσσαλονίκης). Περιοδικό που εξέδιδε ο Εκπολιτιστικός Όμιλος Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΕΟΠ) με υπότιτλο «Δεκαπενθήμερο (λογοτεχνικό και επιστημονικό) περιοδικό του Εκπολιτιστικού Ομίλου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης», που διαφοροποιείται σε «Δεκαπενθήμερο λογοτεχνικό και επιστημονικό περιοδικό» στο προτελευταίο τεύχος και σε «Μηνιάτικη εκπολιτιστική επιθεώρηση» στο τελευταίο τεύχος. Κυκλοφόρησαν 11 τεύχη από το Φεβρουάριο μέχρι και το Νοέμβριο του 1944. Το έντυπο κυκλοφόρησε σαν αποκορύφωμα της έντονης πολιτιστικής δουλειάς που πραγματοποιούσε ο Όμιλος με στόχο να γίνουν γνωστές οι δραστηριότητες του και να δοθεί βήμα έκφρασης στους νέους. Η έκδοση του περιοδικού υποκινήθηκε από την ΕΠΟΝ στην οποία ήταν οργανωμένοι οι περισσότεροι συνεργάτες του και απηχεί τις ιδεολογικές της θέσεις. Παρ' όλα αυτά το έντυπο διατήρησε την αυτοτέλειά του και ο ρόλος της ΕΠΟΝ παρέμεινε καθαρά συμβουλευτικός σε θέματα ύλης καθ' όλη τη διάρκεια της έκδοσής του.¹²⁶

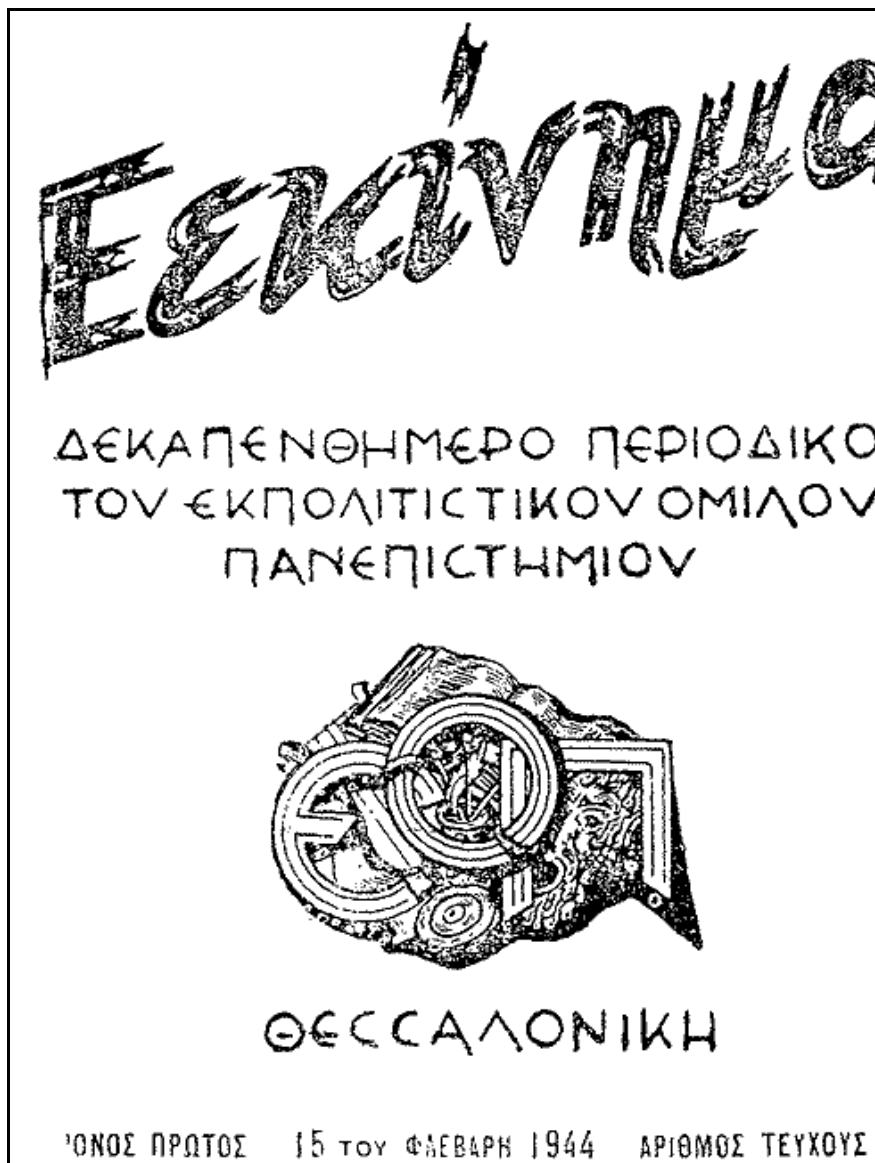
Η συντακτική ομάδα και οι συνεργάτες του περιοδικού ήταν φοιτητές, που αργότερα αρκετοί από αυτούς διέπρεψαν σε διάφορα λογοτεχνικά είδη. Αρχισυντάκτης του περιοδικού ήταν ο ποιητής Μανόλης Αναγνωστάκης, που δημοσίευσε αρκετές μελέτες του στο περιοδικό και ένα μόνο ποίημά του την *Απροσδιόριστη χρονολογία*:

*Έτσι έπεσε ένα φύλλο από το καλαντάρι
Δίχως τον παραμικρότερο ήχο
(Χάθηκε και δεν ψάξαμε να το βρούμε)
Έμεινε το συρτάρι μας όπως το αφήσαμε.*¹²⁷

Σαράντα τέσσερα ποιήματα γραμμένα από είκοσι τέσσερις ποιητές, που η συντριπτική τους πλειοψηφία είναι κάτω από 30 ετών, δημοσιεύονται στις σελίδες του περιοδικού. Οι ποιητές αυτοί αποτέλεσαν τη μεταπολεμική ποιητική γενιά της Θεσσαλονίκης. Τα ποιήματα επιλέγονταν κυρίως με ιδεολογικά και τοπικιστικά κριτήρια και λιγότερο με αισθητικά. Οι ποιητές χρησιμοποιούν τον ελεύθερο στίχο, ανισοσύλλαβο, άλλοτε με ομοιοκαταληξία και άλλοτε όχι. Η θεματογραφία τους κινείται γύρω από τα βιώματα της Κατοχής, ενώ αρκετά είναι ερωτικά.

¹²⁶ Βλέπε προφορική μαρτυρία Μανόλη Αναγνωστάκη, Παράρτημα Ι, αρ. 6 της παρούσας εργασίας, σελ. 145.

¹²⁷ Περιοδικό *Ξεκίνημα* (Θεσσαλονίκης), τεύχος 3, 20 Μαρτίου 1944, σελ. 17. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα ΙΙ, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 178).



23. Περιοδικό *Εκίνημα* (Θεσσαλονίκης)

Ανάμεσα στους ποιητές που δημοσιεύουν στο περιοδικό είναι η Ελένη Βακαλό,¹²⁸ ο Γιώργος Κοτζιούλας¹²⁹ και ο Θανάσης Φωτιάδης.¹³⁰ Για πρώτη φορά στα γράμματα εμφανίζεται ο ποιητής Πάνος Θασίτης με το ποίημα *Έτσι είναι πάντα*:

¹²⁸ (Σ. Σ. ποιήματά της παρατίθενται στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 178 – 179).

¹²⁹ (Σ. Σ. ποίημά του παρατίθεται στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 181 – 182).

¹³⁰ (Σ. Σ. ποίημά του παρατίθεται στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 183).

*Έτσι είναι πάντα
ποτέ πια η χαρά δε θα μας έρθει.
Την είδαμε ένα πρωινό
μας έφερε δυο ρόδα
και το βράδυ με τους ίσκιους
τη χάσαμε.
Τα χελιδόνια πέρασαν
χωρίς να σταθούν.
Έτσι είναι πάντα.
Μόνο που νύχτωσε
και πρέπει να κλείσουμε τα παράθυρα.¹³¹*

Πιστό στους στόχους της ΕΠΟΝ για τη διάσωση και διάδοση της λαϊκής κληρονομιάς, το περιοδικό έχει μόνιμες στήλες, όπου δημοσιεύονται παραδοσιακά δημοτικά τραγούδια, μερικά μάλιστα για πρώτη φορά από περιοχές κυρίως της ανατολικής και δυτικής Μακεδονίας.

Έξι συνολικά διηγήματα πλουτίζουν τις σελίδες των τευχών του περιοδικού. Τα θέματα που διαπραγματεύονται οι νεαροί κατά κανόνα ήρωες τους είναι ο θάνατος κατά κύριο λόγο και σε δεύτερο επίπεδο ο έρωτας, ενώ αποτυπώνουν τον αγώνα των νέων κατά τη διάρκεια της κατοχής. Τα πρώτα πέντε δημοσιεύονται στα πέντε πρώτα τεύχη και είναι κατά σειρά *Ανάμεσα στην αγάπη και το θάνατο* του Γιώργου Καφταντζή (τεύχος 1^ο, σελίδες 6 – 8), *Τρικυμία* του Νίκου Αποστολίδη (τεύχος 2^ο, σελίδες 3 – 5), *Ιστορία ενός Θανάτου* του Ηλία Θρακιώτη, ψευδώνυμο του Ηλία Γαργάλα (τεύχος 3^ο, σελίδες 2 – 5), *Καμέλιες* του Νικόλαου Νάρβα, ψευδώνυμο του Πάνου Θασίτη (τεύχος 4^ο, σελίδες 82 – 83), *Το πάθος μου* του Φίλιππου Καρακώστα (τεύχος 5^ο, σελίδες 111– 112) και *Αγάπη* του Αντρέα Σκιαδά (τεύχος 9/10^ο, σελίδες 178 – 180).

¹³¹ Περιοδικό *Ξεκίνημα* (Θεσσαλονίκης), τεύχος 3, Φεβρουάριος 1944, σελ. 23. (Σ. Σ. Στο Παράρτημα ΙΙ, 2 της παρούσας εργασίας παρατίθεται επίσης και το ποίημα του ίδιου *Τίτο! Τίτο!*, που δημοσιεύτηκε μετά την Απελευθέρωση στο *Ξεκίνημα*, σελ. 179 – 182).

“ΞΕΚΙΝΗΜΑ,,

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΠΙ-
ΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΕΚΠΟΛΙΤΙ-
ΣΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ (Ε.Ο.Π.)

Διευθύνεται: Από συντοχική επιτροπή
‘Αρχισυντάκτης: Μ. Α. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

Συνεργασίες βιβλία κ.τ.λ. να
στέλνονται προσωρινά στεί :
Οίκο Φοιτητοῦ Ἀρριανοῦ 5 ἢ
«Φοιτητικὴ Λέσχη» Στρατηγού
Καλλάρη 3 γιά τό περιοδικά
“ΞΕΚΙΝΗΜΑ,,

Τιμή φύλλου Δρχ 20 000

Χρόνος: 1 — 15 τοῦ Φλεβάρη 1944 — Τεύχος 1

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δ ΚΑΒΒΑΔΑ :	Σύν πρόλογος
ΓΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ :	«Ξεκίνημα» (ἄρθρο)
Γ. ΠΑΡΘΕΝΗ :	Το τραγούδι τῆς χαρᾶς (ποίημα).
Γ ΠΕΤΡΗ :	Ἀνάμεσα στήν ἀγάπη καί τὸ θάνατο (διήγημα)
ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ :	Στή μνήμη τοῦ Κωστή Παλαμά
ΔΗΜ. ΚΑΡΑΝΙΚΑ :	Ἡ σωφρονιστική προσπάθεια στήν Ἑλλάδα μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση τοῦ 1821 (μελέτη)
ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ :	Ἀπὸ τ’ ἀριστουργήματα τοῦ Ἰαοῦ μας
Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ :	Ἐπιστήμη γλώσσα καί ζωή
Β ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ :	Ὁ δρόμος τῆς ζωῆς (ποίημα)
Η ΘΡΑΚΙΩΤΗ :	Ἀνοιξιάντικο. *
ΙΩΑΝ. ΑΓΓΕΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ :	Ἀνοιξιάντικες ὁπορίες. *
Π ΘΑΣΙΤΗ :	Ἔτσι εἶναι πάντα—Στὸν Μ Α—ΚΙ
Μ ΓΕΩΡΓΙΟΥ :	Στῆν τῆς φοιτήτριας.

ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἐκπαιδευτικά ζητήματα — Δημοτικὴ βιβλιοθήκη
— Φοιτητικὸ ἀναγνωστήριο.

Τ’ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ἡ κίνηση τῆς ΦΕΛ—ΓΙΑΝ. ΤΣΑΛΟΥΧΙΔΗ
Ζωὴ καὶ κίνηση τοῦ Ε.Ο.Π — ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἐκπολιτιστικὴ ζωὴ
— Μ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ — κριτικὴ τοῦ βιβλίου — ἀλληλογραφία.

24. Περιοδικὸ Ξεκίνημα (Θεσσαλονίκης)

Σημαντικὸ μέρος τῆς ὕλης τοῦ περιοδικοῦ αφιερώνεται στις μελέτες που καλύπτουν ἓνα ευρὺ φάσμα, με τις περισσότερες να αφοροῦν ιστορικά, φιλολογικά καὶ λογοτεχνικά θέματα. Μεταφράσεις (όπου για πρώτη φορά κάνει την εμφάνιση του ως μεταφραστής ο Κλείτος Κύρου με το ψευδώνυμο Αλέκος Φωκάς στο τεύχος 9 — 10, Ιουλίου 1944), κριτικὴ βιβλίων, θεάτρου, εικαστικών, στήλη παρακολούθησης τῆς επικαιρότητας καθὼς καὶ ἀλληλογραφία συμπληρώνουν την ὕλη.

Σε πέντε τεύχη υπήρχε και η ολοσέλιδη «Στήλη της Φοιτήτριας». Στόχος ήταν η ενεργοποίηση των φοιτητριών και η πλαισίωση του *Ξεκινήματος* από αυτές. Τα κείμενα που εμφανίζονται στην στήλη υπογράφονται με γυναικεία ονόματα στην προσπάθεια να προσεγγίσουν το γυναικείο κοινό ευκολότερα. Για το λόγο αυτό αρκετά κείμενα που γράφει ο Μανόλης Αναγνωστάκης τα υπογράφει με το ψευδώνυμο Φανή Δημαρά. Τα ζητήματα που πραγματεύονται είναι η απελευθέρωση της γυναίκας από τον παραδοσιακό ρόλο της, ζητήματα των δύο φύλων και η ανάληψη ενεργού ρόλου των γυναικών στην κοινωνία.¹³²

3.19 Ξεκίνημα. Μηνιαίο περιοδικό που κυκλοφόρησε μόλις δύο τεύχη το Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1944 με υπότιτλο «Μηνιαίο νεανικό περιοδικό». Η έκδοση του πρώτου τεύχους πραγματοποιήθηκε λίγο μετά το βομβαρδισμό του Πειραιά στις 11 Ιανουαρίου του 1944. Ο βομβαρδισμός είχε επιδράσει σημαντικά στην ψυχολογία του Πειραιώτικου λαού, που είχε διασκορπιστεί σε διάφορες περιοχές της πρωτεύουσας και αναζητούσε τρόπους αντίστασης έξω από το στενό πλαίσιο των σελίδων ενός περιοδικού. Για το λόγο αυτό και η εκδοτική προσπάθεια του περιοδικού δεν είχε συνέχεια.

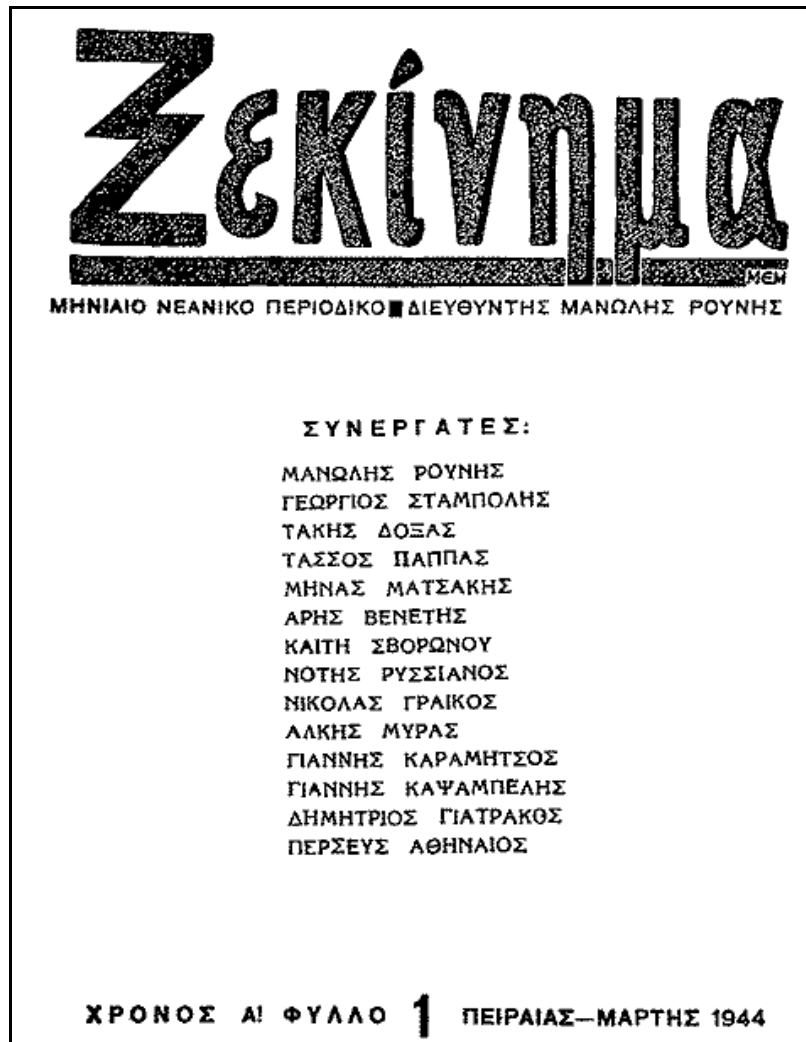
Συνολικά στα δύο τεύχη δημοσιεύτηκαν 18 ποιήματα και δύο διηγήματα. Τα ποιήματα ακολουθούν τον παραδοσιακό τρόπο γραφής, ανακυκλώνοντας γνωστά θέματα, όπως διακρίνουμε και στο ποίημα *Ζωή* του Δ. Γιατράκου στο 1^ο τεύχος:

*Ωραία θεά, γλυκειά ζωή, σε σένανε πιστεύω
ακόμα κι αν με πότισες τόσους πολλούς καημούς,
μάθετο, πως για σένανε, κάθε στιγμή γυρεύω
ύμνους να ψάλλω, τραγουδιών ατέρμονους σκοπούς.*

*Εσύ στα χέρια σου κρατάς το μαγικό βοτάνι,
κι εσύ κερνάς τους πιο πολλούς τ' αθάνατο νερό.
Όμως, όσο κι αν πόθησα να σ' αγαπήσω φτάνει
μια και δε μπόρεσα ποτέ, ζωή, να σε χαρώ.*¹³³

¹³² Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 367 – 394.

¹³³ Περιοδικό *Ξεκίνημα*, τεύχος 1, Μάρτιος 1944, σελ. 15.



25. Περιοδικό Ξεκίνημα

Τα διηγήματα αποδίδουν το άσχημο κλίμα της εποχής, τη θλίψη και την κατάθλιψη, τη φρίκη του πολέμου.¹³⁴

3.20 Ξεκίνημα της Νειότης. Εκδόθηκαν 4 τεύχη από το Μάιο μέχρι και τον Ιούνιο του 1943 με υπότιτλο «Μηνιαίο φιλολογικό περιοδικό νέων». Το *Ξεκίνημα της Νειότης* είναι το πρώτο χρονολογικά που κυκλοφόρησε την περίοδο της Κατοχής στο είδος του (εφηβικό και λογοτεχνικό). Αρχικά, σε ό,τι αφορά τη μορφή και το περιεχόμενο του, κινήθηκε στα πλαίσια του περιοδικού *Η Διάπλασις των Παίδων* με διηγήματα, παραμύθια, ποιήματα, ευτράπελα, γρίφους και σπαζοκεφαλιές, απευθυνόμενο σε παιδιά.

¹³⁴ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 343 – 346.

Ξεκίνημα τῆς Νειότης

Μηνιαῖο περιοδικὸ γιὰ παιδιὰ, νέους καὶ νέες

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΠΥΡΟΥ ΜΕΛΑ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν : ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ. — Π ΝΙΡΒΑΝΑ Ἀκαδημαϊκοῦ : ΜΙΑ ΠΡΩΤΑΠΡΙΑΙΑ — ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΑ : Ο ΚΑΜΠΡΩΝ. — Π Ν ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ : ἸΩ ΒΗΛΑΡΑΣ — Κ Γ. ΚΑΖΑΝΤΖΗ : ΕΝΑ ΤΑΞΕΙΔΙ ΣΤΗΝ ΠΑΛΙΑ ΑΘΗΝΑ — ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ : Η ΛΑΜΠΡΗ (ποίημα) ΔΡ. ΚΟΥΡΤΙΔΗ : ΜΟ ΖΑΡΤ. — ΓΙΑΝΝΗ ΦΑΙΣΙΟΥ : ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΜΥΡΟΦΟΡΕΣ — ἸΩ ΜΑΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ : Ο ΣΟΦΟΣ ΠΑΠΑΓΑΛΟΣ — Κ. ΣΒΟΡΩΝΟΥ : ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ Δ. ΓΟΥΛΛΑΝΔΡΗ : ΣΤΟ ΠΟΤΑΜΑΚΙ (ποίημα) — ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ — ΦΑΙΔΡΑ. — ΔΙΑΦΟΡΑ

ΣΠΥΡΟΥ ΜΕΛΑ
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ

Ἄν ἡ παγκόσμια ἱστορία δὲν εἶναι παραμυθὴ γιὰ παιδιὰ—καὶ μάλιστα πολὺ μικρὰ—μὰ ὅλη ἄξια γιὰ τὴν πρὸ διαβωτικὴν μελέτη τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι πρὸ πάντων γιατί ὁ γυμνασμένος νοῦς μὴ ποτε νὰ συλλάβει, μένει στὸ δαίδαλόν τῶν ἀπειρῶν περιστατικῶν, ἀποκολλητικὰ νοήματα. Τὸ ἀπύκνιστο δράμα τοῦ ἰσθμοῦ οἱ λαοί, μὲ ποταμια αἵματα καὶ δάδονα, πάνω οὕτῃ χιλιοποικιδεμένη φλούδα τῆς γῆς, μὴ ποτε ν' ἀμφισβητεῖ καὶ νὰ διὰ ἀπευθύνει κάθε στιγμὴ καὶ σὺν ἐπὶ σὶ ἀπλή ἀκόμα, τὴν ὑπόρρηξιν νόμων ἱστορικῶν. Τὸ νόημα τῆς ζωῆς, σὶ ἀνθρώπινα σύνολα, μὴ ποτε νὰ μὴν ποταμίζεται, σὶν εὐελο θῆρα, σ' αὐτοῦ τοῦ βυθίου οὐδὲν κινῆται τῆς ἀλήθειας καὶ γυρεύουν νὰ τὴν συλλάβουν μέσα σὶν πλέγματι τῆς εὐκολοτάτης ἀλυσίδας αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ. Καὶ μὴ ποτε τὸ κρυφὸ αὐτὸ νόημα νὰ προσφέρεται πρὸ πρῶτον σὶν ἱστορὶ φαντασία καὶ τὴν ἀμεση ἐνόραση τοῦ ποιητοῦ. Ὅπως καὶ ἂν εἶναι ὅμως μὴ γενικώτατη ἀλήθεια ἐκτενέσσεται μονάχη τῆς καὶ ἐπιβάλλεται σὶν τοῦ μελετητοῦ

μὲ τὴ δύναμη αὐτοῦ κάθε πρῶτη καὶ προσηνέστατη ἀρχή : "Ὅτι οὐκ οὐκ σκληροῦ, ἀδίκου καὶ μακροῦς ἡγῶνες τοὺς τ' ἀνθρώπινα σύνολα ἀπορῶνται σὶν μὴ ἐνότητι βλοκίκα πρὸ ἐσωτερικῆ καὶ πρὸ ἀπόλυτης, πρὸ ἀνεξήγητης ἀπὸ κάθε συνθήκης συμπτωματικῆς—μὴ ἐνότητι τοῦ δὲ φαίνεται προσηνέστατη ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὸ ἐνστικτο τῆς συντήρησης καὶ τῆς ἐπικράτησης—συντήρησι καὶ ἐπικράτηση εἶναι μέση, δὲν εἶναι τέρατα—μ' ἀπὸ βαθύτερες ἐσωτερικῆς ἀνάγκης : μὴ ἐνότητι ἀλλὰ πρὸ συνειδητοῦ, μὲ ἀνώτερο ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ περιεχόμενον. Ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ δὲν παρουσιάζεται, βέβαια, μέση σὶν ἱστορία, μὲ τὴ μορφὴ τῆς εὐθείας ἰνιούσης γραμμῆς. Εἶναι ἀπειρες τεθλασμέναι, ἀμείωτα πορὰ χωρίς ἀμεσες συνέχειες, μὲ διαδυσχελεῖς νιθ καὶ ναδὶρ, σὶν διαγνώμῃ πρὸ τοῦ τοῦ δημιουργικοῦ πυρετοῦ τῶν λαῶν. Ὅμως μέσα σ' αὐτὰ τὰ μετρεόμενα σχήματα μὴ ποτε νὰ συλλάβει κανένας μὴ σταθερὴ πορεία : Εἶναι τὸ βυθιαστὸ ἀνέβασμα τῶν συνόλων, ἀπὸ τὴν κατέστασι

26. Περιοδικὸ Ξεκίνημα τῆς Νειότης

Τα τέσσερα τεύχη τοῦ 1943 ἐντάσσονται στὴ δευτέρη ἐκδοτικὴ περίοδο τοῦ περιοδικοῦ. Οἱ ἐκδότες τοῦ εἶναι πάρα πολὺ νέοι, μαθητὲς. Αποτέλεσε πόλο ἐλξης γιὰ ἀρκετοὺς νέους, στοὺς οὗτοι εἰσέδωκε βῆμα γιὰ νὰ ἐκφράσουν ἐλεύθερα τὶς ἀπόψεις καὶ τὶς ἀνησυχίες τοὺς.

Στὴν ὅλη τοῦ περιοδικοῦ περιλαμβάνονται ποιήματα, διηγήματα, μελέτες καὶ ἀρθρα, ἠθοπλαστικά κείμενα, κριτικὴ βιβλίου, μεταφράσεις καὶ ποικίλα θέματα. Τα ποιήματα ἀκολουθοῦν τὴν παραδοσιακὴ τεχντροπία καὶ τὰ θέματά τοὺς ποικίλλουν. Ἡ πλειοψηφία τῶν νεαρῶν ποιητῶν δὲν ξεπερνάει ἡλικιακά τὰ 20 χρόνια καὶ ἐτσι διάχυτη εἶναι ἡ αισιοδοξία καὶ ἡ πίστις ὅτι ἡ ζωὴ νικάει τὸ θάνατο. Δημοσιεύονται ἔργα γνωστῶν ποιητῶν, ὅπως οἱ Νικηφόρος Βρεττάκος, Ναπολέον

Λαπαθιώτης, Τέλος Άγρας, Λιλή Ιακωβίδη – Πατρικίου, ενώ πρωτοεμφανίζεται ο ποιητής Γιωργής Κότσιρας με το ποίημά του *Εικόνες*:

*Χρυσόμαλλο παιδί, στον όχτο της ακρολιμνιάς κάθεται μόνο
και μια φελούκα αγκυρωμένη πίσω απ' τις καλαμωτές
χαϊδεύει με το γαλανό του μάτι, άγνωρο απ' τον πόνο,
και σκέφτεται το πόσο η λίμνη είν' διάφορη απ' τα χτες.
Κι έτσι, με μιας το νιώθει πώς Πινδαρικοί της πρόπονν ύμνοι
όπως κοιτάζει εκεί, θλιμμένο, τη ρηχή τη λίμνη!...*¹³⁵

Επίσης εμφανίζεται για πρώτη φορά και ο μόλις 15 χρονών Τίτος Πατρίκιος με το ποίημα *Αν βρεις...*:

*ΑΝ ψάξεις, θα βρεις.
Τίποτα κρυμμένο δε μένει
κόψε σκληρά τους δεσμούς
που σφιχτά είναι δεμένοι.*

*ΚΙ αν βρεις; Μηδέν
με το χρόνο, ρουτίνα θα γίνη
να χάσης πρέπει αν θες
μια θύμηση παντοτινή να μείνει.*¹³⁶

Αντίθετα τα διηγήματα που φιλοξενούνται ανήκουν σε γνωστούς συγγραφείς, όπως η *Φρόσω* της Έλλης Αλεξίου στο 1^ο τεύχος¹³⁷, η *Κρούζα* του Φώτου Γιοφύλλη στο 4^ο τεύχος¹³⁸ και *Τα πρώτα της ραψίματα* του Γιάννη Αηδονόπουλου στο 2^ο τεύχος.¹³⁹

¹³⁵ Περιοδικό *Ξεκίνημα της Νειότης*, τεύχος 1, Μάιος 1943, σελ.16.

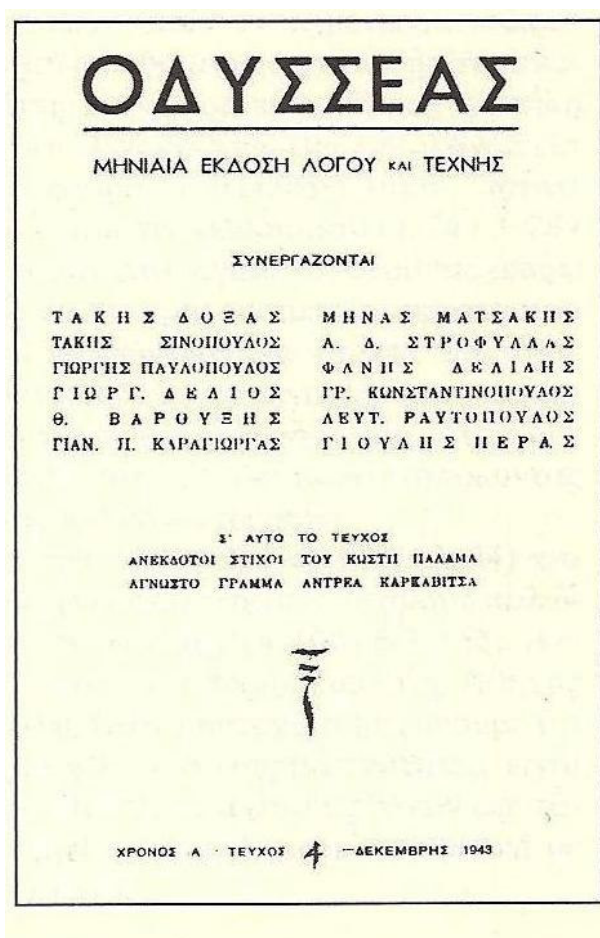
¹³⁶ Περιοδικό *Ξεκίνημα της Νειότης*, τεύχος 4, Αύγουστος 1943, σελ.63.

¹³⁷ (Σ. Σ. αποσπάσματα από το διήγημα παρατίθενται στο Παράρτημα II, 1 της παρούσας εργασίας, σελ. 153 – 154).

¹³⁸ (Σ. Σ. το διήγημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 1 της παρούσας εργασίας, σελ. 155 – 156).

¹³⁹ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 37 – 45.

3.21 Οδυσσέας. Το περιοδικό εκδίδεται στον Πύργο με υπότιτλο «Μηνιαίο φιλολογικό περιοδικό» στα πρώτα τρία φύλλα και «Μηνιαία έκδοση λόγου και τέχνης» στα υπόλοιπα. Αποτελεί έκδοση του πολιτιστικού συλλόγου Πυργιώτικος Παρνασσός, που είχε ιδρυθεί με πρωτοβουλία διαπλασόπουλων μαθητών Γυμνασίου. Εκδόθηκαν οκτώ τεύχη από το Μάρτιο του 1943 μέχρι το Δεκέμβριο του 1944.



27. Περιοδικό Οδυσσέας

Το περιοδικό ήρθε σαν επιστέγασμα της πλούσιας πολιτιστικής δράσης των νέων του Πύργου και φιλοδοξούσε να δώσει χώρο έκφρασης σε νέους της Ηλείας, αλλά και ολόκληρης της Ελλάδας, χωρίς να αποκλείει και τις συνεργασίες γνωστών λογοτεχνών.

Στον *Οδυσσέα* έκδηλη είναι η αγάπη των συντελεστών του για την ποίηση. Δημοσιεύονται 64 ποιήματα, που η πλειονηφία τους είναι γραμμένα από Ηλείους ποιητές. Ανάμεσά τους το ανέκδοτο ποίημα *Μύρο παρθενιάς* του Ρώμου Φιλύρα,

καθώς και το ποίημα *Στη φύση* του Κωστή Παλαμά (που στάλθηκε από την κόρη του Ναυσικά, μετά από παράκληση της εκδοτικής ομάδας του περιοδικού):

*Σαν πνεύμα και σαν πρόσωπο, στη Φύση που ουρανός της
το φως, η Ελλάδα δρόμος της, η Αθήνα στέφανός της,
όπου γυρίσω, όπου σταθώ, στο λογισμό, στο νου μου,
εσύ, χαρά της νιότης μου, πνοή του ιδανικού μου,
στον ύπνο μου στον ζύπνο μου, σε βλέπω, Ιδέα, χώρα,
που έχεις το χτες σου αδιάβατο, κι απέραντο το τώρα,
στα πάθη μου τα αόμματα μην πας την ιατρεία
που όλα τα βλέπει και τα ζη και σ' όλα είναι λατρεία.*¹⁴⁰

Επίσης το ανέκδοτο ποίημα *Εμένα την καρδιά μου δεν τη θόλωσαν* του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη:

*Εμένα, την καρδιά μου δεν τη θόλωσαν
τα χρόνια, και τα βάσανα, κι οι πόνοι:
ένα μικρούλι προσωπάκι, ολόχαρο,
εμένα, την καρδιά μου τη θολώνει...*¹⁴¹

Αρκετά ποιήματα υιοθετούν τη νεωτερική ποίηση με ελεύθερο στίχο και πρωτότυπη θεματολογία, ενώ επαναλαμβάνονται οι τάσεις φυγής, μελαγχολίας και απομόνωσης, που συναντάμε και σε άλλες περιοχές, ιδιαίτερα επαρχιακές.

Δημοσιεύονται τέσσερις λυρικές πρόζες και δεκατρία διηγήματα, που τα περισσότερα είναι γραμμένα από Ηλείους συγγραφείς, που ιδιαίτερα ενδιαφέρονται για την ψυχογραφική αποτύπωση των χαρακτήρων τους.

Μεγάλο μέρος της ύλης του περιοδικού καλύπτεται από μελέτες, που οι περισσότερες αφορούν Έλληνες ποιητές της γενιάς του '20 και του '30, καθώς και το έργο του Παλαμά. Επίσης δημοσιεύονται μεταφράσεις και κριτική βιβλίων, ενώ υπάρχει στήλη για την παρακολούθηση της επικαιρότητας και αλληλογραφία.¹⁴²

¹⁴⁰ Περιοδικό *Οδυσσέας*, τεύχος 4, Ιούνιος 1943, σελ. 3.

¹⁴¹ Περιοδικό *Οδυσσέας*, τεύχος 9/10, Μάης 1943, σελ. 3. (Σ. Σ. ποίημά του παρατίθεται στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 184).

¹⁴² Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 421 – 440.

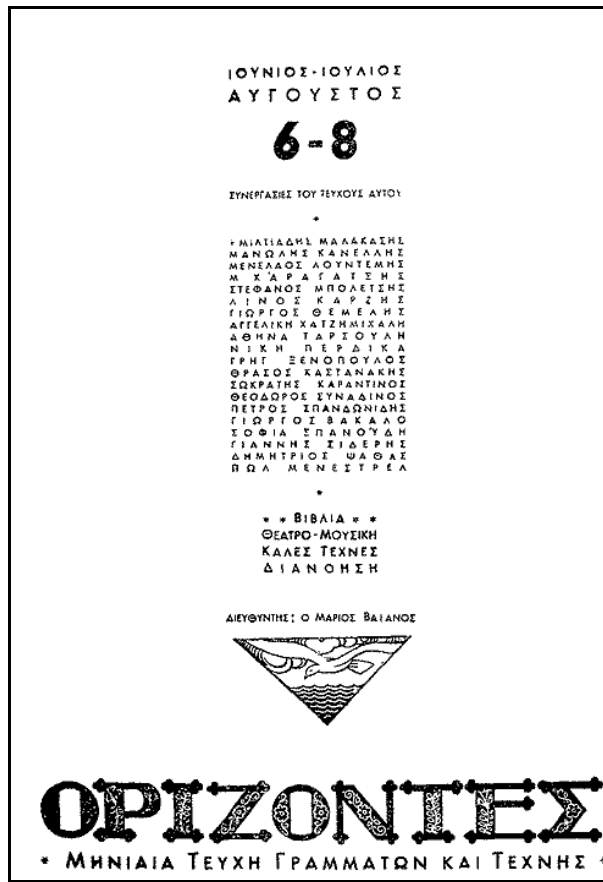
3.22 Ορίζοντες,[Σκέψη]. Το περιοδικό κυκλοφόρησε 7 τεύχη από τον Ιανουάριο μέχρι και τον Οκτώβριο του 1944 με υπότιτλο «Μηνιαία τεύχη γραμμάτων και τέχνης». Στο τεύχος 6/8 του Ιουνίου βρίσκεται ενσωματωμένο το περιοδικό *Σκέψη*, με υπότιτλο «Μηνιαία κριτική έκδοση των Νέων».

Το περιοδικό είναι μηνιαίο όργανο του Πρακτορείου Πνευματικής Συνεργασίας, που είχε ιδρυθεί το 1937 από το Μάριο Βαϊάνο (και διατηρήθηκε μέχρι το θάνατό του το 1975) και είχε σκοπό την εξυπηρέτηση του αναγνωστικού κοινού, την προώθηση νέων συγγραφέων και τη διακίνηση νεοεκδοθέντων βιβλίων των ήδη καταξιωμένων. Το Πρακτορείο Πνευματικής Συνεργασίας υποστήριζε και όλα τα υπόλοιπα λογοτεχνικά περιοδικά δίνοντας συνεργασίες νέων ποιητών και πεζογράφων. Παράλληλα διοργάνωνε φιλολογικές και καλλιτεχνικές συγκεντρώσεις, όπου συμμετείχαν οι πιο γνωστοί πνευματικοί άνθρωποι της εποχής.

Παρ' ό,τι φιλοδοξία του περιοδικού ήταν να φιλοξενεί έργα νέων δημιουργών, οι περισσότεροι συνεργάτες του ήταν άνω των 40. Ανάμεσά τους οι: Έλλη Αλεξίου, Άγγελος Τερζάκης, Ναπολέον Λαπαθιώτης, Μιλτιάδης Μαλακάσης, Γρηγόρης Ξενόπουλος, Στρατής Μυριβήλης, Θράσος Καστανάκης, Γιώργος Θεοτοκάς.

Το βάρος της ύλης του περιοδικού πέφτει στην ποίηση, ενώ συμπεριλαμβάνονται διηγήματα, προδημοσιεύσεις μυθιστορημάτων, λυρικές πρόζες, μελέτες, κριτική βιβλίου και θεάτρου, ποικίλες στήλες, σατιρικές στήλες (με μόνιμο συνεργάτη το Δημήτρη Ψαθά) και στήλη παρακολούθησης της επικαιρότητας.

Στην ποίηση αντιπροσωπεύονται όλες οι τάσεις με τους νεοσυμβολιστές Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, Κώστα Ουράνη, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο κ.ά. να έχουν την τιμητική τους. Και αν και το περιοδικό εμφανίζεται επιφυλακτικό απέναντι στους υπερρεαλιστές δημοσιεύει στο 4^ο τεύχος του την *Αμοργό* του Νίκου Γκάτσου, την *Υγικάμινο* του Ανδρέα Εμπειρίκου και το *Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν* του Νίκου Εγγονόπουλου και στο 5^ο τεύχος στίχους από *Τα κλειδοκύμβαλα της σιωπής* του τελευταίου. Η πλειονότητα όμως των ποιημάτων ανήκουν σε γνωστούς τότε ποιητές, που ανήκουν σε παλιότερες ποιητικές γενιές όπως οι: Άγγελος Σικελιανός, Κωστής Παλαμάς, Σοφία Μαυροειδή – Παπαδάκη, κ.ά.



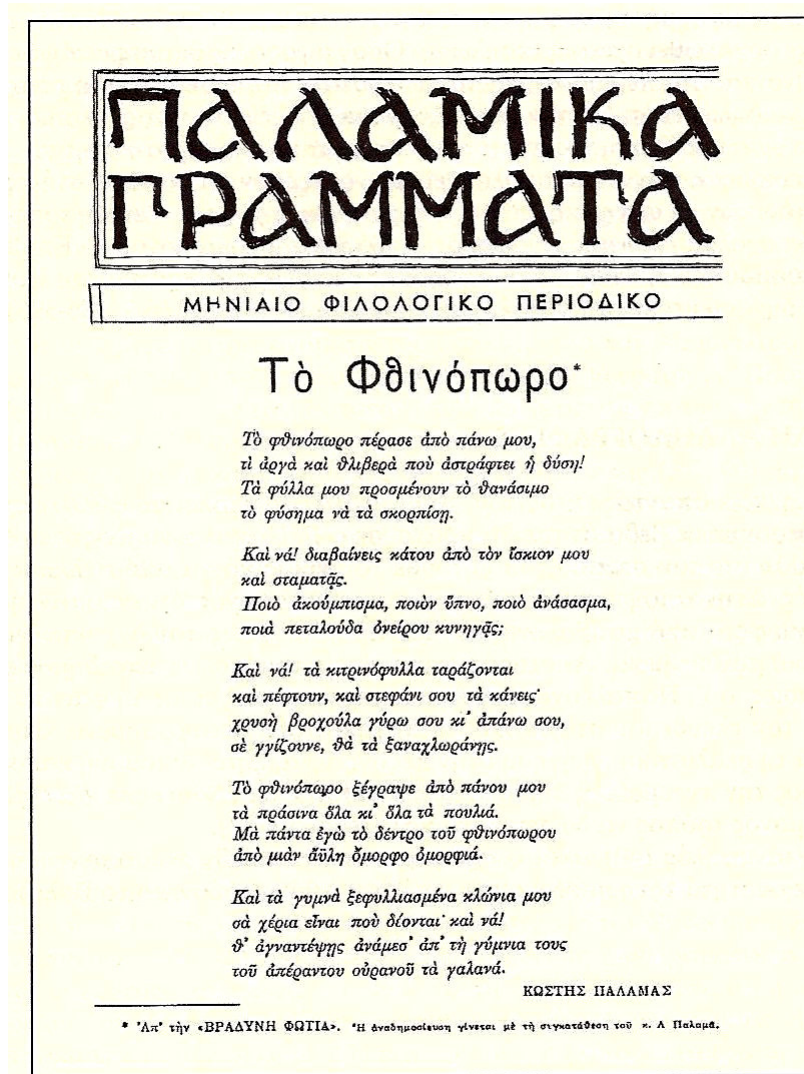
28. Περιοδικό Ορίζοντες

Τα διηγήματα ενδιαφέρονται περισσότερο για την ψυχογραφία και την απόδοση χαρακτηριστικών τύπων και πολύ λιγότερο για την ίδια την πλοκή του μύθου και είναι ό,τι καλύτερο έχει να παρουσιάσει το περιοδικό στο χώρο της πρωτογενούς δημιουργίας. Οι δημιουργοί καταβάλλουν προσπάθεια για να δώσουν νέα πνοή στη γραφή, παύουν να ασχολούνται με την ηθογραφία, και στοχεύουν στα νέα προβλήματα της εποχής που αφορούν τις εξελίξεις στον πολιτικό και κοινωνικό τομέα. Ξεχωρίζουν ανάμεσά τους οι Έλλη Αλεξίου, Τατιάνα Σταύρου, Μενέλαος Λουντέμης, Θράσος Καστανάκης, Ειρήνη Γαλανού.

Σε αντιδιαστολή με άλλα λογοτεχνικά περιοδικά, που αποκλείουν το μυθιστόρημα λόγω χώρου, οι *Ορίζοντες* δημοσιεύουν κεφάλαια από το *Η Παναγιά η γοργόνα* του Στρατή Μυριβήλη, από την *Πριγκηπέσσα Ιζαμπώ* του Άγγελου Τερζάκη, κ.ά.¹⁴³

¹⁴³ Στο ίδιο, σελ. 203 – 222.

3.23 Παλαμικά Γράμματα. Με υπότιτλο «Μηνιαίο φιλολογικό περιοδικό» κυκλοφόρησε δύο μόλις τεύχη το Νοέμβριο του 1943 και τον Ιανουάριο του 1944, και αποτέλεσε το εκφραστικό μέσο των πνευματικών ανησυχιών μιας παρέας νέων με έδρα την πλατεία Περιβολάκι, πάνω από το Άλσος Παγκρατίου. Παρ' όλα αυτά οι νέοι κατάφεραν να έχουν τη συνεργασία πολλών καταξιωμένων λογοτεχνών και έτσι η ύλη του περιοδικού απαρτίζεται περισσότερο από δικές τους συνεργασίες.



29. Παλαμικά Γράμματα

Συνολικά δημοσιεύονται είκοσι ένα ποιήματα, που ακολουθούν την παραδοσιακή στιχουργία, ενώ και στα δύο τεύχη πρωτοσέλιδα φιλοξενούνται ποιήματα του Κωστή Παλαμά, το *Φθινόπωρο*:

*Το φθινόπωρο πέρασε από πάνω μου,
τι αργά και θλιβερά που αστράφτει η δύση!
Τα φύλλα μου προσμένουν το θανάσιμο
το φύσημα να τα σκορπίση.¹⁴⁴*

και αποσπάσματα απ' Τον κύκλο των τετράστιχων:

*Εργάτη, οκνός όταν περνώ που τρώς και σε κοιτάζω,
ντροπαλά στέκω, ευλαβικά, και σα να τα δοξάζω,
με της δουλειάς τον κάματο και με τον ιδρωτά σου
μυρωμένο το μαύρο σου ψωμί και την ελιά σου.¹⁴⁵*

Τα πέντε διηγήματα που δημοσιεύονται απεικονίζουν την προσπάθεια των νεαρών συγγραφέων τους να ανακαλύψουν το δικό τους προσωπικό δρόμο.

Την ύλη του περιοδικού πλουτίζουν μελέτες, κριτική βιβλίων και θεάτρου, μεταφράσεις και στήλη για την παρακολούθηση της επικαιρότητας και αλληλογραφία.¹⁴⁶

3.24 Παλμός. Εκδόθηκαν 10 τεύχη από το Μάιο του 1944 μέχρι και το Δεκέμβριο του 1945, με υπότιτλο «Λογοτεχνικές σελίδες». Αν και στα πρώτα 7 τεύχη αναφέρεται ότι είναι «Έκδοση 'Καλλιτεχνών'», στα τρία τελευταία τεύχη αναφέρεται ότι «Εκδίδεται από ομάδα νέων». Οι «Καλλιτέχνες» που στηρίζουν την έκδοση του περιοδικού ήταν από τους πιο δραστήριους συλλόγους της *Διάπλασης των Παίδων*. Άρα στον *Παλμό*, λειτουργούσε μια συμπαγής ομάδα που προέρχονταν από τα παιδιά και τους έφηβους, που είχαν πια μεγαλώσει και οι ανησυχίες τους τούς έστρεφαν σε άλλες αναζητήσεις. Όπως υποδηλώνεται και από τον τίτλο του περιοδικού αγκαλιάζεται ο παλμός, η δημιουργικότητα και το δικαίωμα των νέων να εκφραστούν.

¹⁴⁴ Περιοδικό *Παλαμικά Γράμματα*, τεύχος 1, Νοέμβριος 1943, σελ. 1. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 185).

¹⁴⁵ Περιοδικό *Παλαμικά Γράμματα*, τεύχος 2, Ιανουάριος 1944, σελ. 1. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 186).

¹⁴⁶ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 195 – 202.

ΑΝΩΦΕΛΑ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΗΜΑ

Κλείσαμε τὸν πόνο μας σὲ μιὰ στέρεη πέτρινη θλίψη, ποὺ τίποτα στὸ πρόσωπό μας δὲ φανέρισε, γιατί, καὶ πῶς, κι' ἂν ἀγαπηθήκαμε, κι' ἂν ἤμαστε καὶ μεῖς κάποτε καὶ διὰ, ποὺ ἀγγίξαμε τὶς βελουδένιες πεταλούδες τῶν μαλλιών της.

Τότε, ἀκόμα, κανεὶς μας δὲν ἤξερε τὸ δρόμο ποὺ πήγαινε στὴν παραλία. Ὅμως ἡ θάλασσα φαίνεται ἀπ' τὸ παράθυρο, κι' αὐτὸ μεγάλωνε τὴ θλίψη μας, στὰ μικρά μας χρόνια. Ἐπειτα εἶπαν γιὰ μᾶς πῶς πεθάνανε σὲ μιὰ βόρεια πολιτεία, ψάχνοντας γιὰ ἓνα κορίτσι ποὺ ποτὲ μας δὲν τὸ εἶχαμε δεῖ, καὶ ποὺ δὲν μπορούσε παρὰ νᾶταν αὐτὴ — —

Χρόνια ποὺ κύλησαν βαριά, ἓνα ἀπομνημόνεο, κάποτε, θὰ τὸν βοῇ νὰ περιμένει κοντὰ στὴ μικρὴ λίμνη τοῦ κήπου, καὶ τὰ δέντρα δαντέλλαναν τὸ χῶμα, μικρὰ φυλλαράκια ἀπὸ σκιά. Ἐνα ἀπόγεμα χωρὶς καρτερία, καὶ νὰ τὸν πλησιάσει κανεὶς θάταν ἓνα τόσο μεγάλο δῶρο, ποῖόν ὅμως θὰ μπορούσε νὰ περιμένει πιά; Ἐνας γέρος κύριος, μ' ἓνα σκυλί, κανελλί, ἔρχεται καὶ κάθεται κοντὰ του, καὶ τὸν κοιτάζει κατὰματα. Εἶναι πολὺ σιωπηλός. Ἐπειτα: Γύρισε καὶ οἶσε ἀπὸ τὴν κηδεὶα: τὸν ρώτησε (Τὸ σκυλί εἶχε τὰ ἴδια του τὰ μάτια. Ἀγάπησε πολὺ τὴ μουσικὴ. Ἰσως, καὶ γι' αὐτό. . . Στὴν πιὸ μεγάλῃ του χαρᾷ, τὴν ὥρα ποὺ ἀγγίζει τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἀκροδούχyla του, — ποῖα κηδεὶα:)

Ναί, ἐξακολούθησε ὁ γέρος κύριος, καθόταν ὁχρὸς, ἀκίνητος ἀνάμεσα στὰ ὄνειρά του καὶ στὶς μυγδαλιές. . . Γύρισε ξαφνικὰ πίσω του, καὶ χαιρέτισε μιὰ μεταίτηνη σκιά ποὺ πέρασε θροῦζοντας τὰ πεῖκα. Πάλι τόσο βιαστικὴ. . . ψιθύρισε. Ὁ γύρισε κι' αὐτός, καὶ εἶδε, καὶ κατάλαβε πῶς ἐκεῖνα τὰ μάτια, ποὺ ὄνειροπόλησαν τὴ δράση τόσο πολὺ δὲν θὰ τὰ ξανάβλεπε κανεὶς ποτὲ πιά. . . Ἡ γαλάζια σκιά στεκόταν σκυφτὴ στὸ πλευρὸ τοῦ γλωμοῦ ἀγοριοῦ, καὶ τὸ πρόσωπό της τὸ

φώτιζε ἓνα παράξενο πράσινο φῶς κι' ἡ μυρωδιὰ τῶν λουλουδιῶν. Σήκωσε τὸ κεφάλι της πρὸς τὸν οὐρανὸ, τὰ ἀρωσता φύλλα τῆς ἄλλεας ξεμοναχιάζονταν μέσα στὴ θλίψη τους, τὸ δέντρο ταξίδευε τὰ κλαριά του ὡς τὴν ἄκρη τοῦ φράχτη, ἦταν ὥχρη καὶ τὸ βράδυ ἐρχόταν μὲ βελουδένια βήματα, οἱ ἄνθρωποι τόσο πολὺ περιμέναν τὸ γαλάζιο δίκτυ τῆς βροχῆς ναρθῇ νὰ τοὺς σκεπάσει τὰ πεθασμένα τους ὄνειρα, ποὺ δὲν μπορούσαν πιά νὰ τὴν καταλάβουν. Ἀπόμεινε μονάχη, μέσα σ' ἓναν κόσμο χωρὶς πνοή. Κι' ἡ σιωπὴ, ἡ μόνη ποὺ τὴν πόνεσε, ἦρθε καὶ βάρυνε ἅπαλά τὰ λυπημένα της βλέφαρα καὶ τὸ γλωμὸ της χαμογέλιο.

Ὡ, ναί, εἶπε ἥρεμα ὁ γριζὸς κύριος στὸ πλάι του, μάθαμε τὸν κόσμο σὰν μιὰ στιγμή, μιὰν ἐντονα πραγματοποιημένη στιγμή μέσα στὴ σιωπὴ τοῦ χρόνου. Μὰ τώρα, πῶς νὰ τὸ πῶ: Τώρα κοιτάμε μπροστὰ μας καὶ δὲν ξεχωρίζουμε πιά τίποτα.

(Βέβαια, ὅλα αὐτὰ πρέπει νᾶναι ἓνα ὄνειρο. Χωρὶς συνέπεια καὶ χωρὶς εἰσὸς, εἰκόνας, μόνο εἰκόνας, πολὺχρωμες, λιγὸς στιγμῆς, ἀσύμμετρος. Ἀκόμα, ὅπως τὸ σκέπτομαι τώρα, ὄνειρο πρέπει νᾶναι καὶ ὅλα ὅλα, ποὺ μοῦ συνέβηκαν σὰν πέρασε ἀπὸ μπροστὰ μου μιὰ γυναίκα, ποὺ χάθηκε μέσα στὸ κουρασμένο ἀπόγεμα, — ἡ μήπως μοῦ φάνηκε μόνο: — ὑψώνοντας περήφανα μέσα της μιὰν ἀνταύγεια φυγῆς πικρῆ, γιὰ τὶς πέρα στεριές. Τότε, ποὺ φύσηξε ὁ ἀνεμὸς, καὶ πῆρε τὶς εὐχὲς μας, ποὺ εἶχαν κρεμαστῇ στὰ γλωρὰ πευκοβέλανα. Καὶ πῶς ἐκεῖνη ἡ ἀγνωστὴ, ἡ μόνη, καὶ ἴσως ευγαία, ἀφῆνε γιὰ ἓνα νεκρὸ νὰ κατακαθίξει στὰ ματόκλαδά της μιὰν ὁλόκληρη στιγμή τῆς ζωῆς της).

Μιὰ στιγμή νομίσανε πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ πνίσουμε μέσα μας καὶ τὴν πιὸ μεγάλη ἀγάπη, ἀπὸ φόβο μήπως καὶ θὰ

30. Περιοδικὸ Παλμός

Ὁ *Παλμός* εμφανίζεται σαν αμιγῆς νεανικὸ περιοδικὸ καὶ οἱ ἀπόψεις ποὺ εκφράζονται σε αὐτὸ εἶναι πολυφωνικές. Παρ' ὅλο ποὺ τὸ περιοδικὸ χαρακτηρίζεται ἀπὸ πολιτικὴ μετριοπάθεια, δημοσιεύονται ὀρισμένα ἀντιστασιακὰ κείμενα, ὅπως τὸ διήγημα *Στὴ σκληρὴ γῆ των πατέρων μας*, τοῦ Λοῖζου Μαντρεπήλια στὸ 9^ο τεῦχος, σελ. 173 – 175. Ἡ γλῶσσα ποὺ χρησιμοποιεῖται εἶναι ἡ δημοτικὴ καὶ τα περισσότερα κείμενα εἶναι γραμμένα σε μονοτονικὸ. Ἀν καὶ λείπει ἐντελῶς ἡ εἰκονογράφηση, ἡ ἐκδόσή του εἶναι ἰδιαίτερα ἐπιμελημένη. Οικονομικὲς δυσχέρειες ἐνισχύουν τὴ μὴ κανονικὴ κυκλοφορία τοῦ περιοδικοῦ ποὺ σταδιακὰ ὁδηγεῖται στὴ διακοπὴ τῆς κυκλοφορίας του.

Ἡ ὕλη ἀποτελεῖται ἀπὸ ποιήματα, διηγήματα, κριτικὴ βιβλίου, μεταφράσεις, παρακολούθηση τῆς πραγματικότητος καὶ ἀλληλογραφία. Ἡ ηλικία τῶν ποιητῶν δὲν

ξεπερνάει το 23^ο έτος. Εμφανίζονται στις σελίδες του για πρώτη φορά έργα μετέπειτα γνωστών ποιητών, όπως η Λίνα Βλάχου - Κάσδαγλη, η Λύντια Στεφάνου, ο Θεόφιλος Δ. Φραγκόπουλος και ο Γονής Ν. (ψευδώνυμο του Επανεινώνδα Γονατά). Επίσης και ο Βαγγέλης Γκούφας με το ποίημά του *Λυκαυγές*:

*Πάνε οι θυμοί, πάνε οι αντάρες κι οι κραυγές,
άσε το κύμα ειρηνικό να μας σκεπάσει,
μας γιόμισε του λυτρωμού μια βιάση
και να, φωτάει, ω ζηλευτή, το λυκαυγές.*¹⁴⁷

Η ποίησή τους χαρακτηρίζεται από μια ιδιαίτερη ευαίσθητη ατμόσφαιρα, την αναπόληση της εφηβικής ηλικίας, τον έρωτα, την αγάπη για τη ζωή και τη φύση.

Και οι συγγραφείς των διηγημάτων ηλικιακά βρίσκονται κάτω από το 25^ο έτος. Τρεις από τους συνεργάτες του περιοδικού συνέχισαν σαν λογοτέχνες οι: Μιμίκια Κρανάκη (η οποία πρωτοεμφανίστηκε από τις στήλες του περιοδικού με απόσπασμα *Απ' το σημειωματάριο του Κ. Δανάλη* στο 2^ο τεύχος, σελ. 27 – 29 και στο 9^ο, σελ. 155 - 156)¹⁴⁸, Γιάννης Καραμήτσος και Θεόφιλος Δ. Φραγκόπουλος, του οποίου δημοσιεύεται το πρώτο ποίημα με τίτλο *Mantua*:

*Για πρώτη φορά στη ζωή της
που συνάντησε έναν άνθρωπο που να της μιλήσει τη νύχτα,
και να την συνεπάρει τόσο απλά ο ρυθμός
που ξέχυναν τα λόγια του, ως ακουμπούσαν απαλά
πάνω στο μάρμαρο της σκιάς της;*¹⁴⁹

και το πρώτο πεζό κείμενο του με τίτλο *Ανώφελα* στο 7^ο τεύχος, σελ. 121 -122. Τα διηγήματα απεικονίζουν τις δύσκολες συνθήκες των νέων της εποχής, αλλά και τη διαδικασία ωρίμανσης με το πέρασμα τους από την εφηβεία στην ωριμότητα.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Περιοδικό *Παλμός*, τεύχος 1, Μάιος 1944, σελ. 13. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 187).

¹⁴⁸ (Σ. Σ. Αποσπάσματα από το διήγημα παρατίθενται στο Παράρτημα II, 1 της παρούσας εργασίας, σελ. 157).

¹⁴⁹ Περιοδικό *Παλμός*, τεύχος 3, Ιούλιος 1944, σελ. 43. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 187 – 188).

¹⁵⁰ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 285 – 308.

3.25 Σαλαμίνα. Κυκλοφόρησαν τρία τεύχη (1, 2/3, και 4). Τα δύο πρώτα λανθάνουν. Το τρίτο εκδόθηκε το Δεκέμβριο του 1943 με υπότιτλο «Μηνιαίο Φιλολογικό περιοδικό Νέων».

Σκοπός του περιοδικού ήταν να καλύψει τις πνευματικές αναζητήσεις των νέων της Σαλαμίνας. Η ύλη του παρ' ότι περιλαμβάνει ποιήματα και διηγήματα, επεκτείνεται και σε τοπικού ενδιαφέροντος θέματα, ενώ οι συγγραφείς του δεν ανήκουν ηλικιακά στην ομάδα των νέων.¹⁵¹

Σ Α Λ Α Μ Ι Ν Α		
ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΝΕΩΝ		
ΧΡΟΝΟΣ 1ος	ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΤΕΛΙΟΣ ΑΡΑΠΗΣ	ΦΥΛΛΟ 4
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ: Γ. ΣΕΡΜΠΙΝΗ Θεμιστοκλέους 33 — Αθήναι		ΔΕΚΕΜΒΡΙΣ 1943
ΤΙΜΗ ΔΡ. 5000		
ΑΡΧΕΙΟ ΚΩΣΤΑ ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ		
Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α		
ΣΤΕΛΙΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Νοσταλγίες (Ποίημα) ΝΟΤΗ ΠΑΛΕΡΜΟΥ Χριστούγεννα ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ Παραμονή της Πρωτοχρονιάς ΣΠΥΡΟΥ ΠΑΛΕΡΜΟΥ Τα βήματα του άλητη (Διήγημα) ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΣΑΛΜΑΤΑΝΗ 'Ο Γύφτος (Ποίημα) ΚΩΣΤΑ ΕΛΑΤΟΥ (Θεοφάνους) 'Εκεί (Ποίημα) Θ. Σ. Requiem (Μετάφραση) Ποίημα ΜΑΡΙΚΑΣ Γ. ΜΠΑΛΛΗ Μελαγχολία (Ποίημα) ΣΤΕΛΙΟΥ ΑΡΑΠΗ Λυρικά Σχέδια (Πεζό) ΜΙΜΗ ΣΕΛΑΚΗ 'Η χρησιμότης της Μουσικής ΣΤΑΜ. ΒΑΡΒΑΡΗΓΟΥ Χρονικό (Κριτική) ΑΥΓΗΣ ΔΡΟΣΙΑΣ Κάτω από τις λευκές (Ποίημα)		

31. Περιοδικό Σαλαμίνα

¹⁵¹ Στο ίδιο, σελ. 347 – 349.

3.26 Τέχνη και Ζωή. Κυκλοφόρησε τον Οκτώβριο του 1943 και ολοκλήρωσε την παρουσία του μετά από 5 τεύχη το Μάρτιο/Μάιο του 1944, με υπότιτλο «Μηνιαίο καλλιτεχνικό περιοδικό» στα πρώτα δύο τεύχη και «Μηνιαίο λογοτεχνικό περιοδικό» στα επόμενα.



32. Περιοδικό Τέχνη και Ζωή

Την ύλη του απαρτίζουν ποιήματα, διηγήματα, προδημοσιεύσεις μυθιστορημάτων (αποσπάσματα από το μυθιστορήματα του Πετσάλη – Διομήδη Θανάση *Η καμπάνα της Αγία – Τριάδας* στο 2^ο τεύχος, σελ. 40 - 42, και του Κώστα Καλαντζή *Βιογραφία του Πέτρου του Αρκαδινού* στο ίδιο τεύχος, σελ. 35 - 37), μελέτες, κριτική βιβλίων και θεάτρου, μεταφράσεις και στήλη για την παρακολούθηση της πνευματικής ζωής.

Αν και τα ποιήματα που δημοσιεύονται είναι από δημιουργούς που κατέχουν την τεχνική του στίχου, η θεματολογία τους, που δεν ξεφεύγει από την κοινοτυπία, τα καθλώνει στη μετριότητα. Ξεχωρίζει το ποίημα του Κώστα Βάρναλη *Στην κορούλα του Βενέζη*:

*Με το παίζω, παίζεις, παίζει
του μπαμπά και της μαμάς,
ήρθε στο ντουνιά να παίζει
η κορούλα του Βενέζη.¹⁵²*

καθώς και το ποίημα του Γιώργου Θέμελη *Χαλασμένη βρύση*:

¹⁵² Περιοδικό *Τέχνη και Ζωή*, τεύχος 5 /7, Μάρτιος – Μάιος 1944, σελ. 65. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 189 – 190).

*Η βρύση δεν ξέρει τίποτα
Δεν καταλαβαίνει καμιά γλώσσα που μιλιέται
Ακούει το τραγούδι της
Ένα παιδί με μια χλωρή καρδιά*

*Μάτι απέραντο από δάκρυ
Δεν υπάρχει τρόπος να τρυπήσω τον τοίχο
Να ριχτώ με γυμνό φτερό μέσα στον κίνδυνο.¹⁵³*

Τα διηγήματα αποτελούν απόπειρες γραφής των φίλων του περιοδικού. Αξίζει να σημειωθεί το *Ένα τρίτο πρόσωπο* του Πάνου Σαμαρά στο 3^ο τεύχος.¹⁵⁴

3.27 Τέχνη, Φοιτητική Τέχνη. Ένα τεύχος του περιοδικού με τον τίτλο *Τέχνη* κυκλοφόρησε το Σεπτέμβριο του 1943 και άλλα τρία τεύχη με τον τίτλο *Φοιτητική Τέχνη* τους μήνες Ιανουάριο, Μάρτιο και Μάιο του 1944 με υπότιτλο «Μηνιαίο πανσπουδαστικό καλλιτεχνικό περιοδικό». Το περιοδικό εκδόθηκε από μια ομάδα φίλων, φοιτητών κυρίως της Φιλοσοφικής και Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, που ήταν στην πλειοψηφία τους κάτοικοι Παγκρατίου.

Μεγάλο μέρος της ύλης καλύπτεται από ποιήματα, ενώ επίσης δημοσιεύονται διηγήματα, μελέτες, μεταφράσεις, κριτική βιβλίου και αλληλογραφία. Οι ποιητές, στην πλειοψηφία τους νέοι φοιτητές, πρωτοεμφανιζόμενοι στα γράμματα, σφραγίζουν με το προσωπικό τους ύφος τα δημιουργήματά τους.

Ο αργότερα γνωστός ποιητής Αριστοτέλης Νικολαΐδης κάνει για πρώτη φορά την εμφάνισή του στα γράμματα με το ποίημα *Μάθημα ανατομικής*:

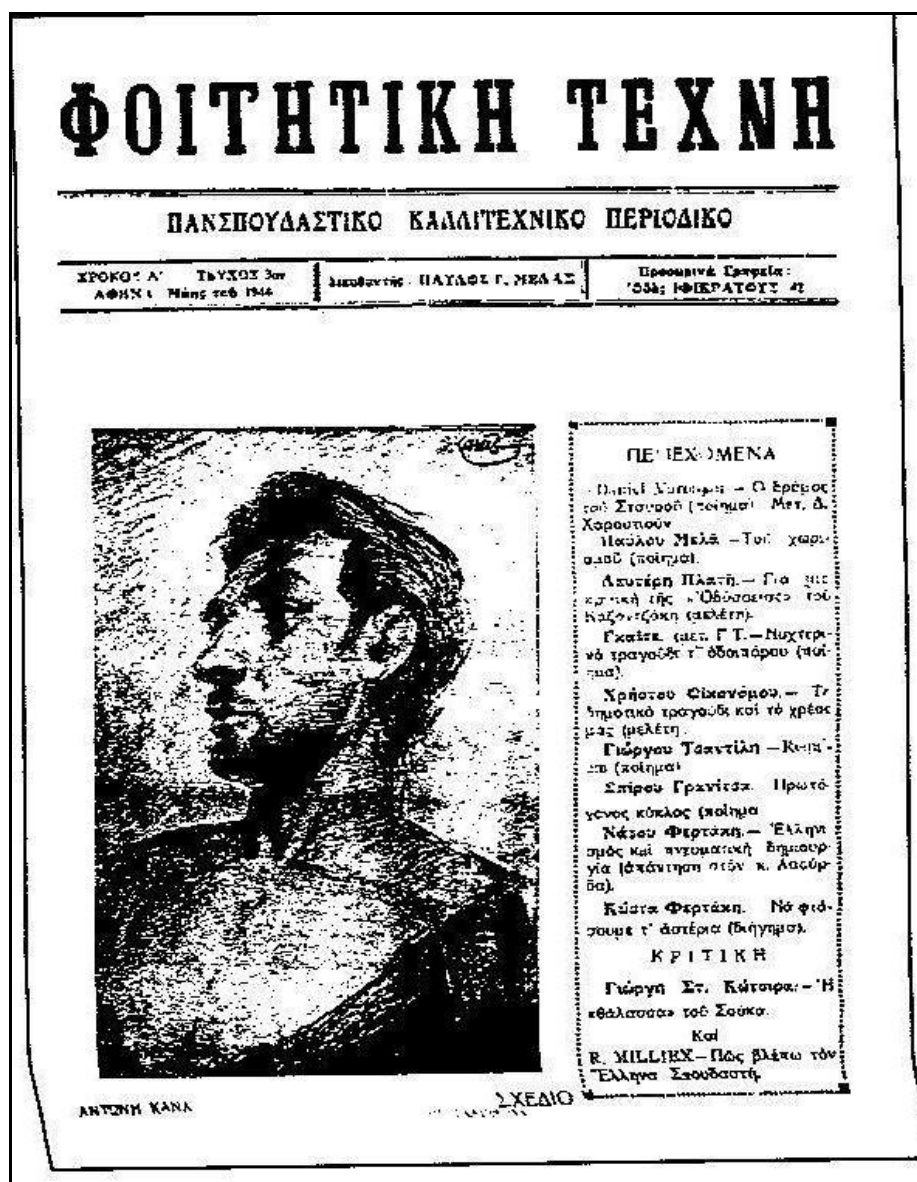
*Το πτώμα αποκαλύφτηκε. Τα νεύρα, οι μύες
θάν' όλα παρασκευασμέν' απ' τους βοηθούς.
Η μυρουδιά του κ' η φορμόλη – σκέψεις κρύες
μας σέρνουν στην επιστήμη τους βυθούς.¹⁵⁵*

¹⁵³ Στο ίδιο, σελ. 66. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 190 – 191).

¹⁵⁴ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 181 – 194.

¹⁵⁵ Περιοδικό *Τέχνη, Φοιτητική Τέχνη*, τεύχος 2, Ιανουάριος 1944, σελ. 7. (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 192 – 193).

Από ένα διήγημα δημοσιεύεται σε κάθε τεύχος. Τρία του Κώστα Φερτάκη, που δε συνέχισε ως λογοτέχνης και ένα του Γιωργή Κότσιρα, στο 1^ο τεύχος με τίτλο *Οι άνθρωποι της βουνοκορφής*, που ξεχωρίζει για το λυρισμό του, αλλά και το αντιστασιακό του πνεύμα.¹⁵⁶



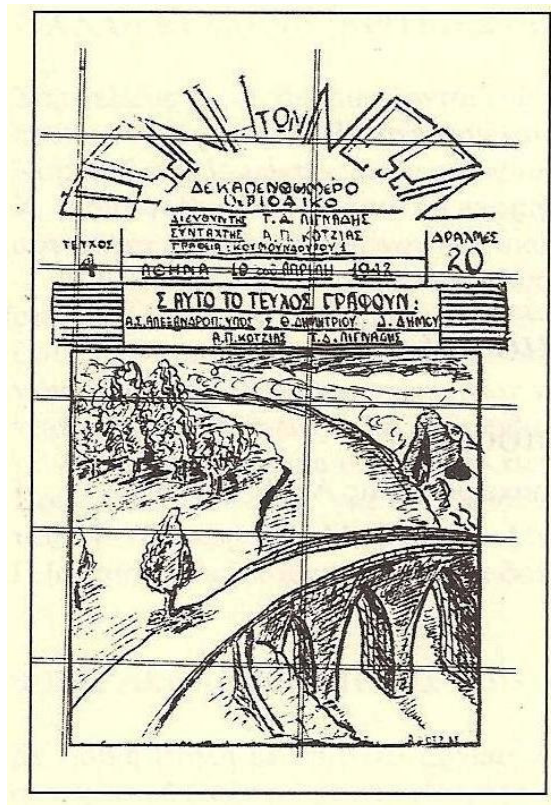
33. Περιοδικό Φοιτητική Τέχνη

3.28 Φωνή των Νέων. Από το Μάρτιο μέχρι τον Ιούνιο του 1942 εκδίδονται 6 τεύχη με υπότιτλο «Δεκαπενθήμερο περιοδικό». Κυκλοφόρησε με πρωτοβουλία δυο 16χρονων τότε νέων, του Τάσου Δ. Λιγνάδη και του Αλέξανδρου Κοτζιά, που

¹⁵⁶ Μπουφέα Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, σελ. 139 – 148.

μεταπολεμικά καταξιώθηκαν στο χώρο τους συνεχίζοντας τη λογοτεχνική τους δράση. Το περιοδικό ήταν χειρόγραφο με καλλιγραφικούς χαρακτήρες, σκίτσα με την υπογραφή του Αλέξανδρου Κοτζιά και ανατυπωμένο με πάστα πολυγράφου.

Στο έντυπο εμφανίζονται δώδεκα ποιήματα και περισσότερα αφηγηματικά κείμενα υψηλής ποιότητας. Στα ποιήματα συμπεριλαμβάνονται τέσσερα ποιήματα που είναι τα μόνα, που έχει δημοσιεύσει κατά τη διάρκεια της θητείας του στα γράμματα ο Αλέξανδρος Κοτζιάς.



34 Περιοδικό Φωνή των Νέων

Δεκαεπτά διηγήματα που δημοσιεύονται είναι η κύρια προσφορά της *Φωνής των Νέων*. Έξι του Τάσου Λιγνάδη, τέσσερα του Αλέκου Αλεξανδρόπουλου, τρία του Αλέξανδρου Κοτζιά, δύο του Σ. Θ. Δημητρίου και από ένα των Θ. Ν. Πολίτη και Τ. Π. Γκιζέλη.¹⁵⁷

3.29 Χαραυγή. Εκδόθηκε από το Σεπτέμβριο του 1944 μέχρι και το Μάρτιο του 1945 στην Πάτρα με υπότιτλο «Δεκαπενθήμερο λογοτεχνικό περιοδικό» στα πρώτα τρία τεύχη και «Μηνιαίο λογοτεχνικό περιοδικό» στα τέσσερα επόμενα. Εκδίδεται από το

¹⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 489 – 492.

μαθητή Γυμνασίου Τάκη Καμπανά για να καλύψει τις πνευματικές ανησυχίες των νέων της Πάτρας. Τα δύο πρώτα τεύχη είναι εξ ολοκλήρου γραμμένα από τον εκδότη με διάφορα ψευδώνυμα.

Ποιήματα, πεζά, μελέτες, κριτικές και μεταφράσεις συμπεριλαμβάνονται στην ύλη του, που δεν έχουν όμως να παρουσιάσουν κάτι το ιδιαίτερο.¹⁵⁸ Το πιο αξιοπρόσεκτο ποίημα είναι του Τάσου Κόρφη *Οι ντιζέζ*, που παραθέτουμε:

*Πως μοιάζει η φτωχική μου απλή καρδιά
με τις φτωχές ντιζέζ που στ' άδεια πάρκα,
κυτάνε τη βελούδινη βραδιά
να σφιχτοζώνει την ξερή τους σάρκα...*

*Και νοιώθουν τότε αδιάκοπο κενό
και μοιάζουν βάρκες έρημ' αφισμένες
στην τρικυμιά στον άστατο ουρανό
πεντάφτωχες σκληρά παραδερμένες...*¹⁵⁹

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σελ. 481 – 486.

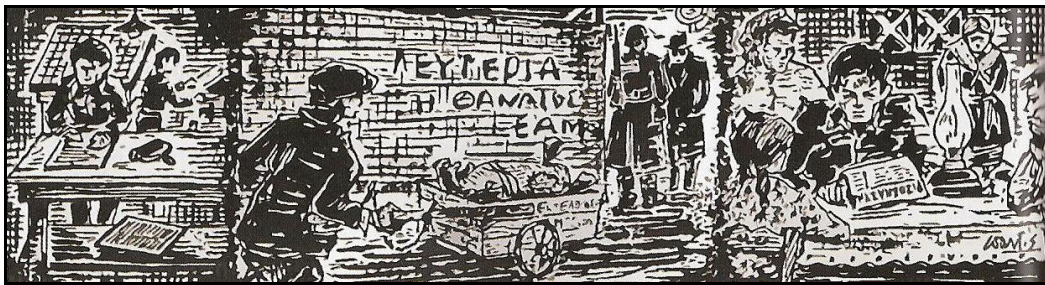
¹⁵⁹ Περιοδικό *Χαραυγή*, τεύχος 6, Φεβρουάριος 1945, σελ. 29.

Κεφάλαιο 4^ο

Ο ΠΑΡΑΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΝΕΑΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Ο παράνομος τύπος ήταν ανεκτίμητης σημασίας στα χρόνια της Κατοχής, παράλληλα με τον ένοπλο αγώνα. «Τα ‘παράνομα’ έντυπα, περιοδικά ή μη, προσέφεραν μεγάλες υπηρεσίες στην εθνική υπόθεση τονώνοντας το ηθικό των ‘σκληρωμένων νικητών’ και αποτρέποντας τυχόν αμφιταλαντευόμενους να παρασυρθούν από τη δωσίλογη προπαγάνδα. Παρότρυναν τον κόσμο να διαδηλώνει με τον έναν ή τον άλλο τρόπο τα αισθήματά του με συγκεκριμένες αφορμές και σε επετείους όπως την 25^η Μαρτίου και την 28^η Οκτωβρίου. Ταυτόχρονα ενημέρωναν την πλειοψηφία του λαού που δεν είχε πρόσβαση σε ελεύθερες ειδήσεις, λόγω της γερμανοϊταλικής λογοκρισίας, του ‘νόμιμου’ τύπου και των ραδιοφωνικών σταθμών της χώρας».¹⁶⁰

Η εκτύπωση των εντύπων σε παράνομα τυπογραφεία καθώς και η διανομή τους με τεράστιες δυσκολίες, κόστιζαν τη ζωή των τυπογράφων, των συντακτών και των διανομέων, όποτε έπεφταν στα χέρια των κατακτητών.¹⁶¹



35. Σκίτσο που απεικονίζει εκτύπωση, διανομή και διάβασμα παράνομου εντύπου

Οι αντιστασιακές οργανώσεις της νεολαίας, στην πλειοψηφία τους, εξέδιδαν δικό τους έντυπο. Σύμφωνα με την Οντέτ Βαρόν – Βασάρ έχουν εντοπιστεί περισσότερες από 40 οργανώσεις και φορείς που εξέδιδαν έντυπο, ενώ λανθάνουν και πολλοί άλλοι.¹⁶² Κάθε οργάνωση ή μικρή ομάδα εκδίδει έντυπο και το θεωρεί αναπόσπαστο κομμάτι της δράσης της. Από τις πρώτες μέρες μετά την εισβολή των

¹⁶⁰ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΣΤ', σελ. 26.

¹⁶¹ *ΕΑΜ – Ανατολικές Συνοικίες Αθήνας (1941 – 1945)*, Ανατύπωση μπροσούρας με πρωτοβουλία του Δήμου Καισαριανής και του Παραρτήματος Εθνικής Αντίστασης Καισαριανής (ΠΕΑΕΑ) και ΠΣΑΕΑ, ΠΟΑΕΑ, εκδ. Θεμιστοκλής Φασούλας, Αθήνα 1991, σελ. 26.

¹⁶² Βαρόν – Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος*, τ. Α', σελ. κζ'.

ξένων στρατευμάτων στη χώρα ξεκινάει η εκδοτική δραστηριότητα των πρώτων αντιστασιακών οργανώσεων. Τα περισσότερα έντυπα εκδίδονται από αντιστασιακές οργανώσεις νέων. Έχουν καταγραφεί 352 έντυπα που εκδίδονται από το 1941 μέχρι το 1945.¹⁶³ Η πλειοψηφία τους εκδίδεται από οργανώσεις που πρόσκεινται στην αριστερά. Συγκεκριμένα 278 έντυπα, ποσοστό 79% από αριστερές οργανώσεις και μόνο 74 έντυπα, ποσοστό 21% από όλες τις υπόλοιπες. Επίσης παρατηρείται ότι και τα 74 έντυπα που κινούνται σε ιδεολογικά πλαίσια εκτός Αριστεράς εκδίδονται στην Αθήνα από 20 διαφορετικές οργανώσεις και δεν βγαίνουν έξω από τα όρια της πρωτεύουσας. Αντιθέτως τα 278 έντυπα της Αριστεράς εκδίδονται από 15 μόνο οργανώσεις της, που στην πορεία έγιναν λιγότερες, λόγω των προσχωρήσεων στη μεγάλη οργάνωση της ΕΠΟΝ. Σύμφωνα με τον ερευνητή Νικόλαο Αναγνωστόπουλο: «Ο παρανόμως κυκλοφορήσας της δεξιάς, κατά την Κατοχήν Τύπος, υπήρξεν ελάχιστος. Αντιθέτως, ο παράνομος της Αριστεράς τοιούτος είχε καταπλημμυρίσει τους πάντες και τα πάντα».¹⁶⁴

Η μεγάλη απόκλιση των ποσοστών ανάμεσα στους δύο χώρους έχει τις ρίζες της στη διαφορετική αντίληψη που είχαν οι παρατάξεις για το ρόλο του Τύπου και τη σημασία που πίστευαν ότι είχε και όχι τόσο στα μέσα και τις γνώσεις που διέθεταν γύρω από την τυπογραφία. Όπως σημειώνονταν σε άρθρο της Κομμουνιστικής Επιθεώρησης «μέσα στο σκοτάδι της μαύρης σκλαβιάς ο Τύπος μας είναι το μοναδικό αληθινό φως, είναι ο πραγματικός φάρος που φωτίζει, οργανώνει και καθοδηγεί σωστά τον αγώνα των πλατειών μαζών του λαού μας. Πρέπει λοιπόν ο Τύπος ο κομματικός και των λαϊκών οργανώσεων να αναπτυχθεί, όχι μόνο ο κεντρικός μα και της κάθε τοπικής οργάνωσης, κλάδου και εργοστάσιου ή επιχείρησης για να φωτίζει το λαό μας κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες τρομοκρατίας. Όμως αυτό απαιτεί πολλά τεχνικά μέσα, έξοδα και εξειδικευμένους ανθρώπους. Με μια λέξη απαιτεί την ύπαρξη ενός ολόκληρου μηχανισμού όχι μόνο για την έκδοση μα και για τη μεταφορά του και τη διανομή του ως το τελευταίο εργοστάσιο, ως την τελευταία ελληνική καλύβα».¹⁶⁵

¹⁶³ Στο ίδιο, σελ. κη'.

¹⁶⁴ Αναγνωστόπουλος Νικόλαος, «Παράνομος Τύπος» 1941 – 1944. «Συμβολή εις την Ιστορικήν έρευναν του όλου δράματος της Ελλάδος», Αθήναι 1960, σελ. 13.

¹⁶⁵ Περιοδικό Κομμουνιστική Επιθεώρηση, τεύχος 2, 1943.



36. Μερικά από τα παράνομα επονίτικα έντυπα που κυκλοφορούσαν στην Κατοχή

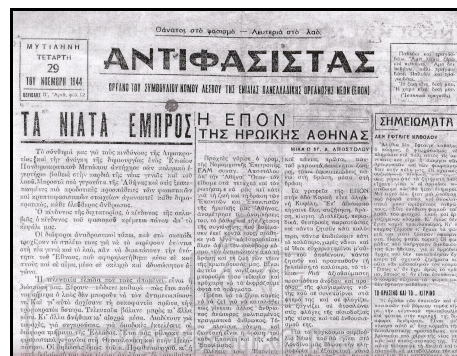
Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι οι μη αριστερές παρατάξεις διέθεταν περισσότερα τεχνικά και υλικά μέσα. Από την άλλη μεριά οι αριστερές οργανώσεις διέθεταν μεγάλη εμπειρία σε τεχνικές παράνομης δράσης και παράνομων τυπογραφείων. Παρά τις διώξεις που είχαν υποστεί κατά τη διάρκεια της δικτατορίας της 4^{ης} Αυγούστου με την εξάρθρωση των παράνομων μηχανισμών, το κλείσιμο των εφημερίδων και την εξορία στελεχών, η εμπειρία της προηγούμενης περιόδου υπήρχε συσσωρευμένη στα μέλη και στελέχη της Αριστεράς, που μόλις δραπέτευσαν από τους τόπους εξορίας, αμέσως εντάχθηκαν στον αντιστασιακό αγώνα κουβαλώντας και βάζοντας σε πράξη τα πολύτιμα βιώματά τους από την περίοδο του μεσοπολέμου.

Συγκεκριμένα για αυτήν την περίοδο του μεσοπολέμου ο Άγγελος Ελεφάντης αναφέρει: «Ο κομματικός τύπος, ιδιαίτερα στην επαρχία, κυκλοφορούσε σχεδόν παράνομα, και εν πάση περιπτώσει έξω από το επίσημο σύστημα κυκλοφορίας του τύπου. Εν πολλοίς μοιράζονταν ‘χέρι με χέρι’».¹⁶⁶



37. Παράνομη εφημερίδα της ΕΠΟΝ Αρκαδίας

Οι αριστερές οργανώσεις φαίνεται ότι επενδύουν στην υπόθεση του Τύπου και έτσι παρατηρούμε αυτή την εκδοτική έκρηξη. Άλλωστε ανέκαθεν η Αριστερά θεωρούσε ότι ο Τύπος ήταν ένα σημαντικό μέσο διαπαιδαγώγησης, αλλά και διάδοσης των ιδεών της. Για το λόγο αυτό από την περίοδο του μεσοπολέμου ήδη είχαν εκδοθεί πολλά νεανικά αριστερά έντυπα με πρωτοβουλία της ΟΚΝΕ, κεντρικό έντυπο της οποίας ήταν η *Νεολαία*.¹⁶⁷ Στηριγμένη σε αυτήν την παράδοση και τις αντιλήψεις η αριστερά με την έναρξη της κατοχής ξεκινάει συντονισμένες προσπάθειες στον τομέα του Τύπου.



38. Παράνομη εφημερίδα της ΕΠΟΝ Λέσβου

¹⁶⁶ Ελεφάντης Γ. Άγγελος, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης, Κ.Κ.Ε. και αστισμός στον μεσοπόλεμο*, Ιστορική Βιβλιοθήκη, εκδ. Θεμέλιο, Β' έκδοση, Αθήνα 1979, σελ. 301.

¹⁶⁷ Βαρών – Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος*, αρ. 7, σελ. 17 – 19.

4.1 ΤΑ ΠΑΡΑΝΟΜΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ

Η έκρηξη που παρατηρήθηκε στην έκδοση εντύπων την κατοχική περίοδο δεν θα είχε πραγματοποιηθεί αν δεν είχε την αμέριστη συμπαράσταση των τυπογράφων. Πάρα πολλοί από αυτούς εντάχθηκαν στην Αντίσταση και προσέφεραν τις υπηρεσίες τους στην εθνική υπόθεση.¹⁶⁸



39. Το παράνομο τυπογραφείο της οδού Σκρα στην Καλλιθέα

Όμως οι δυσκολίες ήταν τεράστιες και η δουλειά στα νόμιμα τυπογραφεία κινδύνευε να γίνει αντιληπτή από τις κατοχικές δυνάμεις.¹⁶⁹ Για το λόγο αυτό στήθηκαν παράνομα τυπογραφεία σε μυστικά μέρη, τα περισσότερα από αυτά σε υπόγειες κρύπτες κάτω από τα σπίτια.¹⁷⁰ Στις κρύπτες αυτές, στα λαγούμια, οι τυπογράφοι δούλευαν ατέλειωτες ώρες διπλωμένοι στα δύο, μέσα στο χώμα και την υγρασία, χωρίς επαρκή αέρα, χωρίς να βλέπουν το φως της μέρας κι αποκομμένοι από κάθε δικό τους. Ένα τέτοιο τυπογραφείο λειτούργησε με απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ από τις αρχές του 1942 και για όλη την περίοδο της Κατοχής στην οδό Σκρά 31, στην Καλλιθέα.¹⁷¹ Εκεί τυπώθηκαν αρκετά από τα παράνομα

¹⁶⁸ Βλέπε προφορική μαρτυρία Λεωνίδα Καϊτατζή, Παράρτημα Ι, αρ. 1 της παρούσας εργασίας, σελ. 136 – 137.

¹⁶⁹ Βλέπε προφορική μαρτυρία Πετιμεζά Ηρακλή, Παράρτημα Ι, αρ. 5 της παρούσας εργασίας, σελ. 143 – 144.

¹⁷⁰ Βλέπε προφορική μαρτυρία Καρρέρ Αλέκου, Παράρτημα Ι, αρ. 3 της παρούσας εργασίας, σελ. 141 – 142.

¹⁷¹ Γεωργιτσογιάννη Ευαγγελία, Αλεξάνδρα Κιτσαρά, Νικολίνα Μαυρογεώργη, «Ένα σημαντικό για την Εθνική Αντίσταση παράνομο τυπογραφείο στην Καλλιθέα (1942 – 1944)», Περιοδικό *Υφέν*, τεύχος 1/9, τ. Δ', Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 7 – 11.

έντυπα, καθώς επίσης φυλλάδια και προκηρύξεις. Η ύπαρξη του τυπογραφείου δεν αποκαλύφθηκε παρά μόνο το 1984.



40. Το παράνομο τυπογραφείο της οδού Σκρα στην Καλλιθέα

Παρόμοια τυπογραφεία οργανώθηκαν και σε άλλα σημεία της Αθήνας, όπως το παράνομο τυπογραφείο της *Νέας Γενιάς* στην οδό Λιακαταίων 54 στου Γκύζη, στη Γούβα, στο Βύρωνα, στην Καισαριανή, αλλά και στην επαρχία, στο Βόλο, στην Κάρυτσα Ευρυτανίας και αλλού.

Αρκετές φορές, και επειδή ο θόρυβος της τυπογραφικής μηχανής μπορούσε να προδώσει τη θέση αυτών των τυπογραφείων, χρησιμοποιούσαν μικρούς πολύγραφους ή αυτοσχέδια πιεστήρια για να τυπώσουν τις παράνομες αφίσες, προκηρύξεις, τρυκ ή έντυπα.¹⁷²

«Μέσα σ' εκείνες τις συνθήκες ζούσανε και δουλεύανε οι Άγνωστοι Στρατιώτες της αντιστασιακής δημοσιογραφίας. Όταν ο 'νόμιμος' τύπος υμνολογούσε το Χίτλερ, ένας στρατός ανώνυμων ανθρώπων έπαιζε τη ζωή του κορώνα – γράμματα για να δώσει στους Έλληνες αληθινή πληροφόρηση. Η μάχη για την εθνική επιβίωση δινόταν σε δύο μέτωπα: στο ψωμί και στην πληροφόρηση. Η πείνα και για τα δυο ήταν η ίδια. Υπόγεια λειτουργούσανε τα 'μέσα μαζικής ενημέρωσης': Τα συνθήματα στους τοίχους, και, πολύ συχνά, στο οδόστρωμα, τα τρυκάκια, οι προκηρύξεις, χειρόγραφες, στη γραφομηχανή, σε λινόλεουμ, στον πολύγραφο ή τυπωμένες, οι αφίσες με ή χωρίς εικόνα, οι εφημερίδες – αναρίθμητες –

¹⁷² Καϊτατζή Δέσποινα, «Ένα Ελληνικό Τυπογραφείο με μεγάλη ιστορία», Περιοδικό *Υφέν*, τεύχος 8/14, τομ. Η', Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 29 – 38.

από τις πολυγραφημένες των συνοικιών ως τα κεντρικά έντυπα. Και το χωνί, το 'ακουστικό μέσο ενημέρωσης' που αντηχούσε τις νύχτες σε λόφους και λοφάκια φέρνοντας τα μηνύματα της λευτεριάς στους σκλαβωμένους. Όλα αυτά απαρτίζανε το πυκνό δίκτυ των 'μαζικών μέσων ενημέρωσης' στις πόλεις τα χρόνια της Κατοχής». ¹⁷³

Οι συνθήκες της έκδοσης του παράνομου τύπου περιγράφονται στο ποίημα *Πρέπει να βγει* του Απόστολου Κολιτσιδόπουλου (Σπήλιου), που δημοσιεύτηκε στο *Ριζοσπάστη* το 1946: ¹⁷⁴

*Τα μάτια καίν' απ' την αγρύπνια
πονάν τα στήθη στην αναπνοή.
Πρέπει να βγει! Τρελά χτυπάνε
τα δάχτυλα στη γραφομηχανή.*

*Η λάμπα ξεψυχάει βρομώντας
μας περουνιάζει κρύο τάφου.
Θα ζεσταθείς τώρα γυρνώντας
με το ρυθμό του πολυγράφου...*

*Έξω βαριά τα βήματα «Τους»
στα στήθη μας, λες, περπατάνε
οι διπλανοί μας Ούνοι θα 'ναι
γυρνώντας απ' τα πλιάτσικά τους.
-...Να 'ξεραν πως στη γειτονιά τους
και κάτω απ' τη «λεπτή» τους μύτη
- στο διπλανό μόλις σπίτι -
αδούλωτες καρδιές χτυπάνε
βαριά καρφιά στα φέρετρα τους.
- Πρέπει να βγει! Πρέπει να βγει!
- Πιο γρήγορα μας πήρε η αυγή...*

Πρέπει να βγει
*Τα μάτια καίν' απ' την αγρύπνια
πονάν τα στήθη στην αναπνοή.
Πρέπει να βγει! Τρελά χτυπάνε
τα δάχτυλα στη γραφομηχανή.

Η λάμπα ξεψυχάει βρομώντας
μας περουνιάζει κρύο τάφου.
Θα ζεσταθείς τώρα γυρνώντας
με το ρυθμό του πολυγράφου...

Έξω βαριά τα βήματα «Τους»
στα στήθη μας, λες, περπατάνε
οι διπλανοί μας Ούνοι θα 'ναι
γυρνώντας απ' τα πλιάτσικά τους.
-...Να 'ξεραν πως στη γειτονιά τους
και κάτω απ' τη «λεπτή» τους μύτη
- στο διπλανό μόλις σπίτι -
αδούλωτες καρδιές χτυπάνε
βαριά καρφιά στα φέρετρα τους.
-Πρέπει να βγει! Πρέπει να βγει!
-Πιο γρήγορα μας πήρε η αυγή...*

41. Το ποίημα δημοσιευμένο
στην εφημερίδα *Ριζοσπάστης*

¹⁷³ Παππά Έλλη, *Σελίδες από τον Τύπο της Αντίστασης*, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα 1985, σελ. 28.

¹⁷⁴ Κομματικός Επαναστατικός Τύπος, έκδ. Οδηγητής, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2010, σελ. 72.

4.2 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΝΟΜΟΥ ΤΥΠΟΥ

Ανεκτίμητης αξίας ήταν η συμβολή των γυναικών ιδιαίτερα των νεαρών κοριτσιών στον αντιστασιακό Τύπο. Ήταν ο τομέας που οι γυναίκες είχαν σχεδόν καθημερινή δραστηριότητα, αν και παραδοσιακά θεωρούνταν ανδροκρατούμενος. Γυναίκες που έκρυβαν στα σπίτια τους ραδιόφωνα, από τα οποία αντλούσαν τις πληροφορίες, που τροφοδοτούσαν τις σελίδες των παράνομων εντύπων. Γυναίκες που έκρυβαν στα σπίτια τους πολύγραφους για την εκτύπωση όλων των παράνομων φυλλαδίων.¹⁷⁵ Αλλά και γυναίκες που με κίνδυνο της ζωής τους και των παιδιών τους μετέφεραν και διακινούσαν τα παράνομα έντυπα. Ιδιαίτερα στη διακίνηση η συμμετοχή των νέων γυναικών ήταν ιδιαίτερα πολύτιμη γιατί μπορούσαν με μεγαλύτερη σχετικά ευκολία να μεταφέρουν τα έντυπα, είτε μέσα στις τσάντες τους, ή στις σχολικές τσάντες οι μαθήτριες, είτε στα καροτσάκια των μωρών τους οι νέες μητέρες.¹⁷⁶ Δραστηριότητες που είχαν πολύ μεγάλο ρίσκο για την ίδια τη ζωή τους.



42. Α. Τάσος, *Το θυσιαστήριο της Λευτεριάς*

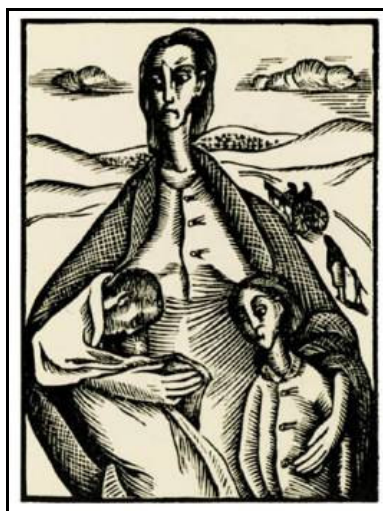
Η Μαρία Καρρά περιγράφει την εμπειρία της: «Τα καθήκοντα που είχαμε κάθε φορά ήταν πολλά και διάφορα. Εκτός από τη συμμετοχή στις εκδηλώσεις και διαδηλώσεις, ήταν το κρύψιμο των παράνομων, η εξεύρεση ‘γιαφκών’, δηλαδή τόπων

¹⁷⁵ Βλέπε προφορική μαρτυρία Ολυμπίας Παπαδούκα, Παράρτημα Ι, αρ. 9 της παρούσας εργασίας, σελ. 146.

¹⁷⁶ Βλέπε προφορική μαρτυρία Παναγιώτη Πατρίκιου, Παράρτημα Ι, αρ. 4 της παρούσας εργασίας, σελ. 142 – 143.

για κρύψιμο υλικών ή συνάντηση ανθρώπων, ή όπλων κλπ. Ύστερα η οργάνωση της συντήρησης, της επιβίωσης των παράνομων, η οργάνωση των συνεργείων για γράψιμο στους τοίχους, τηλεβόα, μοίρασμα προκηρύξεων, η οργάνωση εράνων, η οργάνωση των οικονομικών, οικονομικοί ενισχυτές, τα πάρτυ με τα λαχεία. Από τα σοβαρά μας καθήκοντα που είχαν πολιτική, διαφωτιστική και οργανωτική σημασία, ήταν η παραλαβή και διανομή του παράνομου τύπου που αποτελούσε τον εμψυχωτή ευρύτατων μαζών, ειδοποιούσε, έδινε συνθήματα της στιγμής».¹⁷⁷

Ο κατάλογος των εκτελεσμένων γυναικών που έπεσαν στον αγώνα της διακίνησης του αντιστασιακού τύπου είναι τεράστιος και καλύπτει όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας και όχι μόνο τα αστικά κέντρα.¹⁷⁸ Συμμετείχαν γυναίκες από όλα τα κοινωνικά στρώματα. Στις 26 Ιούλη του 1944 δολοφονήθηκε η Ηλέκτρα Αποστόλου, αρχισυντάκτρια της *Λεύτερης Νέας* και της *Γυναικείας Δράσης*, που ήταν η πρώτη νεκρή του Τύπου. Η Κερασιά Φωλιά, που στο σπίτι της στην οδό Σαρακηνού και Λόρδου Βύρωνα στο Βόλο, κρυβόταν ο παράνομος μηχανισμός του τύπου – ένα μικρό πιεστήριο και δυο κάσες με στοιχεία, κατακρεουργήθηκε από τις δυνάμεις κατοχής. Η Δήμητρα Τσάτσου, που διατηρούσε πολύγραφο στο κομμωτήριό της, εκτελέστηκε. Η Κατίνα Μητσιούλη, από τη Λάρισα, αρρώστησε μέσα στο λαγούμι του τυπογραφείου και πέθανε από καλπάζουσα φυματίωση.¹⁷⁹



43. Βάσω Κατράκη, Από το λεύκωμα ΕΑΜ - ΕΛΑΣ

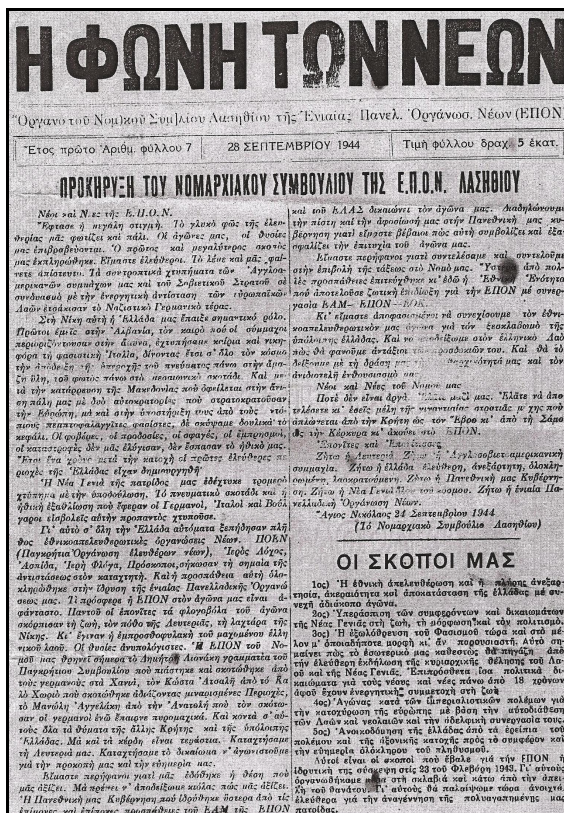
¹⁷⁷ Καρρά Μαρία, *Επονίτισα στους δρόμους της Αθήνας*, εκδ. Δωρικός, Αθήνα 1982, σελ. 68.

¹⁷⁸ Βλέπε προφορική μαρτυρία Διδούς Σωτηρίου, Παράρτημα Ι, αρ.10 της παρούσας εργασίας, σελ. 146.

¹⁷⁹ Αποστολοπούλου Ναταλία, *Περήφανες και Αδούλωτες*, εκδ. Εντός, Αθήνα 1997, σελ. 15 – 45.

4.3 ΠΑΡΑΝΟΜΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΕΠΟΝ

Με την ίδρυση της ΕΠΟΝ ο αριθμός των νεολογιστικών νεανικών εντύπων απογειώνεται, επειδή η οργάνωση αναδεικνύει τον Τύπο σε έναν από τους βασικότερους τομείς δραστηριοποίησής της και πρωταρχικό καθήκον για τα μέλη της. Η πλειοψηφία των εντύπων της νεολογίας, ποσοστό 83,5%, εκδίδονται στα χρόνια 1943 – 1944. Από την καταγραφή 400 τίτλων εντύπων, τα 264, δηλαδή το 66%, αντιστοιχούν σε επονίτικα έντυπα, ενώ υπάρχουν ενδείξεις για να θεωρείται αυτή η καταγραφή αντιπροσωπευτική ενός μόνο τμήματος όλης της εκδοτικής παραγωγής, όπως αναφέρει η Οντέτ Βαρόν – Βασάρ.¹⁸⁰



44. Παράνομη εφημερίδα της ΕΠΟΝ Λασηθίου

Πραγματικά ο Τύπος της ΕΠΟΝ ήταν φαινόμενο στα χρόνια της Κατοχής. Οι κατευθύνσεις της οργάνωσης επέβαλαν την έκδοση εφημερίδας αμέσως μόλις συγκροτούνταν μια τοπική οργάνωση. Έτσι η έκδοση των εντύπων είναι συνδεδεμένη με την ιστορία της κάθε τοπικής οργάνωσης. Και για πρώτη φορά στους τόπους

¹⁸⁰ Βαρόν – Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος*, σελ. νστ'.

έκδοσης του κάθε έντυπου εμφανίζονται ονόματα μικρών επαρχιακών πόλεων, ακόμα και πολλών απομακρυσμένων χωριών. Βέβαια τα περισσότερα έντυπα ήταν απλές εφημεριδούλες με ελάχιστες σελίδες, συνήθως δισέλιδα ή τετρασέλιδα, που οι περισσότερες ήταν χειρόγραφες, δακτυλογραφημένες ή πολυγραφημένες, και ελάχιστες τυπωμένες, αν είχε εξασφαλιστεί η χρήση παράνομου πτυπογραφείου. Στο περιοδικό *Νέα Γενιά* σε άρθρο με τίτλο «Ο Παράνομος Τύπος της ΕΠΟΝ» αναφέρεται: «Καμιά υπόδουλη ευρωπαϊκή χώρα δε γνώρισε μια τέτοια άνθιση του μυστικού τύπου που γνώρισε η χώρα μας απ' τις πρώτες μέρες της κατοχής. Τα μυστικά έντυπά μας, όσα γλιστρούσαν στη Μέση Ανατολή, προξενούσαν μεγάλη εντύπωση με το μεγάλο αριθμό τους, το μέγεθός τους, αλλά και με την άρτια εμφάνισή τους. Ο μυστικός τύπος απ' την πρώτη στιγμή γίνηκε εκφραστής του άσβηστου πόθου για τη λευτεριά και οργανωτής της σκληρής πάλης για την συντριβή του φασισμού και την επικράτηση των συμμαχικών ιδεωδών του πολέμου. Το μυστικό έντυπο αποτέλεσε ένα προκεχωρημένο φυλάκιο στο μέτωπο της Εθνικής μας Αντίστασης. Έτσι και σ' αυτή την προκεχωρημένη έπαλξη ο Τύπος της Νεολαίας, που στο σύνολό του εκφράζεται από τον Τύπο της ΕΠΟΝ κράτησε επάξια τη θέση του. Δεν έχουμε τη δυνατότητα ακόμη να παρουσιάσουμε με αριθμούς αυτόν τον οργανισμό του παράνομου τύπου της ΕΠΟΝ. Πολλά έντυπά μας βρίσκονται ακόμη στην 'παρανομία' κι άλλα 'υπέστησαν την ευεργετική δράσιν' του μετεδεκεμβριανού κράτους».¹⁸¹

Με αυτά τα έντυπα χιλιάδες νέοι ήρθαν σε επαφή με τη γραπτή έκφραση για πρώτη φορά έξω από τα σχολικά βιβλία. Αυτοί οι νέοι άνθρωποι των μικρών πόλεων και των χωριών ήταν οι «ανταποκριτές και ερασιτέχνες δημοσιογράφοι» αυτών των εντύπων. Έχοντας την υποχρέωση από τα καθήκοντά τους σα μέλη της οργάνωσης να εκδώσουν την 'εφημεριδούλα', ανακάλυψαν τη γραφή μέσα από βιωματικές προσεγγίσεις.

Τα περισσότερα έντυπα φέρουν τίτλους όπως: *Ζωντανά Νειάτα*, *Λεύτερα Νειάτα*, *Φλογερά Νειάτα*, *Νέοι*, *Νεανική Φλόγα*, *Νεανική Ορμή* κλπ., με υπότιτλο: *Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής της ΕΠΟΝ*.

Παρ' όλο που ο χώρος τους είναι περιορισμένος σχεδόν όλα τα έντυπα βρίσκουν και αφιερώνουν χώρο στη λογοτεχνία. Βρίσκουμε λοιπόν δημοσιευμένα αρκετά ποιήματα ή αποσπάσματα ποιημάτων του Κωστή Παλαμά όπως π.χ. το

¹⁸¹ Περιοδικό *Νέα Γενιά*, τεύχος 64, 1– 15 Ιανουαρίου 1946, σελ. 11.

ΕΠΙΧΡΗΣΗ
 100 ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ
 ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΟΝ
 ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΟΝ
 ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΟΝ

ΑΥΤΟΝΟΜΟΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΟΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ
 30
 100 ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

ΕΠΙΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΝΟΜΩΝ ΤΥΠΟΤΕΧΝΕΙΩΝ

103

*Εμάς μας γέννησε η βροντή και τ' άγριο αστροπελέκι
μιας θύελλας κοσμογονικής, καταλυτής σεισμός.
Και το κοντύλι του σκολειού εγίνηκε ντουφέκι
στα χέρια μας που εφλόγισε της Νέας Ζωής σφυγμός.*

*Ορθοί στο μετερίζι μας! Και δίνουμε τη μάχη
με το βραχνά του Φασισμού που ακόμα μας κρατεί.
Μιλλιούνια οι συμπολεμιστές! Δεν είμαστε μονάχοι:
Η άνοιξη όλη της Γης μαζί μας προχωρεί.¹⁸⁸*

Τα περισσότερα είναι γραμμένα από νέους, που για πρώτη φορά δοκιμάζουν την τύχη τους στην ποίηση, θέλοντας να υμνήσουν το θάρρος και το θάνατο συναγωνιστών τους, όπως το ανυπόγραφο ποίημα *Εξετελέσθη*:

*Στο τοίχο ένα χαρτί της κατοχής
δείχνει μια καταδίκη αμείλικτη και δίχως χάρη
«εξετελέσθη χθες ο Στεφανής.....»
ο θερμαστής, το παλικάρι.*

*Κάποιος που την απόφαση διαβάζει,
σφίγγει κρυφά με λύσσα τη γροθιά του
κι άλλος φτύνει τη γη κι αναστενάζει,
φωτιά θαρρείς πως καίει τα σωθικά του.*

*Κι ένας Επονίτης σχίζει το χαρτί
σα πλάκωσε η νύχτα, το βαθύ σκοτάδι.
«κακούργοι μας πήραν το ψωμί
τόρα μας βάζουνε και στο σημάδι».¹⁸⁹*

Συναντάμε ακόμα και μικρά διηγήματα ή αποσπάσματα από μεταφράσεις ξένων έργων, όπως *Το πουλί της καταιγίδας* του Μαξίμ Γκόρκι.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Εφημερίδα *Επονίτης*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Πελοποννήσου της ΕΠΟΝ, φύλλο 9, 11 Αυγούστου 1944, σελ.2.

¹⁸⁹ Εφημερίδα *Σουλιωτοπούλα*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Άρτας – Πρέβεζας της ΕΠΟΝ, φύλλο 2, 25 Αυγούστου 1944, σελ.2.

4.4 ΠΑΡΑΝΟΜΑ ΝΕΑΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Οι τεράστιες δυσκολίες της κατοχικής περιόδου δεν επέτρεπαν την κυκλοφορία πολυσέλιδων εντύπων, που λόγω του όγκου τους ήταν δύσκολο να διακινηθούν χωρίς να γίνουν αντιληπτά από τις δυνάμεις κατοχής. Για αυτό το λόγο τα παράνομα νεανικά περιοδικά που κυκλοφόρησαν ήταν ελάχιστα. Κανένα από αυτά δεν ήταν αμιγώς λογοτεχνικό. Εξαίρεση ήταν το περιοδικό *Πρωτοπόροι*, που δεν ήταν όμως καθαρά νεανικό, και με υπότιτλο «Μηνιαίο φύλλο τέχνης και διανόησης» κυκλοφόρησε πέντε τεύχη από τον Αύγουστο μέχρι και το Δεκέμβριο του 1943 με κριτικές, μελέτες, διηγήματα και ποιήματα.



46. Περιοδικό *Πρωτοπόροι*

Σύμφωνα με την Καταγραφή της Οντέτ Βαρών – Βασάρ στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα περιοδικά: *Επονίτικη Τέχνη* (1943 – 1944) στο Κιλκίς,¹⁹¹ *Καινούργιοι δρόμοι* (1943 – 1944) στη Θεσσαλονίκη,¹⁹² *Λεύτερα Νειάτα – Ηπειρωτικά Νειάτα* (1943 – 1945) στην Ήπειρο,¹⁹³ *Λεύτερα Νειάτα* (1943 – 1946) στη Θεσσαλονίκη,¹⁹⁴ *Μαθητικοί Ορίζοντες* (1943) στη Λαμία,¹⁹⁵ *Νέα Γενιά* (1943 – 1947) στην Αθήνα,¹⁹⁶ *Το Περιοδικό μας – Το Πνεύμα* (1944) στη Σπάρτη.¹⁹⁷

Αναλυτικότερα:

¹⁹⁰ Εφημερίδα *Λεύτερα Νειάτα*, Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Μακεδονίας της ΕΠΟΝ, φύλλο 29, 17 Δεκεμβρίου 1943, σελ.11.

¹⁹¹ Βαρών – Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος*, σελ. 167.

¹⁹² Στο ίδιο, σελ. 199.

¹⁹³ Στο ίδιο, σελ. 207 – 211.

¹⁹⁴ Στο ίδιο, σελ. 216 – 223.

¹⁹⁵ Στο ίδιο, σελ. 237 – 240.

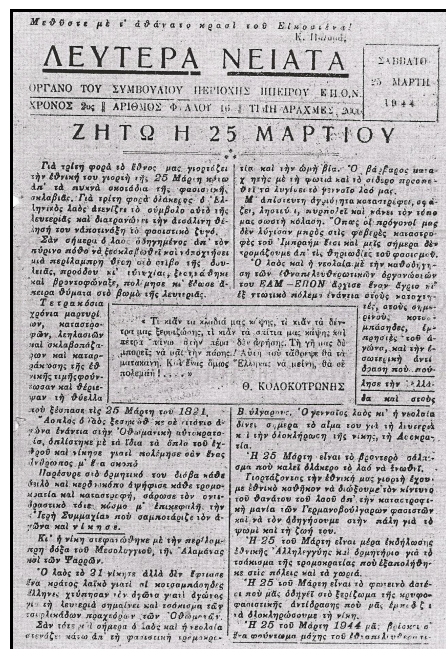
¹⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 249 – 262.

¹⁹⁷ Στο ίδιο, σελ. 606.

4.4.1 Επονίτικη Τέχνη. Κυκλοφόρησε με υπότιτλο «Έκδοση του Συμβουλίου Νομού Κιλκίς της ΕΠΟΝ» για πρώτη φορά το Φεβρουάριο του 1944 και είναι άγνωστο πότε διακόπηκε η έκδοσή του. Ήταν πολυγραφημένο και είχε μορφή περιοδικού.¹⁹⁸ Το περιοδικό λανθάνει.

4.4.2 Καινούργιοι Δρόμοι. Με υπότιτλο «Μηνιαίο Ιδεολογικό – Πολιτικό – Φιλολογικό Όργανο (του Μακεδονικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ) κυκλοφόρησαν 4 τεύχη από το Νοέμβριο του 1943 μέχρι και το Φεβρουάριο του 1944 με τιράζ 7 – 10 χιλιάδες αντίτυπα.¹⁹⁹ Το περιοδικό λανθάνει.

4.4.3 Λεύτερα Νειάτα, Ηπειρώτικα Νειάτα. Κυκλοφόρησε με υπότιτλο «Όργανο του Συμβουλίου Περιοχής Ηπείρου της ΕΠΟΝ» το Φεβρουάριο του 1943 σε παράνομη έκδοση και μορφή εφημερίδας. Από το Νοέμβριο του 1944 κυκλοφόρησε νόμιμα μέχρι και τον Απρίλιο του 1945. Συνολικά εκδόθηκαν 33 τεύχη. Τα πρώτα 17 τεύχη είχαν τον τίτλο *Λεύτερα Νειάτα*, που μετατράπηκε σε *Ηπειρώτικα Νειάτα* από το 18^ο τεύχος. Από το τεύχος 31/17.1.1945 πήρε τη μορφή δεκαεξασέλιδου περιοδικού με εξώφυλλα.



47. Εφημερίδα *Λεύτερα Νειάτα* της ΕΠΟΝ Ηπείρου

¹⁹⁸ Ανταίος Πέτρος, *Συμβολή*, τ. Β' (από έκθεση Παμμακεδονικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ), σελ. 451.

¹⁹⁹ Στο ίδιο, σελ. 450 – 451.

Η ύλη του περιοδικού ήταν πολιτική και τα άρθρα του αναφέρονταν σε ζητήματα, θέσεις και απόψεις της οργάνωσης. Υπάρχει στήλη για χρονογραφήματα, που τα περισσότερα υπογράφονται με διάφορα ψευδώνυμα, όπως Χαραυγή, Αντρέας, Νίκας (ψευδώνυμο του Λεάνδρου Βρανούση), κλπ. Σε κάποια τεύχη του διάσπαρτα συναντάμε ελάχιστα ποιήματα, που τα περισσότερα είναι ανυπόγραφα, εκτός από τα ποιήματα: *Βασίλης Λέφσκυ* του Ιβάν Βαζώφ και *Ξυπνάτε Σουλιωτόπουλα* του Γιάννη Οικονομίδη.²⁰⁰

4.4.4 Λεύτερα Νιάτα. Με υπότιτλο «Όργανο του Συμβουλίου της Ενιαίας Πανελλαδικής Οργάνωσης Νέων (ΕΠΟΝ) Μακεδονίας» ξεκίνησε η κυκλοφορία του έντυπου στις 2 Ιουνίου 1943 με μορφή εφημερίδας. Από τις 25 Οκτωβρίου 1944 με το 24^ο τεύχος αρχίζει η νόμιμη περίοδος του. Στην παράνομη περίοδο κύριος στόχος της έκδοσης ήταν να κρατηθεί υψηλό το φρόνημα των νέων, ενώ γινόταν προσπάθεια με σειρά άρθρων να παρουσιάζεται πιο κοντινή η μέρα της απελευθέρωσης, όπως γίνεται εμφανές από το πρωτοσέλιδο άρθρο του τεύχους 12/23.12.1943 με τίτλο «Νικηφόρος, λευτεροδότης, λαοκρατούμενος ο καινούργιος χρόνος». Στην περίοδο που ακολουθεί την Απελευθέρωση οι στόχοι του περιοδικού τροποποιούνται: «Ο ρόλος που κυρίως πρόκειται να παίξουν τα ‘Λ.Ν.’ από τώρα και ύστερα είναι πιο πολύ συγκεκριμένος και πρακτικός. Ένα σωρό προβλήματα απασχολούν σήμερα τη νεολαία της Θεσσαλονίκης και της Μακεδονίας, προβλήματα σταθερά και άλλα που κάθε τόσο ξεπηδούν και ζητούν τη λύση τους»²⁰¹. Η έκδοση συνεχίστηκε μέχρι και το Μάιο του 1946.

Η ύλη του περιοδικού περιλαμβάνει ειδήσεις και ανταποκρίσεις από τη ζωή και τη δράση των οργανώσεων της ΕΠΟΝ, κύρια πολιτικά άρθρα, γνώμες νέων και προσκοπικά ζητήματα. Δημοσιεύεται το μυθιστόρημα *Ζώγια* της Μαργαρίτας Αλιγκέρη σε συνέχειες, αποσπάσματα από *Το Παιδί της Καταιγίδας* του Μαξίμ Γκόρκι διηγήματα, ποιήματα Ελλήνων και ξένων ποιητών. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν τα ποιήματα *Τόλμη* του Μπορίς Πάστερνακ στο τεύχος 40/21.7.1945, *Η ημέρα της Λαμπρής* του Διονύσιου Σολωμού και *Η Λαμπρή* του Κωστή Παλαμά στο τεύχος 35/6.5.1945, καθώς και το διήγημα *Η Δασκαλίτσα* του Νίκου Παπαπερικλή στο τεύχος 29/17.12.1944, σελ. 5 – 6.

²⁰⁰ Εφημερίδα *Ηπειρωτικά Νειάτα*, τεύχος 18, 1^η Μαΐου 1944, σελ. 2.

²⁰¹ Περιοδικό *Λεύτερα Νιάτα*, τεύχος 36, 16 Ιουνίου 1945, σελ. 1.



48. Εφημερίδα Λεύτερα Νείατα ΕΠΟΝ Μακεδονίας

Στους συνεργάτες του, στη νόμιμη περίοδο, συμπεριλαμβάνονται οι: Ηλίας Βενέζης (που υπέγραφε με το ψευδώνυμο Μ. Αλκαίος), Κώστας Καλαντζής (ψευδώνυμο Θεσσαλός), Κλείτος Κύρου, Θανάσης Φωτιάδης.

Το περιοδικό επίσης είχε προχωρήσει και στην έκδοση κάποιων αυτόνομων φυλλαδίων. Ανάμεσά τους: 12 Τραγούδια της ΕΠΟΝ, Θεσσαλονίκη 1945, που συμπεριελάμβαναν 6 ολοσέλιδα χαρακτηριστικά ανυπόγραφα, Παγκόσμια Εβδομάδα Νέων του Α. Διαμαντόπουλου, Θεσσαλονίκη 1945, Παιδικό Θέατρο του Βασίλη Ρώτα, Δημοκρατικές διεκδικήσεις της νεολαίας του Πάνου Δημητρίου και Έτσι πολεμήσαμε στη Μακεδονία.

4.4.5 Μαθητικοί Ορίζοντες. Κυκλοφόρησε στη Λαμία από μια ομάδα τεσσάρων μαθητών με υπότιτλο «Μηνιαίο μαθητικό περιοδικό». Εκδόθηκαν 2 τεύχη τον Ιούνιο και τον Αύγουστο του 1943. Στόχος του «να συγκεντρώσει τις σκέψεις των μαθητών

απ' τη μια μεριά, και να τις συντονίσει, από την άλλη, με τους παλμούς της εθνικής μας πνευματικής δημιουργίας».²⁰²

Το περιοδικό διέκοψε την κυκλοφορία του επειδή «οι ιταλικές κατοχικές αρχές το απαγόρεψαν ύστερ' από προδοτική καταγγελία πως οι εισπράξεις του πήγαιναν στους αντάρτες».²⁰³

Στην ύλη του περιλαμβάνονται ποιήματα, διηγήματα και μελέτες τα περισσότερα άγνωστων λογοτεχνών. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν ποιήματα, διηγήματα και μελέτες του Φύλλη Μήτσου και το ποίημα *Μια Χαραυγή* του Ρώμου Φιλύρα από τη συλλογή *Μπουμπούκια*.

*Κάποιοι χυμοί καινούργιοι μεστώνουνε τα φύτρα
και μέσα στα λιβάδια θριαμβική εχύθη
μια βλάστηση καινούργια και μια παρηγορήτρα
πνοή γιομάτη νειότη της πλάσης κλει τα στήθη.*

*Η Μοίρα χαμογέλια περίγυρα σκορπίζει
– ολόασπρα περιστέρια σ' ωραίον περιστεριώνα –
μιαν απαλή αναγάλια ψυχές, καρδιές δροσίζει
κι η Αυγή θαρρείς προβαίνει μεσ' απ' τον Παρθενώνα.*²⁰⁴

4.5.6 Νέα Γενιά. Η *Νέα Γενιά*²⁰⁵ ήταν το έντυπο του Κεντρικού Συμβούλιου της ΕΠΟΝ. Όπως αναφέρει η Οντέτ Βαρόν – Βασάρ «εξελίχθηκε στο μακροβιότερο και σημαντικότερο έντυπο της ΕΠΟΝ, με το μεγαλύτερο αριθμό τευχών στο ενεργητικό του. Στις σελίδες της αποτυπώνεται η εξέλιξή της, η δράση της, αλλά και οι ιδεολογικές της κατευθύνσεις και επιλογές».²⁰⁶

Λόγω της σπουδαιότητας του εντύπου αλλά και επειδή ήταν το μοναδικό που κυκλοφορούσε σε ημιπαράνομη κατάσταση θα το παρακολουθήσουμε και σε ορισμένα τεύχη του που εκδόθηκαν μετά την Απελευθέρωση μέχρι και το Μάρτιο του 1946, που συμπληρώνονται τρία χρόνια από την έναρξη της κυκλοφορίας του. Η

²⁰² Περιοδικό *Μαθητικοί Ορίζοντες*, τεύχος 1, 1 Ιουνίου 1943, σελ. 1.

²⁰³ Μήτσου Φύλλης, *Διηγήματα της εφηβείας και του πολέμου*, Εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1977, εσώφυλλο στο βιογραφικό του συγγραφέα

²⁰⁴ Περιοδικό *Μαθητικοί Ορίζοντες*, τεύχος 1, 1 Ιουνίου 1944, σελ. 1.

²⁰⁵ Βλέπε προφορική μαρτυρία Νίκου Καραντηνού, Παράρτημα Ι, αρ. 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 137 – 140.

²⁰⁶ Βαρόν – Βασάρ Οντέτ, *Η Ενηλικίωση μιας Γενιάς*, σελ. 475.

έκδοση του έντυπου διακρίνεται σε δυο περιόδους. Την περίοδο της Κατοχής (φύλλα 1 – 37) και τη μεταπελευθερωτική (τεύχη 38 – 82). «Αν η πρώτη ήταν μια περίοδος παρανομίας, η δεύτερη δεν είναι απολύτως νόμιμη, αφού, από τις αρχές κιόλας του '45, η ΕΠΟΝ υπέστη πολλές διώξεις. Το έντυπο επιβίωσε λοιπόν σ' ένα καθεστώς ημινομιμότητας, με ασαφή όρια».²⁰⁷

Η μικρή παράνομη εφημερίδα κυκλοφόρησε μόλις ένα μήνα μετά την ίδρυση της ΕΠΟΝ στις 22 Μαρτίου 1943 και μέχρι το Μάιο του 1947 δόθηκαν στην κυκλοφορία 82 τεύχη. Το πρώτο φύλλο τυπώθηκε σε παράνομο τυπογραφείο, δουλεύτηκε και εκδόθηκε με την καθοδήγηση της Ηλέκτρας Αποστόλου, που εκείνη την εποχή ήταν μέλος του Γραφείου του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ. Το κύριο άρθρο ήταν αφιερωμένο στο 1821 και καλούσε τους νέους να τιμήσουν τους ήρωές τους αναφέροντας ανάμεσα σε άλλα «25 Μάρτη 1821! Είναι η ιστορική μέρα που οι πρόγονοί μας άρπαξαν τ' άρματα, πάλαιψαν και νίκησαν την οθωμανική αυτοκρατορία και κέρδισαν με το σπαθί τους την εθνική λευτεριά..... Η νέα γενιά, διαδηλώνοντας στις 25 του Μάρτη θα δώσει στους ήρωες του 1821 μα και στους τωρινούς που έπεσαν στις επάλξεις του σημερινού εθνικού αγώνα, τον επίσημο όρκο ότι θα πληρώσει στο ακέραιο αυτό το διπλό χρέος».²⁰⁸ Με το άρθρο αυτό το περιοδικό κάνει αναφορά σ' ένα από τα βασικά ιδεολογήματα του αγώνα, ενώ η ίδια αναφορά παρατηρείται και σε όλα τα επαρχιακά έντυπα της ΕΠΟΝ.

Τα τεύχη 1 – 37 εκδόθηκαν την κατοχική περίοδο. Ήταν δισέλιδα ή τετρασέλιδα. Στα κύρια άρθρα της εφημερίδας δημοσιεύονταν ανακοινώσεις της οργάνωσης ή σχολιάζονταν σημαντικά γεγονότα, όπως π.χ. ο θάνατος του Δημήτρη Γληνού.²⁰⁹ Στην ύλη επίσης περιλαμβάνονταν ειδήσεις από τον πόλεμο και την αντιστασιακή δράση της οργάνωσης.

Παρ' όλη την έλλειψη χώρου και τις δυσκολίες εκτύπωσης και διανομής της παράνομης εφημερίδας, η Συντακτική του Επιτροπή πάντοτε εξοικονομούσε χώρο για τη δημοσίευση κυρίως ποιημάτων και σπανιότερα διηγημάτων, που άλλα ήταν ανυπόγραφα ή υπογράφονταν με ψευδώνυμα. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα ποιήματα: *Αγωνίστριες* (φύλλο 9, 15/8/43, σελ. 2), *Γερμανοτσολιάδες* - σατυρικοί στίχοι (φύλλο 22, 15/1/44, σελ. 2), *Στο θάνατο του Δημ. Γληνού* (φύλλο 27, 23/2/44, σελ. 4), *Σαν*

²⁰⁷ Στο ίδιο, σελ. 475 – 476.

²⁰⁸ Εφημερίδα *Νέα Γενιά*, *Όργανο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ*, φύλλο 1, 22 Μαρτίου 1943, σελ. 1.

²⁰⁹ Εφημερίδα *Νέα Γενιά*, *Όργανο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ*, φύλλο 23, 18 Ιανουαρίου 1944, σελ. 1 – 2 (αφιερωμένο στο θάνατο του Δημήτρη Γληνού, με κεντρικό άρθρο: *Δημ. Γληνός. Καταλύτης και οικοδόμος*).

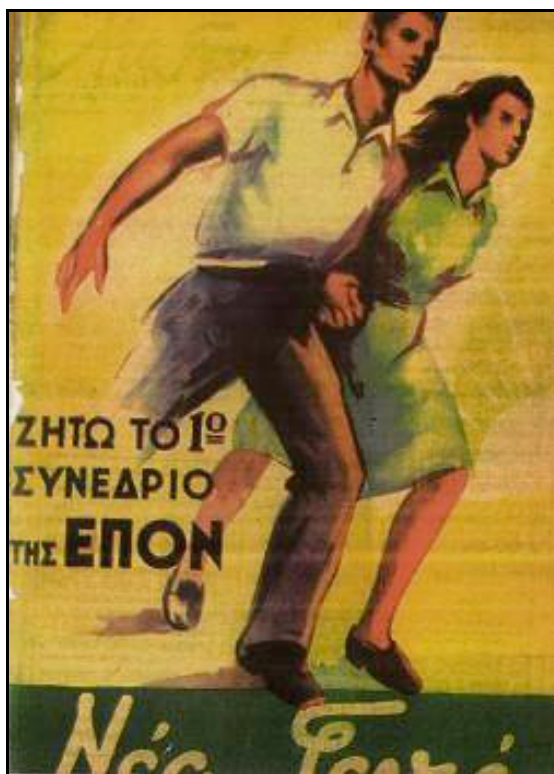
θρύλος – στη μνήμη των τριών Επονιτών του Υμηττού (φύλλο 32, 6/7/44, σελ. 1), *Της Καλλιθέας η μάχη* (φύλλο 34, 11/8/44, σελ. 1) και το διήγημα *Θέλω να γίνω αντάρτης* (φύλλο 22, 15/1/44, σελ. 2).



49. Εφημερίδα Νέα Γενιά

Αμέσως μετά την απελευθέρωση η *Νέα Γενιά* παίρνει μορφή στην αρχή δεκαεξασέλιδου και στη συνέχεια εικοσιτετρασέλιδου περιοδικού με έγχρωμο εξώφυλλο. Στο πρώτο τεύχος 39/20.11.1944 οι υπεύθυνοι του περιοδικού σε άρθρο τους επισημαίνουν τον προγραμματικό προσανατολισμό του εντύπου για τη μεταπολεμική περίοδο «Η 'Νέα Γενιά' κυκλοφορεί πια νόμιμη. Γεννημένη μέσα στη φωτιά του μεγάλου απελευθερωτικού μας πολέμου έδειξε στα νιάτα τον τίμιο δρόμο του αγώνα. Σαν όργανο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ καθρέφτισε απ' τις στήλες της τα φωτεινά ιδανικά της οργάνωσής μας. Όσο μαύρες κι αν ήταν οι συνθήκες της σκλαβιάς 'Η Νέα γενιά', ακούραστη και ταχτική στην έκδοσή της στάθηκε φάρος της νεολαίας μας και φλογερός εμψυχωτής στους αγώνες της. Σήμερα η 'Νέα Γενιά', σαν το μοναδικό περιοδικό της νεολαίας, θα συνεχίσει την πάλη της. Και θα σταθεί και πάλι στις επάλξεις του αγώνα για τα δικαιώματα της νεολαίας, για

την ανοικοδόμηση της πατρίδας μας, για μια ευτυχισμένη και χαρούμενη ζωή».²¹⁰ Ο βασικός στόχος που ήταν η απελευθέρωση από τον κατακτητή έχει ήδη επιτευχθεί. Τώρα το ενδιαφέρον του περιοδικού μετατοπίζεται στην προβληματισμό για την ανοικοδόμηση της Ελλάδας και στην επικράτηση των δημοκρατικών θεσμών στη χώρα. Το περιοδικό παρουσιάζεται πλέον με πολύ πιο πλούσια ύλη και τα περιεχόμενά του στοχεύουν στην κάλυψη όλο και περισσότερων ενδιαφερόντων της νεολαίας.



50. Περιοδικό *Νέα Γενιά*

Στην πρώτη Συντακτική Επιτροπή του περιοδικού μετείχαν η Μαρία Σβώλου, που αργότερα διακρίθηκε για τους αγώνες της για τα δικαιώματα των γυναικών, η μεγάλη παιδαγωγός Ρόζα Ιμβριώτη και ο φιλόλογος καθηγητής Κώστας Σωτηρίου, που όλοι ήταν συνεργάτες του Δημήτρη Γληνού. Λίγο αργότερα στη Συντακτική Επιτροπή μπήκαν οι Επονίτες: Σταύρος Ζορμπαλάς με το ψευδώνυμο Λάμπης, που αργότερα έγινε υπεύθυνος του περιοδικού, Νίκος Καραντηνός και Νίκος Γιανναράς, δόκιμος δημοσιογράφος. Σαν επακόλουθο της σύνθεσης της Συντακτικής Επιτροπής, στην ύλη του περιοδικού περιλαμβάνονται πολλά άρθρα που αφορούν εκπαιδευτικά

²¹⁰ Περιοδικό *Νέα Γενιά*, τεύχος 39, 20 Νοέμβρη 1944, πίσω σελίδα εμπροσθόφυλλου.

προβλήματα, άρθρα πολιτικών προσωπικοτήτων, που απευθύνονται στους νέους και άρθρα ιδιαίτερα για τις νέες γυναίκες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στον εργασιακό τους χώρο.

Από το Νοέμβριο του 1944, σε σχήμα πλέον περιοδικού, εκδίδεται περίπου ανά 15νθήμερο, μέχρι το τελευταίο τεύχος το Μάιο του 1947, όταν η ΕΠΟΝ ήταν ξανά παράνομη. Τα τεύχη ήταν 24σέλιδα με αρίθμηση και 4 σελίδες τα εξώφυλλα (εκτός από το τεύχος 42/4.1.1945 που ήταν μονοσέλιδο, τα τεύχη 43/26.1.1945 και 44/7.2.1945 δισέλιδα με έδρα έκδοσης τα Τρίκαλα, το τεύχος 45/23.2.1945 τετρασέλιδο και τα τεύχη 39/20.11.1944 και 65/16-31.1.1946, που ήταν 16σέλιδα με εξώφυλλο).

Οι διαστάσεις των σελίδων ήταν 28 X 20 εκατοστά, ιδιαίτερα επιμελημένες από καλλιτεχνική εμφάνιση, πλούσια εικονογραφημένες τόσο με φωτογραφίες όσο και με σχέδια, βινιέτες, αφίσες, χαρακτηριστικά, σκίτσα και γελοιογραφίες. Μερικά από αυτά ήταν πολύ γνωστών καλλιτεχνών, όπως ήταν ο Αρχέλαος Αντώναρους, ο Αναστάσιος Αλεβίζος, η Βάσω Λεονάρδου, ο Γιάννης Στεφανίδης, ο Γιώργος Βακιρτζής, ο γνωστός χαράκτης Τάσσος, που ξυλογραφίες του κοσμούν το πανηγυρικό τεύχος της 25^{ης} Μαρτίου 1945, ο Ηλίας Φέρτης (ξυλογραφία του κοσμεί το πρώτο παράνομο φύλλο της εφημερίδας), ενώ ο Νίκος Καστανάκης αναλαμβάνει την καλλιτεχνική επιμέλεια των τευχών 71 – 82 και τα σχέδια στα εξώφυλλα φιλοτεχνεί ο Νικήτας Παπαδόπουλος. Τα πρώτα τεύχη του περιοδικού κοσμούνταν από ξυλογραφίες, αλλά από το τεύχος 64 και μετά έχουν ολοσέλιδα έγχρωμα ζωγραφικά έργα, που παρουσιάζουν στιγμές από τη ζωή των νέων.

Η γλώσσα που χρησιμοποιούνταν ήταν η απλή δημοτική.

Η τιμή του περιοδικού είχε πολλές αναπροσαρμογές όλο αυτό το διάστημα, λόγω του κόστους του, όπως αναγράφονταν στα σημειώματα της σύνταξης. Έτσι ενώ η τιμή στο τεύχος 39/20.11.1944 ήταν 10 δραχμές, στο τεύχος 68/25.3.1946 καταλήγει στις 500 δραχμές.

Η παράνομη εφημερίδα *Νέα Γενιά* κυκλοφορούσε σε 5.000 φύλλα και μερικές φορές έφτανε και τα 10.000 – 30.000 φύλλα, ενώ η νόμιμη έκδοση του περιοδικού έφτανε τα 40.000 φύλλα. Όμως τα πράγματα έγιναν ακόμα δυσκολότερα από τη στιγμή που η ΕΠΟΝ βρέθηκε εκτός νόμου (τέλος Φεβρουαρίου 1947). Τον Οκτώβριο του 1947 βγαίνει το τελευταίο φύλλο της *Νέας Γενιάς* αφιερωμένο στην Εθνική Επέτειο της 28^{ης} Οκτωβρίου, που είχε μια μοναδική φωτογραφία ενός αντάρτη Επονίτη που κρατούσε τη σημαία.

Όλο αυτό το διάστημα το Προεδρείο της ΕΠΟΝ είχε την καθοδήγηση της Συντακτικής Επιτροπής. Στη διευρυμένη Συντακτική Επιτροπή μετείχαν μεγάλοι φίλοι της ΕΠΟΝ όπως ήταν η Ρόζα Ιμβριώτη, ο Κώστας Σωτηρίου, η Σοφία Μαυροειδή – Παπαδάκη ο νεαρός δημοσιογράφος Πάνος Θεοδορακόπουλος και ο Πάνος Λαμπνίδης. Αρχισυντάκτης από το πρώτο τεύχος ήταν ο Επονίτης δημοσιογράφος Νίκος Καραντηνός (που στη συνέχεια σταδιοδρόμησε ως δημοσιογράφος μέχρι το θάνατό του το 2008).

Το περιοδικό κάθε φορά δημοσίευε το κεντρικό άρθρο που αναφέρονταν σε σημαντικά πολιτικά ζητήματα, αλλά είχε και σελίδες αφιερωμένες σε διάφορα θέματα. Ορισμένες σελίδες ήταν σταθερές σε κάθε τεύχος, ενώ άλλες εναλλάσσονταν, και κάλυπταν θέματα της επικαιρότητας.

Στη χρονική περίοδο που εξετάσαμε το περιοδικό, δηλαδή στα 26 τεύχη, που εκδόθηκαν από το Νοέμβριο του 1944 μέχρι και Μάρτιο του 1946 συναντάμε τις παρακάτω ρουμπρίκες:

- «Από τη ζωή και τη δράση μας» (σε 19 τεύχη).
- «Οι ήρωές μας» (σε 20 τεύχη).
- «Απ' ότι γράφουν οι νέοι» (σε 16 τεύχη).
- «Η νεολαία σ' όλο τον κόσμο» (σε 17 τεύχη).
- «Αλήθειες που πρέπει να ακούγονται» (σε 7 τεύχη).
- «Επονίτικη σκοπιά» (σε 13 τεύχη).
- «Γύρω από τα σπουδαστικά μας ζητήματα»²¹¹ (σε 11 τεύχη).
- «Γύρω από τα εκπαιδευτικά μας προβλήματα» (σε 3 τεύχη).
- «Τ' αετόπουλα»²¹² (20 τεύχη).
- «Προσκοπισμός» (σε 12 τεύχη).
- «Αθλητισμός» (σε 18 τεύχη).
- «Σπαζοκεφαλίες» (σε 13 τεύχη).
- «Για να σπάμε κέφι» (σε 11 τεύχη).
- «Εγκυκλοπαιδικά – Επιστημονικά» (σε 10 τεύχη).
- «Το διήγημά μας ή το διήγημα του αγώνα» (σε 5 τεύχη). Στις σελίδες

²¹¹ Σ.Σ. Στα περισσότερα τεύχη (16) φιλοξενούνται ειδήσεις, έρευνες και άρθρα που αναφέρονται στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα σχολεία και οι μαθητές τις περισσότερες φορές καλύπτουν 1 ή 2 σελίδες.

²¹² Βλέπε προφορική μαρτυρία Κυριάκου Τσακίρη, Παράρτημα Ι, αρ.7 της παρούσας εργασίας, σελ. 145.

με αυτόν τον τίτλο σε 5 τεύχη φιλοξενήθηκαν ολόκληρα τα διηγήματα *Η Μεγάλη Σύμμαχος* (τχ. 39, σελ. 5) του Μενέλαου Λουντέμη, *Σε μια ομάδα καταστροφής* (τχ. 46, σ. 4 και 24) του Γεράσιμου Ραζή, *Ο Κωνσταντής* (τχ. 51, σ. 5 – 6) του Στάθη Πορφυρού, *Για μας χτυπάν οι καμπάνες* (τχ. 47, σ. 4 και 24) του Γρηγόρη (ψευδώνυμο του Γεράσιμου Σταύρου), και ένα απόσπασμα από τη *Ματωμένη μας Βίβλο* του Μενέλαου Λουντέμη με τίτλο *Μικρό Κεφάλαιο* (τχ. 48, σ. 6 – 7 και 23). Τα διηγήματα εκτός από το τελευταίο δημοσιεύονταν για πρώτη φορά στον τύπο.

- «Το ξένο διήγημα» (σε 2 τεύχη). Δημοσιεύτηκε το διήγημα «Η Καλύβα» της Βάντας Βασιλiefσκα σε 2 συνέχειες (τχ. 48, σ.15 και τχ. 49, σ. 9 – 10), σε μετάφραση Άρη Αλεξάνδρου. Σε άλλες σελίδες του περιοδικού δημοσιεύτηκαν επίσης *Η Σημαία* σε δύο συνέχειες (τχ. 53, σ. 11 και τεύχος 54, σ. 6) του Βαλεντίν Κατάεφ και *Η Μαντσούκ πηγαίνει στον πόλεμο* (τχ. 54, σ. 4 και 22) της Ο. Τσεκότκινα, *Χαιρετιστήριες βολές κάτω από τη βροχή* σε δύο συνέχειες (τεύχος 59, σ. 5 – 6, και τεύχος 60, σ. 9) και *Το λεμόνι* (τχ. 64, σ. 19) του Κωνσταντίν Παουστόβσκι, *Η βαλίτσα* σε δύο συνέχειες (τχ. 67, σ. 8 και τχ. 68, σ. 23) του Φρανσουά Λαφάζ, *Λίσμπεθ* (τχ. 67, σ. 4 και 14) του Ρούνγιαρντ Κίπλινγκ, *Η καινούργια δασκάλα* (τχ. 66, σ. 8 – 9) της Μαντελαίν Ριφώ και αποσπάσματα από το *Θάρρος και Ειλικρίνεια* (τχ. 52, σ. 4) του Ρομαίν Ρολλάν.

- «Ποίηση» (σε 10 τεύχη). Η ποίηση δημοσιεύονταν σε ξεχωριστή σελίδα από το τεύχος 55 της 15ης Αυγούστου του 1945 και μετά. Δημοσιεύτηκαν τα ποιήματα: *Αντάρτες* (τχ. 48, σ. 4) του Μάρκου Αυγέρη, *Αθήνα* (τχ. 56, σ. 11) του Νικηφόρου Βρεττάκου, *Η Επονίτισσα* (τχ. 56, σ. 11) και *Ελληνίδα του Δεκέμβρη* (τχ. 63, σ. 5) του Χρήστου Γανιάρη, *Οι Επονίτες* (τχ. 56, σ. 11) του Γιάγκου Δημητριάδη, *Τετράστιχο* (τχ. 57, σ. 6), *Προσμένοντας τη Λευτεριά* (τχ. 60, σ. 9) της Λιλής Ιακωβίδου – Πατρικίου, *Το σχολείο της γειτονιάς* (τχ. 59, σ. 7), *Το Παγκόσμιο Συνέδριο Νέων* (τχ. 61, σ. 7), *Περνάει η ΕΠΟΝ* (τχ. 64, σ. 6), *ΕΠΟΝ* (τχ. 67, σ. 9) του Κώστα Καλαντζή (Θεσσαλού), *Μπαρμπαλιάς* (τχ. 62, σ. 7) του Γιώργη Κοτζιούλα, *Πάνω από την Ακρόπολη* (τχ. 62, σ. 7) του Ρ. Κράους, *Απόβροχο* (τχ. 60, σ. 9), *Στα νιάτα* (τχ. 48, σ. 4) της Αθανασίας Μαγιάκου, *Ελληνόπουλο* (τχ. 55, σ. 17), *Παράπονο* (τχ. 61, σ. 7), *Χριστούγεννα* (τχ. 63, σ. 5), *Νανούρισμα στην Κατοχή* (τχ. 58, σ. 7) της Σοφίας Μαυροειδή – Παπαδάκη, *Ο καημός του γέρον* (τχ. 68, σ. 16) του Γιώργη Μενεγάκη, *Αγωνιστές* (τχ. 58, σ.7) της Δώρας Μοάτσου, αποσπάσματα από το *Χαιρετιστήριο* (τχ. 67, σ. 9) της Μαίρης Πολίτη, *Καμίονι* (τχ. 59, σ. 7) του Άρη Πρωτοπάτση, *Ξεκινούμε* (τχ. 58, σ. 7) της Μίλιας Ροζίδη, *Το τραγούδι της ΕΠΟΝ* (τχ.

67, σ. 9) του Γιώργη Σημηριώτη, *Ο δρόμος* (τχ. 55, σ. 17) και *Καρτέρα με* (τχ. 67, σ. 9) του Κ. Σιμόνοφ σε μετάφραση Μίλιας Ροζίδη από τα ρώσικα, απόσπασμα από τους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* (τχ. 68, σ. 16) του Διονύσιου Σολωμού, *Της Λειβαδιάς οι Κρεμασμένοι* (τχ. 56, σ. 11) του Φώτη Φωτεινού, και *Θάρθουμε* (τχ. 56, σ. 11) της Ακριβής Χατζοπούλου.



51. Περιοδικό Νέα Γενιά

Ένα ευρύτατο δίκτυο λογοτεχνών συνεργάζονταν με το περιοδικό και αρθρογραφούσε σχολιάζοντας όλα τα επίκαιρα προβλήματα, ενώ παράλληλα έγραφαν και δημοσίευαν ποιήματα και διηγήματα. Οι περισσότεροι υπέγραφαν με το πραγματικό τους όνομα, αρκετοί όμως χρησιμοποιούσαν ψευδώνυμα. Για παράδειγμα η Γαλάτεια Καζαντζάκη υπέγραφε τα κείμενά της ως Ψηλορείτη Πετρούλα και ο Σταύρος Γιαννακόπουλος ως Πέτρος Ανταίος. Μερικοί από τους σημαντικότερους πνευματικούς ανθρώπους που συνεργάστηκαν με το περιοδικό είναι: Αλεξάνδρου Άρης, Αλεξίου Έλλη, Αλεξίου Μανώλης, Αξελός Κώστας, Αξιώτη Μέλπω, Ανταίος Πέτρος, Αυγέρης Μάρκος, Βάρναλης Κώστας, Βρεττάκος Νικηφόρος, Γιαλαμάς Ασημάκης, Γληνός Δημήτρης, Ζορμπαλάς Σταύρος, Θεοδωράκης Μίκης, Θεοδωρακόπουλος Πάνος, Θέος Κώστας, Ιακωβίδου – Πατρικίου Λιλή, Ιμβριώτη

Ρόζα, Καββαδίας Νίκος, Καζαντζάκη Γαλάτεια, Καρανηνός Νίκος, Κιτσίκης Νίκος, Κόκκαλης Πέτρος, Κορδάτος Γιάννης, Κορνάρος Θέμος, Κοτζιούλας Γιώργος, Κριναίος Παύλος, Λαμπρινός Γιώργης, Λουντέμης Μενέλαος, Μανθούλης Ροβήρος, Μαρίνης Κώστας, Μαυροειδή – Παπαδάκη Σοφία, Μπούμη – Παππά Ρίτα, Παπαμαύρος Μιχάλης, Περγιάλης Νότης, Ραυτόπουλος Μίμης, Ρίτσος Γιάννης, Ροζίδη Μίλια, Ρώτας Βασίλης, Σβώλος Αλέξανδρος, Σβώλου Μαρία, Σισμάνης Χαρίλαος, Σταύρου Θρασύβουλος, Σωτηρίου Κώστας, Τραϊφόρος Νίκος, Φιλίνης Κώστας, Φωτιάδης Δημήτρης, Φωτιάδης Θανάσης Χατζηδάκης Μάνος, Ψαθάς Δημήτρης.

Τα διηγήματα και τα ποιήματα που φιλοξενούσε το περιοδικό αντλούσαν τα θέματά τους από την πρόσφατη ιστορία της Ελλάδας, αλλά και από τους καθημερινούς αγώνες και θυσίες των Ελλήνων ενάντια στη Γερμανική κατοχή. Ήταν κείμενα που προσπαθούσαν να διαπαιδαγωγήσουν τους νέους, να σφυρηλατήσουν το πνεύμα τους, να εμψυχώσουν και να κινητοποιήσουν για την κατάκτηση της Λευτεριάς, αλλά και για την αντιμετώπιση των καθημερινών προβλημάτων και την οικοδόμηση της πατρίδας στις νέες συνθήκες μετά την απελευθέρωση.

Σημαντικό ρόλο για το λογοτεχνικό προσανατολισμό του περιοδικού έπαιξε η συμμετοχή αξιόλογων ανθρώπων του πνεύματος και της τέχνης τόσο στη συντακτική ομάδα του περιοδικού, όσο και στην παιδαγωγική ομάδα που λειτουργούσε παράλληλα. Με πρωτοβουλία της ΕΠΟΝ οργανώθηκε ομάδα Νέων Λογοτεχνών. Με επικεφαλής τη Σοφία Μαυροειδή – Παπαδάκη λειτουργούσε Λογοτεχνική Συντροφιά. Συγκεντρώνονταν κάθε 15 μέρες, διάβαζαν κείμενα και ακολουθούσαν συζητήσεις. Αρκετοί από τους νέους που συμμετείχαν στην ομάδα δημοσίευαν κείμενα στο περιοδικό και αργότερα διακρίθηκαν ως λογοτέχνες.

Στην πραγματικότητα δεν υπήρχε τεύχος του περιοδικού που να μη συμπεριελάμβανε λογοτεχνικά στοιχεία σχεδόν σε κάθε σελίδα. Ποιήματα από γνωστούς και άγνωστους ποιητές δημοσιεύονταν σε οποιαδήποτε σελίδα, ακόμα και στα εξώφυλλα. Παρτιτούρες και στίχοι τραγουδιών, θεατρικοί διάλογοι, ευθυμογραφήματα, διηγήματα Ελλήνων και ξένων συγγραφέων, ήταν διάσπαρτα σε όλες τις σελίδες. Ακόμα και ειδήσεις ή άρθρα ήταν γραμμένα με λογοτεχνική μορφή και περιλάμβαναν διαλόγους ή και αποσπάσματα ποιημάτων, που πολλές φορές ήταν γραμμένα με ένα πολύ προσωπικό ύφος και στυλ, που παρέπεμπε σε λογοτέχνημα.

Έτσι πέρα από τις σελίδες που ήταν καθαρά αφιερωμένες στην ποίηση και στο διήγημα Ελληνικό ή ξένο, ιδιαίτερα στα πρώτα τεύχη του περιοδικού μετά την

απελευθέρωση και μέχρι και το 54^ο, φιλοξενούνταν ποιήματα και μικρά διηγήματα σε πάρα πολλές σελίδες. Αρκετά από αυτά ανήκαν σε γνωστούς και καταξιωμένους ποιητές με μια ιδιαίτερη προτίμηση του περιοδικού στους στίχους του Κωστή Παλαμά και του Διονύσιου Σολωμού. Δημοσιεύονται από την *Πολιτεία και Μοναξιά* του πρώτου το *Επιτύμβιο Στον Αντάρτη που Σκοτώθηκε* (τχ. 46, σ. 12), *Στη χώρα π' αρματώθηκε* (τχ. 47, σ. 3), αποσπάσματα από το *Δωδεκάλογο του Γύφτου* (τχ. 47, σ. 23 και 26), από τον *Μπάιρον* το απόσπασμα 1824 – 1924 (τχ. 67, σ. 8) και από τους *Βωμούς* το ποίημα *Ευρώπη* (τχ. 50, σ.1), ενώ φιλοξενούνται αποσπάσματα από τον *Ύμνο στην Ελευθερία* (τχ. 47, σ. 1) του δεύτερου. Επίσης φιλοξενούνται τα ποιήματα του Βασίλη Ρώτα *Ο χορός της Νίκης* (τχ. 50, σ. 14) και *Πού είναι πιο καλά* (τχ. 63, σ.12), του Μάρκου Αυγέρη το ποίημα *Αντάρτες*²¹³ (τχ. 48, σ. 4), του Σωτήρη Σκίπη το ποίημα *Ξημερώνει* (τχ. 39, σ. 7) και της Έλλης Αλεξίου το διήγημά *Μη με ξεχάσετε – Αφήγηση μιας Κρητικοπούλας* (τχ. 57, σ. 4). Φιλοξενούνται επίσης πολλά κείμενα της Πετρούλας Ψηλορείτη, ψευδώνυμο που χρησιμοποιούσε η Γαλάτεια Καζαντζάκη, ενώ με το πραγματικό της όνομα υπογράφει το ποίημα *Ο Λαός* (τχ. 48, σ. 10) και τα θεατρικά έργα *Το χωνί*, που δημοσιεύεται σε δύο συνέχειες (τχ. 58, σ. 9 και τχ. 59, σ.11) και *Η Λιλίκα παιδαγωγός* (τχ. 51, σ. 8).

Άλλα ανήκουν σε λογοτέχνες που είχαν κάνει τις πρώτες προσπάθειες τους στη γραφή λίγο πριν ή κατά διάρκεια του πολέμου. Ανάμεσά τους ο Γιάννης Ρίτσος που δημοσιεύει τον *Ύμνο στην Αθήνα μας* (τχ. 46, σ. 25) και αποσπάσματα από τον *Οκτώβρη του 1940* (τχ. 50, σ. 7) με χρονολογία γραφής το Νοέμβριο 1940. Επίσης ο Νικηφόρος Βρεττάκος με απόσπασμα από τις *33 Μέρες* (τχ. 62, σ. 26) και με τα διηγήματά του *Πρωτομαγιά 1945* (τχ. 49, σ. 13 και 23) και *Ο Λούης* (τχ. 59, σ. 13, 22, 24) και ο Νίκος Καββαδίας με το ποίημα *Στον τάφο του Επονίτη* (τχ. 51, σ. 2). Φιλοξενούνται επίσης τα ποιήματα *Προσκλητήριο* (τχ. 48, σ. 8) του Άρη Αλεξάνδρου, απόσπασμα από *Τα τραγούδια του Ήλιου* (τχ. 46, σ. εξώφυλλο) και *Λευτεριά* απόσπασμα από το *Τραγούδι του Λαού* (τχ. 68, σ. 13) του Πέτρου Ανταίου (ψευδώνυμο του Σταύρου Γιαννακόπουλου), *Σ' ένα παιδάκι* (τχ. 50, σ. 11) από τις *Μέρες Οργής* του Ασημάκη Πανσέληνου, *Το Γυφτόπουλο* (τχ. 51, σ. 2) και *Ελεύθερος Σκοπευτής* (τχ. 68, σ. 19) της Ρίτας Μπούμη – Παππά, *Αντίσταση* (τχ. 52, σ. 22) του Θανάση Φωτιάδη, *Το Μουσείο* (τχ. 53, σ. 13) του Μανώλη Αλεξίου, *Οι μάνες* (τχ. 60, σ. 8) του Νότη Περγιάλη, καθώς και το διήγημά του *Χωρίς Ασπίδες και Δόρατα* (τχ.

²¹³ (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 166).

64, σ. 5 – 6). Ο Μενέλαος Λουντέμης εμφανίζεται με τα ποιήματά του 25 του Μάρτη 1945 (τχ. 47, σ. 9) και *Καλωσόρισμα στους Επονίτες* (τχ. 65, σ. 8 – 9), καθώς και με το διήγημά του *Η Μεγάλη Σύμμαχος* (τχ. 39, σ. 5). Δημοσιεύονται τρία διηγήματα του Θέμου Κορνάρου, η *Πρωτομαγιά 1944* (τχ. 49, σ. 12) απόσπασμα από το *Στρατόπεδο Χαιδαριού, Ο Καθοδηγητής* (τχ. 58, σ. 5 – 6), *Κάθε όμηρος κι ένας αρχηγός* (τχ. 63, σ. 4 – 5). Επίσης τα διηγήματα *Τιτίκα* (τχ. 58, σ. 4) του Γιώργου Κοτζιούλα και *Επονίτης Κουρσάρος*²¹⁴ τους Άρη Αλεξάνδρου (τχ. 58, σ. 7).

Στη στήλη για την αλληλογραφία επίσης δημοσιεύονται αρκετά ποιήματα αναγνωστών, νέων Επονιτών, όπως τα ποιήματα: *Εργάτης – Ποιητής* (τχ. 51, σ. 18) του Νίκου Πάλλη, *Νέοι κόσμοι* (τχ. 51, σ. 18) της Ακριβής Χατζοπούλου, *Απλός Μαχητής* (τχ. 51, σ. 14) του Στάθη Αλημίση, *Θυσίες* (τχ. 59, σ. 18) του Βαγγέλη Καμπέρου, *23 Φλεβάρη* (τχ. 67, σ. 18) της Ρεγγίνας Παγουλάτου, *Απ' εδώ πέρασε ο φασισμός* (τχ. 67, σ. 18) του Νίκου Μαραγκουδάκη.



52 Οπισθόφυλλο του περιοδικού Νέα Γενιά

²¹⁴ (Σ. Σ. το διήγημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 1 της παρούσας εργασίας, σελ. 148 – 149).

Αρκετά είναι αφιερωμένα σε αγωνιστές που έχασαν τη ζωή τους σε μάχες για την αποτίναξη του γερμανικού ζυγού, όπως τα ποιήματα: *Ελεγείο στον Στ. Κόλλια* (τχ. 46, σ. 5) του Κώστα Γαληνού, *Στον Κώστα Κορδάτο* (τχ. 49, σελ. 8) της Μυρτώς Νέζη, *Σαν ελεγείο – Στον Κώστα Κορδάτο* (τχ. 53, σ. 6) και *Επίγραμμα στους 10 ήρωες της Καλλιθέας* (τχ. 39, σ. 10) της Σοφίας Μαυροειδή – Παπαδάκη, *Επιτάφιο* (τχ. 49, σ. 22) του Νίκου Ευσταθόπουλου με χρονολογία 27/3/45, και το διήγημα *Ανταρτοεπονίτης* (τχ. 59, σ. 4 και 24) του Τάκη Καλαμπουρδάκη.

Επίσης υπάρχουν πολλά κείμενα σε αφηγηματική μορφή και ποιήματα που έχουν σα θέμα τους την οργάνωση της ΕΠΟΝ, τους Επονίτες και σημαντικές μάχες που έδωσαν εναντίον των κατακτητών, όπως τα ποιήματα: *Καισαριανή* (τχ. 48, σελ. 26) του Κώστα Καλαντζή, που ήταν γνωστός με το ψευδώνυμο Θεσσαλός, *Στους 200 της Πρωτομαγιάς* (τχ. 49, σελ. 12) της Νίκης Στέφη, ψευδώνυμο της Σοφίας Μαυροειδή – Παπαδάκη, *Σ' αυτούς που πέσαν για τη λευτεριά* (τχ. 53, σ. 16) του Λάμπρου Πάλμα, *Ελεγείο – Στους σκοτωμένους κόκκινους στρατιώτες* (τχ. 50, σ. 6) του Γιάννη Αηδονόπουλου, *Στη νεολαία μας* (τχ. 54, σ. 9) του Φοίβου Δέλφη (ψευδώνυμο του Γιώργου Κανέλλη).



53 Περιοδικό *Νέα Γενιά*

Στα εξώφυλλα δημοσιεύονται τρεις παρτιτούρες: *Ειρηνικό* (τχ. 66, σ. 25) σε στίχους Σοφίας Μαυροειδή – Παπαδάκη και μουσική Μιχάλη (Μίκη) Θεοδωράκη, *ΕΛΑΝ* (τχ. 67, σ. 25) σε στίχους Φώτη Φωτεινού και μουσική Μιχάλη (Μίκη) Θεοδωράκη και *Εμπρός* (τχ. 68, σ. 25) σε στίχους Κωστή Παλαμά και μουσική Αλέξανδρου Ξένου.

Πολυγραφότατη η επικεφαλής Σοφία Μαυροειδή – Παπαδάκη. Σχεδόν σε όλα τα τεύχη δημοσιεύονται δικά της ποιήματα, διηγήματα, παραμύθια, θεατρικοί διάλογοι, αφιερώματα και κριτικές σε ταινίες του σοβιετικού κινηματογράφου, όπως η *Ζώγια* και το *Πέτρινο Λουλούδι*. Μερικά από τα διηγήματά της ήταν: *Κουβέντες με τη θάλασσα* (παραμύθι) (τχ. 54, σ. 17), *Το μαγεμένο λουλούδι* (τχ. 63, σ. 12 – 13), *Στους 200 της Πρωτομαγιάς* (τχ. 64, σ. 6), *Φώτος Τζαβέλας – το λιονταρόπουλο του Σουλίου* (τχ. 68, σ. 19), κλπ. Ενώ μερικά από τα ποιήματά της ήταν: *Ελληνόπουλο*²¹⁵ (τχ. 55, σ. 17), *Παράπονο*²¹⁶ (τχ. 61, σ. 7), *Χριστούγεννα* (τχ. 63, σ. εξώφυλλο), *Νανούρισμα στην Κατοχή*²¹⁷ (τχ. 58, σ. 7), κλπ.

Η ίδια είχε την επιμέλεια για το δισέλιδο που συμπεριλαμβάνονταν στο περιοδικό αφιερωμένο στα Αετόπουλα, που ήταν αναγνώστες μικρής ηλικίας. Τα κείμενά της τα υπέγραφε με το ψευδώνυμο Νίκη Στέφη.

Τα διηγήματα και τα ποιήματά της προσπαθούν να διαπαιδαγωγήσουν τα νέα παιδιά στα ιδανικά της ελευθερίας, της ανεξαρτησίας, αλλά και της αλληλεγγύης, του αλτρουισμού, του αγώνα και της θυσίας, όπως παρατηρούμε και στο απόσπασμα από το διήγημά της *Φώτος Τζαβέλας – το λιονταρόπουλο του Σουλίου*.²¹⁸

.....Κι ο Φώτος περίμενε πια το δῆμιο. Μα δεν ἦρθε. Σε λίγες μέρες ἀνοίξε η πόρτα κι ο Φώτος δινόταν, ἐλεύθερος, πίσω στο Σούλι. Ο Λάμπρος Τζαβέλας, με τους Σουλιώτες κ' η Μόσχω Τζαβέλα με τις Σουλιώτισσες, ταπεινώσανε τόσο το Βεζύρη στην Κιάφα και τούπιασαν τόσοις αιχμαλώτους, που ο Αλή πασάς αναγκάστηκε να τους ανταλλάξει με τους ομήρους. Κι ο Φώτος, το λιονταρόπουλο του Σουλίου, ἔγινε, ὅπως τα' ονειρευόταν, ἕνας ἀπ' τους ἀτρόμητους καπετάνιους που κράτησαν πάνω στις λίγες κορφές τους ἀθάνατη την ἐλευθερία.

²¹⁵ (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 168).

²¹⁶ (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 166 – 167).

²¹⁷ (Σ. Σ. το ποίημα παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα II, 2 της παρούσας εργασίας, σελ. 167).

²¹⁸ Περιοδικό *Νέα Γενιά*, τεύχος 68, 25 Μαρτίου 1946, σελ. 19.

Με το ψευδώνυμο Πέτρος Γρανίτης δημοσίευσε πολλά ποιήματα και ο Μάνος Χατζηδάκης, που την εποχή εκείνη σύχναζε στη Λέσχη της Λογοτεχνικής Συντροφιάς. Τα περισσότερα από αυτά δημοσιεύονταν στο δισέλιδο που ήταν αφιερωμένο στα Αετόπουλα, όμως και σε άλλες σελίδες του περιοδικού βρίσκονται δικά του ποιήματα. Μερικά από αυτά ήταν: *Ειρήνη* (τχ. 49, σ. 16), *Καπερούλα* (τχ. 49, σ. 17), *Παιδί και χελιδόνι* (τχ. 50, σ. 16), *Τ' αδενικά παιδάκια* (τχ. 51, σ. 16), *Η βαρκούλα* (τχ. 57, σ. 19), *Το λουτρό* (τχ. 61, σ.19), *Το χιόνι* (τχ. 64, σ. 19), *Το εικοσιένα* (τχ. 68, σ. 8), κλπ. Τα θέματά του είναι απλά, αναφέρονται σε καθημερινά ζητήματα, στη φύση και στα παιδιά και περιορίζονται σε δύο – τέσσερις στροφές. Παραθέτουμε τους στίχους από το ποίημά του *Το σχολείο*:²¹⁹

*Μάνα μ' άφησε την πλύση
Κι έλα πάμε στο σχολείο.
Να με γράψεις, να μου πάρεις
Το καινούργιο μου βιβλίο.*

*Να μου πλέξεις και σκαλτσούνια
Για παπούτσια πούχαμ' έννοια
Τα κορίτσια κι η δασκάλα
Θα μας φτιάξουνε σκοινένια.*

*Να μου ράψεις και μια σάκκα
Να τηνέ κρεμώ στον ώμο.
Το πρωί με την ψυχρούλα
καλημέρα σου και δρόμο!*

4.5.7 Το Περιοδικό μας – Το Πνεύμα. Τα περιοδικά αυτά λανθάνουν. Η Οντέτ Βαρών – Βασάρ αναφέρει: «Από συνομιλία με τον κύριο Νίκο Γεωργιάδη από τη Σπάρτη, κατέγραψα την προφορική του μαρτυρία για έκδοση εντύπου στη Σπάρτη, στα 1944. Ο ίδιος, μαζί με τους συμμαθητές του Πέτρο Γεωργαρίου, Γιάννη Σολομό και Δημήτρη Κρητικό, έβγαζαν ένα έντυπο με τίτλο *Το Περιοδικό μας* που απετελείτο από 20 σελίδες γραμμένες σε γραφομηχανή. Έβγαине σε 8 αντίτυπα και πουλιόταν σε

²¹⁹ Περιοδικό *Νέα Γενιά*, τεύχος 62, 1 – 15 Δεκέμβρη 1945, σελ.19.

κάποια κατοχική τιμή. Την εικονογράφηση και τα εξώφυλλα έκανε ο Δ. Κρητικός. Ο κ. Γεωργιάδης θυμάται ακόμη ότι κάποια άλλη παρέα συμμαθητών έβγαζε επίσης ένα περιοδικό με τίτλο *Το Πνεύμα*. Δεν στάθηκε δυνατό να βρεθούν αντίτυπα για αυτοψία».²²⁰

²²⁰ Βαρών – Βασάρ Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος*, σελ. 606.

Συμπεράσματα

Συνολικά εξετάστηκαν 36 περιοδικά. Τα 29 κυκλοφόρησαν νόμιμα, ενώ τα 7 παράνομα (και μάλιστα τα περισσότερα από αυτά ξεκίνησαν να κυκλοφορούν ως εφημερίδες, και στην πορεία πήραν τη μορφή περιοδικού).

α. Τα νόμιμα νεανικά περιοδικά

Η συντριπτική πλειοψηφία των νόμιμων περιοδικών εκδόθηκε στην Αθήνα και τον Πειραιά, και από ένα σε μεγάλα επαρχιακά κέντρα, όπως η Θεσσαλονίκη, η Πάτρα, ο Πύργος, η Λέσβος.

Κάποια από αυτά (*Μαθητικά Γράμματα*, *Μέλισσα*, *Νεανική Φωνή*, *Νέοι Καιροί*, *Παλμός*, *Τέχνη*, *Φοιτητική Τέχνη*, *Φωνή των Νέων*) μπορούν να χαρακτηριστούν αμιγώς νεανικά μιας και εκδίδονται από παρέες νέων και στην ύλη τους περιλαμβάνονται αποκλειστικά νεανικές συνεργασίες. Άλλα, που επίσης εκδίδονται με πρωτοβουλία νέων, επιδιώκουν και επιτυγχάνουν τη συνεργασία δόκιμων συγγραφέων, που εμπλουτίζουν την ύλη τους (*Αργώ*, *Αττική Τρις*, *Νέα Αυγή*, *Νεοελληνική Μούσα*, *Νεότης*, *Ξεκίνημα*, *Ξεκίνημα της Νειότης*, *Παλαμικά Γράμματα*, *Σαλαμίνα*, *Τέχνη και Ζωή*).

Το Πρακτορείο Πνευματικής Συνεργασίας του Μάριου Βαϊάνου, το οποίο πλαισιωνόταν από γνωστούς διανοούμενους της εποχής, βοήθησε αρκετά νεανικά περιοδικά, προσφέροντας αρκετά κείμενα γνωστών λογοτεχνών, που συμπεριλήφθηκαν στην ύλη τους.

Κάθε νέα προσπάθεια έκδοσης περιοδικού χαιρετίζεται από τα υπόλοιπα και δημοσιεύονται επαινετικά σχόλια. Πνεύμα αλληλεγγύης και συνεργασίας επικρατεί ανάμεσά τους. Πολλές φορές τα ίδια πρόσωπα εμφανίζονται σε περισσότερα του ενός περιοδικά.

Όλα τα περιοδικά είναι ιδιαίτερα καλαίσθητα. Ιδιαίτερα προσεγμένα είναι τα εξώφυλλά τους και κοσμούνται με ξυλογραφίες, σκίτσα, κλπ., που φιλοτεχνούν νεαροί καλλιτέχνες. Το ίδιο καλαίσθητες είναι και οι εσωτερικές σελίδες με βινιέτες και σκίτσα, με εξαίρεση τον *Παλμό*.

Η γλώσσα σε όλα τα νεανικά περιοδικά είναι η δημοτική. Σε αρκετά γίνεται προσπάθεια να υιοθετηθεί το μονοτονικό, που στην πορεία όμως ατονεί λόγω προβλημάτων με τα τυπογραφεία.

Τα περισσότερα από αυτά τα περιοδικά κυκλοφόρησαν το 1943 – 1944. Ήταν η εποχή που η πλάστιγγα έγερνε προς το μέρος των συμμαχικών δυνάμεων και η αισιοδοξία για την επερχόμενη νίκη έπαλλε τις καρδιές των νέων. Παράλληλα το Φεβρουάριο του 1943 ιδρύθηκε η ΕΠΟΝ, που υποκίνησε την έκδοση αρκετών από αυτά τα περιοδικά.

Οι στόχοι όλων των νόμιμων νεανικών περιοδικών ήταν περίπου ίδιοι. Βασικότεροι: Η διαπαιδαγώγηση της νεολαίας για να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις ανάγκες της εποχής, αλλά και στις απαιτήσεις της επερχόμενης απελευθέρωσης. Η ανάδειξη και διάσωση της πνευματικής κληρονομιάς της χώρας. Η προσφορά χώρου έκφρασης στους νέους ανθρώπους, που αισθάνονταν αποκλεισμένοι από τα καθιερωμένα λογοτεχνικά περιοδικά. Η αφύπνιση της επαρχίας και η κάλυψη του κενού που τη χώριζε από την πνευματική ζωή της πρωτεύουσας. Η προσπάθεια εμπύχωσης και η σφυρηλάτηση αγωνιστικού πνεύματος για την ανάπτυξη της Αντίστασης για τη λευτεριά της πατρίδας.

Τα περισσότερα από αυτά, που είχαν κατορθώσει να επιβιώσουν μέσα στα τραγικά χρόνια της Κατοχής και τις δύσκολες οικονομικές συνθήκες, έκλεισαν μετά την Απελευθέρωση θεωρώντας ότι είχαν ολοκληρώσει τους στόχους τους.

Στα περισσότερα νόμιμα νεανικά περιοδικά ο μεγαλύτερος όγκος της ύλης απαρτίζεται κυρίως από ποιητικές συνεργασίες και λιγότερο από πεζά κείμενα (εξαιρέση αποτελεί η *Φωνή των Νέων* που δημοσιεύει σχεδόν αποκλειστικά πεζά κείμενα). Σε αρκετά γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστούν και μεταφράσεις ξένων λογοτεχνικών κυρίως κειμένων. Στην ύλη τους επίσης περιλαμβάνονται κριτικές βιβλίων, κριτική θεάτρου, μουσικές και κινηματογραφικές κριτικές, στήλες παρακολούθησης της πνευματικής ζωής και της επικαιρότητας, και στήλη αλληλογραφίας.

Σημείο σύγκλισης όλων των περιοδικών αποτελεί η στάση τους απέναντι στο έργο του ποιητή Κωστή Παλαμά. Ποιήματα του ίδιου, ποιήματα αφιερωμένα στον ποιητή, μελέτες, κριτικές, άρθρα και νεκρολογίες (ακόμα και τίτλος περιοδικού – *Παλαμικά Γράμματα*) αναδεικνύουν τη μορφή του ποιητή σε πηγή έμπνευσης για τη νέα γενιά.

Η νεολαία καταφεύγει στην ποίηση για να εκφραστεί, επειδή ίσως το θεωρεί προσφορότερο είδος. Δημοσιεύονται ποιήματα που προσπαθούν να ξεφύγουν από τις μέχρι τότε παραδοσιακές φόρμες, όμως στα περισσότερα αναπαράγονται οι παραδοσιακοί τρόποι στιχουργικής με ομοιοκαταληξία. Στα θέματά τους κυριαρχούν

η μοναξιά, η μελαγχολία, ο έρωτας, τα όνειρα, η φύση και η φυγή σε φανταστικά ή πραγματικά ταξίδια.

Τα πεζά κείμενα κινούνται στους παραδοσιακούς αφηγηματικούς τρόπους. Αρκετά από αυτά είναι ρεαλιστικά και βασίζονται σε πραγματικές ιστορίες, όπως δηλώνουν οι συγγραφείς τους. Αναπαράγουν το ζοφερό κλίμα της εποχής και δίνουν έμφαση στον ψυχολογικό κόσμο των ηρώων τους. Βασικό θέμα τους ο θάνατος που караδοκεί παντού, αλλά και οι αυτοκτονίες, που αποτελούν φαινόμενο της εποχής. Ο έρωτας έχει περάσει σε δεύτερο επίπεδο. Τα περιοδικά, που οι συντάκτες τους είναι ηλικιακά νεότεροι, δημοσιεύουν διηγήματα αισιόδοξα και μάλιστα και αρκετά χιουμοριστικά.

Πολλοί νέοι λογοτέχνες πρωτοεμφανίστηκαν και έγιναν γνωστοί μέσα από τις σελίδες των περιοδικών. Αρκετοί από αυτούς έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη μεταπολεμική πνευματική ζωή της χώρας.

β. Τα παράνομα νεανικά περιοδικά

Η έκδοση παράνομων περιοδικών ήταν ιδιαίτερα δύσκολη και ακόμα δυσκολότερη ήταν η διακίνησή τους. Λόγω αυτών των δυσκολιών κυκλοφόρησαν εκατοντάδες εφημερίδες και ελάχιστα περιοδικά.

Από τα επτά περιοδικά που εξετάστηκαν το μακροβιότερο ήταν η *Νέα Γενιά*, όργανο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ. Εκδίδονταν στην Αθήνα, μερικά όμως τεύχη του είχαν σαν τόπο έκδοσης επαρχιακές πόλεις. Τα υπόλοιπα είχαν ως τόπο έκδοσης επαρχιακές πόλεις: Η *Επονίτικη Τέχνη* το Κιλκίς, οι *Καινούργιοι Δρόμοι* τη Μακεδονία, τα *Λεύτερα Νειάτα / Ηπειρώτικα Νειάτα* την Ήπειρο, τα *Λεύτερα Νιάτα* τη Μακεδονία, οι *Μαθητικοί Ορίζοντες* τη Λαμία, το *Περιοδικό μας* και το *Πνεύμα* τη Σπάρτη.

Με εξαίρεση τα περιοδικά *Μαθητικοί Ορίζοντες*, *Περιοδικό μας* και *Πνεύμα*, τα υπόλοιπα ήταν εκδόσεις των τοπικών οργανώσεων της ΕΠΟΝ και κανένα δεν ήταν αμιγώς λογοτεχνικό.

Οι στόχοι τους ήταν η διάδοση των ιδεών της οργάνωσης, η διαπαιδαγώγηση της νεολαίας και η εμπύχωση των νέων στον αγώνα τους για την απελευθέρωση της χώρας.

Παρ' ότι πολιτικά στην ουσία έντυπα δημοσίευαν σε πάρα πολλές σελίδες τους ποιήματα, διηγήματα και μεταφράσεις ξένων λογοτεχνικών κειμένων, με τη *Νέα Γενιά* να αφιερώνει και ολόκληρες σελίδες στην ποίηση, στο ελληνικό και στο ξένο

διήγημα. Τα περισσότερα υπογράφονταν με ψευδώνυμα, όπως επέβαλαν οι δύσκολες συνθήκες της παρανομίας. Αρκετά ήταν αναδημοσιεύσεις έργων γνωστών και καταξιωμένων λογοτεχνών. Πολλά όμως ήταν προσπάθειες νέων και άπειρων λογοτεχνών. Η θεματολογία τους κινούνταν γύρω από τον αγώνα για την απελευθέρωση, αφιερωμένα στους ηρωικούς αγώνες της νεολαίας, στους αντάρτες και σε εκείνους που έχασαν τη ζωή τους παλεύοντας για την ελευθερία της πατρίδας. Κύριος στόχος ήταν η εμψύχωση της νεολαίας σε μια προσπάθεια γενικότερου ξεσηκωμού μέσα από τις οργανώσεις της ΕΠΟΝ.



54. Α. Τάσος, *Η Απελευθέρωση της Αθήνας*

Επιλογικά

Τα νεανικά περιοδικά της Κατοχής αποτέλεσαν φωτεινό φάρο για τα δύσκολα εκείνα χρόνια. Οι νέοι αντλούσαν ελπίδα και δύναμη και παράλληλα είχαν τη δυνατότητα μέσα από τις σελίδες τους να εκφράσουν τις δικές τους ανησυχίες και προβληματισμούς.

Εντυπωσιακά μεγάλος αριθμός νεανικών περιοδικών κυκλοφόρησε την περίοδο της Κατοχής. Αρκετά από αυτά ήταν νόμιμα, χωρίς όμως αυτό να αποκλείει σημαντικές παρεμβάσεις τους στο θέμα της αντίστασης και της απελευθέρωσης της χώρας. Άλλωστε, λόγω της δραστηριότητάς τους, αρκετά τα έκλεισε η λογοκρισία των κατοχικών αρχών. Λιγότερα τα παράνομα, που λόγω του όγκου τους έκαναν δύσκολη και επικίνδυνη τη διακίνησή τους. Κάποια υποκινήθηκαν από αντιστασιακές οργανώσεις νέων, ενώ άλλα κυκλοφόρησαν από παρέες και συντροφιάς νέων. Πέρα όμως από όλα αυτά, η νεολαία με τη φλόγα του νεαρού της ηλικίας και πάλι αναδεικνύεται πρωτοπόρος στην κυκλοφορία των εντύπων και μέσα από αυτά συμβάλλει σημαντικά στη διατήρηση του πνεύματος στα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς.

Τα νεανικά περιοδικά είτε νόμιμα είτε παράνομα, είτε η κυκλοφορία τους ήταν βραχύβια είτε μακροβιότερη έδωσαν σημαντικό βήμα στους νέους για να προβάλλουν τους προβληματισμούς τους και τα όνειρά τους για το μέλλον μέσα από τα έργα τους. Με παρακαταθήκη το έργο σημαντικών πνευματικών ανθρώπων των προηγούμενων γενιών, η νεολαία αρθρώνει το δικό της λόγο και μέσα από τα νεανικά περιοδικά προβάλλει η νέα γενιά ποιητών και πεζογράφων, που κυριάρχησε στην πνευματική ζωή του τόπου μεταπολεμικά.

Είναι σίγουρο ότι περαιτέρω έρευνα και μελέτη των νεανικών περιοδικών της εποχής θα μπορούσε να δώσει περισσότερα στοιχεία για τη σχέση της λογοτεχνίας με την κοινωνία και την πολιτική. Ενδιαφέρον θα είχε και μια έρευνα και σύγκριση με αντίστοιχα νεανικά περιοδικά που κυκλοφόρησαν στις κατεχόμενες χώρες της Ευρώπης την ίδια χρονική περίοδο.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς Πηγές

- Εφημερίδα *Αντιφασίστας*
- Εφημερίδα *Επονίτης*
- Εφημερίδα *Η Φωνή των Νέων*
- Εφημερίδα *Ηπειρώτικα Νειάτα*
- Εφημερίδα *Λεύτερα Νιάτα*
- Εφημερίδα *Λευτεριά*
- Εφημερίδα *Νέα Γενιά*
- Εφημερίδα *Σουλιωτοπούλα*
- Εφημερίδα *Φωνή του Φεραίου*
- Περιοδικό *Αργώ*
- Περιοδικό *Αττική Ίρις*
- Περιοδικό *Αυγή, Νέα Αβγή*
- Περιοδικό *Η Εφημεριδούλα μας*
- Περιοδικό *Ηπειρωτικά Γράμματα*
- Περιοδικό *Κοραής*
- Περιοδικό *Λεσβιακά Γράμματα*
- Περιοδικό *Λεύτερα Νιάτα*
- Περιοδικό *Λογοτεχνικά Χρονικά*
- Περιοδικό *Μαθητικά Γράμματα*
- Περιοδικό *Μαθητικοί Ορίζοντες*
- Περιοδικό *Μέλισσα*
- Περιοδικό *Νέα Γενιά*
- Περιοδικό *Νεότης*
- Περιοδικό *Ξεκίνημα*
- Περιοδικό *Ξεκίνημα (Θεσσαλονίκης)*
- Περιοδικό *Ξεκίνημα της Νειότης*
- Περιοδικό *Ο Κύκλος μας*
- Περιοδικό *Οδυσσέας*

- Περιοδικό *Παλαμικά Γράμματα*
- Περιοδικό *Παλμός*
- Περιοδικό *Πρωτοπόροι*
- Περιοδικό *Τέχνη και Ζωή*
- Περιοδικό *Τέχνη, Φοιτητική Τέχνη*
- Περιοδικό *Φιλολογικά Χρονικά*
- Περιοδικό *Χαραυγή*

Ελληνική Βιβλιογραφία

- [Συλλογικό], *Τότε που είμουνα στην ΕΠΟΝ..., Μαρτυρίες και αφηγήσεις*, εκδ. Οδηγητής, Αθήνα Ιούλης 1985.
- Αναγνωστόπουλος, Νικόλαος, «*Παράνομος Τύπος*» 1941 – 1944. «*Συμβολή εις την Ιστορικήν έρευναν του όλου δράματος της Ελλάδος*», Αθήναι 1960.
- Ανταίος, Πέτρος, *Συμβολή στην Ιστορία της ΕΠΟΝ*, τ. ΑΙ', ΑΙΙ', Β', εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1977 – 1979.
- Αποστολοπούλου, Ναταλία, *Περήφανες και Αδούλωτες*, εκδ. Εντός, Αθήνα 1997.
- Αρσενίου, Λάζαρος, *Η Θεσσαλία στην Αντίσταση. Επικοί αγώνες του θεσσαλικού λαού με σύνθημα λευτεριά ή θάνατος*, τ. Α' - Β', Αθήνα 1966, β' εκδ. συμπληρωμένη, εκδ. Εκδοτική Ε.Π.Ε., Αθήνα 1977.
- *Αρχείο του Κεντρικού Συμβουλίου της ΕΠΟΝ – Συλλογή Αρχείων Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας – Κατάλογος και Ευρήματα*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, 35, εκδ. Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα 2005.
- Βάρναλης, Κώστας, *Φέιν βολάν της Κατοχής*, επιλογή-επιμέλεια Γιώργος Ζεβελάκης, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2007 (συλλογή χρονογραφημάτων που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα «Πρωία»).
- Βαρών – Βασάρ, Οντέτ, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1941 – 1945), Καταγραφή*, εκδ. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
- Βαρών – Βασάρ, Οντέτ, *Η ενηλικίωση μιας γενιάς*, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2009.

- Βελουδής, Γιώργος, «Η ελληνική λογοτεχνία στην Αντίσταση (1940-1944)», στο *Μονά-Ζυγά, Δέκα νεοελληνικά μελετήματα*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1992.
- Βελουδής, Γεώργιος, *Αναφορές*, εκδ. Φιλιππότης, Αθήνα 1983.
- Βελουδής, Γεώργιος, *Προτάσεις*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1981.
- Βερβενιώτη, Αναστασία, *Η Γυναίκα της Αντίστασης. Η είσοδος των γυναικών στην πολιτική*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1994.
- Γεωργιτσογιάννη, Ευαγγελία, Κιτσαρά, Αλεξάνδρα, Μαυρογεώργη, Νικολίνα, «Ένα σημαντικό για την Εθνική Αντίσταση παράνομο τυπογραφείο στην Καλλιθέα (1942 – 1944)», *Περιοδικό Υφέν*, τεύχος 1/9, τ. Δ΄, Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 7 – 11.
- Γλέζος Μανώλης, *Εθνική Αντίσταση*, τ. Α΄- Β΄, εκδ. Στοχαστής, σειρά Βασική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006.
- Δημητρόπουλος, Δημήτρης – Ολυμπίτου, Ευδοκία, *Αρχείο του Κεντρικού Συμβούλιου της ΕΠΟΝ, Συλλογή Αρχείων Σύγχρονης Ιστορίας, Κατάλογοι και Ευρετήρια*, εκδ. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα 2000.
- *ΕΑΜ – Ανατολικές Συνοικίες Αθήνας (1941 – 1945)*, Ανατύπωση μπουρνούρας με πρωτοβουλία του Δήμου Καισαριανής και του Παραρτήματος Εθνικής Αντίστασης Καισαριανής (ΠΕΑΕΑ) και ΠΣΑΕΑ, ΠΟΑΕΑ, εκδ. Θεμιστοκλής Φασούλας, Αθήνα 1991.
- Ελεφάντης, Γ. Άγγελος, *Η επαγγελία της αδύνατης επανάστασης, Κ.Κ.Ε. και αστισμός στον μεσοπόλεμο*, Ιστορική Βιβλιοθήκη, εκδ. Θεμέλιο, Β΄ έκδοση, Αθήνα 1979.
- Ζαούσης, Αλέξανδρος, *Οι δύο όχθες, 1931 -1945. Μια προσπάθεια για εθνική συμφιλίωση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1987.
- Ζορμπαλάς, Σταύρος, *ΕΠΟΝ. Τραγουδούσαν και πολεμούσαν για τη λευτεριά*, εκδ. Δελφίνι, Αθήνα 1993.
- Ήγκλετον, Τέρι, *Εισαγωγή στη Θεωρία της Λογοτεχνίας*, μτφρ. Μιχάλης Μαυρωνάς, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1989.
- Θανοπούλου, Μαρία, *Η προφορική μνήμη του πολέμου*, εκδ. Εθνικό Κέντρο Ερευνών, Αθήνα 2000.
- Θεοφάνους, Κώστας, *Η Εθνική Αντίσταση στον Πειραιά 1941 – 1944*, εκδ. Μυτιληναίος, Αθήνα 1985.

- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000.
- Καϊτατζή, Δέσποινα, «Ένα Ελληνικό Τυπογραφείο με μεγάλη ιστορία», *Περιοδικό Υφέν*, τεύχος 8/14, τ. Η΄, Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 29 – 33.
- Καρπόζηλου, Μάρθα, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1836 – 1914). Καταγραφή*, εκδ. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.
- Καρρά, Μαρία, *Επονίτισα στους δρόμους της Αθήνας*, εκδ. Δωρικός, Αθήνα 1982.
- Καστρινάκη Αγγέλα, *Η λογοτεχνία στην ταραγμένη δεκαετία 1940 – 1950*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2005.
- *Κατοχή – Αντίσταση 1941 – 1944*, επιμέλεια Χάγκεν Φλάϊσερ, εκδ. Ιστορία «Τα Νέα», Αθήνα 2010.
- «*Κείμενα της Εθνικής Αντίστασης*», εκδ. Σύγχρονη Εποχή, τόμος Α΄, ΕΠΟΝ, Αθήνα 1981.
- *Κομματικός Επαναστατικός Τύπος*, έκδ. Οδηγητής, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2010.
- Μαζάουερ, Μάρκ, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η εμπειρία της Κατοχής 1941 – 1945*, μτφρ. Κουρεμένος Κώστας, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994.
- Μαχαίρας, Ευάγγελος, *Η Τέχνη στην Αντίσταση*, 2^η έκδοση, εκδ. Προσκήνιο, Αθήνα 2008.
- Μήτσου Φύλλης, *Διηγήματα της εφηβείας και του πολέμου*, Εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1977.
- Μπουφέα, Κ. Αλεξάνδρα, *Τα Λογοτεχνικά Περιοδικά της Κατοχής*, εκδ. Σοκόλης, Αθήνα 2006.
- Μπριλλάκης, Αντώνης, «ΕΠΟΝ Κρήτης: Μια παράλληλη ιστορία», *περιοδικό Αντί*, τχ. 13, Αθήνα 1974, σελ. 28 – 30.
- Πανσέληνος, Ασημάκης, *Φύλλα Ημερολογίου 1941 – 1943*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1992.
- Παππά Έλλη, *Σελίδες από τον Τύπο της Αντίστασης*, εκδ. Φιλιππότης, Αθήνα 1985.
- *Περιοδικό Ιστορικών Αρχείων Εθνικής Αντιστάσεως*, εκδ. Κομνηνός Πυρομάγλου, τομ. Α΄ (Απρίλιος 1958 – Μάρτιος 1960), τομ. Β΄ (Απρίλιος 1960 – Μάρτιος 1962).

- Περιοδικό *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, τεύχος 2, 1943.
- Περιοδικό *Νέα Εστία*, *Αφιέρωμα στον Παλαμά*, Βιβλιοπωλείο της Έστιας, Ι.Δ. Κολλάρου και Σία, Α.Ε., Αθήνα Χριστούγεννα 1943.
- Περιοδικό *Νέα Εστία*, *Αφιέρωμα στον Παπαδιαμάντη*, Βιβλιοπωλείον της Έστιας, Ι.Δ. Κολλάρου και Σία, Α.Ε., Αθήνα Χριστούγεννα 1941.
- Πλάκας, Δημήτριος, «Ο Κώστας Βάρναλης συνεργάτης και χρονογράφος της «Πρωίας», στο *Λογοτεχνικός Περίπλους*, Έκδοση Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης, Ηράκλειο 1991.
- Πολίτης, Λίνος, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Ε' Έκδοση, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1989.
- *Ριζοσπάστης – Περίοδος 1941 – 1945*, εκδ. Ριζοσπάστης – Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2003.
- Σβορώνος, Νικόλαος, *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας*, εκδ. Θεμέλιο, Δ' έκδοση, Αθήνα 1999.
- Τρικαλινός, Γιώργης, *Δρόμος μακρύς και δύσκολος*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1981.
- Τσιγκνάκης, Γ. Κώστας, *Ελληνικός Νεανικός Τύπος (1915 – 1936). Καταγραφή*, εκδ. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα 1987.

Ξένη Βιβλιογραφία

- Allen, Barbara, *From memory to history: using oral sources in local historical research*, American Association for State and History, Νάσβιλ 1981.
- Fleischer, Hagen, “The Past Beneath the Present. The Resurgence of World War II public History After the Collapse of Communism: A Stroll Through the International Press”, *Historien*, τχ. 4 (2003 – 2004), σελ. 45 – 130.
- Hart, Janet, *New voices in the Nation. Women and the Greek Resistance, 1941 – 1946*, Cornell University Press, Νέα Υόρκη 1996.
- Hondros, J., *Occupation and Resistance: The Greek agony 1941 – 44*, Pella Publishing, Νέα Υόρκη 1983.

- Plummer, Ken, *Documents of life: An introduction to the problems and literature of a humanistic method*, George Allen and Unwin, Λονδίνο 1983.
- Woodhouse, Christopher Montague, *The Story of Modern Greece*, Faber and Faber, Λονδίνο 1976.
- Woodhouse, Christopher Montague, *The Struggle for Greece, 1941 – 1949*, Beekman/Esanu Publishers, Νέα Υόρκη 1976.

Ιστοσελίδες

- www.askiweb.gr - Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας
- www.ekxf.gr - Επιμορφωτικό Κέντρο – Βιβλιοθήκη-Αρχείο – Χαρίλαος Φλωράκης
- www.ert-archives.gr - Ψηφιακό Αρχείο ΕΡΤ
- www.iaen.gr - Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών: ΙΑΕΝ – Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας

Παραρτήματα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

MARTYRIΕΣ

1. Καϊτατζής Λεωνίδας – Τυπογράφος (Συνέντευξη που παραχωρήθηκε για τις ανάγκες της διπλωματικής εργασίας την 1/12/2010)

Προς το τέλος της Κατοχής, το 1944, είχα ανακατευτεί με την Αντίσταση. Όμως επειδή ήμουν τυπογράφος, και ήταν μεγάλες οι ανάγκες σ' αυτόν το χώρο έπρεπε να προσέχω ιδιαίτερα και να μη δίνω στόχο, να μην είμαι ανακατεμένος με τίποτα. Όλοι είμαστε παράνομοι τότε και δεν ξέραμε ο ένας τον άλλο. Αν έπιαναν έναν τυπογράφο, και μπορούσαν να τον πιάσουν για οτιδήποτε, υπήρχε περίπτωση να ανοίξει το στόμα του και να μιλήσει....

...Στο μαγαζί είχαμε έναν εργάτη παλιότερα, αρχιεργάτη μάλιστα, που με τον πόλεμο έφυγε και πήγε στο χωριό του. Στην Κατοχή, τον στείλανε εδώ πέρα να βρει εμένανε να του συστήσω κάποιον άλλο που να ήταν στην Αντίσταση. Έπρεπε να έχουμε εμπιστοσύνη ο ένας στον άλλο....

...Στο τυπογραφείο μου βγάζαμε την εφημερίδα *Καθημερινή*, δισέλιδη τις καθημερινές και 4σέλιδη κάθε Κυριακή, είχαμε περίσσειμα χαρτί, που το χρησιμοποιούσαμε για τα παράνομα έντυπα.

...Οι Γερμανοί αλλοίωναν τυπογραφικά στοιχεία για να ελέγχουν και να γνωρίζουν σε ποιο τυπογραφείο εκδόθηκε κάθε έντυπο.

.... Προς το τέλος της Αντίστασης ο τύπος κυκλοφορούσε σχεδόν ελεύθερα, επειδή αρκετές περιοχές είχαν ελευθερωθεί από τους αντάρτες. Εκεί βγαίνανε με το χωνί, φωνάζανε ανακοινώσεις διάφορες, και παράλληλα πουλούσαν εφημερίδες, το *Ριζοσπάστη*, την *Ελεύθερη Ελλάδα* και άλλες.

.... Θυμάμαι τους πρώτους μήνες της Γερμανικής Κατοχής, ένα πρωί προπαραμονή της 28^{ης} Οκτωβρίου του 1941, ήρθαν στο τυπογραφείο μου τρία άγνωστα σε μένα άτομα και μου ζήτησαν να τους τυπώσω προκηρύξεις. Στη μία πλευρά είχε ένα μεγάλο V και από κάτω έγραφε RAF, και στην πίσω πλευρά έγραφε 28 Οκτώβρη και από κάτω OXI. Τις τύπωσα με τον ποδοκίνητο πολύγραφο, ενώ και

οι τρεις μαζί με την αδελφή μου κρατούσαν τσίλιες. Τα κρύψανε στις τσέπες και στον κόρφο τους και φύγανε. Σκορπίστηκαν τα ξημερώματα τις 28^{ης} Οκτωβρίου στο Σύνταγμα, τάχα ότι είχαν περάσει αγγλέζικα αεροπλάνα και τα είχαν ρίξει.....

MARTYRIΕΣ – Ο ΠΑΡΑΝΟΜΟΣ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ (Ντοκυμανταίρ από το Ψηφιακό Αρχείο της ΕΡΤ – Απομαγνητοφώνηση)

2. Καραντινός Νίκος (Αρχισυντάκτης περιοδικού *Νέα Γενιά*)

Ο τυπογράφος κλεινότανε μέσα. Δεν είχε επαφές με το γύρω περιβάλλον. Έπρεπε να γίνει κοσμοκαλόγερος, να είναι αποκλεισμένος από τις επαφές και να μη δώσει λαβή να υποψιαστεί κανείς ότι το σπίτι αυτό φιλοξενεί παράνομο μηχανισμό. Δεν είχε επαφές με τους άλλους οργανωμένους ανθρώπους και κρατούσε μία επαφή μόνο με τα κεντρικά ανώτατα στελέχη της οργάνωσης.

Σ’ αυτή την εξιστόρηση ας προσθέσω σήμερα μιλώντας εδώ μαζί σας, την ιστορία του παράνομου τυπογραφείου της ΕΠΟΝ που είχαμε στην οδό Λιακαταίων 54 στο Γκύζη. Δεν ξέρω αν είναι πολυκατοικία σήμερα. Τότε ήταν ένα σπιτάκι. Νοικοκύρης ήταν ο απόστρατος αξιωματικός από τη Λέσβο, ο Μπαρμπα-Αντώνης, ο Κόντες. Είχε βιβλιοπωλείο στην οδό Ιπποκράτους 29 νομίζω, και ο αξέχαστος αυτός άνθρωπος πεθαμένος σήμερα, μας είχε δώσει το μαγαζί να έχουμε παράνομα πολύγραφο. Κάποια στιγμή χρειάστηκε να έχουμε τυπογραφείο και είχα κάποια δειλία να ζητήσω από τον άνθρωπο αυτό κάτι παραπάνω, να του πω ότι μες στο σπίτι του, κάτω στο υπόγειο είχε κήπο, μπορούσαμε να σκάψουμε, θα στήναμε τυπογραφείο για την ΕΠΟΝ. Με πολλές δυσκολίες, κάποια στιγμή, το αποτόλμησα και το ζήτησα. Και θα θυμάμαι, ότι ο άνθρωπος αυτός, ο Μπαρμπα-Αντώνης μου λέει “Μα συζητάς να σου δώσω το σπίτι. Εγώ έχω δώσει στην οργάνωση και στον αγώνα και στην απελευθέρωση το παιδί μου”. Σκοτώθηκε στα Δεκεμβριανά το παιδί, ένα δεκαοχτάχρονο παλικάρι “και δε θα δώσω το σπίτι”. Μας έδωσε το σπίτι και στήσαμε ολόκληρο τυπογραφείο όπου βγάζαμε τη *Νέα Γενιά* κι άλλα έντυπα της ΕΠΟΝ στην οδό Λιακαταίων 54 στο Γκύζη.

...Μερικές έκλεισαν αλλά οι περισσότερες πέρασαν στα χέρια της λογοκρισίας και των Γερμανών. Είναι λοιπόν ο ελεγχόμενος τύπος. Ελληνικές εφημερίδες, αλλά γερμανικά τα υλικά και τα μηνύματα. Λοιπόν, δίπλα από αυτές, σκοτάδι, κάτω στα υπόγεια, ανδρώθηκε και βγήκε ο τύπος ο παράνομος της αντίστασης, ο οποίος έβγαλε εκατοντάδες εφημερίδες, εκατοντάδες έντυπα, ακόμα και περιοδικά και μονόφυλλα. Αυτά ήταν τα πρώτα ξεκινήματα. Αλλά ο τύπος πήρε μια πολύ μεγάλη διάσταση και σε αυτή τη διάσταση οι μνήμες, που έχω σήμερα, είναι ότι αυτός που έπιανε επαφή με τον παράνομο τύπο, είτε ήταν δημοσιογράφος, γιατί οι παράγοντες του παράνομου τύπου ήταν πρώτα-πρώτα ο τυπογράφος, αυτός ο ήρωας που είναι κάτω από τη γη, γιατί τυπογραφείο στην Κατοχή δεν είναι τυπογραφείο νόμιμο, είναι τυπογραφείο που δεν πρέπει να το βλέπει αχτίδα ήλιου και να μην το ακούει το αυτί προσώπου. Είναι το τυπογραφείο σαν αυτό που αποκαλύφθηκε τελευταία στην Καλλιθέα, η κατακόμβη στην Καλλιθέα, στην οδό Σκρά. Τέτοια δούλεψαν δεκάδες τυπογραφεία. Λοιπόν είναι ο τυπογράφος, είναι ο δημοσιογράφος, είναι επίσης αυτοί που κουβαλάνε τα χαρτιά, αλλά υπάρχει και ένας αφανής ήρωας, ο οποίος δεν υπολογίζεται, είναι αυτός που μοίραζε την εφημερίδα και έπρεπε να την πάει απ' την μια άκρη στην Αθήνα. Αυτός ο διανομέας ήταν ο λεοντόκαρδος άνθρωπος, ο οποίος αψηφούσε το θάνατο, κουβαλούσε μαζί του το θάνατο και γύριζε την Αθήνα για να πάει από την Νέα Ιωνία έως το Φάληρο την εφημερίδα που έβγαине στο παράνομο τυπογραφείο.

Ήταν μια βαθύτατη ανάγκη που ώθησε και έδωσε φωτιά να βγούνε αυτές οι εφημερίδες οι παράνομες. Ήταν η ανάγκη να αντισταθεί ο κόσμος, ήταν η ανάγκη να μην περάσουν τα συνθήματα των Γερμανών, γιατί μην ξεχνάς ότι το 1941 μετά το Αλβανικό Μέτωπο και μετά τη μάχη των οχυρών και την εποποιία της Κρήτης, έπρεπε ο κόσμος, οι Έλληνες, εμείς που 'μαστε νέοι τότε, γιατί είμαστε 25χρονοι να σταθούμε με το κεφάλι μέσα σ' αυτή την τραγωδία που μας καταπίεζε, και να κοιτάξουμε κατάματα τα συμμαχικό αγώνα σ' όλη την αλήθεια και τον ελληνικό αγώνα. Εκείνη την εποχή ακριβώς, θέλω να σου πω ότι τα συνθήματα που έπεφταν και τα σέρβιραν οι εφημερίδες που ήταν στα χέρια των Γερμανών ήταν "Καθίστε ήσυχοι", "Δε μπορείτε να τα βάλετε με τους Γερμανούς", "Είναι θεριά", "Τι αγώνα θα κάνετε" και όταν εμείς χαρήκαμε με όλη μας την ψυχή τη σημαία που κατέβαζε ο Γλέζος από την Ακρόπολη και σου μιλάω για το Μάη του '41. Ήταν η πρώτη πράξη

που διαβάζαμε στα πρώτα γραφομηχανημένα έντυπα που κυκλοφορούσαν στην Αθήνα, γιατί ήταν τα πρώτα έντυπα τα οποία κυκλοφόρησαν.

Εγώ δούλεψα τότε σε αυτή τη περίοδο, από το '42 στο νεολαιίστικο αντιστασιακό τύπο. Εκεί δούλεψα όλα τα χρόνια, σε μία σειρά έντυπα, σε μία σειρά δελτία, στη *Νέα Γενιά* στη *Ράδιο-ΕΠΟΝ*, στα *Νιάτα* και σε άλλα τα οποία έβγαιναν κάτω από συνθήκες βαρύτατης παρανομίας.

Η Κατοχή ήταν κατοχή όλων των ελληνικών λαών. Στα Ιόνια Νησιά, που είχαμε Ιταλούς βγήκαν θαυμάσιες εφημερίδες, οι οποίες πολεμούσαν κάθε μέρα σε όλα τα ζητήματα τους Ιταλούς. Στην Κρήτη, στον Βόλο με τη μοναδική πραγματικά συμμετοχή των Θεσσαλών, γιατί μην ξεχνά ότι η Θεσσαλία είχε ανεβασμένη, πολύ ανεβασμένη δημοσιογραφία και μία παράδοση και γινήκανε και δασκάλοι στον αντιστασιακό τύπο πολλοί από τους παλιούς μας, αγαπητούς και αξέχαστους συναδέλφους που δούλεψανε. Ήταν θυμίζω τον Τσουπαρόπουλο, θυμίζω τον Καραγιώργη, θυμίζω τον Ορφανίδη και μία σειρά εξέχοντες συναδέλφους που δούλεψανε στον παράνομο τύπο. Δεν ήταν μόνο ο Κώστας ο Βιδάλης, φυσικά, ο οποίος είναι μία κριτική φυσιολογία, που πέρασε απ' την Αθήνα-θα πρέπει να έχεις ακουστά-, έστησε τυπογραφεία αλλά ο ίδιος ο Κώστας ο Βιδάλης έστειλε τυπογραφεία στις πόλεις και στα βουνά. Επομένως υπάρχει μία εντυπωσιακή συμμετοχή και του παράνομου τύπου στις άλλες πόλεις της Ελλάδας.

Ήρθαν οι Γάλλοι αντιστασιακοί το '44 τον Οκτώβρη. Τους φιλοξένησε ο Καραγιώργης στον Ριζοσπάστη, και όταν είδανε σε κάποια έκθεση, πρόχειρη, που έγινε τότε, τι φύλλα βγήκανε στην Αθήνα στη διάρκεια της Κατοχής ρωτήσανε οι άνθρωποι “Αυτά βγήκανε νόμιμα ή παράνομα;”. Ήταν τόσα πολλά, τόσο όμορφα αισθητικά, που δεν πίστευαν ότι αυτή η τυπογραφική δουλειά θα ήταν μία δουλειά που θα είχε γίνει κάτω από παράνομες, βαρύτατα παράνομες συνθήκες. Μην ξεχνάς ότι για τον τύπο της αντίστασης, πολύτιμη βοήθεια ήταν οι καλλιτέχνες. Και τι δεν έδωσε ο Τάσος. Πως δε βοήθησε ο Τάσος, πως δε βοήθησε ο Κοντόπουλος, η Βάσω η Κατράκη, ο Μέμος ο Μακρής που ήταν επικεφαλής των συνεργείων του ΕΑΜ. Δεκάδες καλλιτέχνες, νέα παιδιά της Σχολής Καλών Τεχνών, ήταν οι συνεργάτες, οι καλλιτεχνικοί, που μας βοηθούσαν σε μακέτες, σε σκίτσα, σε τέτοια πράγματα να έχουμε μια ωραία εμφάνιση του τύπου. Μαζί με αυτούς, είχαμε και τους λογοτέχνες. Έχεις υπ' όψιν σου ότι είχαμε συνεργάτες λογοτέχνες. Η Σοφία η

Παπαδάκη, η Έλλη Αλεξίου, ο Αυγέρης, ο Βάρναλης, ο Φραγκιάς ο Ανδρέας, ήταν συνεργάτες της *Νέας Γενιάς*. Όλοι αυτοί βοηθάγανε και δίνανε... Ο Καλαντζής ο Κώστας απ' την Καισαριανή, Δίνανε υλικά λογοτεχνικά για να τροφοδοτήσουμε τον τύπο, ο οποίος κάποια στιγμή πήρε τη μορφή εφημερίδας παράνομης. Η εφημερίδα με τις δύο σελιδούλες ήταν ολόκληρη εφημερίδα. Άρθρα, σχόλια, πεζογράφημα. Δεν ήταν εφημερίδες με δεκαπέντε σελίδες, αλλά σε αυτά τα δύο σελιδάκια ή τα τρία σελιδάκια ήταν το μαχητικό μήνυμα που έλεγε “πολέμησε, πρέπει να λευτερωθούμε, πρέπει να ζήσουμε, πρέπει να δημιουργήσουμε την καινούργια Ελλάδα”. Είχε αυτό το μήνυμα η δημοσιογραφία της αντίστασης.

Η δημοσιογραφία της αντίστασης και κυρίως οι νέοι συνάδελφοι, μιλάμε για τους νέους συναδέλφους, τροφοδότησαν τις συντάξεις των εφημερίδων, βγήκανε άξιοι δημοσιογράφοι, και μία αποτίμηση σημερινή είναι ότι ακόμα σήμερα, αυτό το αίμα της αντίστασης, το αίμα δηλαδή το δημοσιογραφικό, το πλούσιο και το έμπειρο τροφοδοτεί τα επιτελεία των εφημερίδων. Μερικοί από αυτούς είναι διευθυντές συντάξεων, επιτελικά στελέχη, είναι άνθρωποι οι οποίοι βάλαν τη σφραγίδα τους στη μεταπολεμική δημοσιογραφία. Μην ξεχνάς ότι μπήκαν και γυναίκες. Η αντίσταση έφερε και τη γυναίκα στη δημοσιογραφία. Έχουμε δημοσιογραφίνες άξιες, πανάξιες, που μπήκαν μέσα από την αντίσταση. Η Διδώ η Σωτηρίου ήταν δημοσιογραφίνα. Μπορεί σήμερα να είναι συγγραφέας, αλλά θα πρέπει να θυμόμαστε ότι ήταν η γυναίκα μαζί με άλλες που ήταν στη σύνταξη. Επομένως η μεταπολεμική δημοσιογραφία τροφοδοτήθηκε, τροφοδοτείται, όχι μόνο προσωπικά για 'μένανε, τροφοδοτήθηκε και με μηνύματα. Ο δημοσιογράφος της Αντίστασης, εγώ πιστεύω, ότι φέρνει κι ένα μήνυμα. Ένα μήνυμα αντίστασης στην πένα του και ένα μήνυμα που υπηρετεί αυτό που υπηρέτησαν στην Αντίσταση: Το δίκιο του κόσμου, τη λευτεριά και την ανεξαρτησία της χώρας μας αγαπητέ συνάδελφε. Αυτό πιστεύω ότι είναι το πιο όμορφο πράγμα που πήραμε εμείς οι δημοσιογράφοι μέσα από την Αντίσταση. Την ανθρωπιά, την καλοσύνη και το μήνυμα της καλύτερης ζωής.

3. Καρρέρ Αλέκος (Δημοσιογράφος)

Η συμβολή του ήταν αποφασιστική διότι, όπως ξέρετε, ο τύπος, δεν είναι..., απλώς επληροφορούσε για τα γεγονότα τα οποία συνέβαιναν εκείνη την εποχή, αλλά συνέβαλε και ο ίδιος αποφασιστικά στο ξεσήκωμα, ας πούμε, και στην ευαισθητοποίηση του λαού και εις το ξεσήκωμα του, ώστε να αντισταθεί αποφασιστικά και αποτελεσματικά εις τους κατακτητές τους Γερμανούς, τους Ιταλούς και τους Βούλγαρους απάνω στη Μακεδονία.

Όταν έφυγα από την Αθήνα, λόγω του ότι είχα εκτεθεί φοβερά και πήγα εις την Ρούμελη, όπου έμεινα ενάμιση χρόνο, εξέδιδα εκεί την εφημερίδα *Ρούμελη*, η οποία ήταν όργανο του ΕΑΜ της Στερεά Ελλάδας. Αυτή την εφημερίδα την εξέδιδα έως την Απελευθέρωση, όπου εγύρισα και εγώ πίσω. Η εφημερίδα η *Ρούμελη* εξεδίδετο στο Μικρό Χωριό, το οποίο είναι γνωστό για τη μάχη του Μικρού Χωριού, που έγινε εκεί, και σχεδόν μέχρι την Απελευθέρωση εξεδίδετο εκεί.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για τη συμβολή του τύπου της αντίστασης είναι η βράβευση της *Ελεύθερης Ελλάδας* σε μία έκθεση που έγινε κατά τη διάρκεια της κατοχής, το 1943 δηλαδή, εις το Λονδίνο. Όπου η *Ελεύθερη Ελλάδα* βραβεύτηκε σαν ένα υποδειγματικό φύλλο, σα μια υποδειγματική εφημερίδα της Εθνικής Αντίστασης και αυτό είναι χαρακτηριστικό, του πόσο, ας πούμε, βοηθούσε ο παράνομος τύπος εις την Απελευθέρωσιν της χώρας, την οργάνωση όλου του αγώνα, για την απελευθέρωση της Ελλάδας.

Ήταν μια τρομερά επικίνδυνη δουλειά, διότι σιγά-σιγά όταν άρχισαν και κυκλοφορούσαν και οι εφημερίδες και τα έντυπα κι οι προκηρύξεις, εστένευε ο κλοιός γύρω από τις οργανώσεις αυτές και φυσικά όποιος πιανότανε οδηγούνταν στη Μέρλιν ή σ' άλλα κάτεργα και εις το εκτελεστικό απόσπασμα. Δεν υπήρχε έλεος, γιατί καταλάβαιναν οι κατακτητές πόση σημασία είχε το έντυπο εις τον αγώνα. Και πραγματικά είχε τεράστια σημασία.

Κοιτάζτε οι δημοσιογράφοι ήταν η μειοψηφία. Οι επαγγελματίες δημοσιογράφοι εκείνη την εποχή αποτελούσαν τη μειοψηφία. Ήταν ο Βιδάλης και άλλοι γνωστοί, ας πούμε, δημοσιογράφοι, αλλά η πλειοψηφία ήταν νέοι άνθρωποι,

νέα παιδιά, οι οποίοι προσέφεραν εθελοντικά, ας πούμε, και εις το τυπογραφείο, εις την εκτύπωση δηλαδή, και εις την διακίνηση του υλικού.

4. Πατρίκιος Παναγιώτης (Δημοσιογράφος)

Τα τυπογραφεία δεν ήταν ταχυπαιστήρια. Οι εφημεριδούλες είναι γνωστό ότι ήταν όπως θα το δείτε στις εικόνες που παρουσιάζονται. Τα τυπογραφεία λοιπόν έπρεπε να βγάλουν αυτά τα φύλλα σε επίπεδα πιστήρια, μικρά πιστήρια, τα οποία δεν μπορούσαν να έχουν απόδοση πολλών φύλλων. Γι' αυτό πολλές εφημερίδες τυπώνονταν σε μια σελίδα, κι όχι μόνον. Έχουμε εμείς στο αρχείο μας εφημερίδες που λένε “Εκδόσεις Αθήναι”, “Εκδόσεις Πειραιά”, ή “Εκδοση Βουνού”. Επήγαινε το φύλλο απάνω και ανατυπωνόταν απάνω για τους αντάρτες, για τους κατοίκους των ελεύθερων περιοχών της Ελλάδας. Ήταν ολόκληρος μηχανισμός, τεράστιος μηχανισμός.... Και μιλάω για τις εφημερίδες όλων των αποχρώσεων.

Ο αριθμός τίτλων των εφημερίδων που έβγαινε στη διάρκεια της κατοχής, την τριετία δηλαδή από το '42 μέχρι το '44 τον Οκτώβρη, ανέρχεται σε 300 φύλλα και πάνω, 300 τίτλους και πάνω, όχι φύλλα. Καταλαβαίνετε λοιπόν ήταν η έκφραση του συνόλου του ελληνικού λαού μέσα, η φωνή του, η ψυχή του, οι ελπίδες του ήταν μέσα σ' αυτές τις εφημερίδες και βέβαια ήταν ανάρπαστες όταν έβγαιναν με το λίγο χαρτί που μπορούσαν να διακινήσουν, γιατί κι αυτό ήταν λαθραίο, ερχόταν με χίλια βάσανα, έφτανε στα παράνομα τυπογραφεία με τους κινδύνους τους μεγάλους που είχανε δεν έβγαινε σε μεγάλους αριθμούς. Ήταν περιορισμένος και ο αριθμός των φύλλων κι έτσι επήγαινε από αναγνώστη σε αναγνώστη. Δηλαδή ένα φύλλο μπορεί να είχε 50, 100, 200 αναγνώστες. Κυκλοφορούσαν από γειτονιά σε γειτονιά. Δεν μπορούσαν να κυκλοφορήσουν όπως σήμερα η εφημερίδα, πας στο περίπτερο την αγοράζεις. Και βέβαια είχαμε τους μέγιστους κινδύνους. Όχι μόνον εκείνοι που ετύπωναν την εφημερίδα. Μπορώ να σας πω αυτοί είχαν τους λιγότερους κινδύνους. Εκείνοι μόνον “καρφωτοί” μπορούσαν να πάνε, αν θέλουμε να το πούμε. Εκείνοι που είχαν τους μεγαλύτερους κινδύνους ήταν οι διακινητές ή οι κάτοχοι των φύλλων. Όταν γινόντουσαν τα περίφημα μπλόκα της Αθήνας και πιάναν ολόκληρες γειτονιές για να τις στείλουν στη Γερμανία να εργαστούν αναγκαστικά, ξέρω γω, στα εργοστάσια τους, όταν κατέρρεε η χιτλερική Γερμανία, έτσι, και βρίσκαν ένα φύλλο, καταλαβαίνετε το μαρτύριο που υπέφεραν για να υποδείξουν, για να φτάσουν κλπ.

Κάθε εφημερίδα, κάθε αναγνώστης ήταν ένα βιολί εναντίον του εχθρού. Είναι φλογερά καμίνια φωνής κι ελπίδας.

Οι κίνδυνοι που υπήρχαν ήταν, μπορώ να πώ, πολλοί περισσότεροι στους διανομείς, κυρίως στους κεντρικούς διανομείς, οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι από μακρινές συνοικίες να μεταφέρουν με καροτσάκια, βάζοντας, και βρίσκοντας νεοελληνικές εφευρέσεις, να τα σκεπάζουν με ξύλα, ότι έρχονται από το βουνό, να βάζουνε λαχανίδες, να βάζουνε χώμα, ξέρω γώ, και να έχουν από κάτω κρυμμένο... Υπάρχει περίπτωση, κι είναι γνωστή, που έγινε μπλόκο εις την περιοχήν του Σταδίου και μέσα στο μπλόκο εμπήκανε τρία καροτσάκια, τα οποία μετέφεραν... Πώς διέφυγε η εφημερίδα αυτή; Διέφυγε μ'έναν τρόπο πραγματικά ηρωικό. Ήταν μία κυρία, δυστυχώς δεν ξέρω τ'όνομα της, δε θυμάμαι τουλάχιστον τ'όνομα της, μία κυρία η οποία προσεφέρθη ενώ είχε με το καροτσάκι το παιδάκι της, προσεφέρθη να βάλει δύο τσουβαλάκια, όταν λέμε τσουβάλια, δεν ήταν τσουβάλια τα μεγάλα τουλάχιστον, ήταν μικροδέματα δηλαδή, δύο δέματα κάτω και από πάνω να εναποθέσει το παιδί της. Και πέρασε απαρατήρητη και βγήκε έξω και τα παραλάβανε πέρα από τον Εθνικό Κήπο. Λοιπόν είχανε άμεσους κινδύνους οι διανομείς και οι αναγνώστες. Αλίμονο αν σε έβρισκαν με μια εφημερίδα. Ήταν βασανιστικό το τέλος μέσα στα κρατητήρια της Μέρλιν, όπου γινόταν όλα τα βασανιστήρια και για να μαρτυρήσεις, να πεις.... Καλύτερος ο θάνατος. Λοιπόν γι'αυτό αυτές οι εφημερίδες πρέπει ιδιαίτερα να τις σεβόμαστε και για κάθε βιβλιοθήκη νομίζω ότι είναι ένας μεγάλος θησαυρός, όχι μικρός. Αυτά τα μικρά φυλλαράκια που έβγαιναν την εποχή εκείνη, με τόσα βάσανα, με τόσα δάκρυα και με τόσο αίμα.

5. Πετιμεζάς Ηρακλής (Δημοσιογράφος – Πρώην Υπουργός)

Βγήκαν και πολλές εφημερίδες και εις το βουνό. Στο σύνολο εγώ έχω απαριθμήσει καμιά 200αριά έντυπα. 200 περίπου έντυπα αντιστασιακά έχουν εκδοθεί που είναι ένας πολύ μεγάλος αριθμός, κι ο οποίος δείχνει και την ανάγκη που είχε ο Έλλην να πάρει πολιτική θέση, διότι είχε προηγηθεί η δικτατορία, η οποία είχε καταπνίξει αυτές τις ελευθερίες. Και φυσικά ένα μέρος της ύλης αυτού του τύπου ήταν αφιερωμένο στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδος. Θέλω να πω ήταν αντιστασιακός φυσικά ο Τύπος, αλλά και ένα μέρος της ύλης του ετοίμαζε,

προετοίμαζε το κοινόν για την Απελευθέρωση. Είναι πολύ φυσικό να έπαιρνε μια πολιτική θέση ο ένας την τάδε, ο άλλος την άλλη κλπ.

Έβγαλα ένα έντυπο στη Γερμανική γλώσσα την οποία ήξερε πολύ καλά η γυναίκα μου – την ήξερα και εγώ ολίγον – και εκεί εβάζαμε, λεγόταν *Deutsche Narchrichten*. Και εκεί εβάζαμε τις ειδήσεις που επαίρναμε από τους ραδιοφωνικούς σταθμούς, τους συμμαχικούς. Ήταν ένα μικρό έντυπο αυτό, το οποίον διεσκορπίζετο με τέχνην κοντά στις Γερμανικές επισταθμίες. 2-3 φυλλαράκια κάτω στο πεζοδρόμιο, πάνω σ' ένα τραπέζι, σ' έναν πάγκο κλπ. *Deutsche Narchrichten* σημαίνει *Γερμανικά ειδήσεις*. Και στο λέω οι ειδήσεις ήταν τα τελευταία ανακοινωθέντα από τους ραδιοφωνικούς σταθμούς που ακούγαμε τότε. Δεν ήταν μόνο το Λονδίνο. Επαίρναμε πολλούς. Είχαμε υπηρεσία που έπαιρνε πολλούς σταθμούς συμμαχικούς και ουδέτερους και είχαμε και κάποιες επαφές με ουδέτερες πρεσβείες εδώ, οι οποίες είχαν πληροφορίες.

Εβρέθηκα το Νοέμβριο του '42 με το ανακοινωθέν για την ανατίναξη του Γοργοποτάμου και με την εντολή να κοινοποιήσω την είδηση στην Αθήνα, στην κατεχόμενη Αθήνα, η οποία ήταν και γεμάτη τότε από τις επικηρύξεις των Ιταλών κλπ. Λοιπόν, έβγαλα τον *Ελληνικόν Αγώνα*. Ένα μικρό φυλλάδιο, το πρωτότυπο του οποίου ευρίσκεται κατατεθειμένο εις την Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθήνας. Ο *Ελληνικός Αγών* εβγήκε για να δημοσιεύσει την είδηση του Γοργοποτάμου και επί 10-15 ημέρες ήταν και η μόνη αντιστασιακή εφημερίδα, η οποία είχε δώσει αυτή την είδηση. Δεν ξέρω για ποιους λόγους οι άλλες καθυστέρησαν να τη δημοσιεύσουν.

Σημείωσεν και μία εξαιρετική επιτυχία σαν εφημερίδα, διότι το Φεβρουάριο του '44 δημοσιεύουμε από ξένο σταθμό, δυστυχώς δεν έχω εξακριβώσει από ποιο σταθμό είχαμε πάρει την είδηση, το έχει βάλει σε μεγάλο η *Ακρόπολις*, τώρα προ ολίγων ετών, την είδηση ότι εις την Τεχεράνην, η Ελλάς περιέρχεται εις την ζώνη επιρροής της Αγγλίας και ότι συμφωνείται αυτό εις την Τεχεράνην. Κανείς δεν επρόσεξε τότε αυτήν την είδησιν, κι ούτε εγώ. Και ποιος το είχε γράψει. Ένας γερουσιαστής Johnson, καμία σχέση με τον Johnson, τον πρόεδρο απ' το Κάνσας, γράφοντας εκεί σε ένα τοπικό όργανο. Η πληροφορία είχε διαρρεύσει, και το γράφει, απ' τη διάσκεψη της Τεχεράνης.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Η ΝΕΟΛΑΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΕΠ. 12 (Ντοκυμανταίρ από το Ψηφιακό Αρχείο της ΕΡΤ – Απομαγνητοφώνηση)

6. Μανόλης Αναγνωστάκης (Αρχισυντάκτης περιοδικού *Ξεκίνημα* Θεσσαλονίκης)

Ξεπήδησαν λογοτέχνες που έχουν σήμερα μια θέση στα γράμματα μας, μια σημαντική θέση. Ιδιαίτερα ποιητές, όπως ο Κλείτος Κύρου, ο Πάνος Θασίτης, ο Θανάσης Φωτιάδης, ο Γιώργος Καφταντζής, ο Αντώνης Ζαχαρόπουλος, που πέθανε πρόσφατα. Αλλά όχι μονάχα ποιητές και λογοτέχνες από τη Θεσσαλονίκη. Στο *Ξεκίνημα* φιλοξενήθηκαν και λογοτέχνες από την Αθήνα, νέα παιδιά τότε, που έκαναν τα πρώτα τους βήματα, και που απέκτησαν μετά ένα όνομα σημαντικό. Ο Τάκης Σινόπουλος, η Ελένη Βακαλό, ο Σταύρος Βαβούρης. Πολλοί καθηγητές εργάστηκαν στο *Ξεκίνημα*, ο Ιμβριώτης, ο Σιγάλας, ο Βακαλόπουλος, ο Τενεκίδης, ο Τσοπανάκης και ο τότε φοιτητής και σημερινός καθηγητής Αριστόβουλος Μάνεσης με ένα φιλολογικό μάλιστα κείμενο.

7. Κυριάκος Τσακίρης (Γραμματέας Θεσσαλικού Ιερού Λόχου) Για τα Αετόπουλα

Αυτά τα παιδιά στις πόλεις, στις κατεχόμενες πόλεις, παρακολουθούν τις κινήσεις του εχθρού και των συνεργατών τους και με σφυρίγματα και κάθε είδους επινοήματα, ειδοποιούν τον κόσμο γι αυτό και παίρνει τα μέτρα του.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΕΠ. 13 (Ντοκυμανταίρ από το Ψηφιακό Αρχείο της ΕΡΤ – Απομαγνητοφώνηση)

8. Φώφη Λαζάρου (Στέλεχος Λεύτερης Νέας)

Η Λεύτερη Νέα αναπτύχθηκε πάρα πολύ γρήγορα. Χιλιάδες κοπέλες που ως τότε είχαν αποκλειστική δουλειά, τα μαθήματα, τις σπουδές, τη δουλειά στο εργοστάσιο ή στο νοικοκυριό του σπιτιού, αισθάνθηκαν τη δύναμη και την ευθύνη να

ασχοληθούν με κάτι γενικότερα, πολύ μεγάλο, όπως ήταν η υπόθεση της δικής τους χειραφέτησης. Χιλιάδες κοπέλες λοιπόν πύκνωσαν τις γραμμές της Λεύτερης Νέας.

Όταν έγινε η ΕΠΟΝ το Φλεβάρη του 1943, η Λεύτερη Νέα είχε στις γραμμές της μόνο στην Αθήνα και τον Πειραιά πάνω από 7.000 κοπέλες. Στη χωριστή δική μας οργάνωση, στη Λεύτερη Νέα, που ήταν σκοπός της και πολύ βασικός, μετά βέβαια την υπόθεση της λευτεριά της πατρίδας, ήταν η χειραφέτηση της Ελληνίδας. Σκεφτόμαστε, αποφασίζαμε και ενεργούσαμε μόνες μας. Είχαμε αναπτύξει τέτοια δραστηριότητα, που φτάσαμε να βγάζουμε τα βράδια χωριστές ομάδες κοριτσιών, αμιγείς μόνο από τις κοπέλες, για γράψιμο στους τοίχους και μοίρασμα προκηρύξεων, πράγμα πάρα πολύ σημαντικό, για να μην πω πρωτοφανές για κείνη την εποχή. Μέσα σ' εκείνη την ατμόσφαιρα των πυκνών αγώνων του 1942, μαθαίναμε να παίρνουμε ευθύνες, αποκτούσαμε μια πρωτοφανή εμπιστοσύνη στις δυνάμεις μας, μια αυτοπεποίθηση. Πραγματικά η Λεύτερη Νέα στάθηκε ένα πρώτο σχολείο χειραφέτησης της νέας Ελληνίδας.

ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ – Ο ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΕΠ. 16 (Ντοκυμανταίρ από το Ψηφιακό Αρχείο της ΕΡΤ – Απομαγνητοφώνηση)

9. Ολυμπία Παπαδούκα (ηθοποιός)

Είχα έναν πολυγραφάκο στο θέατρο το REX που εργαζόμουν. Ήμουν ηθοποιός και είχα στο καμαρίνι μου έναν παρόμοιο τέτοιο πολυγραφάκο, που είναι τί, ένα σανιδάκι λείο, μία τσοχίτσα για να έχει κάποιο πάχος κι από πάνω ένα κομμάτι χασές. Αυτό είναι τεζαριστό τελείως, εδώ απάνω έμπαινε το μελάνι το τυπογραφικό, με το κείμενο τρυπημένο στο stencil, στη γραφομηχανή και το πάταγες από εκεί κι από πάνω τα χαρτάκια τα λευκά, και το πάταγες, και βγαίνανε οι προκηρύξεις που ήθελες να γράψεις.

10. Διδώ Σωτηρίου (Λογοτέχνης – ΕΑΜ Καλλιτεχνών)

Όλη αυτή η δουλειά είχε τη δυσκολία της γιατί όλη τη μέρα σχεδόν τρέχαμε στους δρόμους ν' ανταμώσουμε διάφορα πρόσωπα που θα μας δίνανε εκείνα τα τσιγαροχαρτάκια, τα γραμμένα με ψειρίτσες απάνω, που έπρεπε να τα κάνουμε και

τόσο μικρά που να μπορούμε και να τα φάμε, γιατί πέφταμε και σε μπλόκα. Είχαμε, πραγματικά είχαμε θύματα σ' αυτόν τον αγώνα που κάναμε. Τα περισσότερα βέβαια δεν ήταν τόσο στους δημοσιογράφους, όσο ήταν στους ανθρώπους, που διακινούσαν τις εφημερίδες, στους ανθρώπους που παίρναν τις εφημερίδες και τις τυπώναν, οι τυπογράφοι επίσης. Αλλά ήταν μια εποχή που και τα σπίτια και οι καρδιές των ανθρώπων ήταν ανοιχτές. Βρίσκαμε, δηλαδή κανέναν δε σου 'λεγε ότι δεν θα πάρει ένα stencil, μια γραφομηχανή.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

1. ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ

«ΕΠΟΝΙΤΗΣ ΚΟΥΡΣΑΡΟΣ» – ΑΡΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ (τεύχος 58, σελ. 7)

Κείνο το βράδυ ο Κώστας, ένας επονίτης της Ρούμελης, γύριζε πολύ σκεπτικός στο σπίτι του. Μόλις είχε βγει απ' του Μιχάλη, όπου συνεδρίαζε η ομάδα του και τα τελευταία λόγια του καθοδηγητή αντηχούσαν ακόμα στ' αυτιά του: «Μπαίνει η υποχρέωση να βοηθήσουμε με κάθε τρόπο το ΕΛΑΝ. Εμείς οι επονίτες έχουμε καθήκον να εφοδιάσουμε τους ναυτικούς μας με τρόφιμα, ξάρτια, βάρκες και καϊκια ακόμα. Στο λιμάνι μας υπάρχει αρκετό υλικό. Αν δουλέψουμε δραστήρια μπορούμε να αρματώσουμε μια ψαρόβαρκα». Η ομάδα πήρε την απόφαση να εκπληρώσει μέσα σε δεκαπέντε μέρες τούτο το πλάνο: ν' αρματωθεί μια ψαρόβαρκα. Όταν ο Κώστας έφτασε σπίτι του, είχε κιόλας έτοιμο το σχέδιό του.

- Να, που και τα γερμανικά ακόμα δεν τα 'μαθα του κάκου, σκέφτηκε ευχαριστημένος.

Πέρασαν δέκα μέρες. Σ' ένα λιμάνι του Ευβοϊκού αράζει ένα βενζινόπλοιο. Γερμανικό; Όχι δα. Απ' τη στιγμή που ο Κώστας πάτησε μέσα το πόδι του – είχε καταφέρει να προσληφθεί στη γερμανική υπηρεσία – τούτο το καράβι είχε αποχτήσει μια ελληνική ψυχή. Το πλήρωμα βγήκε στη στεριά κι αφήσανε για φύλακα τον Κώστα. «Να η ευκαιρία που περίμενα δέκα ολόκληρες μέρες», σκέφτεται αυτός και χωρίς να κάνει καιρό βάζει μπρος τη μηχανή κι η βενζινάκατος με καπετάνιο τον κουρσάρο επονίτη τραβάει για το αντάρτικο λιμάνι. Μόλις πρόλαβε να ξανοιχτεί λιγάκι ακούστηκαν κάτι απανωτοί ξεροί κρότοι που μόλις διακρινόντουσαν στο θόρυβο της μηχανής. «Λες να 'παθε τίποτα η μάκινα;» σκέφτεται ο Κώστας. Κείνη την ίδια στιγμή σαν κάτι να τον σούβλισε στ' αριστερό μπράτσο. «Με πήραν χαμπάρι και πυροβόλησαν. Όμως τώρα δε με φτάνετε πια. Εχτός κι αν μου κάνετε την τιμή να μου ρίξετε με πυροβολικό» Η πληγή δεν ήταν σοβαρή. Ο Κώστας έπεσε με το στήθος πάνω στη ρόδα και κράτησε τη βενζινάκατο σε σταθερή πορεία. Έβγαλε το μαντίλι και έδεσε το ματωμένο μπράτσο του. Ύστερα οδηγούσε με το δεξί χέρι.

Ήταν νύχτα πια όταν πλησίασε στο οχυρωμένο λιμάνι του ΕΛΑΝ. Η φρουρά πήρε θέση στα μυδράλια. Ήταν έτοιμοι να ρίξουν όταν ακούστηκε μια φωνή απ' το σκοτάδι:

- Αντάρτες! Ε, αντάρτες! ανάψτε φωτιές. Δε βλέπω τα βράχια.

Αναψαν φωτιές κι η μπενζίνα άραξε. Το νέο παλικάρι πηδά στα βράχια.

- Πάρτε το, δικό σας είναι. Τρέχει 11 μίλια την ώρα. Τ' άρπαξα απ' τους Γερμανούς, λέει γελώντας με ταπεινοφροσύνη το λεβέντικο βλαστάρι της ΕΠΟΝ και τα μάτια του στραφτοκοπάνε.

Το πλάνο είχε εκπληρωθεί χίλια τα εκατό.

Σήμερα φάγαμε ψωμί κι ελιές.

Λασπιασμένο το κάθε κομμάτι που δαγκώναμε κι οι ελιές μικρές, ζαρωμένες με μια στάλα σάρκα.

Τα δάκρυα που στέκονταν με κόπο στις κώχες των ματιών μας, που σαν τ' αφήναμε αυτά τα πρώτα να γλιστρήσουν θάφερναν χείμαρρο ολόκληρο από πίσω τους, δεν ήταν για το φτωχό φαί. Ήταν για το μικρό μας που χάθηκε στον πόλεμο.

Καλά Χριστούγ... μουρμούρισ' ο Γιάννης μπαίνοντας και κατάπие στο τέλος τη φωνή του σα νάβανε αταίριαχτο να μπει ευχή στο σπιτικό μας.

Η μάννα σύχασε σαν τον είδε. Η ίδια λαχτάρα κάθε βράδυ ώσπου να τους δει όλους να μαζεψούνε. Σα νύχτωνε γέμιζαν αγωνία τα μάτια της, μια κοίταζε το ρολόι μια την πόρτα. Και σα μαζεύονταν όλοι ξακολουθούσε το ίδιο. Λες από συνήθεια, λες και περίμενε κάποιον.

Το μικρό αργούσε να γυρίσει κι εκείνη περίμενε με τα μάτια μεγαλωμένα ν' ακούσει τα γνώριμα βήματα. Ένα βράδυ μήνυσε πως δε θάρθει, τ' άλλο το ίδιο και το παρά άλλο, κι ύστερα ...χάθηκε στον πόλεμο. Πάει το μικρό.....

Εικοσιπέντε χρονώ άντρας και τον λες μικρό, γκρινιάζαμε εμείς τα κορίτσια και ζηλεύαμε για τα παραπανήσια χάινια. Μα κείνο μας τάδινε διπλά όσα έπαιρνε απ' τη μάννα. Τι χαρές που μούχε δώσει σαν ήμουνα παιδί! Θυμάμαι κάποια Χριστούγεννα μούφερε ένα παρδαλό τόπι με χίλια δυο σχέδια. Πόσο τ' αγαπούσα κείνο το τόπι. Εκείνο κι ένα παλιό κοντάρι από μια κουρτίνα. Χίλια δυο παιχνίδια κάναμε οι τρεις μας. Σα διάβαζα για το σχολειό τα θρόνιαζα και τα δυο κοντά μου κι άμα δεν καταλάβαινα κάτι, τάβανα μαζί τους πως είναι ξεροκέφαλα και προσπαθούσα να τους τα εξηγήσω μέσα απ' το βιβλίο. Το λυπόμουνα το καημένο το κοντάρι που δεν μπορούσε να βγει έξω, να παίξει μαζί μας και να τρέξει στον ήλιο. Σα γυρίζαμε το βράδυ το τόπι κι εγώ του διηγόμασταν όλα τα παιχνίδια όσο πιο ζωντανά μπορούσαμε.

Το κοντάρι τόκαψε πέρσι τα Χριστούγεννα το μικρό για να ζεσταθούμε, δεν είχαμε ούτ' ένα κούτσουρο σπίτι. Θυμάμαι έκλαψα εκείνο το βράδυ. Το τόπι βρίσκεται ακόμα, ξεφούσκωτο κάτω απ' τον καναπέ.

Μια μέρα η Ρήνα... αλήθεια άργησ' η Ρήνα απόψε. Το δείχνουν τα μάτια της μάννας. Τι έγινε, ρωτούσανε και μεγάλωναν πιο πολύ. Φάνηκε κι εκείνη σε λίγο μουρμουρίζοντας ένα Χριστουγεννιάτικο τραγούδι. Άργησες είπ' η μάννα.

Ήθελε κι εκείνος συντροφιά μανούλα μουρμούρισ' η Ρήνα.

Ναι μα κι εγώ ανησυχώ. Γρήγορα μετάνοιωσ' η μάννα για τη σκληράδα της και τη ρώτησε:

- Πώς είναι;

Τη ζηλεύαμε όλοι τη Ρήνα. Αυτής της σβήστηκ' ο καημός για το μικρό.

Γύρισε πληγωμένος εκείνος π' αγαπούσε, μα ήταν κοντά της. Κι έτσι που την είδα απόψε και γυάλιζαν τα μάτια της πεθύμησα μια χαρά. Γύρισα και την κοίταξα, τα χέρια της έπαιζαν μ' ένα κλαδάκι.

- Ούτ' ένα δώρο φέτος, μουρμούρισα.
- Τι είπες; ρώτησ' εκείνη
- Για το γκυ λέω τι όμορφο πούναι.

Μου τόκανε δώρο Χριστουγεννιάτικο. Τόπε σιγανά να μην ακούσει η μάννα για χαρές. Και τι θα πείραζε στη λύπη μας ένα κλαδάκι γκυ;

Να μου χάριζαν κάτι απόψε; Κάτι τιποτένιο, ένα κλαδάκι για λίγο έλατο, ένα ξυλάκι, μια πέτρα ακόμα.

- Γυρεύεις τίποτα; ρώτησ' η μάννα που μ' είδε να ψάχνω με τα μάτια.
- Τίποτα: μουρμούρισα μπερδεμένα

Γύρευα κάτι που δεν έχασα, ένα Χριστουγεννιάτικο δώρο. Το μικρό σαν ήμουν παιδί μούφερε ένα παρδαλό τόπι με χίλια δυο χρώματα. Και τ' αγαπούσα και τόχα φίλο μας. Το ξετρύπωσα με το πόδι κάτω απ' τον καναπέ και σκούπισα τη σκόνη του με το χέρι. Τα χρώματα μόλις ξεχώρισαν, μα δεν πειράζει θα φαίνονταν πάλι. Θα τα χρωμάτιζα με τις μπογιές του μικρού. Το βούλιαγμα όμως... τα χέρια μου το πασπάτεψαν και το ζούληξαν απ' όλες τις μεριές. Κάπου ένιωσα κάτι σκληρό. Η μάννα.... Έτσι τόλεγαν κείνο το σκληρό μέρος του τοπιού: η μάννα. Κι άμα βούλιαζαν και δεν πηδούσαν πια τα βάζαμε στον ήλιο έτσι που να χτυπάει η ζέστα τη μάννα κ' εκείνο φούσκωνε και πηδούσε. Θυμάμαι τόχα βάλει μια φορά στον ήλιο. Θα το βάλω ξανά αύριο. Έτσι που να πέφτουν οι αχτίδες του πάνω στη μάννα. Η δικιά μας μάννα δεν τον θέλει τον ήλιο. Έχουμε' ολόκλειστα από τότε που χάσαμε το μικρό. Αύριο λέω ν' ανοίξω τα παράθυρα, αύριο που θάχω το δώρο μου σαν τότε πούμενα παιδί.

Πήγαμε με τη Ρήνα να πλαγιάσουμε. Κείνη μου μιλούσε για τον πληγωμένο της. Από μέσα ακούγονταν το σιγανό κλάμα της μάννας κι η φωνή του Γιάννη που παρηγορούσε. Μα μούταν ξένα όλ' αυτά. Αύριο θάνοιγα τα παράθυρα, αύριο θάχα ένα δώρο. Φθάνει νάχε ήλιο, πολύ και ζεστό ήλιο.

ΞΕΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΝΕΙΟΤΗΣ

«Η ΦΡΟΣΩ» (απόσπασμα) – ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ (τεύχος 1, σελ.10 – 11)

Υπάρχουν στον κόσμο φυσιογνωμίες, που μια φορά να τις ιδείς, δεν μπορείς πια να τις ξεχάσεις. Έτσι ήτανε η Φρόσω. Όσοι γονείς έρχονταν στην τάξη μας, αφού έριχναν το μάτι τους επιπόλαια πάνω απ' όλα τα παιδιά, σταματούσαν στη Φρόσω. Αυτό το είχα προσέξει πλήθος φορές εγώ, η δασκάλα της. Δεν ξεχώριζε όμως η Φρόσω γιατί ήταν κανένα παχουλό, ολόξανθο κοριτσάκι, με μαγουλάκια σαν τριαντάφυλλα, κάθε άλλο. Η Φρόσω σ' έκανε να κοντοστέκεσαι και να παραξενεύεσαι γιατί ανάμεσα στα τόσα χαριτωμένα κι αεικίνητα πλάσματα που πλημμυρούσανε τα θρανία, ξάφνου αντίκρυζες και μια γριούλα. Ένα παιδί έξι χρονώ τόσο γερασμένο! Ένα κορμάκι αδύνατο, στεγνό, με ανασηκωτούς ώμους, ένα προσωπάκι ζαρωμένο κι ωχρο, με σφιγχοχτενισμένα μαύρα μαλλιά και με βαθουλά μαύρα μάτια, όλο περίσκεψη.

Εγώ δεν την είχα προσέξει τον πρώτο καιρό. Ήμουν πρωτοδιορισμένη τότε. Και μια δασκάλα που μπαίνει πρώτη φορά μέσα στην τάξη κι αντικρύζει τα μάτια ογδόντα παιδιών καρφωμένα πάνω της τα χάνει. Τόσο μάλιστα τα χάνει που θαμπώνεται και το φως της, δε βλέπει τίποτα. Ούτε που βρίσκεται η έδρα. Δεν ξέρει πως ν' αρχίσει και τι να πρωτοπεί.

.....

Καθώς γύρισα να καθίσω στην καρέκλα, εκεί στην αυλή του σκολειού, είχα βαλθεί να συλλογιέμαι πόσο γελασμένη ήμουν τις στιγμές που πίστευα πως τώρα πια που τέλειωνε ο χρόνος ήξερα τα παιδιά μου απόξω κι ανακατωτά. Το δράμα που γινότανε στο σπίτι της Φρόσως ούτε το είχα πάρει είδηση τόσον καιρό. Ο Θεός ήξερε πόσα ανιστόρητα τέτοια δράματα θάκλεινε καθένα από τα ογδόντα σπίτια που σκεπάζανε τα ογδόντα παιδιά που ήξερα εγώ. Ήξερα βέβαια ποιο απ' όλα καλλιγραφεί, ποιο διαβάζει καλύτερα, ποιο κεντάει. Μα τίποτ' άλλο. Θυμήθηκα με τι αλαφριά συνείδηση είχα διώξει την πρώτη μέρα τη Φρόσω, πούχε ρθει στο σκολειό κουβαλώντας το μωρό τους. Και θυμήθηκα ακόμα τα γέλια που κάμαμε μαζί με τις άλλες δασκάλες παρακολουθώντας απ' την ταράτσα μια κωμική σκηνή: Είχε χυθεί μελάνι στην ποδιά της Σοφίτσας κι η Φρόσω, σαν καμιά μεγάλη, της την έβγαλε κι έτρεξε να την πλύνει στη βρύση και την παρηγορούσε στο αναμεταξύ:

- Σώπα Σοφίτσα! εγώ σα σου την πλύνω και σα κασαρίσει....

Και λέγαμε, τι κωμική σκηνή! Τι κωμική σκηνή!

Κάποτε πάλι που μάλωνα τα παιδιά πως έρχονταν αχτένιστα, η Φρόσω μούχε πει: - Εγώ κυρία δεν έρχομαι αχτένιστη. Έμασα και χτενίζομαι μόνη μου.

Ναι. Προχτές ακόμα, καθώς πήγαινα να ιδώ τα γραφτά της Φρόσως, είδα τα χεράκια της σουρωμένα, σα νάχε βγει εκείνη τη στιγμή από τη μπουγάδα και τη ρώτησα γιατί ήταν έτσι.

- Έπλυνα τα ρούχα μας, είχε αποκριθεί η Φρόσω.

Το μυαλό μου όμως, εμένα της δασκάλας δεν πήγε ούτε στιγμή πως μπορούσε νάχει πλύνει στ' αλήθεια η Φρόσω. Φαντάστηκα πως καθώς σε πολλά παιδιά αρέσει να βουτακούν στα νερά, θάχε κι αυτή πολλή ώρα τα χέρια της στο νερό κι είχαν μουσκέψει...

Η Φρόσω μόνο εκείνο το πρωί απουσίασε. Το απόγευμα μας ήρθε όπως πάντα, ομορφοπλυμένη, με το καλογραμμένο της μάθημα, τακτική σε όλα. Εγώ όμως από κείνο το πρωινό κι έπειτα, σαν ήτανε να τη βαθμολογήσω τη Φρόσω ή να τη σηκώσω να πει μάθημα, κοντοστεκόμουν, δείλιαζα λιγάκι. Μια ανεκδιήγητη ανθρώπινη ιστορία περνούσε με μιας μπρος από τα μάτια μου. Το γραφτό που έφερνε η Φρόσω, και το χτενισμένο κεφάλι, και το μελετημένο μάθημα δεν ήσανε σαν ολονών. Ήσανε άθλοι. Κι άλλα παιδάκια μέσα στην τάξη μας ήσανε ταχτικά. Μα πλάι τους αυτά είχανε μανάδες, είχανε αγάπη και καλοπέραση, μπορεί να είχανε και καμιά γκουβερνάντα που κρατούσε το χεράκι τους σαν έγγραφαν, μην κουραστούν.

Όμως η Φρόσω στα έξι της κιόλας χρόνια ήταν γερασμένος πια άνθρωπος, αργασμένος στην κακοτυχία και στα βάσανα. Και η ζωή της όλο ευθύνες. Αυτή έντυνε και χτένιζε τρία παιδιά προτού ντυθεί και χτενιστεί η ίδια, και το βράδυ κοίμιζε τρία παιδιά προτού κοιμηθεί η ίδια. Και είχε μάθει να μαγειρεύει και να πλένει, προτού ακόμα μάθει να λέει το θήτα.

ΞΕΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΝΕΙΟΤΗΣ

«Η ΚΡΟΥΖΑ» – ΦΩΤΟΣ ΓΙΟΦΥΛΛΗΣ (τεύχος 21, σελ. 60 – 61)

Τ' αγαπούσε πολύ τα λουλούδια η γριά μητέρα της κυρά – Μαρίας της δασκάλας. Πιο πολύ τ' άγρια και μάλιστα κείνα που μοσχοβολούσαν.

Είμαστε τότες μικρά παιδάκια και γυρίζαμε στα χωράφια του χωριού και βρίσκαμε όμορφα λουλουδάκια. Αγριοβιολέττες και γιοφύλλια, που μοσχοβολούσαν γλυκά, μα κι ανεμώνες, κυκλάμινα, μαργαρίτες κι άλλα πολλών λογιών. Και συχνά βλέπαμε τη γριά μητέρα της δασκάλας, που μας πρόσμενε στο κατώφλι του σκολειού. Της δίναμε λουλούδια κι αυτό την ευχαριστούσε. Τάπαιρνε με τα τρεμάμενα κάτασπρα χέρια της, τάφερνε στη μύτη της και τα μύριζε. Ένοιωθε βαθιά ηδονή η δύστυχη. Και πολλές φορές έφερνε κ' ένα χοντρό κόκκινο βιβλίο χρυσοδεμένο – ήταν τα ποιήματα του Σέλλεϋ – κ' έβαζε λουλούδια ανάμεσα στα φύλλα του και τα πατίκωνε κει. Ανάμεσα στα φύλλα ήταν διάφορα λουλούδια πιεσμένα με τα χρώματά τους μισόσβηστα και τις ευωδιές τους εξαϋλωμένες κι αυτές.

Η γριά ήταν λεπτή ύπαρξη, ωχρολέυκη με κάτασπρα μαλλιά και κατάμαυρα ρούχα, στολισμένα με μαύρες χαντρίτσες. Η κυρά – Μαρία ήταν παχουλή, ζωηρή, γελαστή και λαίμαργη. Στη γριά άρεσαν η ποίηση, τα λουλούδια και τα παιδάκια και στην κόρη τα καλά φαγιά κ' οι ωραίοι άντρες.

Μας άρεσε πολύ, τότες που ήμαστε παιδάκια, να φέρνομε αγριολούλουδα στη γρια. Μας ευχαριστούσε η χαρά της, σαν τα μύριζε και σαν τάβανε χαρούμενη ανάμεσα στα φύλλα του βιβλίου.



Σε κάτι χέρσα χωράφια, ανάμεσα στα σπίτια του χωριού, εφύτρωναν κρούζες. Είναι κάτι χορτάρια, που σαν τα πιάσεις κολλάνε κ' έχουν μια παράξενη μυρωδιά. Σαν πήγαμε να τα κόψουμε κάποτε, μια χωριάτισσα μας φώναξε:

- «Τι κόβετε τις κρούζες; Αυτές βρωμάνε...»

Πραγματικά τις μυρίσαμε και βρωμούσανε. Έπειτα μάθαμε πως τις κρούζες οι χωριάτες τις μεταχειρίζονται για να διώχνουν τους ψύλλους. Ούτε οι ψύλλοι δεν μπορούσαν να υποφέρουν αυτή τη βρώμα!

Μα μια μέρα μας μπήκε ο Διάολος να πειράζομε τη γριά μητέρα της δασκάλας. Της πηγαίναμε όλο αγριοβιολέττες και γιοφύλλια που μοσχοβολούσαν, κι άλλα λουλούδια που δεν είχανε καμιά μυρωδιά. Να ιδούμε τι θάκανε αν της

πηγαίναμε κρούζες που βρωμούσαν;... τη βλέπαμε πάντα χαρούμενη και γελαστή, όταν της δίναμε ό,τι κόβαμε. Θάταν χαρούμενη κι αν μύριζε τις κρούζες;

Συνεννοηθήκαμε τα παιδιά μεταξύ μας και τ' αποφασίσαμε. Ναι, θα της πηγαίναμε κρούζες.



Μας είδε που γυρίζαμε με λουλουδία και μας πρόσμενε η γριά στο κατώφλι του σκολειού. Είχε μαζί της και το κόκκινο βιβλίο με τα ποιήματα του Σέλλεϋ. Την πλησιάσαμε και της δώσαμε διάφορα λουλουδία. Ένας της έδωσε κ' ένα κλαράκι κρούζα. Εκείνη το πήρε. Και μεις μόλις κρατήσαμε τα γέλια μας....

Μα δε μπορέσαμε να γελάσουμε από την έκπληξή μας.

Το πήρε στο χέρι η γριά, τόφερε στη μύτη, το μύρισε βαθειά! Μια απόλαψη εξαιρετική ξεχύθηκε στο πρόσωπό της.

- «Μα αυτό ευωδιάζει θαυμάσια!», είπε.

Εμείς μείναμε ξεροί από την απορία μας, γιατί ξέραμε πως η κρούζα βρωμούσε. Μάλιστα μια χωριάτισσα μας είχε πει:

- «Κρούζα τη λένε και κρούει και ζένει από βρώμα...»

Ωστόσο στη γριά άρεσεν η μυρωδιά της. Και η γριά είχε λεπτή μύτη. Ξεχώριζεν όλων των λουλουδιών τις ευωδιές από μακριά κι ήξερε να τις χαρακτηρίζει. Κι όμως τώρα της άρεσε και της κρούζας η μυρωδιά!

Πήρε το Σέλλεϋ και με προσοχή ακούμπησε το κομματάκι της κρούζας ανάμεσα σε δυο φύλλα του βιβλίου. Έπειτα μας είπε:

- «Απ' αυτό σας παρακαλώ να μου φέρετε θα βρείτε άλλο;»

Της φάνηκε δυσεύρετο το φυτό αυτό, που την μάγεψε η ευωδιά του.

- «Ου, όσο θέλετε! της είπαμε. Άλλο τίποτα.... τα χωράφια είναι γιομάτα!»

Ετρέξαμε και της φέραμε αγκαλιές κρούζες. Επήρε εκείνη το βιβλίο του Σέλλεϋ και γιόμισε πολλά φύλλα του. και κατόπι είπε:

- «Για σταθείτε. Δεν κάνει να μείνει κι ο Κητς παραπονεμένος».

Έφερε κι άλλο ένα χοντρό βιβλίο με τα ποιήματα του Κητς, το γιόμισε και Κείνο με φύλλα κρούζας...

Έτσι η γριά είχε πάντα την ευωδιά της κρούζας στη μύτη της, όταν εδιάβαζε τους δυο αγαπημένους της ποιητές. Και δεν επλησίαζαν κι οι ψύλλοι στο δωμάτιό της....

ΠΑΛΜΟΣ

ΑΠ' ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΔΑΝΑΛΗ (απόσπασμα) –
ΜΙΜΙΚΑ ΚΡΑΝΑΚΗ (τεύχος 2, σελ. 27 – 29)

20 Μ α ρ τ ί ο υ.... Μακριά, πολύ μακριά, στον πορφυρόν ορίζοντα των εφηβικών μου χρόνων θυμάμαι κάτι εφιαλτικές κυριακές σα θανάτους, που για πολύν καιρό ήταν το αποφασιστικό στοιχείο της συγκρότησής μου. Θυμάμαι, σα να τόζησα κάπου άλλου, σε μιαν άλλη ζωή, με τι τρόπο έβλεπα να πηγαίνει τρεις η ώρα τ' απομεσήμερο. Τι σκληρά μου φαίνονταν τα μπουμπουκιασμένα απομεσήμερα του Απρίλη. Οι ώρες στάζανε μέσα μου καυτές σα φλόγες και γινόμεουν ολόκληρος δυο μάτια που τρέχανε, τρέχανε αστείρευτα (πώς μπορεί αλήθεια να συμβαίνουν τέτοια πράγματα;)

Κι επιτέλους, κατά τις έξι, δρόσιζε. Ο ήλιος αποχαιρετούσε τους δρόμους, σταμάταγε λίγο δακρυσμένος στην πρόσοψη των σπιτιών και το βράδυ ερχόταν μαλακά, μητρικό, κι έκλεινε τις πληγές. Ήξερα πως το δύσκολο ήταν να περάσει τ' απόγευμα. Ύστερα θα ξαναγύριζα στον κόσμο και τα πράγματα θα κυλούσαν εύκολα, δηλαδή όσο εύκολα μπόρεσαν ποτέ να κυλήσουν για μένα. Θα τρύπωνα μέσα στο βράδυ, θα βολευόμουν καλά εκεί, σα σ' ένα σίγουρο καταφύγιο, εξασφαλισμένος από κάθε κακό δαίμονα. Πριν νάρθει το βράδυ όμως;

Τα θυμάμαι όλα αυτά σα μια γνώριμη, παλιά μελωδία, μονάχα στη γενική τους γραμμή, γιατί μου ξεφεύγουν πολλές ενδιάμεσες, χαρακτηριστικές ίσως νότες. Έχουν στρογγυλέψει όλα τώρα τόσο πολύ, απ' το σώμα μου, ίσαμε τ' απομεσήμερα της Κυριακής. Τι σχέση έχει ο σημερινός κλασικός Δανάλης με τον γοτθικό έφηβο; Ίσως να κέρδισα σε βάρος, σε ουσία, μα έχασα σε βεληνεκές, σ' ευαισθησία και ένταση. Γίνανε τόσο καθημερινές οι Κυριακές, τόσο απλά τ' απομεσήμερα. Πολλές φορές ξεχνάω πως είναι Κυριακή, ξεχνάω τις ώρες και τα χρώματα του δρόμου. Στρώνομαι στη δουλειά, ήσυχος και κατασταλαγμένος, μακριά από κάθε προβληματικότητα που δεν είναι καθαρά τεχνική. Κι αν βαρύνει πολύ το δειλινό, αν γίνει πολύ επίμονο και προκλητικό εκείνο το φρέσκο πράσινο χνούδι στα κεραμίδια του αντικρινού σπιτιού, ή αν γίνει πολύ φωναχτή η ησυχία του δρόμου, κάθομαι στο πιάνο και παίζω την 7^η Etude απ' το δεύτερο Cahier και δέχομαι, έτοιμος κι ορθάνοιχτος το κύμα που ανεβαίνει σιγά – σιγά και που, αντί να με πνίξει, διοχετεύεται μ' όλη την ορμή του στα δάχτυλά μου.

2. ΠΟΙΗΣΗ

ΑΡΓΩ

«ΦΥΓΗ» – ΝΙΚΟΣ Γ. ΚΑΘΡΕΠΤΗΣ (τεύχος 4, σελ. 52)

Να φεύγουν τα καράβια στα ταξίδια τους
που θάθελα να μέπερναν και μένα,
ταξιδευτή κι ονειροφάντη με τους πόθους μου
να γνώριζα, να γνώριζα τα ξένα.

Να φεύγουν κι άλλα νάρχονται στον τόπο τους
καράβια για ν' αράξουν στο λιμάνι,
γυρνώντας από τόπους που γνώρισαν
και στη νυχτιά να φεύγουν μάνι – μάνι.

Να φεύγουν τα καράβια και να παίρνουνε
τους πόθους μου, στα μέρη όπου γυρνάνε,
ταξιδευτάδες, ως θε νάναι, θε να μάθουνε
τον κόσμο, που τους νιώθουν, ν' αγαπάνε.

«ΣΤΟΝ ΗΛΙΟ ΛΑΜΠΕΙ» – ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ (τεύχος 6, σελ. 78)

Στον ήλιο λάμπει η αγάπη μου,
τρέμει με τον αγέρα
απάνω στα παράταιρα
τα σπίτια, κατά πέρα.

Οι απομεσημεριάτικες
καμπάνες τη χτυπάνε
που έρχονται, κύματα, κι η μια
πίσω απ' την άλλη πάνε...

Στον ήλιο λάμπει η αγάπη μου,

κι αχνή, τρεμοντυμένη,
με τις καμπάνες του βοριά
στ' απέραντα πηγαίνει.

«ΕΞΕΙΣ» – ΜΑΝΩΛΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ (τεύχος 12, σελ. 159)

Θυμηθείτε μας
εσείς που θάρθετε,
όταν εμείς θάμαστε η σκόνη στο κατώφλι σας
κι ο ήλιος θα χαϊδεύει
το στιλπνό κι υψωμένο μέτωπό σας.
Εσείς, που από ψηλό θα δείτε εξώστη
όλη την πλάση μες στο απόβροχο να λάμπει
κοπέλλα δεκαοκτάχρονη που βγήκε απ' το λουτρό της,
θυμηθείτε το χλωμό τσαγκαροπαίδι,
που, σκυμμένο, με τη φαλτσέτα, το βελόνι,
τ' άρβυλα της μεγάλης έφτιαξε πορείας:
Ένας άδοξος έμεινε, στην πίστη, Γαλιλαίος!

Όταν θα στήνετε στην πιο ψηλή κορφή
τη λευκή σημαία της ανθρωπότητας,
θυμηθείτε τον άρρωστο δασκαλάκο,
που βήχοντας, σ' ένα χωριάτικο σχολείο,
στους ολίγους έλεε μαθητές του
συλλαβιστά το ταπεινό του αλφαβητάρι:
Αναρριχήθηκε για να τη στήσει αγάλι – αγάλι
μια νύχτα στην απόκρημνη καρδιά τους!

Εσείς την ορισμένη θάρθετε ώρα.
Κανένας από μας δε θάναι εκεί
να σας καλωσορίσει.
Να στεφανώσετε δικό μας άγαλμα
δε θάβρετε κανένα:
Όλοι οι δικοί μας ήρωες

ανώνυμοι και ντροπαλοί!
Ένας μικρός Γιωσέφ στην Παλαιστίνη,
είτε στο Χάρλεμ ένας νέγκρος,
ή μια Κινεζοπούλα στη Σαγκάη,
θάκανε, αν ζούσε, όλο ντροπή, να ξεκινήσει
για μια πιο μακρινή να πολεμήσει Τροία,
το γέρο απ' την Ιθάκη του Οδυσσέα.

«ΚΥΚΝΕΙΟ» – ΜΑΝΩΛΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ (τεύχος 10/11, σελ.144)

Έλα να καθίσουμε γύρω απ' το τραπέζι
πούστρωσε με φύλλα κληματαριάς η ελπίδα,
να δειπνήσουμε με τα ψίχουλα της νιότης μας.
Άσε τα χρόνια πούφυγαν να γλύψουνε,
σα γέρικα σκυλιά, κάτω απ' τα πόδια μας
το τελευταίο μας δάκρυ.
Ας καθίσουμε με γαλήνη στο τραπέζι,
πούνε στην κάμαρα τη διπλανή απ' τη σάλα
τη γεμάτη βελούδο, αστραφτερούς πολυελαίους
κι όπου οι συνδαιτημόνες τραγουδούν της ευτυχίας.
Από την πόρτα σήκωσε το βλέμμα σου,
που παίζει πίσω της η μουσική
και του κρουστάλλινο ακούγεται γέλιο της οικοδέσποινας.
(Έχουν ματώσει πλάτες μάτια σπρώχνοντας
την πόρτα αυτή που ανοίγει μ' ένα πούπουλο.)
Εμείς, αγέρωχοι, μες στην περήφανη σιωπή μας,
κι όχι σα νάμαστε οι φτωχοί της συγγενείς,
θα δειπνήσουμε με τα ψίχουλα της νιότης μας,
μα δε θα φάμε, ωστόσο, με λακέδες.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

«ΜΟΡΦΩ» – ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ (τεύχος 6, σελ. 227 - 228)

*Του Τάκη Παπαλεύκα, που πρώτος πρόσεξε
και γνοιόστηκε τα φτωχά χειρόγρατά μου*

Κι ήρθα ξανά στ' αντίπερα ξεχειμαδιά σου, ω Μόρφω,
Μόρφω με τα χρυσά μαλλιά, την ευωδιά των κόρφω.

Μ' όλα τα μάγια του Μαγιού στα πόδια σου, βλησίδι,
π' όντας κινούσες άνθιζεν η στάνη σα γρασίδι.

Για σένα στα λακκώματα δε σκάρισα το τάχυ,
μον' αλαφρός ροβόλησα, κι ήρθα τη ράχη – ράχη.

Και κει στην τούρα στάθηκα, της έννοιας μου γαλιάντρα,
μα ηύρα τον τσάρκον αδειανόν, κι ηύρα ριχτή τη μάντρα

Κι ομπρός στη μάντρ' ασύσταγη, με τ' ασημί γερντάνι,
Βέλαζε η Γκιόσα η κάλεσσα σε σκέμπι, σε στεφάνι.

Όμορφη Μόρφω, που είσαι πια; Ψηφί μου και κοκώνα,
που σ' είχε ο κάμπος φλάμπουρον και τα βουνά κορώνα.

Κι όποιος περάτης διάβαινε ψηλά στ' απάνω στάλι
και σ' έβλεπε άστρι της αυγής, δεν ξαναγύρνα πάλι.

Και διάβηκα και 'γω ο φτωχός σουρώντας την κοπή μου,
και πια δε μου ήτανε γραφτό να σε ξεχάσω, αλλί μου.

Πού είσαι; Γλυκά σ' ανακαλώ – σ' ανακαλεί μαζί μου
πίσω από φράξους και λιθιές το πνεύμα της ερήμου.

Αχ! Λυπηρά ακλουθώντας τη τη Γκιόσα, εκεί στην κρήνη,
μεσ' απ' τα ρέπια μ' έβγαλε στη νιόσκαφτη σου κλίνη.

Κοιμάσαι!... Γιούλια και μυρτιές κι αγιόκλημα και διόσμα
θα σου μυρώνει ολημερίς, κι ως με του ήλιου το κλώσμα.

Κοιμάσαι, δε μ' απέθανες! Έτσι αλαφρή σα Μοίρα,
Καλή, γλυκαναγείρε μου να λάμψει ο τόπος γύρα.

Μικρή, πως δε φοβήθηκες εδώ μες τα καλάμια
ναρτεις ξωθειά με τις ξωθειές, και με τις λάμμες λάμια.

Και τις βοσκές, τη στρούγκα σου, τα γκρέκια τα γραμμένα
όλα με μιας τ' απάρισες, κι απάρισες κι εμένα;

Κανείς δε μ' αποκρίθηκε!... Μόν' απλωτά, σε διάκι
έκλαιγε την ορφάνια του πανώριο κοπαδάκι.

Κι εκεί ψηλά σ' ένα τσουγκρί, μούργκα κορμί και χήτη,
ολόρτ' η «Βλάχα» αλύχταγε το νιον τον παρορίτη.

Έκρουζε τ' άστρι στην πλαγιά... Στην ήσυχη μαλάγια,
κρυφή μες τα χαλάσματα, λαλούσ' η κουκουβάγια.

Κι απάνω από τα γκρέμπανα, μαύρα βουνά του Γράμμου
μολύβι η Νύχτα ως έπεφτε, βαθειά ως με την καρδιά μου,

Λίγισα 'γω στη μνήμη σου τα γόνατά μου, ω Μόρφω,
Μόρφω με τα σγουρά μαλλιά και τ' άπλερα των κόρφω.

Κι όσα λουλούδια σύναξα στη στράτα, όσ' αχολόγια,
στην πλάκα σου τα σκόρπισα, σου τα είπα μοιρολόγια...

ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

«ΣΤΟ ΦΩΤΟΝΗΣΙ» – ΚΩΣΤΑΣ ΦΡΑΙΓΓΟΣ (τεύχος 5, σελ. 12)

Ανέκδοτο 1925

Στο φωτονήσι ξανά να βρεθούμε
βοηθάτε φτερά!
Τον ήλιο, που γένει και σβει, να χαρούμε
την ώρα που ανθεί στα νερά,
τα τρεμάμενα, ολόξανθο δείλι.
Ανοιχτή του ναού καρτερά πάλ' η πύλη
τη χαμένη ψυχή να δεχτεί, που το δρόμο έχει χάσει
στην πλατιά ταξιδεύοντας πλάση.

Νάταν πάλι να νιώσω όπως τότες, παιδί,
την αρμύρα
του κυμάτου που σπάει στου νησιού μας τους βράχους
για ν' ακούω σκυφτός της Γραφής τη σπουδή
του Δαβίδ τη κινύρα!

Πως βιάστηκαν έτσι και φύγαν τα χρόνια!
Σα νάτανε χτες, που τα πεύκα έτσ' ως γέρναν,
θυμάμαι,
μαζί τους ψυχή μου και σένα σε παίρναν
ψηλά στ' ακροκλώνια.

Ω! πάμε,
και φεύγει το δείλι,
κ' είν' όμορφη η νύχτα κ' η πύλη
σφαλά. Κι αν μια τέτοια νυχτιά ξελογιάστρα
ξανά σε γελάσουνε τ' άστρα
για πάντα πια τότες ψυχή τρελλοκόρη
σε παίρνουν παγάνες και Πάνες στα όρη.

Είναι καιρός που στέρεψαν τα μάτια μου σα βρύση,
πλάι από πάθη και καημούς αδιάφορη περνώ,
καμμιά χαρά δεν έρχεται την πόρτα να χτυπήσει,
κι αν έρθ' η λύπη κάποτε σα φίλη την κερνώ.

Με τι γαλήνη αφάνταστη κυττάζω τον καθρέφτη!
Ήτανε κάποτε πολλά μπουκλάκια τα μαλλιά μου,
κι η φλόγα μεσ' στο βλέμμα μου κι είχα ονειροπλέχτη
το νου που έκανε συχνά να φλέγετ' η καρδιά μου.

Γκρίζα γινήκαν τα μαλλιά κι εσκήρυνε το βλέμμα,
οράματα και φαντασιές χαθήκαν απ' εμπρός μου,
γυμνό το βλέπω της ζωής τ' ολόπικρο το ψέμα
χωρίς ν' αλλάξει τίποτα ή να φθαρή εντός μου.

Δεν μετανιώνω αν πίκρανα κι αν πόνεσα κι εγώ,
παράπονο απ' τα χείλη μου δεν θ' ακουστή κανένα,
ότι αμπέλι εφύτευσα, ίδιο καρπό τρυγώ;
ή τάχα έτσι γράψανε οι μοίρες μου για μένα;

Μα κάτι νοιώθω μέσα μου, κάτι μου λέει ακόμα
πως όλα δεν τελείωσαν κι είναι πολύς ο δρόμος
τώρα όμως ξέρω να πατώ πιο στερεά το χώμα,
και στην ψυχή μου δεν χωρεί ούτε στιγμή ο τρόμος.

Κι αν σκλήρηνε το βλέμμα μου, πόσο μακριά κυττάω,
και με το νου που χάλκεψαν μερονυχτίς οι πόνοι,
ό,τι κακό σημώνει με μακριά μου το πετάω
και νοιώθω τέτοια δύναμη π' αληθινά σκοτώνει!

ΜΑΘΗΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

«ΕΦΥΓΕ ΧΤΕΣ» – ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΑΒΟΥΡΗΣ (τεύχος 7, σελ. 6)

Έφυγε χτες και τα πουλιά
πετάζανε μαζί της
γέρνουν τα δέντρα θλιβερά
στη μνήμη της φωνής της.

Έφυγε χτες, με τη χαρά,
αγγαλιαστή στα δάση
μ' ενός αγγέλου τα φτερά
και πήγε στο γιορτάσι.

Έφυγε χτες, με τα κεριά
στ' ολόξανθο κεφάλι
κ' είναι τα κύματα βαριά
στο έρημο ακρογιάλι.

Έφυγε χτες με την καρδιά
σα χιόνι του χειμώνα
γέρνουν το βράδυ τα κλαδιά
και κλαίνε, κλαίνε μόνα.

ΝΕΑ ΓΕΝΙΑ

«ΑΝΤΑΡΤΕΣ» – ΜΑΡΚΟΣ ΑΥΓΕΡΗΣ (τεύχος 48, σελ. 4)

Τρώει την Ελλάδα μαύρο ακριδομάνι
Βούλγαροι κι Ιταλιάνοι κι Αλαμάνοι
Μα του ξολοθρεμού τους η ώρα φτάνει.

Της Ερινύας τον πέλεκα στα σκότη
Τροχάει για τον οχτρό και τον Προδότη
Μια Ελληνική Τυραννομάχα νιότη.

Αντάρτες, κλεφτουργιά, το αρματολίκι
Κατηφορούν της Λιάκουρας οι λύκοι
Του μαύρου του δυνάστη καταδίκη.

Στ' άρματα, αδέρφια! ο φασισμός το τέρας
Θα σβήσει από το πρόσωπο της μέρας
Πνέει στα βουνά μας Λευτεριάς αγέρας.

«ΠΑΡΑΠΟΝΟ» – ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ – ΠΑΠΑΔΑΚΗ (τεύχος 61, σελ. 7)

Όξω απ' το σπίτι ο μόχτος, η αγωνία
για τη βαριά τη ζήση.
Κόκκινο πρέπει μάγουλο ν' ανθίσει,
κεράσι το χειλάκι να γενεί.

Μέσα τραγούδι, ατέλειωτη ευτυχία,
κελάδι από ένα αηδόνι.
Πώς η καρδιά δαμάζεται από μόνη
μια δροσερή, παιδιάτικη φωνή!

Φτερά τ' αποσταμένο κάνει βήμα
στο γυρισμό το βράδυ.
Την καρτερεί τ' αγκάλιασμα το χάδι,

το πιο γλυκό που γίνηκε φιλί.

Παράδεισο στο σπίτι, κι ω τι κρίμα,
μια μάνα στη βιοπάλη,
μιαν ώρα να μη βρίσκει τη μεγάλη,
την άμετρη χαρά τη να γευτεί.

**«ΝΑΝΟΥΡΙΣΜΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ» – ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ – ΠΑΠΑΔΑΚΗ
(τεύχος 58, σελ. 7)**

Σαν τη χαρούμενη αυγή και το δροσάτο βράδυ
ας πέφτει ο ύπνος απαλός στα βλέφαρά σου χάδι.
Να φέρνει ρόδα τ' Απριλίου στα δυο σου μαγουλάκια
και κρεμεζί γαρούφαλο να κάμει τα χειλάκια.

Ύπνε της μάνας ο καημός στα χέρια σου τ' αφήνει
και φίλενέ του απλόχερα μ' ό,τι δεν έχει εκείνη.
Χύνε το μάνα της ζωής στα μέλη στάλα στάλα
και πότιζέ το στοργικά το μέλι και το γάλα.

Ύπνε μην πας στη Βενετιά για τα προικιά του γιου μου
μον' μείνε, ακοίμητος φρουρός, στην κούνια τ' αγοριού μου,
να το φυλάς απ' το κακό, το χαλασμό, την πείνα
να μην του κόψει τα' όνειρο συναγερμού σειρήνα.

Σε τούτη τη νεροποντή, στου κόσμου όλου το σάλο
όνειρο η μάνα δεν τολμά να κάμει πιο μεγάλο
παρά να γίνει παχουλό τ' αδύναμο χεράκι
και να χαϊδέψει τροφαντό τ' αδενικό κορμάκι.

Αγόρι μου, η λαχτάρα μου κι η αγρυπνιά μου η τόση,
ύπνος ας γίνεται γλυκός, για να σε μεγαλώσει.
Ύπνε μου, φύλακα άγγελο σε τάξει ο λογισμός μου
για τ' ακριβό παιδάκι μου και τα παιδιά του κόσμου.

Χλωμό απ' την πείνα, διάφανο παιδί,
οι τύραννοι δε σ' έχουνε λυγίσει
Όπλο κρατείς στο χέρι σου βαρύ
που σε μια μάχη μόνο έχεις κερδίσει.

Δεν παίζεις πια σ' απλόχωρα λειβάδια
το τόπι, το σκοινάκι, το κρυφτό,
φουσέκια κουβαλάς κρυφά τα βράδια
και ζεις ό,τι έχεις μάθει στο σκολειό.

Κι αντί να τη σπουδάζεις στα θρανία
με δροσερή παιδιάτικη φωνή,
μόνο σου γράφεις πια την ιστορία
κι ήρωας στους ήρωές της έχεις μπει.

Μια μέρα σα γυρίσεις στο σκολειό σου
θ' ανοίξεις σα βιβλίο και την καρδιά
στο συναγωνιστή το δάσκαλό σου
που θα σε δει μ' αλλιώτικη ματιά,

κι όλη τη δόξα σας κι όλη σας την πείρα
αντάμα θα την πλάσετε ζωή,
θα πλημμυρίσει πάλι ανθούς και μύρα
η γης που λευτερώσατε μαζί.

ΝΕΑΝΙΚΗ ΦΩΝΗ

«ΙΣΤΟΡΙΑ» - ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ (τεύχος 8, σελ. 200)

Τα ίδια πάντα πράγματα
Την ίδια πάλι μέρα. Ψιχαλίζει
Απόβραδο..... Ο Νοέμβρης. Ο Χειμώνας.

.....

Πρώτα οι θαμπές ωχρές φωτογραφίες
Τα γράμματα σειρές κιτρινισμένες
Λίγα λουλούδια πατημένα – Πόσα χρόνια!
Να και το πρώτο ποίημα
Τα πρώτα πρώτα ποιήματα
(Των πεθαμένων πια ενοχών
Ζωντανεμένες ενθυμήσεις)
Ποιήματα που κανείς δεν τα διαβάζει
Τώρα κανέναν πια δεν συγκινούν.
Κλεισμένα στο συρτάρι τόσα χρόνια
Κάτι σβησμένοι στίχοι φαγωμένοι
Όπου μιλούν για κάτι πράγματα χαμένα
Κάτι γωνίες χλωμές - Ένα φεγγάρι
Χωρίς καμιά, καμιά πια σημασία....
«Το άσμα Εκείνης» «Η Αφιέρωσις» «Η Εσπέρα»
Εν έτει 1881

.....

Απόβραδο και ψιχαλίζει. Ο Νοέμβρης
Σαν τόσα χρόνια – Ζωές συνδεδεμένες –
Γράμματα – τα λουλούδια – τα ποιήματα –
Κάποιος και κάποτε – Δεν έχει σημασία.

«ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟ ΤΟΥ ΠΡΩΙΟΥ» - ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ
(τεύχος 8, σελ. 193)

Κρουνός γαλάζιος ξέσπασε η ψυχή μου
Όλες οι φλέβες τρέχουν μες τη φωνή μου
Το αίμα μου λαρυγγίζει στη σιωπή σαν τους γρύλλους των θάμνων
Σαν το ποτάμι που δε σκέφτηκε ποτέ τον αριθμό των σταγόνων του
Κατεβαίνοντας σα μια λάμψη
Ή σαν ένα
Μεθυσμένο φιλί
Προς τη θάλασσα.

Ακούονται οι κόσμοι απάνω μου σα μια γιορταστική διασταύρωση
Μενεξεδένια και λευκά του παραδείσου ποτάμια
Που κυλούν μες από έγχορδα και λαμπυρίζουνε οι αιθέρες.

Τα στάχνα τρέμουν απ' τον ασημένιο αντίλαλο του σύμπαντος
Κι ακούω βουβός το φιλικό μήνυμα του Θεού
Που με ρωτάει μες απ' το φως μ' όλων του των αγγέλων
Τα στόματα να του απαντήσω αν είμαι ευτυχισμένος.
Που με ρωτάει με τα χρυσά πίφερα των αχτίνων
Και του απαντώ με το ίδιο του το φως που ξεχειλίζοντας
Μες της ψυχής μου γαλανίζει την κορυδαλένια κοίτη.

Σαν άστρο ανάμεσα στο φως του ήλιου και της αγάπης
Φτεροκοπώντας στο γλαυκό δέντρο του παραθύρου του
Ραμφίζω του πρωιού το φως και του απαντώ σφυρίζοντας σαν τα πουλιά με δίχως
λέξεις.

«ΜΟΝΟΣ» - ΗΛΙΑΣ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ (τεύχος 2, σελ. 17)

Μόνος. Γύρω μου ξεφαντώματα τρελλών οργίων
και οι κοπετοί των αριφνήτων ναυαγίων
σαρκαστικά με περγελούνε. Κι είμαι εγώ
σαν της ζωής το μέγα ναυαγό
που εξώκειλε για πάντα κι είναι ίσια
για να θυμάται πως ξεκίνησε κι αυτός
για της ζωής του την τρελλήν οδύσσεια.

Μόνος. Κι όσα έχτισα έργα του νου, έργα δικά μου
συντρίμια και χαλάσματα κείτουνται χάμου
σαν ένας άμορφος σωρός και τα πατώ.
Τίποτα πια σε μένα αγαπητό
δεν έχει μείνει. Νάταν να προφτάσω
κάτι απ' τα νύχια της φτοράς, θάχα κι εγώ
για κάτι να σκεφτώ, κάτι να χάσω.

Μόνος δε θάμουνα. Μιαν υποψία νάταν ίσως
κάποιας ελπίδας να με θέρμανε. Ένα μίσος
Θέ μου, ν' ανάβλυζε απ' την άδεια μου καρδιά
θάπερνε κάποιο νόημα κι η βραδιά,
Τούτη η βραδυά που μ' έχει περιζώσει.
Τότε κι εγώ θα ζούσα, δε θάμουν νεκρός.
Και θάχα ένα καημό: να ΞΗΜΕΡΩΣΕΙ.

Για Σε που καταδέχτηκες στα χέρια Σου να πιάσεις
νερό και χώμα, σύμβολα π' αιώνια θε να ζούνε
για να σπείρεις χτήμα Σου σ' αυτή τη γη εδώ κάτω,
και μέσα στην αγάπη Σου, σώμα να μου χαρίσεις.
για τις κρυσταλλινοπηγές που πλημμυρούν σαν κύμα
και λαίμαργα το φως απ' τις λιαχτίδες Σου βυζαίνουν
ή π' αγκαλιάζουν τη νυχτιά με τα βαθιά της σκότη·
για τα πορφυροπέταλα π' ανθίζουνε στο στόμα
για να βλογούν την πλάση Σου, τον κόσμο, τον αιθέρα
και να ψελλίζουν τη χαρά, στον πόνο να ριγούνε,
για τα μαλλιά που μούδωσες και μούπλεξες στεφάνι
γύρω στο μέτωπο κι αυτά να χαίρονται να ζούνε,
όταν με στόμα φλογερό τ' αγέρι τα φυλάει
και σαν τ' αρσενικό χυμά μέσα στα βαθορίζια,
ψηλά σε στάση προσευχής τα χέρια μου ανυψώνω
και με λατρεία κι έκσταση ψελλίζω τ' όνομά Σου.
Για Σε που καταδέχτηκες όμοια Σου να με πλάσεις,
εικόνα Σου κι ομοίωμα φυσώντας την πνοή Σου
κι ευθύς ψυχή φυτρώθηκε, φούντωσε, γιγαντώθη
και πέρ' από τα γήινα, τις θάλασσες τους τόπους
γοργός γίνηκε Πήγασος κι άνοιξε τα φτερούγια
να σμίξει τους Αθάνατους που κατοικούν σιμά Σου,
ψυχές που κι αν επέρασαν πάνω τους οι αιώνες
έρωτας είν' η κάθε μια της νειότης μα της πρώτης.
Για Σε που μ' έρριξες εδώ και θέλησες να ζήσω
λιβανωτός σ' ένα βωμό να καίει για Σε δε φτάνει.
Τα μάτια που φωσφόρισαν αγνά για Σε μια νύχτα
ας να τα δουν τ' αστέρια Σου, και το δροσάτο αγέρι
τα λόγια μου στου θρόνου Σου τις σκάλες ας τα φέρει.

(Άτιτλο) – ΜΗΤΣΟΣ ΛΥΓΙΖΟΣ (τεύχος 3, σελ. 43)

Δε ξέραμε παρά μόνο να βλέπουμε.

Να βλέπουμε τα βουνά,
τα χρώματα, τη θάλασσα,
και τα καράβια.

Ω, φίλοι μου, γιατί δεν πήραμε τον ήλιο
μέσα στην αγκαλιά μας
κείνο το πρωινό
που περιμέναμε την Άνοιξη στους λόφους;

Γιατί δεν πήραμε τον ήλιο
μέσα στην αγκαλιά μας;

**«ΤΟ ΣΤΕΦΑΝΙ ΤΗΣ ΜΕΛΑΧΡΙΝΗΣ ΑΓΑΠΗΣ» –
Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ (τεύχος 4/5, σελ. 60)**

Βόστρυχος σκοτεινός αναρριγμένος
στο μελιχρό ιχνογράφημα της πλάτης
τους σταλαγμούς της σιγηλής Εκάτης
λαίμαργα καταπίνει. Ο διψασμένος,

Ρόδα γεμάτος, κόρφοι ανασαίνει
της άναστρης βραδιάς την παρουσία.
Εναγώνια μουδιάζει ακινησία
την ένοχη καμπύλη, που ανεβαίνει

από τα βάθη του πάθους στον αιθέρα,
που πράος και ανεκύμαντος τυλίγει
την άφθαρτην ειδή – που άτρεμη σμίγει
την ακέρια μας αίσθηση εκεί πέρα.

«ΜΟΥΤΣΟΣ» – ΡΩΜΟΣ ΦΙΛΥΡΑΣ (τεύχος 2, σελ. 20)

ΑΝΕΚΔΟΤΟ

ΣΗΜ. της «Νεοελληνικής Μούσας». Το τραγούδι που δημοσιεύουμε σ' αυτό το φύλλο, του πονεμένου ποιητή των «Ρόδων στον Αφρό» μας ανακοινώθηκε από τον συνεργάτη μας κ. Σάββα Παπαδόπουλο. Του το είχε δώσει ιδιόγραφα ο ποιητής, ο κ. Παπαδόπουλος τον είχε επισκεφθεί στα 1936 στο θλιβερό αναχωρητήριο του, στο Δρομοκαϊτειο.

Υπέργλαυκα ωσαννά στις άυλες σφαίρες
και στους ατμούς βυθιστές όλες οι πόλεις,
στις εξατμίσεις μέσα στις εταίρες
και τα τραγούδια των ακούονται μόλις.

Της διάμπολης και της φιλύρας ξέρες
της ματαιότητος, της αλτέας χόλις,
χολή, που δεν την πίνουν οι μητέρες
φαρμάκια πτολιέθρων ποτίζονται οι αίγες.

Η Αθήνα υγραίνει τα βαθύπλοα κλέη
και τα γαλάζια πέλαγα ανασαίνουν
σαν πεθαμένα στα μάτια των και μνέει

Μνήσκουν Αζοφικές, βάλτα πνιγμένα,
στ' άχαρα των στεριών θριαμβοταίρια
και δε νυχτώνουνε τ' αγνά του μεσημέρια.

«ΡΟΥΣΙΓΙΟΝ» – ΡΩΜΟΣ ΦΙΛΥΡΑΣ (τεύχος 3, σελ. 37)

ΑΝΕΚΔΟΤΟ

*Μας το ανακοίνωσε ο φίλος ποιητής κ. Σώτος Σκούταρης.
Οκτώβρης 1934*

Στα φύλλα και τις κανσονέττες σου όλο, στάει
το δρόσισμα του πρωινού σου διάβα,

και μεσ' στα πικραμύγδαλα μάτια, γελάει
ο ασβέστης, για να χρίσει τα παληά μας, σκλάβα.

Κι απ' της φερέτρας μου, την πλούσια κάβα
κρασιά δροσόκρυα, αναβρύζουν, πάει,
Σαβαώθ, ωσαννά, Σαββά και μπλάβα,
το Νέκταρ και η αμβροσία κυλάει.

Χαλκά Σαλώμης στον αναβατήρα
του γόνατος, φοράει η θεία Σελήνη,
κι όλα παληά, τα τρόπαιά μου, στείρα.

Μοιάσαν για τα τουζλούκια, καραούλια
Βαλαώρες, και Ζάλογκα κι η Πούλια
φωτίζει στον Αυγερινό, τα Σούλια.

ΝΕΟΙ ΚΑΙΡΟΙ

«ΑΝΕΜΟΙ ΣΤΑ ΔΕΙΛΙΝΑ ΠΡΟΑΣΤΙΑ» –

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ (τεύχος 1, σελ. 14 - 15)

Οχτώβρης 1941

Κλειστήκαμε νωρίς στο σπίτι.
Βουίζουν οι διαδρόμοι των ανέμων.
Όπου και νάναι θ' ακουστεί στα προάστια
το βήμα της βροχής. Μαντατοφόροι
φτάνουν απ' το Νοτιά. Βρίσκουν κλειστές όλες τις πόρτες.
Κάθονται μπρος στα κάγκελα των κήπων
χτυπάνε τα κουδούνια της εξώπορτας.
Κανείς δε βγαίνει στο κατώφλι. Ο υπηρέτης
κοιμάται στην κουζίνα. Μονάχα ο καπνός
σέρνεται τοίχο – τοίχο. Αυτός ο δρόμος έσβυσε
και τούτος ο ήλιος που ως προχτές ακόμη γέλασε
σαν αποτοσίγαρο καλοκαιριού καίγεται τώρα κόκκινος θολός
ανάμεσα στα δυο καψαλισμένα δάχτυλα
των ήσυχων κυπαρισσιών στην άκρη της πεδιάδας.
Ό,τι κι αν πεις είναι ο άνεμος πιο πέρα
είναι οι μεγάλες χνουδωτές αράχνες
κάτου απ' τα φύλλα που σαπίζουν στο δάσος
είναι κ' οι στύλοι του τηλέγραφου με τα λείψανα των χαρταϊτών
κ' είναι το ταχυδρομικό αμάξι που πάει κατά την πολιτεία
με σύντομες επιστολές με πεθαμένα πουλιά
με άδεια καλάθια και δυο δέματα σανό.
Ω αυτός ο άνεμος θε μου που γκρεμίζει τα τελευταία φύλλα
που κλείνει τα πορτοπαράθυρα όπως η γιαγιά κλείνει τα συρτάρια του κομού
την ώρα που νυχτώνει και νυστάζουν οι άγγελοι της εξοχής
μουσκεμένοι ως το κόκκαλο μέσα στο κάρο
που τον παράτησαν λίγο πιο εδώ απ' τον ελαιώνα
και ψιχαλίζει ακόμα μες στις κάμαρες
μες στους καθρέφτες του καλοκαιριού που θάμπωσαν.
Που πάνε τώρα τα λινά φορέματα
τ' άσπρα παπούτσια της μικρής αδερφής

το χαμόγελο του κηπουρού κ' οι φωνές των κοριτσιών
την ώρα που ανοίγανε τις γρίλιες
και κρεμούσαν τετράγωνα φώτα μες στις κάμαρες:
Ό,τι κι αν πεις το παίρνει ο άνεμος.
Μένει η σιωπή με σταυρωμένα χέρια πλάι στο τζάκι.
Δεν τον αντέχεις τον περίπατο στο μουσκεμένο χώμα
έξω απ' τα θερινά καφεενδάκια τα κλεισμένα
δίχως πελάτες δίχως τα ποτήρια να γυαλίζουνε στην αντηλιά
μονάχα δυο εφημερίδες περασμένες στα ξύλα
πάνω στα βρώμικα τραπέζια – λίγες μύγες
που κόλλησαν στα τζάμια και κοιτούν τη μοναξιά
σ' αυτά τα τζάμια που προχτές κυττάζονταν η αυγή
για να φτιάξει χωρίστρα στα μαλλιά της.
Χρύσιζαν τα μαλλιά της μες στα τζάμια
και μια μικρούλα πεταλούδα βούιζε στο αυτί της.

**«Η ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΤΖΕΣΙΒΑΝΟ, ΜΑΘΗΤΗ ΤΟΥ ΒΟΥΔΑ» –
ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ (τεύχος 1, σελ. 10)**

Ανεπίληπτα επήρε το μαχαίρι
ο Ατζεσιβάνο. Κι ήτανε η ψυχή του
την ώρα εκείνη ολάσπρο περιστέρι.
Κι όπως κυλά από τ' άδυτα του αδύτου
των ουρανών μες στη νυχτιά έν' αστέρι.
ή, ως πέφτει ανθός μηλιάς με πράο αγέρι,
έτσι απ' τα στήθια πέταξε η πνοή του.

Χαμένοι τέτοιοι θάνατοι δεν πάνε.
Γιατί μονάχα εκείνοι π' αγαπάνε
τη ζωή στη μυστική της πρώτη αξία
μπορούν και να θερίσουνε μονάχοι
της ύπαρξής τους το μεγάλο αστάχυ
που γέρνει πια, με θείαν αταραξία!

ΞΕΚΙΝΗΜΑ (Θεσσαλονίκη)

«ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ» – ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

(τεύχος 3, σελ. 17)

Αυτή η μέρα πέρασε χωρίς καμιά απόχρωση
Τόσο διαφορετική από τις άλλες μέρες
(Ίσως η απαρχή ομοίων ημερών)
έσβησεν έτσι ανάλαφρα όπως ήρθε
χωρίς να παιχνιδίσει ο ήλιος στα κλαδιά
Τράβηξε τις κουρτίνες της με διάκριση η νύχτα
Μια μέρα τόσο διάφορη απ' τις άλλες
Χωρίς τα σύμβολα του «πλην» και του «συν»
π' αυλακώνουν τη σκέψη
Χωρίς να βαραίνει καν τη ζυγαριά της μνήμης
Πες σα μια σαπουνόφουσκα που τρυπήσαμε με την καρφίτσα
Σαν τον καπνό τσιγάρου χωρίς άρωμα
Έτσι έπεσε ένα φύλλο από το καλαντάρι
Δίχως τον παραμικρότερο ήχο
(Χάθηκε και δεν ψάξαμε να το βρούμε)
Έμεινε το συρτάρι μας όπως το αφήσαμε.
Ίσως –λες – πως δεν ήταν καν μία μέρα
Μόνο που σήμερα φωνάζουν αρνητικά οι αριθμοί
Το ρολόι γυρισμένο ένα ακόμη εικοσιτετράωρο

«ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΩΡΙΜΗΣ ΜΕΡΑΣ» –

ΕΛΕΝΗ ΒΑΚΑΛΟ (τεύχος 9/10, σελ. 177)

Χωρίσαμε σε δυο καλόστρωτες
πλεξίδες τα μαλλιά μας
και κάτσαμε στην αμμουδιά,
πέτρες σταχτιές
ανάρια –
Ήταν μια μέρα που είχε φως
και χάθηκαν οι θύμησές μας

Σαν το πρωί που πέρασε...
Μια αχτίδα έχει μείνει βαθιά μας
Το κοριτσίστικο όνειρο
και ο ρυθμός της καρδιάς μου.

«ΒΡΑΔΙΝΟ» – ΕΛΕΝΗ ΒΑΚΑΛΟ (τεύχος 9/10, σελ. 177)

Στον κάμπο πλήθεινε η σιωπή
Δε λάτρεψα.
Υπάκουη ξαπλώθηκα στο χώμα
και άκουσα.
Ζεστή, γλυκιά, στο νιο κορμί μου
ανέβαινε η νύχτα.

«ΤΙΤΟ! ΤΙΤΟ!» – ΠΑΝΟΣ ΘΑΣΙΤΗΣ (Πανηγυρική έκδοση, σελ. 14 - 15)

Καλά σε ξέρει το ντουφέκι
κι οι πολεμιστάδες σε γνωρίζουν
κι οι ξανθές κοπέλλες με τα φυσεκλίκια
κι οι αχνισμένες ράχες των αλόγων
κι η κραβγή των νιων
και τα παιδιά που εκστατικά
συλλαβίζουν τ' όνομα-σου
χαράματα.

Σε ξαίρει ο βράχος στο γκρεμό κι ο γερμανός σε ξαίρει
Σε ξαίρει κι ο σκαντζόχοιρας που τρέμει το γεράκι

Βουή σηκώνεις στα βουνά βουή και πάει ως τάστρα
πληγές έχουν τα λατομεία
από τα χέρια-σου
ο σφυγμός-σου χτυπάει στ' αμόνι
φλέβες όπου κυλάει η πλούσια ορμή του αιμάτου-σου
γίναν οι λεωφόρες και τα τρίστρατα

Τίτο! Τίτο! στα Μπαλκάνια.

Κι οι δεμένοι αγωνιστές της Μπαρκελώνας
σε θυμούνται
και τόνομα-σου το σκαλίζουνε στα σίδερα.
Κι οι στριμωγμένοι τάφοι των μεταλλωρύχων της Καστίλιας
πνιγμένοι στο σκουλήκι
«μπροστά! μπροστά παλληκάρι!»
ανάστατοι βουίζουν.
Για σένα τρέμει
το ντέφι της τσιγγάνας
κι η γροθιά του σιδερά
και ξεπετάει το κόκκινο μαντήλι
τον αντρίκιο το λαιμό-σου ερωτεμένο
γύφτε, γυιέ της εργατιάς!

Δε σε ξέχασε ούτε το Παρίσι
κι ο σιδερένιος Άιφελ
θυμάται ακόμα εκείνη τη ματιά-σου
- μπαρούτι εκατομμύρια φούχτες.
«Εσύ-σαι! πλημμυράει ο Σηκουάνας»!
Φωνάζουν κάτω απ' τα γιοφύρια
οι βαρκάρηδες
«Σάλτα» κι αδράχνουν το κουπί.
Κι οι λιμενεργάτες στη Μαρσίλια
για σένα κουβεντιάζουν στα μουράγια
κια! μην είσαι στο βαπόρι πούρχεται
κια! μην είσαι με το κύμα, με τα σύγνεφα
Τίτο! Τίτο!
που δεν είσαι πουθενά
κι ούτε με το στίχο τούτο
που δεν μπόρεσε ούτε ένα σιδεράκι ν' αρπάξει απ' την καρδιά-σου
ούτε ένα διαμάντι απ' το μυαλό-σου
ούτε έναν ψίθυρο απ' το βούισμα της ορμής-σου

γιατί είσαι συ σαν το φτερό του γερακιού,
σαν τ' αστέρι που χύνεται,
σαν τη καταιγίδα!

«ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΔΕΣ» –

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ (Πανηγυρική έκδοση, σελ. 4 - 5)

Στρατός από ξυπόλητους και νυστικούς περνά,
πόχουν δικό τους όνομα, δικό τους και μπαϊράκι.
Στο πόδι κιόλα βρίσκεται το Ραντιβίζι, να,
φουσατό κίνησε έχοντας μπροστά τον Καραϊσκάκη.

Τώρα π' αρχίζει κατ' εμάς ο αέρα να φυσά,
βοσκοί από τα ψηλώματα κι από τα γούπατα άλλοι
π' άφησαν βρίζα αθέριγη και σκάλο στα μισά,
φτωχοντυμένοι κόπιασαν στη σκόλη τη μεγάλη.

Δε βλέπεις φέρμελες εδώ, τσαπράζια και σπαθιά
μηδέ ακουστούς πολέμαρχους, λαμπρούς καπεταναίους
η ανέχεια χρόνους όργωσε τα πρόσωπα βαθιά
κι ούτ' είναι τα μπαλώματα που δείχνουν τους ωραίους.

Απ' τα καμμένα σπίτια τους μας έρχονται γδυμνοί
μητ' είχαν όλοι τους ζεστή κουλούρα για το γιόμα
δεν τον πιστεύει ο εχούμενος τον καψοσυγγενή,
ζάρκος απόμεινε κι αυτός δεν τον πιστεύει ακόμα.

Καθώς λοιπόν δεν έβρισκαν πονόψυχο βοηθό,
μήτε στους άρχοντες της γης μήτε ψηλά στα ουράνια,
σαν τον ανήμπορο που πάει να γιάνει απ' τον παθό,
κοντά μας ήρθαν οι άραχλοι κι όσοι τους δέρνει ορφάνια.

Μα εμείς τους εστυλώσαμε την άθαρη ψυχή,
τους είπαμε πως έφτασε στον κόμπο πια το χτένι

κι ευθύς αντρειεύτηκαν οπού δεν είναι μοναχοί,
παρά στο πλάι τους πολεμάν του κόσμου οι σκλαβωμένοι.

Χτυπάν με λύσσα το στοιχειό, τη δαιμονοσπορά,
που τ' άγγιγμά του είν' όλεθρος, το σάλιο του φαρμάκι,
μα π' όλο κουλουριάζεται κι ολοένα σπαρταρά
στα κονταροχτυπήματα του αφανισμού σας, δράκοι.

Τα γουστερίδια τα μικρά κι οι επίφοβοι σκορπιοί
κι όλα τα ζούδια που άξαφνα σαν έπεσες, πατρίδα,
συρθήκαν απ' το αίμα σου σαν ποιό να πρωτοπιεί,
τόωρα που ανασηκώνεσαι κανένα πια δεν είδα

Σκορπάν καθώς τα ισκιώματα της νύχτας που η αυγή
τα διώχνει πέρα στις σπηλιές, στ' αφώτιστο βασίλειο,
κι ούτε κοτάει κανένα τους εκείθε πια να βγει
γι' ν' ατενίσουν, σα ρομφαία αρχαγγέλου, τον Ήλιο.

Λαμποποπούν τα σώματα κι αστράφτουν οι λακιές
Γιορτάσι μέγα του φωτός, ποιος από σε θα λείψει;
Πάνε στ' ανάθεμα, έφυγαν οι μέρες οι κακές
κι ο φταίχτης το κεφάλι του δεν έχει που να κρύψει.

Προσοχή στον καιρό που θα περιμένεις.

Όσες κράτησες αναμνήσεις
που σαράκωσαν από το ξεφύλισμα,
κρύφτες βαθιά.
Όσα σκιρτήματα άγωνα, ωστόσο αληθινά στο βάθος
κι αφτά κρύφτα το ίδιο βαθειά.

Τα όνειρα μ' αντρίκιο φέρσιμο
να τάχεις στη χούφτα,
έτοιμα κι αφτά να ταρνηθής.
Και προπαντός σιωπή.

Θακούσεις έτσι, δεν είναι δυνατό,
τη φωνή που σου πρέπει,
να βγαίνει την πιο απίθανη στιγμή,
από το πιο απίθανο όνομα
και να σε φωνάζει.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ

«ΕΜΕΝΑ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ ΔΕΝ ΤΗ ΘΟΛΩΣΑΝ» –

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ (τεύχος 9/10, σελ. 3)

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

Εμένα, την καρδιά μου δεν τη θόλωσαν
τα χρόνια, και τα βάσανα, κι οι πόνοι:
ένα μικρούλι προσωπάκι, ολόχαρο,
εμένα, την καρδιά μου τη θολώνει...

Τ' αστέρια μη ρωτάς, και τα τριαντάφυλλα,
γιατί δεν είμαι πρόσχαρος σαν πρώτα:
δυο μενεξέδες βελουδένιους και γλυκούς,
που ανθούν σε δυο ματάκια, μόνο, ρώτα!

Ήρθαν κρυφά, μια νύχτα, στα ολοσκότεινα,
και την καρδιά μου αρπάξανε, με πλάνη,
- και τόση καρδιά μ' άφησαν, τ' αλύπητα,
όση για να πονώ, μονάχα, φτάνει...

Τ' αστέρια μη ρωτάς, και τα τριαντάφυλλα
νιώθουν τα νυχτολούλουδα κι οι κλώνοι;
Εμένα, την καρδιά μου, κάποιο ολόχαρο,
μικρούλι προσωπάκι, τη θολώνει...

Και τα μενεξεδένια μάτια ειν' άπονα:
ξέρουν να κλέβουν τις καρδιές, μ' απάτη,
- μα, πάντα, απ' την καρδιά μας κάτι αφήνουνε,
και πώς πονεί, πώς σφάζει, αυτό το κάτι...

ΠΑΛΑΜΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

«ΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ» – ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (τεύχος 1, σελ. 1)

*Απ' την «ΒΡΑΔΙΝΗ ΦΩΤΙΑ». Η αναδημοσίευση γίνεται με τη
συγκατάθεση του κ. Α. Παλαμά. (Σ.Σ. Λεωνίδας Παλαμάς, γιος του Κ. Παλαμά)*

Το φθινόπωρο πέρασε από πάνω μου,
τι αργά και θλιβερά που αστράφτει η δύση!
Τα φύλλα μου προσμένουν το θανάσιμο
το φύσημα να τα σκορπίση.

Και να! διαβαίνεις κάτω από τον ίσκιο μου
και σταματάς.
Ποιό ακούμπισμα, ποιόν ύπνο, ποιό ανάσασμα,
Ποιά πεταλούδα ονείρου κυνηγάς;

Και να! τα κιτρινόφυλλα ταράζονται
και πέφτουν, και στεφάνι σου τα κάνουν
χρυσή βροχούλα γύρω σου κι απάνω σου,
σε 'γγίζουνε, θα τα ξαναχλωράνης.

Το φθινόπωρο ξέγραψε από πάνου μου
τα πράσινα όλα κι όλα τα πουλιά.
Μα πάντα εγώ το δέντρο του φθινόπωρου
από μιαν άυλη όμορφο ομορφιά.

Και τα γυμνά ξεφυλλιασμένα κλώνια μου
σα χέρια είναι που δέονται· και να!
θ' αγναντέψης ανάμεσα απ' τη γύμνια τους
του απέραντου ουρανού τα γαλανά.

**ΑΠ' «ΤΟΝ ΚΥΚΛΟ ΤΩΝ ΤΕΤΡΑΣΤΙΧΩΝ» –
ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (τεύχος 2, σελ. 1)**

2

Στο βόρβορο ίσα πάνου κι ο ήλιος πέφτει
και λάμπει ο βόρβορος ως να είναι ηλιού σταυραδερφός.
Ο ήλιος κ' εκεί πάντα ήλιος· δεν ξεπέφτει·
μήτε κι ο βόρβορος αλλάζει· δε γίνεται φως.

7

Το ίδιο χτίστης, γκρεμιστής.
Οι σεισμοί, οι καιροί το χτίσμα ρίχνουν,
κι αν καλά καλά το στοχαστής,
τα ρημάδια ορίζοντες μας δείχνουν.

21

Δε γεννιέται τίποτε, ούτε σβύνει
γίνονται όλα φυσικά, υπερφυσικά,
κι όσα ο κόσμος θεία λαλήματα γροικά
κι όλα, αντίλαλοι κι οι θεοί, κ' εκείνοι.

113

Εργάτη, οκνός όταν περνώ που τρως και σε κοιτάζω,
ντροπαλά στέκω, ευλαβικά, και σα να τα δοξάζω,
με της δουλειάς τον κάματο και με τον ιδρωτά σου
μυρωμένο το μαύρο σου ψωμί και την ελιά σου.

117

Στην εργατιά, στη χωριατιά το χιόνι, η γρύππη, η πείνα, οι λύκοι,
ποτάμια, πέλαγα, στεριές, ξολοθρεμός και φρίκη,
χειμώνας άγριος. Κ' η φωτιά, καλοκαιριά στην κάμαρά μου.
Ντρέπομαι για τη ζεστασιά και για την ανθρωπιά μου.

ΠΑΛΜΟΣ

«ΛΥΚΑΥΓΕΣ» – ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΓΚΟΥΦΑΣ (τεύχος 1, σελ. 13)

Αφέονται ημίν αι αμαρτίαι ότι πολύ ηγαπήθημεν.

Λύσε τα μάγια την εσπέρα αυτή
να κοιμηθούμε ως πρώτα μονιασμένοι,
άσε τη θλίψη-μας βαθειά θαμμένη
την ώρα τη στερνή και ποθητή!

Πάμε στην άκρη σε θαυμάσιαν αμμουδιά
σε γης και θάλασσας το σύνορο μονάχοι
σύντροφοι γύρω φύκια κι όλο βράχοι,
Ρώμη του Νέρωνα στο πίσω μια στεργιά.

Τον απαντέχουμε το θάνατο, καλή-μου
μια που χορτάσαμε τον έρωτα πολύ.
Το χάδι πια πληθωρικό και το φιλί.
Σάρκα δεν έχεις πια για με, είσαι η Ψυχή-μου.

Πάνε οι θυμοί, πάνε οι αντάρες κι οι κραυγές,
άσε το κύμα ειρηνικό να μας σκεπάσει,
μας γιόμισε το λυτρωμού μια βιάση
και να, φωτάει, ω ζηλευτή, το λυκαυγές.

«MANTUA» – Θ. Δ. ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ (τεύχος 3, σελ. 43)

Romeo, Romeo

Του αδερφού Σπύρου

Whu art thou Romeo!

W. SHAKESPEARE

Έμεινε κρεμασμένη στην περικοκλάδα
που αγκάλιαζε τοίχο τοίχο τη νύχτα
η ανάσα του κι η ανάμνηση των άσπιδων του λόγων
όπως σωπαίνουν πάνω στα ξεχασμένα κλαριά

ενός χριστουγιάτικου δέντρου
τα περιττά στολίδια που τόσο μας γοήτεψαν.
Μα τώρα, ποιά είναι αυτή η μορφή
που σκύβει πάνω απ' τις λευκές κουρτίνες
ν' ακούση τις μυστικές δονήσεις της καρδιάς της
χωρίς να λέει ούτε μια λέξη;
«and yet, I wished, I have still to give it».
Για πρώτη φορά στη ζωή της
που συνάντησε έναν άνθρωπο που να της μιλήσει τη νύχτα,
και να την συνεπάρει τόσο απλά ο ρυθμός
που ξέχυναν τα λόγια του, ως ακουμπούσαν απαλά
πάνω στο μάρμαρο της σκιάς της;
Αργότερα, ίσως, θα πούνε πως πέθανε
έτσι που στέκεται χλωμή και κουβεντιάζει με ίσκιους
και βαδίζει σκορπώντας την ψυχή του λουλουδία
που σώπαιναν, κουνώντας το κεφάλι λυπητερά
μέσα στη νύχτα.
Μεγάλωνε μέσα μας ο παλμός της ζωής
(σαν τη θάλασσα πλατύς και βαθύς σαν τ' αστέρια)
και πλημμύριζε τον κόσμο
σαν ένα ποτάμι που κατεβαίνει ορμητικά απ' το βουνό
και γεμίζει τον κόσμο φωνές κι αφροστέφανα,
και πια τόχεις μάθει
το πόσο είναι μάταιο να προσπαθείς
να σταματήσεις τα ποτάμια να ροχθούμε μέσα σου
βυθίζοντας στην κοίτη την παλάμη σου.
Κι έτσι ήταν η μοίρα σου, να βρεθείς
μόνη και πρόσωπο με πρόσωπο με το θάνατο
που κάποτε λεγότανε Ρωμαίος
— όμως πάντα τέτοια ήταν η μοίρα των ποταμιών και των Καπουλέτων.

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

«ΣΤΗΝ ΚΟΡΟΥΛΑ ΤΟΥ ΒΕΝΕΖΗ» –

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ (τεύχος 5/7, σελ. 65)

Το ποίημα αυτό, που το παραχώρησε στο περιοδικό μας ο ίδιος ο ποιητής κ. Κώστας Βάρναλης, είναι γραμμένο στο λεύκωμα της κορούλας του συγγραφέα της «Αιολικής Γης». Στο ίδιο λεύκωμα γράφουνε σχεδόν όλοι οι γνωστοί λογοτέχνες μας και σε τούτο αναφέρεται το τελευταίο τετράστιχο: Τι γυρεύει η αθώα κι απλή ύπαρξη της μικρής απ' τα «ερέβη» της φαντασίας των πεζογράφων και ποιητών μας;

Σημ. της Τ.κ.Ζ.

Με το παίζω, παίζεις, παίζει
του μπαμπά και της μαμάς,
ήρθε στο ντουινά να παίζει
η κορούλα του Βενέζη.

Μα δεν ξαίρω τι λογιά
όψην έχει και μπογιά,
μάειδε πόσο χρονώ νάναι
μάειδε τ' όνομά της κάνε.

Κι αν την ξαί – κι αν δεν την ξαίρω,
ξαίρω το μπαμπά το γέρο
(γέρο στα μυαλά) και τούτο,
λέει ποιανού δεντρού είναι φρούτο.

Θάναι αγνή ψυχή και νους
πάντοτε στους ουρανούς.
Ποίημα ζωντανό, δροσιά
μες στην κοσμογαλασιά.

Κι η καρδιά της; Παραδείσα
άνοιξη. Όσο θέλεις φύσα,
μαύρη κάκητα της πλάσης,
δε μπορείς να τη χαλάσεις!

Ε! λοιπόν τι τα γυρεύει
των λογίων μας τα ερέβη;
Ποια μεγάλη φαντασία
τη δικιά της φτάνει ουσία;

«ΧΑΛΑΣΜΕΝΗ ΒΡΥΣΗ» – ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ (τεύχος 5/7, σελ. 66)

Περπάτησα και δίψασα

Ποιος ξέρει πόσα πόδια πέρασαν πόσα πρόσωπα
Αποτύπωσαν τον ήσκιο τους επάνω στην πέτρα
Τεθλασμένες γλυφές σπασμένοι μαϊανδροί
Ανάγλυφα ρόδα και μαλλιά που μάδησαν σκόνη

Η βρύση δεν ξέρει τίποτα
Δεν καταλαβαίνει καμιά γλώσσα που μιλιέται
Ακούει το τραγούδι της
Ένα παιδί με μια χλωρή καρδιά

Μάτι απέραντο από δάκρυ
Δεν υπάρχει τρόπος να τρυπήσω τον τοίχο
Να ριχτώ με γυμνό φτερό μέσα στον κίνδυνο

Τα πουλιά μονάχα ξέρουν τις ολόκληρες αποστάσεις
Ανάμεσα στην υψηλή γραμμή και τ' άγνωστο κύμα
Μηνύματα ουρανού χαϊδεμένα παιδιά του θανάτου

Καλότυχος που μιλεί με τα πουλιά
Που πίνει νερό με τη φούχτα κοιτάζοντας τον ουρανό
Με μια καρδιά γεμάτη καθαρών ανέμο

Όπως μια φορά όταν ήμουν παιδί
Ένας άγγελος κατέβηκε πάνω στη γέφυρα
Μ' ένα σταθερό γοργό περπάτημα

Ανάμεσα σε δυο σκοτάδια

Να εξασκήσω άλλη μια φορά την καρδιά

Να ξανακάμω το δρόμο που ξετυλίχτηκε

Να φωνάξω με καθαρότητα πουλιού

Και να σταθώ ξάφνου ξανά στην είσοδο της χώρας των ανθρώπων

Κρατώντας μέσα στη φούχτα μου μια στάλα αιωνιότητας

(Ήταν μια ευκαιρία

Μου ξέφυγε το ποτήρι

Μες απ' την απέραντη αγωνία του χεριού

Τι κάθομαι και λέω όλα τα ποτήρια είναι καμωμένα για να σπάζουν)

Όταν θα ξαναγίνω πουλί

Πέρ' απ' τα δάκρυα στους αγγέλους

Θα χαιρετήσω την επιστροφή

Φέρνοντας μια φούχτα χώμα

Μια στάλα ζεστή γήινη θλίψη

ΤΕΧΝΗ, ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

«ΜΑΘΗΜΑ ΑΝΑΤΟΜΙΚΗΣ» – Α. Θ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ (τεύχος 2, σελ. 7)

Το πτώμα αποκαλύφτηκε. Τα νεύρα, οι μύες
θάν' όλα παρασκευασμέν' απ' τους βοηθούς.
Η μυρουδιά του κ' η φορμόλη – σκέψεις κρύες
μας σέρνουνε στις επιστήμης τους βυθούς.

Ο κύριος καθηγητής μ' επισημότητα
το μάθημά του αρχίζει απ' ένα Ζ σημείο,
(θάχουμ' υπόψει βέβαια πως τ' Ανατομείο
προσεχτικά τηρεί την δέουσα αυστηρότητα).

Κ' οι φοιτητές μες τ' αμφιθέατρο σκυφοί
με σοβαρότητα και κάποτε μ' εμβρίθεια
στα λόγια ακούν του σεβαστού καθηγητή
της επιστήμης την αδέκαστην αλήθεια.

Μα την αλήθεια που το ρημαγμένο πτώμα
στα μύχια του θανάσιμα σφιχτοκρατά
και δε τη λέει κανέν' από καθέδρας στόμα
τη νοιώθω μοναχός μου τόσο δυνατά...

Το οικτρό κορμί που βλέπουμε στοχαστικά
σαν κάτι που το πλάσαμε, σα τρήμα και σα φύμα
των εκμαγείων που υψώσαμε θριαμβευτικά
τώρα στη γνώση μας θα βρει σκαμένο μνήμα.

Γλίτωσε τα σκουλήκια της μητέρας γης
και τη φριχτήν ανάπαυση του σάπιου τόπου
για να το φάνε τα σκουλήκια μιας πληγής
οι σκέψεις κ' οι λαμπρές ιδέες του αιώνιου ανθρώπου.

Κ' οι φοιτητές ρουφούν το πάθος της ζωής

μεσ' απ' τα σπλάχνα τ' αδυσώπητου θανάτου
και ξεχωρίζοντας τον τόνο της βοής
μετρούν φαιδροί και μελετούν τα βήματά του.

**«ΚΑΠΟΙΑΣ ΦΥΓΗΣ ΑΤΕΡΜΟΝΗΣ» –
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗΣ (τεύχος 2, σελ. 9)**

Ω! πόσο έρημος και μακρινός
ο δρόμος είναι απόψε!
Κ' η συγνεφιά μαύρη, βαρεία, λες και θα πέσει
σ' ένα σωρό κομμάτια να τον φράξει....
Των οριζόντων μίκρανε ο κύκλος,
απ' την πυκνήν ομίχλη της αυγής
που τα γυμνά κορμιά
των σκεβρωμένων δέντρων,
τύλιξε,
με της παρθενικής ντροπής
τον γκρίζο πέπλο...
Κοιμήθηκαν τα μουχλιασμένα, μουντά μουράγια
φοβισμένα,
στ' άγρια μουγκριτά των μακρινών κυμάτων...
Τρίζουνε πένθιμα των караβιών οι κάβοι,
των караβιών που αράξαν κάποια σούρουπα
σ' απάνεμο λιμάνι
από του νόστου την υπέρχειλη λαχτάρα...
...Κάποιας φυγής ατέρμονης ακούγονται βαρεία
– στο αυγινό σαλπάρισμα,
οι αλυσίδες που λυθήκαν για να δέσουνε
– ποιος ξέρει ως πότε!
στην αισθητή γραμμή του ορίζοντα,
της μάταιης προσμονής
τα μάταια...